Kubinyi András

Mátyás király

Vince Kiadó

A TUDOMÁNY - EGYETEM SOROZAT FŐSZERKESZTŐJE:

Glatz Ferenc

A Történeti életrajzok alsorozat szerkesztője:

Pótó János

Tudomány - Egyetem sorozat © Vince Kiadó A sorozat grafikai terve Fiaász István, tipográfiai terve Kempfner Zsófia munkája

A borítón Mátyás király domborművű mellképe látható, (készült 1485 és 1490 között).

Kiadta: Vince Kiadó Kft., 2001 1027 Budapest, Margit körút 64/b A kiadásért felel a Vince Kiadó igazgatója Nyomdai előkészítés: Badics és Társa Bt. Nyomás és kötészet: Szekszárdi Nyomda Kft. Felelős vezető: Vadász József igazgató ISBN 963 9323 24 1 /ISSN 1417-6114

Tartalom

A király családja és rokonsága

Magyarország egyik legjelentősebb, de mindenképp a legismertebb uralkodójának származásáról számos, részben mondaszerű elemeket tartalmazó történet és nézet terjedt el, ami családja tüneményes karrierjét tekintve talán természetes is. Ennek ellenére közvetlen apai és anyai őseiről viszonylag pontos forrásadatokkal rendelkezünk. Sokkal problematikusabb azonban oldalági rokonsága, pedig - királyról lévén szó - nem kevésbé lényeges, hogy kik voltak unokatestvérei, másod-unokatestvérei, és milyen befolyásuk volt rokonuk udvarában. A rokonsági fok ismerete ugyanis egyes esetekben megmagyarázhat gyors érvényesüléseket, más esetekben ennek teljes hiányából kell következtetéseket levonni, ami egyben az uralkodó személyiségének ismeretéhez nyújt adatokat.

A későbbi Mátyás király 1443. február 23-án született Kolozsvárott, Hunyadi János erdélyi vajda és Horogszegi Szilágyi Erzsébet másodszülött fiaként. (A korábban feltételezett 1440-es születési év téves.) Bátyja, László 1431-1433 táján született, ami nem zárja ki, hogy a két testvér között lehellek csecsemő- vagy gyermekkorban elhaltak is. Hunyadi László életkora alapján szüleik házasságát az 1420-1430-as évek fordulójára tehetjük.

Az apa - idősebb Hunyadi János - életkora vitás. Először egy 1409. október 18-ai oklevél említi, amelyben Zsigmond király Serbe fia Vajk udvari lovagnak, továbbá testvéreinek, Magosnak és Radolnak, unokatestvérének (vagy nagybátyjának), Radolnak, valamint fiának, Jánosnak adja Hunyadvár birtokot és tartozékait. 1419. február 12-én pedig oklevelet írnak át László (más néven Radol) és testvére, Vajk lovag három fia: János, János és Vajk hunyadi nemesek számára. Ezek szerint addigra Vajk lovag már meghalt (1414-ben még élt), eltűnt Magos és az unokatestvér, Radol is, a család feje pedig Vajk öccse, a Lászlónak is nevezett Radol, akinek nyilván nem volt fia. Ami fontosabb, 1409 és 1419 között Vajknak még két fia született: a második a bátyja nevét kapta (nem volt szokatlan egy családban két azonos nevű testvér ebben a korban), míg a harmadik az apjáét. Nem tudjuk, hogy ki volt Mátyás nagyapja, Hunyadi Vajk felesége, és azt sem, hogy nem nősült-e meg kétszer.

Amennyiben a későbbi kormányzó (idősebb János) és öccsei (ifjabb János és Vajk) ugyanazon anyától születtek, ő sem jöhetett sokkal 1409 előtt a világra, ha viszont más volt az anyjuk, akkor akár idősebb is lehetett.

A monda azonban ennél többet tud. A történet csíraformában már Antonio Bonfini 15. század végén írt történeti művében megjelenik, majd Heltai Gáspár 16. századi krónikájában fordul elő. Ezek szerint az idősebb Hunyadi János Zsigmond királynak és egy, a Morzsinai nemesi családból származó leánynak házasságon kívül született fia lett volna, ami megmagyarázná a család tüneményes előmenetelét. Bár - a külföldi szokásoktól eltérően - a középkori Magyarországon szerették eltitkolni a törvénytelen származást, s így ennek említése mintha a hír hitelét erősítené, ez a monda semmivel sem igazolható és teljesen valószínűtlen - ugyanakkor lehetetlennek sem mondható.

Ami az adatokból nyilvánvaló: a Hunyadi-család román eredetű volt. Erre utalnak az általuk eleinte használt keresztnevek, de először a későbbi kormányzót is Hunyadi Oláh Jánosnak hívták, később pedig külföldön „Walachia fehér lovagja"-ként emlegették. Származásáról nincs kétség, noha mindig akadtak, akik ezt kétségbe vonták. Az azonban már bizonytalan, hogy Serbe fia Vajk milyen társadalmi rétegből és honnan jött. Udvari lovag volta mindenesetre arra utal, hogy „jobb" család sarja volt. A királyi udvartartás tagjai ugyanis az egész középkorban a legbefolyásosabbak közé tartoztak. Az „udvari nemességet" különböző előjogok illették meg, az uralkodók többnyire az ő körükből választották ki a főméltóságokat. Az udvari nemesség hierarchiájában pedig az „udvari lovagok" az élen álltak, nem véletlen, hogy Vajkot minden oklevél lovagi címével nevezi meg. Ez kizárja azt a feltevést, amit egyes román történészek állítanak, hogy paraszti eredetű, de azt is, hogy egy Hunyad megyei román kenéz fia lett volna. A legvalószínűbb, hogy havasalföldi bojár, tehát román főúri sarj volt, sőt az sem zárható ki, hogy havasalföldi vajdai családból származott. Feltehetőleg Zsigmond valamely havasalföldi hadjárata idején állt a király szolgálatába, valószínűleg 1395-ben. A hunyadvári uradalommal magyar nemes lett, és a tekintélyesebbek, de nem a legtehetősebbek közé került. Havasalföldi származását Thuróczy János krónikája is igazolja.

Román származásúnak mondja Hunyadi Jánost fiának, Mátyásnak olasz udvari történetírója, Antonio Bonfini is. Szerinte viszont Hunyadi János anyja görög származású és a császári család rokona lett volna. Ezt általában nem fogadja el a történetírás, akárcsak a másik legendát, miszerint a római Corvinusok (Valerius Messala Corvinus) leszármazottja volt. Bonfini ezt a hollós címer (corvus jelentése holló) és a Hunyadiak román származása alapján állította. A „görög" származás jelentheti egyszerűen az ortodox egyházhoz való tartozást is, és a románok a keleti egyház tagjai voltak. Az viszont elgondolkodtató, hogy Mátyás király egy, II. Mehmed szultánhoz írt levelében ugyanazon vérből származónak nevezi a szultánt. Ráadásul Mátyás 1489-ben, amikor a nyugatra menekült Dzsem szultánt, II. Bajezid (1481-1512) szultán öccsét, a török trónkövetelőt akarta megszerezni, közölte a pápai követtel, hogy Dzsem a vérrokona, mert nagyanyja nővérétől származik, aki török fogságba jutott, és a szultán felesége lett. Ez a szultáni hárembe került hölgy Mátyás apai nagyanyjának, azaz Hunyadi János anyjának a nővére lehetett. Így a görög származás sem zárható ki teljesen. Utólag azonban nehéz lenne bizonyítani, hogy ez a háremhölgy valóban szült-e fiat a szultánnak, ahogy azt Mátyás tudta, vagy nem. Mindenesetre II. Bajezid az 1488-ban kötött békeszerződésben Mátyást „testvérének és rokonának" nevezi. Ez lehet hogy nem sokat jelent, hiszen minden uralkodó testvérének hívja a másikat, II. Lajos viszont I. Szelim szultánt (1512-1520) az 1519-es békeszerződésben csak „testvérének, barátjának és szomszédjának" nevezte.

Amennyiben Mátyás jól tudta, a szóban forgó szultán - akinek Hunyadi János nagynénje a háremhölgye lett - csak I. Mehmed lehetett (1413-1421). Ezek szerint az 1403-1404 táján született II. Murád (1421-1444, 1446-1451) Hunyadi kormányzó első fokú, II. Mehmed (1444-1446, 1451-1481) pedig Mátyás király másodfokú unokatestvére volt. A történet kissé hihetetlen, Mátyás viszont minden jel szerint meg volt győződve róla, így ezt a lehetőséget sem lehet kizárni.

Serbe fia Vajk 1409-ben említett rokonságának leszármazottjairól semmit sem tudunk. Egy 1429-es oklevélben előfordul Hunyadi Vajknak nevezett László özvegye, Brancsikai (Barincskai) Ankó. Valószínűleg Radol-László felesége lehetett, akit tekintélyesebb

bátyjáról Vajk családnévvel neveztek. (Más nézet szerint Lászlónál tévedésből kimaradt az oklevélből, hogy Vajk testvére.) A Brancsikaiak Hunyad megye jelentősebb, román eredetű birtokos nemeseihez tartoztak. Úgy látszik, hogy a Serbe-rokonságból csak Vajknak maradtak fiú utódai, ami azonban nem zárja ki leányok születését. Elképzelhető tehát, de nem igazolható, hogy a Mátyás király szolgálatában nagy karriert befutó Hunyad megyei román családok közt a királynak közeli rokonai voltak, így a Csulai Mórék vagy a Nádasdi Ongorok.

Hunyadi idősebb János testvérei közül Vajk gyermekkorban halhatott meg, míg az ifjabb János, aki a jelek szerint nem nősült meg, 1439-1440-ben bátyjával együtt Szörényi bán lett, majd 1441-ben a törökkel harcolva esett el. Jó katona lehetett: bátyja „a vitézek vitézének" nevezte. A két Jánosnak azonban voltak nőtestvérei is. Oláh Miklós, a későbbi esztergomi érsek (1553-1568) kissé önellentmondó történetet írt le *Hungária* című művében saját származásáról. Eszerint a havasalföldi fejedelmi család egyik tagja, Argyesi Mamzilla Hunyadi János testvérét, Marinát vette el feleségül, és attól született az érsek apja, Sztoján, vagyis István, aki Magyarországra menekült. Oláh Miklós 1493-ban született, így kissé valószínűtlen, hogy nagyanyja Hunyadi János testvére lett volna. Nem zárható azonban ki, hogy az érsek valóban a Serbe atyafiság leányági leszármazottja lett volna.

Az viszont igazolható, hogy Hunyadi János egyik ismeretlen nevű testvére a Szentgyörgyi Székely családba házasodott, de itt is vannak nehézségek. Biztosnak tűnik, hogy a kormányzó sógorát Székely Jánosnak hívták. A legvalószínűbb, hogy ez a sógor, nem pedig a fia, azaz Hunyadi unokaöccse volt 1444-1446-ban a kunok ispánja, 1446-1448-ban horvát-szlavón bán és a vránai perjelség kormányzója, s ő esett el 1448-ban a rigómezei csatában. Az ő fia - esetleg testvére - volt Tamás, aki 1450-1461 között vránai perjel, azaz a magyarországi johannita lovagok főnöke volt. Amennyiben Szentgyörgyi Székely János azonos lenne az 1429-ben említett solti széki esküdttel, nem származhatott túl előkelő családból.
Talán valószínűbb, hogy az 1470-ben Doboka megyében és a Barcaságban birtokosként kimutatható Szentgyörgyi Székely család sarja volt.

Volt Hunyadi Jánosnak egy Klára keresztnevű testvére is. Őt ugyan egy oklevél anyai ágú testvérének nevezi, amiből arra lehetne következtetni, hogy Serbe fia Vajk özvegye újra férjhez ment. A középkori oklevelek azonban gyakran eltévesztik a megnevezéseket, így valószínűbb, hogy édestestvérek és nem féltestvérek voltak. Klára a Káta nembeli Dengelegi Pongráchoz ment férjhez. Fiai apjuk nevét már vezetéknévként használták, tehát a Dengelegi Pongrác családnevet viselték. Hunyadi sógora 1433-1439 között udvari lovag volt, majd 1441 -től haláláig, 1444-ig Hunyadi János erdélyi alvajdájaként működött. A család Szatmár megyei előkelő nemes volt.

Dengelegi Pongrác és Hunyadi Klára házasságából három fiú és egy leány született. Borbála egy tekintélyes báróhoz, a Rozgonyiak idősebb ágából való Sebestyénhez ment hozzá, aki 1443-1449 között pozsonyi ispánként viselt országos főméItóságot, majd felesége unokatestvére, Mátyás uralkodása idején, 1458-ban királyi lovászmester és ugyanakkor a Felső részek főkapitánya volt, végül 1459-1461 közt erdélyi vajda tisztet töltött be haláláig. Sebestyénnek és Dengelegi Borbálának négy gyermeke született. Anna és Borbála talán hajadonként halt meg. Druzsiánát gyermekként házasították össze Pelsőci Vajdafi Imrével 1460-ban (a menyasszony hároméves volt!), de a „férj" hamar meghalt. Később Zagorjei György gróf - Vitovec János szlavón bán fia - felesége lett, a házasságból csak egy leány született. A rokonság ellenére Mátyás 1488-ban elkobozta a Zagorjei grófok vagyonát, és saját fiának adta. Rozgonyi Sebestyén fia, László királyi palotásként - azaz udvari nemesként - tíz lovassal vett részt Beatrix királyné nászkíséretében Olaszországban. Ekkor a király rokonának nevezik. (Anyja volt Mátyás unokatestvére.) 1478-1479-ben királyi asztalnokmester, 1481-ben nándorfehérvári kapitány, Mátyás halála után pedig haláláig királyi kamarásmester volt 1490-1491-ben. Alsólendvai Bánfi Erzsébettel kötött házasságából egy fiú és két leány született. Mindhárman gyermekként haltak meg. Rozgonyi László minden jel szerint nem tartozott Mátyás legkedvesebb rokonai közé.

A három Dengelegi Pongrác fivér közül a legidősebb, László, egyetemi tanulmányok után a kolozsmonostori bencés apátság kormányzója lett 1461-ben, de két év múlva egy birtokviszály miatt

a kolozsvári polgárok meggyilkolták. Öccse, Pongrác János vajda, bosszúból meg akarta ostromolni Kolozsvárt, végül azonban a szülővárosához vonzódó király leszerelte unokatestvérét. A legifjabb testvér, András országos főméltóságot kapott unokatestvérétől: 1462-1464 közt királyi pohárnokmesteri tisztet töltött be. Ezt a méltóságát azonban az 1464-es koronázással kapcsolatos átszervezéseknél elvesztette, majd a boszniai háborúban elesett. Családjáról nem tudunk.

A család legtekintélyesebb, a királytól leginkább pártfogolt tagja a középső fivér, Dengelegi Pongrác János vajda volt. 1461-1463 közt királyi asztalnokmester, 1462-1465, 1468-1472 és 1475-1476 között erdélyi vajda, közben 1466-ban Szörényi bán, 1470-1472-ben egyben temesi ispán méltóságot töltött be. Őt említik legtöbbször a király unokatestvéreként, és amikor 1476 végén, Mátyás és Beatrix esküvői ünnepsége alatt meghalt, udvari gyászt tartottak. Pálóci Erzsébettől két gyermeke született, Mátyás és Katalin. Mátyás ugyan megkapta Beatrix királyné egyik rokona, Aloizia leányát feleségül (majd özvegyként Perényi Orsolyát vette el), de semmiféle udvari méltóságban nem részesült. Húga, Katalin, Újlaki Lőrinc herceghez ment feleségül.

A Dengelegi Pongrác család nagy birtokadományokban részesült, házassági kapcsolatai révén a magyar arisztokrácia legjelentősebb családjaival került rokonságba, komoly politikai szerepet azonban egyedül a beházasodott Rozgonyi Sebestyén, illetve Pongrác János játszott közülük rokonuk, Mátyás udvarában. A család 1500-ban, Pongrác Mátyás halálával halt ki.

Serbe fia Vajk legidősebb fia, az idősebb Hunyadi János futotta be a magyar történelem egyik legnagyobb ívű pályáját. Karrierje a tekintélyesebb középbirtokos nemesség szokásos útjaként indult: különböző nagy-birtokosok szolgálatába állt. Először valószínűleg a Csákiaknál szolgált, de katonáskodott Lazarevic István szerb fejedelem udvarában is, sőt a szerb néphagyomány a despota (fejedelem) természetes fiának tartotta. Familiárisa volt az Újlaki családnak is, 1434-1435-ben pedig Zsigmond király udvari lovagja. Valószínű azonban, hogy már korábban is az volt, és elkísérte a királyt a császárkoronázással záruló olaszországi útjára. Közben Milánóban Visconti fejedelem szolgálatába állt._1434-ben azonban

már ismét Magyarországon volt, és udvari lovagként 1200 forint kölcsönt adott a császárnak, aki azért birtokot zálogosított el neki és öccsének, az ifjabb Jánosnak. Ezzel kezdődött az a birtokszerzési folyamat, amely élete végére az ország legnagyobb földbirtokosává tette.

1439-ben Albert király kinevezte - öccsével együtt - Szörényi bánná. Ezzel bejutott az „igazi bárók", az ország főméltóságai közé. 1440-ben Albert király utószülött fiával - a későbbi V. Lászlóval - szemben Ulászló lengyel király magyar királlyá választását támogatta, és ő lett a délvidéki nagyúr, Újlaki Miklós mellett Ulászló fő támogatója. A nála közel egy évtizeddel fiatalabb Újlaki Miklóssal nyilván az Újlaki család szolgálatában töltött évek kötötték össze. Másfél évtizedig ez a szoros, kisebb nézeteltérésekkel is csak ritkán gyengített kapcsolat határozta meg az ország politikáját. 1441-ben I. Ulászló Hunyadit Újlakival együtt erdélyi vajdává, az ország egyik legnagyobb hatalmú főméltóságává nevezte ki. E tisztet Hunyadi 1446-ig, kormányzóvá választásáig, Újlaki pedig 1465-ig töltötte be.

Az 1440-es évek elején János vajda már az ország legismertebb embere, ami méltóságán kívül eredményes török elleni hadjáratának következménye. (A vajdai cím fontosságát jelzi, hogy fiát, Mátyást kezdetben gyakran Vajdafi Mátyásnak nevezték.) Az 1444-es várnai csatát azonban Hunyadi elvesztette II. Murád szultán - saját unokatestvére (?) - ellen, és a harcmezőn I. Ulászló is elesett. 1445-ben először négy részre osztották az országot, élükre pedig hét főkapitányt választottak. Csak Hunyadi (az Alföldön) és szövetségese, Újlaki (a Dunántúlon) kapott társ nélkül egy-egy negyedet, s mivel a felosztásból kimaradt Erdély már amúgy is az ő kezükben volt, ketten gyakorlatilag az ország több mint kétharmadát ellenőrizték. A következő évben aztán az országgyűlés az ország kormányzójává választotta Hunyadit, így a III. Frigyes császárnál tartózkodó gyermek V. László helyett - akit végül is elismertek a rendek - ő lett az államfő.

Kormányzósága nem esett könnyű időszakra. Biztosítania kellett egyrészt az ország védelmét az egyre erősödő török támadások ellen, másrészt feladata lett volna az országban felbomlott rend helyreállítása. Sikerült ugyan nagy sereget felállítania a törökök

ellen, de 1448-ban a Rigómezőn (a mai Koszovó) csatát vesztett, amelyben sok magyar úr is elesett. Észak-Magyarországra cseh huszita katonák fészkelték be magukat még Zsigmond idejében, akiket Jan Giskra kapitány egységbe szervezett. Giskra - magát V. László főkapitányának nevezve - gyakorlatilag önálló fejedelemséget hozott létre, melyet Hunyadinak végül is nem sikerült levernie. Szlavóniában V. László közeli rokonai, a Ciliei grófok voltak az urak, s ők egyben rokonságban álltak Brankovic György szerb despotával is, akinek magyarországi birtokai tekintélyes részét Hunyadi már 1444-ben megszerezte. V. László és Ciliei rokonságához tartozott még a nádor, Garai László is.

Végül az osztrák és a cseh rendek vezetőivel, Ulrich Eizingerrel és Podjebrád Györggyel szövetkezve - V. László örökösödés jogán Ausztria főhercege és cseh király is volt - sikerült a fiatal királyt III. Frigyes császár „védőőrizetéből" kivenni. Kompromisszumos megoldás jött létre, melynek értelmében 1452 végén Hunyadi lemondott a kormányzóságról, és átadta a hatalmat a királynak. Az pedig 1453 elején kinevezte Magyarország főkapitányává és a királyi jövedelmek kezelőjévé, valamint Beszterce örökös grófjává. Ilyen örökös arisztokrata cím nem volt addig Magyar-országon, ezzel a volt kormányzó rangban a legelőkelőbb lett.
(Néhány nyugati határszéli, illetve horvát arisztokrata család ugyan már régóta használt grófi címet, mint a Szentgyörgyi és Bazini, vagy a Frangepán, de ez külföldi hatásra történt, és itthon nem biztosított számukra előjogokat. A besztercei grófi cím ettől eltért.)
Főkapitányként és a királyi jövedelmek kezelőjeként Hunyadi gyakorlatilag megőrizte korábbi hatalmát.

A volt kormányzó 1456-ban legyőzte a Nándorfehérvárt ostromló II. Mehmed szultánt, ami csak növelte már nemzetközivé vált hírnevét, ugyanakkor figyelmeztetést jelentett a török felé: Magyarország nem könnyű préda. Győzelme után néhány héttel azonban a főkapitány meghalt, s ez új politikai helyzetet teremtett.

Hunyadi János 1428-1430 táján nősülhetett. Felesége, Szilágyi Erzsébet tekintélyes nemesi családból származott: Szilágyi Bernolt László és Bellyéni (vagy Bellyei) Katalin leánya volt. (A Bernolt nevet később már nem használták.) Szilágyi László 1403-ban tűnt fel mint Maróti János macsói bán familiárisa. Mivel urával együtt

Zsigmond oldalára állt Nápolyi László ellenkirály ellen, a király Bodrog megyei birtokokat adott neki. Ezekben a birtokokban osztályos atyafiaknak fogadta öt fiútestvérét, valamint egy unokatestvérét is. Bár közülük egyesek később is előfordulnak az oklevelekben, leszármazottaik utóbb nem tűnnek fel, nem játszanak szerepet. Szilágyi László a Maróti-familiárissággal - és a birtokadománnyal - végleg a Délvidékre került.

Családja eredetéről csak annyit tudunk, hogy a Szilágyságból származik. Szilágyi László 1405-1408 között (Vojk-) Keresztúri Garázda Miklóssal együtt szreberniki várnagy volt, közösen királyi birtokadományokban is részesültek, így 1407-ben az erdélyi Doboka és Fehér megyékben. 1408-ban Zsigmond - részben Heves és Nógrád megyei birtokért cserébe - a Temes megyei horogszegi uradalmat adományozza nekik, majd 1408-ban közös címerrel tünteti ki őket. Garázdát ekkor Mecsenicei előnévvel nevezi az oklevél. A Vojk nembeli szlavóniai, délszláv eredetű Garázdák tekintélyes birtokosok voltak Szlavóniában Vojkkeresztúr és Mecsenice környékén. Rokonságukhoz tartozott többek közt Vitéz János is. A közös címeradomány alapján Szilágyi László délszláv eredete is felmerült a szakirodalomban, ez azonban teljesen valószínűtlen: Mátyás anyai nagyapja magyar volt. Zsigmond gyakran adott azonos címert egymással nem rokon egyéneknek, így az együtt katonáskodó és nyilván jó barátságban levő Szilágyi és Garázda is közösen kapott birtokokat és címert. Később Horogszeg, ami a Szilágyiak előneve lett, már egyedül ezé a családé. Szilágyi László a szokott köznemesi karriert futotta be: familiárisi szolgálattal emelkedett ki a kisnemesek közül az előkelőbb nemesek sorába.

Felesége, Bellyéni Katalin ugyanilyen, tekintélyesebb Bodrog megyei nemesi család sarja volt, akit nyilván bodrogi birtokszerzése nyomán vett el feleségül. A házasságból három fiú és három leány született. A legidősebb valószínűleg Erzsébet lehetett, Hunyadi János leendő felesége. A fiúk között Osvát volt a legidősebb, aki sógora, Hunyadi János szolgálatában állt, 1446-ban a kormányzó temesi alispánjaként említik a források. 1452 előtt meghalt, felesége a Bár-Kalán nembeli Szeri Pósa Ágota volt, egy tekintélyes alföldi család sarja. Egy Ferenc nevű fiáról tudunk, aki valószínűleg korán meghalt. Egyik leánya, Margit Maróti Mátyus felesége volt, aki előbb a lovászmester (1467-1469), majd a macsói bán

(1469-1476) tisztét látta el. A tekintélyes arisztokráciához tartozott, mint láttuk, Szilágyi László e család szolgálatában emelkedett fel. A házasság gyermektelen maradt. Az özvegy Maróti Mátyusné Horogszegi Szilágyi Margit 1504-ben javait néhai Rozgonyi Apollónia gyermekeire: Csáki Miklós Csanádi püspökre, Lászlóra, Ferencre, Annára, aki Bajnai Both András és Borbálára, aki Hédervári Ferenc felesége volt, továbbá a hajadon Katalinra hagyta. Látni fogjuk, hogy Rozgonyi Apollónia, Szilágyi Orsolya leánya, Margit asszony első fokú unokatestvére volt.

Valószínűleg Szilágyi Osvát leánya volt Jusztina is, akit azonban az oklevelek Osváton kívül épp úgy neveznek Osvát fia, Ferenc, mint Osvát öccse, ifj. Szilágyi László leányának. Jusztina élete mutatja, hogy Mátyás kevés kivétellel csak akkor támogatta rokonait, ha haszna volt belőle. Unokatestvérét, Jusztinát először az északnyugati Felvidéken nagy hatalmú Szentmiklósi Pongrác család egyik tagjához, Vencelhez - akit azonban többnyire Lászlónak neveztek - adta feleségül. A férjé volt Sztrecsény vára és Zsolna városa. Hatalma megerősödése után a királynak már nem volt szüksége a Szentmiklósi Pongrácokra, ezért elvette unokasógora birtokait, helyette pedig neki és feleségének, Horogszegi Szilágyi Jusztinának az 1467-es lázadásban való részvétel miatt birtokelkobzásra ítélt Suki és a Somkereki Erdélyi családok erdélyi javait adományozta, köztük a gernyeszegi uradalmat is. (A Pongrác Lászlótól elvett felvidéki birtokok csak a férj tulajdonában voltak!) Ez az adomány a rövidesen özvegyen maradi Jusztina asszonynak sok kellemetlenséget okozott, hiszen a Sukiak és az Erdélyiek vissza akarták azt perelni. Szilágyi Jusztina a perektől csak házassággal szabadulhatott: 1479-ben Suki Pál, majd ismét megözvegyülvén 1481 -ben Erdélyi János felesége lett. Még 1497-ben is élt, négy férjétől azonban a jelek szerint nem született gyermeke.

Eddig azonban csak Jusztina három férjéről volt szó. A sorban második, eddig nem említett férjhez a király ugyanis fontos politikai okból adta hozzá unokatestvérét. Ő ugyanis nem volt más, mint a Drakulának nevezett Vlad Tepes havasalföldi vajda (1448-1462, 1476), a vérszopó vámpírként a filmtörténetbe is bejutó Drakula gróf névadó mintája. A kegyetlen, de a török ellen eredményesen hadakozó román fejedelmet Mátyás 1462-ben letette a vajdaságról, és több mint egy évtizedig Magyarországon tartotta fogva. 1476

elején azonban már a király egyik hadvezéreként a Balkánon harcolt a török ellen, majd az év vége felé Mátyás visszahelyezte a vajdai méltóságba, néhány hét múlva azonban elesett.
Bonfini ugyan úgy tudta, hogy a király még fogságba esése előtt adta hozzá egyik rokonát, viszont egy korabeli orosz forrás azt írja, hogy Mátyás a fogoly vajdához adta saját húgát feleségül, aki fiat is szült neki. A fiúra más adatunk nincs, a nőül adott „húg" pedig Mátyás unokatestvére, Szilágyi Jusztina volt. Drakula vajda pécsi piactéri házát ugyanis az 1480-as években özvegye, Jusztina asszony adományozta el. Ezek szerint az 1470-es évek közepére először megözvegyült Jusztinát azért adta a király nőül Vladhoz, hogy a vajda Mátyás unokasógoraként az ő érdekeit képviselje Havasalföldön.

Szilágyi László második fia, Mihály pályáját ugyancsak sógora, Hunyadi szolgálatában kezdte mint torontáli alispán (1451), majd nándorfehérvári kapitány (1456). Ugyanez év végétől macsói bánként már a bárók közé tartozott, 1458-ban pedig az ország kormányzójává választották, kóla később részletesen lesz szó. Valószínűleg már kormányzóként vette feleségül a tekintélyes arisztokrata Ecsedi Bátori Margitot, a házasság azonban gyermektelen maradt. Szilágyi Osvát és Mihály öccsét, ifj. Szilágyi Lászlót - aki akkor már Mihály bátyja nándorfehérvári várnagya volt - valamikor 1456-1457 fordulóján Brankovic György szerb fejedelem ölelte meg. Házasságáról nem tudunk, de amennyiben Jusztina az ő, nem pedig Osvát leánya lett volna, nyilván nős lehetett.

Szilágyi Lászlónak három fián kívül három leánya született. Hunyadi János feleségén, Erzsébeten kívül Zsófia, a Kacsics nembeli Geréb János és Orsolya, Rozgonyi János hitvese. A Gerébek tekintélyes birtokos nemesnek számítottak. János hasonnevű apja már erdélyi alvajda volt, ő maga pedig udvari lovag, majd sógora, Hunyadi erdélyi alkormányzója (alvajdája), görgényi várnagya volt. Amikor másik sógora, Szilágyi Mihály kormányzó lett, őt nevezte ki alkormányzójának, hatásköre azonban gyakorlatilag csak Erdélyre terjedt ki. Ezt a tisztet 1458. augusztus végéig töltötte be. 1459-ben erdélyi főkapitány lett, majd amikor a király 1460-ban kibékült Szilágyival, és őt ismét Erdély kormányzójának nevezte ki, Geréb János újból sógora alkormányzója lett az év őszéig, amikor is

Szilágyi török fogságba került. Jelentős birtokokat szerzett: 1464-ben Mátyás a fogarasi uradalmat adományozta neki, arra azonban vigyázott a király, hogy nagynénje férje ne jusson be az arisztokráciába. 1466-ban erdélyi sókamaraispán volt, az uralkodó azonban 1469-ben - bizonyos nézeteltérésekre hivatkozva-elkobozta a Geréb családtól Fogarast, és az erdélyi szászoknak adományozta. Az 1471. évi, Vitéz János és Janus Pannonius nevéhez fűződő összeesküvés azonban elkerülhetetlenné tette, hogy a király bővítse támogatói számát, és erre közeli rokonai voltak a legalkalmasabbak. Így 1471 szeptemberében visszaadta a Gerébeknek Fogarast, a családfő, Geréb János azonban röviddel ezután elhunyt.

A Szilágyi Zsófiával kötött házasságból öt fiú született. A legidősebb, István 1468-ban, közel harmincévesen halt meg, de sem feleségéről, sem esetleges tisztségeiről nem tudunk. A következő testvér, Lőrinc, feltehetően gyermekként távozott az élők sorából. A legnagyobb karriert Péter futotta be: király unokatestvére egyik legjobb hadvezére lett. Az 1471-es összeesküvés idején az ő feladata volt a Felvidék biztosítása. 1475-1476-ban a felső-sziléziai Jágemdorf kapitányaként szolgálta Mátyást, majd 1477-1479 között erdélyi vajdaként került a bárók közé. 1486-1489 között az udvarmesterséggel egybekötött ajtónállómester tisztét viselte, 1503-ban pedig immár nádorként hunyt el. A család vele kihalt, mivel öccse, László, aki 1475-ben erdélyi püspök lett, 1502-ben kalocsai érsekként távozott az élők sorából. Az ötödik Geréb testvér, Mátyás 1483-1489 között horvát-szlavón bán volt. Jó szervezőképességgel rendelkezett, sokat tett a horvát végvárak megerősítéséért.
Bár Mátyás haláláig a király környezetében tartózkodtak, valami történhetett Mátyás és unokatestvérei között, 1489-ben ugyanis a király mind Pétert, mind Mátyást felmentette tisztségeikből. Talán ennek következményeként a három Geréb testvér 1490-ben nem támogatta unokaöccsük, Corvin János trónörökösödését. A Geréb család birtokai nagy részét azonban a család kihalta után Corvin János örökölte.

Mátyás anyjának másik húga, Szilágyi Orsolya, a Rozgonyi család ifjabb ágából való János első felesége lett. A legtekintélyesebb arisztokratákhoz számító férj más országos méltóságokon kívül 1449-től több ízben töltötte be az erdélyi vajdai méltóságot, majd országbíró lett. 1471 augusztusában a regensburgi német birodalmi

gyűlésen halt meg, ahol követeiként vett részt. Felesége, Orsolya korán meghalt: 1455-ben még élőként említik a források, akkor két fia és egy leánya volt. Orsolya és Rozgonyi János fiai közül egyedül csak az 1470-es évek elején meghalt János érte meg a nagykorúságot, lányuk, Apollónia pedig Csáki Benedekhez ment feleségül. Ennek apja, Csáki Ferenc - korábbi székely, majd bihari ispán - nagy befolyással rendelkezett Mátyás uralkodása elején, Benedek viszont a rokonság ellenére háttérbe szorult. Mint láttuk, az ő gyermekei örökölték meg Horogszegi Szilágyi Margit javait. Az ő fiuk volt Csáki Miklós, az a Csanádi püspök, akit 1514-ben Székely Dózsa György karóba húzatott. Amikor Miklós a 15-16. század fordulóján a padovai egyetemen tanult, Mátyás király anyai ágú unokaöccsének nevezték, hiszen édesanyja valóban a király elsőfokú unokatestvére volt. Geréb Péter halála, azaz a Geréb család kihalása után különben mint Horogszegi Szilágyi (id.) László leszármazottai, Csáki Miklós püspök és testvére, Anna örökölte a horogszegi uradalmat.

A nagy király rokonságának bemutatása érdekes következtetésekre ad alkalmat. Láthattuk, hogy a karrier szempontjából az uralkodóval való rokonság csak abban az esetben jelentett előnyt, ha az illető tehetséges is volt, avagy hasznot hajtott a királynak, a nőrokonok pedig alkalmasnak bizonyultak nagyúri családokat az uralkodóhoz kötni. Az sem lehet véletlen, hogy a rokon férfiak közül a leginkább előnyben részesített Dengelegi Pongrác János és a három Geréb testvér az ország legtehetségesebb hadvezérei és szervezői közé tartoztak, és talán a rokonság nélkül is elérhették volna ugyanezt. Tehetségük sem menthette azonban meg őket, ha királyi rokonuk valamiért megharagudott rájuk. Ez alól csak egyetlen kivételt ismerünk, az ő esetében viszont nem tudjuk, hogy az illető milyen rokonsági fokban állt Mátyással.

Szapolyai Imre deákról van szó. A „deák" jelzőt, amit az arisztokráciába való kerülése előtt használt, ebben az időben még azok viselték, akik egyházi pályára készülvén az alsóbb egyházi rendeket ugyan felvették, de még megnősülhettek. Több helyen együtt fordul elő a Hunyadi-, a Szilágyi- és a Szapolyai-címer. Ennek alapján több kutató joggal sorolta a Szapolyaiakat Mátyás rokonságához, van aki a Hunyadiakhoz, van aki a Szilágyiakhoz, azonban egyik megoldás sem igazolódott. Pedig Imre deák

szédületes karrierje és egész életpályája nem magyarázható mással, mint igen közeli rokonsággal.

1457-ben nagybányai várnagyként és kamaraispánként tűnt fel. Mátyás trónra lépte után emellett országos sókamaraispán volt, majd 1459-ben főkincstartóként került a bárók közé. Öccsével, Istvánnal együtt ebben az időben részt vett a felvidéki, Giskra vezette cseh-huszita katonák elleni harcban. 1464-1465 között horvát-szlavón bán, egyben boszniai kormányzó is. Pályája eddig a pontig ugyan nem nagyon gyakori, de mégsem szokatlan. Az viszont már különleges, hogy 1462-ben nem csupán a csehektől visszafoglalt Szepesvárt és uradalmát, hanem a Szepesföld örökös grófja címet is neki és testvérének, Istvánnak adta Mátyás. Addig magyar király csak egy örökös grófságot adományozott: V. László 1453-ban Besztercét Hunyadi jánosnak, majd Mátyás ugyanezt - a kormányzóságról való leváltása után - nagybátyjának, Szilágyi Mihálynak. Igaz, a Szapolyaiak részt vettek a felvidéki harcokban, de ugyancsak ott volt például Rozgonyi Sebestyén, a király unokasógora is, mégsem lett örökös gróf.

A következő furcsaság, hogy az 1467-es erdélyi lázadásban a Szapolyai testvérek nemcsak részt vettek, hanem annak fő szervezői is voltak. Az uralkodó mégsem büntette meg őket. Igaz, a lázadó vajdákat sem, akiket csupán leváltott tisztükből. A Szapolyaiak kezdetben az 1471-es összeesküvéssel is rokonszenveztek, ekkor viszont hamar átálltak a király oldalára. Ami ezek után különös: annak ellenére, hogy nem volt a király legmegbízhatóbb hívének mondható, ráadásul 1465-től nem viselt tisztséget, Szapolyai Imre szinte sohasem hiányzott a királyi tanács üléseiről. Ami még fontosabb: a király gyakori háborús külföldi tartózkodásai idejére az ország kormányzatát rendszeresen rá, nem pedig a mindig hűséges Ország Mihály nádorra ruházta. Sőt, annak halála után, 1486-ban Szapolyait választatta nádorrá. E tisztséget azonban csak rövid ideig tölthette be, mert 1487-ben elhunyt.

A legvalószínűbb magyarázat e töretlen karrierre az, hogy Szapolyai Imre és Mátyás király féltestvérek voltak. Eszerint Imre deák Hunyadi János természetes fia lehetett, azaz az uralkodó legközvetlenebb rokonaként mindent megengedhetett magának, a különben bosszúálló Mátyás mindent megbocsátott neki. A források

szerint azonban Imre a Pozsega megyei közepes birtokos nemes Szapolyai Vajdafi László legidősebb fia volt. Idősebb öccse, Miklós 1461-től 1468-ban bekövetkezett haláláig az erdélyi püspöki széket töltötte be. A harmadik, István jó hadvezérként először a csehek ellen tűnt ki, majd Szilézia, 1485-től pedig Alsó-Ausztria helytartójaként szolgált. 1492-től haláláig, 1500-ig az ország nádora volt, fia lett majdan I. János magyar király (1526-1 540). János király sohasem érvelt a Mátyással való rokonsággal, így a két ifjabb Szapolyai fivér valószínűleg valóban Szapolyai Vajdafi László gyermeke lehetett.

A gyermekkortól a királyválasztásig

1442 lavaszán Hunyadi János erdélyi vajda a tartományában tartózkodott: május 28-án például Szászhermányból keltezett egy levelet. Minden jel szerint vele volt felesége is, aki 1443. február 23-án Kolozsvárott megszülte második fiát, Mátyást. A másodszülött fiú gyermekkorát elsősorban anyja felügyelete alatt töltötte, mivel apját a háborúk, majd az ország kormányzata foglalta le. A középkori arisztokráciánál ez nem volt szokatlan: mialatt a családfő az uralkodó udvarában vagy a csatamezőn biztosítja családja befolyását, felesége otthon marad, igazgatja birtokaikat, és neveli a gyermekeket. Szilágyi Erzsébet a politikában - leszámítva a férje halála és fia királlyá választása közti rövid időszakot - nem nagyon vett részt, viszont gondos gazdaként irányította a hatalmas Hunyadi-uradalmakat 1458 után, amikor a király anyjára bízta családi birtokait.

Mátyás neveltetésébe azonban Hunyadi János természetesen komolyan beleszólt. Születésekor az apa már erdélyi vajda, az ország egyik főméltósága, aki rövidesen államfő lesz, így a szokványos nemesi nevelésnél többet kellett nyújtania fiának. Mivel a középkorban gyakori volt a gyermekhalandóság, arra is gondolnia kellett, hogy az idősebb testvér halála esetén esetleg az ifjabb Mátyásra hárul a Hunyadi-család fenntartásának és befolyása növelésének terhe. A katona apa a jelek szerint nem tudott írni-olvasni, és valószínűleg latinul sem beszélt, külföldi útjain azonban megfigyelhette az ottani nagyúri családok életét és műveltségét. Úgy látszik, olyan tudást akart gyermekeinek nyújtani, amely a legmagasabb tisztségek betöltésénél hasznukra lehet. Ez magába foglalta a szokványos nemesi nevelést, azaz a fiúknak meg kellett tanulniuk a katonáskodás mesterségét (lovagolni, vívni stb.), de annál jóval többet is: nyelveket, valamint az akkori általános műveltség alapjait.

Katonáskodásra nyilván apja taníttatta Mátyást. Állítólag a táborban nőtt fel, a megpróbáltatásokat kétségkívül jól tűrő, valamennyi katonai diszciplínában jártas emberré fejlődött, aki képes volt akár egy folyót is átúszni. Hunyadi János fiai szellemének művelését a lengyel Sanocki Gergelyre bízta, aki I. Ulászló király nevelőjeként

került Magyarországra. Miután az uralkodó 1444-ben elesett a várnai csatában, Sanocki Gergely vette át a Hunyadi fiúk tanítását. Kiváló humanista volt, Vitéz János váradi püspök barátja, aki nagyváradi kanonoknak is kinevezte. Mátyás azonban valószínűleg csak keveset tanulhatott tőle, mert Sanocki 1451-ben, amikor Ivovi (Lemberg) érseknek nevezték ki, elhagyta Magyarországot. Mátyás pedig akkor még csak nyolcéves volt. Feltételezik, hogy Vitéz, Hunyadi főbb tanácsadóinak egyike, maga is Mátyás nevelője lehetett. Az valószínű, hogy Vitéz beleszólt a fiatal Hunyadi fiú taníttatásába, de politikai feladatai és püspöksége valószínűtlenné teszik tényleges nevelői szerepét.

Nevelői humanisták lehettek, de akárkik is tanították Mátyást, ő meglepően széles körű ismereteket szerzett. Kitűnően megtanult latinul, beszélt németül és valamely szláv nyelven, valamint feltehetően románul is. A későbbi király szeretett olvasni, főként klasszikus latin szerzőket, ezeken belül pedig nyilván nem véletlenül a hadtudományi vonatkozásúakat. Képzettsége király korában lehetővé tette, hogy olasz humanistákkal tudós beszélgetéseket folytasson. S mindezt gyermekként kellett elsajátítania, hiszen még nem töltötte be tizenötödik évét, amikor királlyá választották, utána pedig rendszeres tanulásra már nem, legfeljebb olvasásra maradhatott ideje. Úgy látszik tehát, hogy a jövendő uralkodónak gyermekkorában nem sok lehetősége volt a kortárs gyermekek szokott játékaira. Mátyás átlagnál nagyobb tehetségét bizonyítja, hogy ilyen fiatalon jelentős tudást volt képes felhalmozni.

Képzettsége nyilván jóval meghaladta bátyjáét, akinek a gyermekkora bizonyára másként zajlott le, hiszen apja akkoriban még viszonylag jelentéktelen köznemes volt. Ráadásul László - apja kormányzósága következtében - már nagyon fiatalon komoly politikai szerepet játszott. 1452-ben, kb. húszévesen pozsonyi ispánként került a bárók közé, 1453-ban horvát bán lett, majd 1456-ban lovászmester, temesi és trencséni ispán. Nemcsak apja egyik legfontosabb politikai támaszának számított, de öccsével együtt arra is szánták, hogy a Hunyadi-család hatalmát politikai házasság kötésével erősítse. Amikor a rigómezei csata (1448) után menekülve Hunyadi János Brankovic György szerb fejedelem fogságába esett, kiszabadulása fejében fiát, Lászlót kellett

túszul hagynia. Már akkor felmerült egy házasság terve László és vagy Ciliei Ulrik leánya (Brankovic unokája), vagy Garai László (Ciliei unokatestvére) leánya között. László ugyan közel két év múlva kiszabadult, de a házassági terv - a változó politikai viszonyoktól függően - fennmaradt. Egyes nézetek szerint 1451-ben, mások szerint 1455-ben jegyezte el Garai Annát, aki akkoriban még nem lehetett tízéves.

Ebben a házassági politikában Mátyás is szerepet kapott. 1451-ben kötötték meg a házassági szerződést a két gyermek, Hunyadi Mátyás és Cillei Erzsébet között, a szülők közti ellentét miatt azonban csak 1455 nyarán került sor a házasságra. Cillei Ulrik ekkor átadta leányát Hunyadi Jánosnak, Mátyást viszont a király kamarásaként V. László udvarába vitték, mivel a király anyja, Zsigmond király leánya, Cillei Ulrik első fokú unokatestvére volt. A két fél e gyermekházassággal nyilvánvalóan túszokat szedett egymástól. A házasság elhálását természetesen elhalasztották a gyermekek felnövéséig, Cillei Erzsébet azonban rövidesen elhunyt, valószínűleg Hunyad várában. A házasság különben politikailag hasznos lett volna a Hunyadiaknak, mert Cillei Ulrik nemcsak magyar főúr, hanem német birodalmi fejedelem is volt, és mivel fiú utóddal nem rendelkezett, Mátyás örökölhette volna a Cillei-vagyont, valamint rokonságba került volna a szerb fejedelmi családdal is.

A volt kormányzó halála a nándorfehérvári győzelem (1456) után fiát,

Lászlót lette a Hunyadi-vagyon örökösévé és János nagyszámú familiárisának urává. Lászlóban megvolt a kellő ambíció, és most hatalma is lett ennek kielégítésére. Apja nyomdokaiba akart lépni, azaz elsősorban az országos főkapitányi tisztséget kívánta megszerezni, erre viszont V. László rokona, Cillei Ulrik is igényt tartott. A király 1456 őszén Cilleivel és - a török elleni hadjárat ürügyével - sereg élén jelent meg Nándorfehérvár előtt. Az ekkor bekövetkezett eseményt a források pártállás szerint eltérően adják elő. Annyi mindenesetre tény, hogy Hunyadi László, aki a nagybátyja, Szilágyi Mihály által parancsnokolt Nándorfehérvárott tartózkodott, nem engedte be a sereget a várba. Csak a király és Cillei nyert bebocsátást minimális kísérettel. Ezután Hunyadi László és hívei magukhoz hívatták Cilleit, és állítólag egy, a gróf által

Brankovicnak írt és elfogott levél tartalmára hivatkozva, miszerint Cillei gróf meg akarta ölni a Hunyadi testvéreket, 1456. november 9-én meggyilkolták Cilleit. A jelek szerint ebben Hunyadi László maga is részt vett.

Az esemény hírére a királyi sereg feloszlott, V. László pedig gyakorlatilag a Hunyadi-család fogja lett. Hunyadi László a kezén levő Temesvárra kísérte a királyt. Ott tartózkodott Szilágyi Erzsébet és valószínűleg Mátyás Is, Az uralkodónak esküt kellett tennie, hogy nem bosszulja meg rokona halálát, és ki kellett neveznie Hunyadi Lászlót főkapitánnyá.

Cillei volt Szlavóniában a leghatalmasabb úr. Halála új helyzetet teremtett az országban. Vele kihalt a Cillei-dinasztia, özvegyének nem sikerült a családi vagyont megtartania. Birodalmi fejedelemségére III. Frigyes császár tette rá a kezét, a magyarországi birtokokon zsoldoskapitányi osztoztak. Ugyanakkor Magyarországon 1456-ig a Hunyadi János és szövetségese, Újlaki Miklós közti - időnként kisebb nézeteltérésekkel megzavart - kapcsolatnak volt döntő jelentősége. Újlaki volt Hunyadi után az ország leghatalmasabb bárója, akivel a néhai kormányzó annak idején érdekszférákra osztotta az országot: azaz Hunyadi nem avatkozott be a dunántúli ügyekbe, ott nem akadályozta Újlaki érvényesülését. Hunyadi László azonban apja halála után bejelentette igényét a nyugat-magyarországi németújvári uradalomra, amelyet Miklós úr is magáénak tartott. Hunyadi László főkapitányként egy csapásra az ország legbefolyásosabb bárója lett, ami sértette mind a korábbi szövetséges, Újlaki, mind a Hunyadiakkal korábban is szembenálló urak érdekeit, különösen pedig a nádorét, Garai Lászlóét, aki egyrészt a meggyilkolt Cillei Ulrik unokatestvére, másrészt viszont Hunyadi László apósa volt. A fiatal Hunyadi azonban a jelek szerint bízott leendő apósában.

Végül az urak - a királlyal egyetértve, aki féltette hatalmát az új főkapitánytól - csapdát állítottak a Hunyadi testvéreknek. Rávették a Budán tartózkodó Hunyadi Lászlót, hívja öccsét a fővárosba. Annak ellenére, hogy a néhai Hunyadi János meghagyta fiainak, együtt soha se tartózkodjanak az udvarban, és az utazást Szilágyi Erzsébet is ellenezte, Mátyás engedelmeskedett bátyjának. Hunyadi László főkapitányként a török ellen akart menni, így csapatok

gyűltek össze Budán. Serege élén megjött a család nagy ellensége, Jan Giskra cseh kapitány is. A király 1457. március 14-én letartóztatta a két Hunyadi testvért és híveiket: az urak közül Vitéz János váradi püspököt, Rozgonyi Sebestyént (a Hunyadiak unokasógorát) és Kanizsai Lászlót (noha ő Garai nádor nővérének fia volt), valamint a gazdag polgár és nagybirtokos Modrár Pált, továbbá Györgyi Bodó Gáspárt (Spirancic), Horváth Pált és Eustach Frodnachert (a két utóbbi a Hunyadiak zsoldostisztje volt).

Március 16-án aztán kivégezték Hunyadi Lászlót, Vitéz Jánost pedig Szécsi prímás őrizetébe adták, ahonnan két hónap múlva szabadult, de novemberben már ismét a király környezetében volt Prágában. A többi fogoly - Mátyás és Modrár kivételével - rövidesen megszökött. Március 21-én V. László egy oklevélben állította össze Hunyadi János, László és Mátyás (!) „bűnlajstromát", egyben védelmébe vette azokat az urakat, akik a Hunyadiak elleni eljárásban részt vettek, felsorolva Garai László nádor, Újlaki Miklós erdélyi vajda és szlavón bán, Alsólendvai Bánfi Pál ajtónállómester, Buzlai László és Szomszédvári Czernin Henning lovászmesterek, két osztrák úr, valamint Jodok véglesi kapitány (a Justh család őse) nevét. Más adatokból tudjuk, hogy az akcióban rajtuk kívül szerepet játszott Pálóci László országbíró, Rozgonyi János erdélyi vajda (a Szilágyi testvérek volt sógora) és testvérei, Rénold és Osvát székely ispánok, Jan Giskra, valamint Cillei két volt familiárisa: Turóci Benedek és Lamberger Frigyes is.

A vádiratban az is szerepel, hogy a Hunyadi testvérek puccsra készültek, és meg akarták ölni a királyt, valamint rokonát, a nádort. Ez viszont ellentétben áll a csupán három évtizeddel később íródott Thuróczy-krónika azon állításával, hogy Hunyadi László bízott leendő apósában. Bár a gyilkossági vád mellett is szólnak érvek, az mégis inkább valószínűtlen. Egy furcsaság szólhat mellette: Újlaki ugyanis nagy sereggel indult Budára, de annak megérkeztét addig halogatta, míg Hunyadiékat el nem fogták. A délvidéki nagyúr egész életében biztosra ment: lehetőleg tikkor kapcsolódott be valamelyik oldalon, ha ott már biztosnak látszott a győzelem. Hunyadi László feltehetően megbízott benne mint apja fő szövetségesében, de a jelek szerint megfeledkezett arról, hogy németújvári akciójával megsértette. Akárhogy is áll azonban a dolog, a tizennégy éves Mátyásnak az esetleges gyilkossági tervben semmi része nem

lehetett, és vádlottá nyilvánításának nem volt semmi jogi alapja.

Garaiék látszólag jól szervezték meg a Hunyadiak elleni akciót, de nem számoltak azzal, hogy ellenfeleik vagyona és kipróbált hadserege Intakt maradt. Szilágyi Erzsébet és testvére, Mihály azonnal szervezni kezdte az ellenállást, amelyhez természetesen csatlakoztak a budai fogságból megszököttek is. A Szilágyi Mihály által vezetett és külföldi zsoldosokkal is megerősödött csapatok Erdélybe törtek, és csaknem az egész tartományt elfoglalták. V. László hívei Rozgonyi Osvát székelyispán vezetése alatt Brassóba zárkóztak, Szilágyi pedig ostrom alá vette Brassót és Nagyszebent. Ez utóbbinál 1457 vége felé fegyvernyugvás jött létre: a szászok tízezer aranyforintot fizettek érte Szilágyi Mihálynak.

A Hunyadi rokon Székely Tamás vránai perjelen és Rozgonyi Sebestyénen, valamint a szintén megszökött Kanizsai Lászlón kívül nagyon erősítette a Szilágyi testvérek erejét az északnyugati Felvidéken nagy hatalmú és jelentős csapatokkal rendelkező Szentmiklósi Pongrác csatlakozása. (Fiai apjuk keresztnevét - akár a Dengelegiek - már vezetéknévként használták.) Pongrác úr többnyire szemben állt Giskrával, így időnként Hunyadi szövetségese volt, de mivel a kormányzó Trencsén körül saját uradalmat kezdett kialakítani, a viszony megromlott. Talán Szilágyi Erzsébet diplomáciai ügyességének köszönhető, hogy egy hónappal Hunyadi László elfogása után, április 14-én Temesváron a Szilágyi testvérek szövetséget kötöttek Szentmiklósi Pongráccal, aki a szövetségbe fiait (köztük Vencelt, aki majd Szilágyi Jusztinát veszi el) és testvéreit is belefoglalta. Szilágyiék kötelezték magukat az általuk kézben tartott Pongrác-uradalmak, köztük Sztrecsény várának visszaadására. (Ezt kobozta el később Mátyás Pongrác Venceltől.) A szerződés megtartására a Szilágyi testvérek Hunyadi Mátyást is kötelezték.

Rozgonyi Sebestyénék szökése és a lázadás kitörése megijesztette a királyt. Mivel V. László cseh király és osztrák főherceg is volt, Mátyást és Modrárt fogolyként magával vitte előbb Bécsbe, majd innen Prágába utazott, a fiatal Hunyadit továbbra is magával hurcolva. A tizennégy éves gyermek több mint tíz hónapot töltött így külföldi fogságban. Mátyás lényegében túsz volt, de nem sok hasznot hozott a királynak. Szilágyi Mihály nem nagyon törődött

unokaöccsével, és tovább folytatta a lázadást. Valószínűleg saját érvényesülését kívánta Hunyadi László megbosszulása és Mátyás kiszabadítása ürügyén biztosítani, bár ez utóbbiért nem sokat tett. 1457 vége felé patthelyzet állt elő: sem a lázadók, sem a királypártiak nem tudták befolyási területüket növelni, így aztán fegyverszünetet kellett kötni.

Ekkor azonban váratlan esemény történt. 1457. november 23-án a csupán tizenhét éves V. László hirtelen meghalt Prágában, valószínűleg pestisben. Ezzel teljesen új helyzet állt elő. Csehországban a huszita Podjebrád György kezébe került a hatalom, aki kormányzóként igazgatta az országot. Az elhunyt király jogos örökösei nővérei voltak. Az idősebbik, az 1432-ben született Anna III. Vilmos szász herceg neje volt. Szászország ugyan Csehország közvetlen szomszédja volt, Podjebrádnak azonban nem volt nagy kedve átadni a hatalmat. Bár Anna és férje a magyar trónra is bejelentette igényét, a távolság miatt ezt senki sem vette komolyan. A második nővér, az 1437-ben született Erzsébet viszont IV. Kázmér lengyel király felesége volt, és a gyermektelen Annával szemben eddigre már egy fiút és egy leányt szült (később még kilenc gyermek következett). A lengyel kártya kijátszása nem látszott esélytelen vállalkozásnak Magyarországon, hiszen Nagy Lajos is ült a lengyel trónon, IV. Kázmér elődje pedig az az I. Ulászló Volt, aki 1440-1444 közt már uralkodott Magyarországon.

Más okból jöhetett számításba III. Frigyes német császár. Ugyanúgy a Habsburg-ház tagja volt, mint V. László és apja, Albert király, viszont a család egy másik ágából. (Albert másodfokú unokatestvére volt.) Albert azért lehetett magyar és cseh király, mert Zsigmond császár és király leányát vette feleségül. Így Frigyesnek nem lehetett vérségi igénye a magyar trónra, ezzel szemben ő örökölte a magyar-cseh-osztrák perszonálunió harmadik országát, Ausztriát. (Korábban Stájerországban uralkodott.) Ami mellette szólt: Erzsébet, V. László anyja neki zálogosította el a magyar Szent Koronát, valamint több nyugat-magyarországi várat és várost, köztük Sopront és Kismartont, azaz benn volt az országban. Amennyiben nem őt választják meg magyar királynak, akkor az új uralkodónak a korona és a nyugati országrész visszaszerzéséért összetűzésbe kellett vele kerülni.

Bonyolította a helyzetet az ország belső helyzete. Szilágyi Mihályt és párthíveit vagy le kellett verni, vagy hűségre kellett szorítani. A Felvidék tekintélyes részét kézben tartó és többségükben Giskrának engedelmeskedő, nagyon komoly katonai erőt jelentő csehek kérdése is megoldásra várt. A Felvidéken a birtokviszonyok teljesen felborullak: sok főúr és nemes elvesztette birtokait, amelyeket vissza akart szerezni a csehektől.

Giskra erre nem volt hajlandó, bár egyébként V. László hűséges emberének mutatkozott. Az valószínű volt, hogy a német császár vagy a lengyel király magyar királlyá választása esetén az ő oldalukra áll, a támogatás felében azonban nyilván ragaszkodott volna tartományához. A Cillei-örökség miatti viszályok meglazították a rendet Szlavóniában is, ráadásul újabb török támadás állt a küszöbön.

Maradt a belső megoldás. A leghatalmasabb urak a királyi családdal rokon Garai László nádor, valamint Újlaki Miklós voltak. Mindkettejük birtokai elsősorban nyugaton és délen terültek el, gyakran egymással vegyesen. Újlaki egy személyben erdélyi vajda, macsói és szlavón bán volt ugyan, de egyik tartományban sem uralkodott egyedül. Erdélyben Rozgonyi János volt a társa, Szilágyi azonban - mint láttuk - majdnem az egész tartományt elfoglalta. Macsóban éppen Szilágyi volt Újlaki társa, Szlavóniában pedig a Cillei-örökség nagy részét megszerző zsoldoskapitány, Jan Vitovec. Ebben a helyzetben sem Garai, sem Újlaki nem lett volna képes a másikkal - és főképp Szilágyi Mihállyal - szemben a hatalmat megszerezni.

Így egyetlen logikus lehetőségként Hunyadi Mátyás megválasztása maradt. Bár a katonai hatalom Szilágyi kezében volt, a Hunyadi vagyont azonban Mátyás örökölte, így nagybátyja is csak unokaöccse nevében folytathatta a harcot. Azonkívül, hogy könnyen irányítható gyermeknek tartották, még valami szólt Mátyás mellett. A pápa a spanyol III. Calixtus (Alfonso de Borja, olaszosan Borgia, 1455-1458) volt akkor, aki szorgalmazta a török elleni harcot, és akire nagy hatást gyakorolt Hunyadi János küzdelme. Ebben az időben pápai legátusként évekig Magyarországon tartózkodott a pápa egyik bizalmasa, a szintén spanyol Juan de Carvajal bíboros. (A pápai legátus az átlagosnál nagyobb felhatalmazású szentszéki

követ.) Carvajal maga is jóban volt Hunyadival és annak környezetével, így Vitéz Jánossal, ezért Mátyás királyságát támogatta.

Az első lépést Garai László tette meg. Felkereste a Szilágyi testvéreket, és velük 1458. január 12-én Szegeden megállapodást kötött. Szilágyi Erzsébet és Mihály megbocsátották Garainak, feleségének, Alexandrina (tescheni) hercegnőnek, Barius Miklós pécsi püspöknek (V. László titkos kancellárja volt) és Lindvai Bánfi Pálnak a Hunyadi László megölésében játszott szerepüket. Annak fejében viszont, hogy Garaiék támogatják a Podjebrád György őrizetében lévő Mátyás kiszabadítását és királlyá választását, a Szilágyiak Mátyás nevében megfogadták, hogy az feleségül veszi Garai leányát (bátyja volt menyasszonyát), megtartja apósát a nádori méltóságban és Buda birtokában, valamint összes javaiban. Kölcsönös segélynyújtásra is kötelezték magukat mindenki ellen. Garai azonban e „mindenki"-ből, név szerint említve, kivette szövetségeseit, Bariust és Újlakit. A két Szilágyi letette az esküt a szerződés megtartására, azonban azt is kimondták, hogy a nagyobb biztonság okából az esküt meg kell ismételni Carvajal bíboros és Szécsi Dénes bíboros esztergomi érsek (Garai első fokú unokatestvére) előtt. Egy függelékben pedig felsorolták a nádor azon párthíveit, akik csatlakozhatnak az egyezményhez, köztük Szomszédvári Henninget, Turóci Benedeket, Buzlai Lászlót, a Véglesen ülő Jodokot és másokat.

Tanulságos a kimaradottak személye: eszerint Újlaki, Pálóci, a Rozgonyi testvérek, Giskra és Lamberger nem jöttek számításba. Újlaki név szerinti kivétele azok közül, akik ellen Garainak segíteni kell a Szilágyi testvéreket, arra utal, hogy Miklós vajda ellenezhette a megegyezést. A döntő viszont az eskü két bíboros előtti megismétlésének írásba foglalása. Nincs adatunk arra, hogy ez megtörtént volna, és mivel később a pápa megköszönte Carvajalnak és Szécsinek a Mátyás megválasztásában játszott szerepét, nyilván ők tagadták meg az eskü megismétlését. Ezzel az egyezmény Szilágyiékat illető része gyakorlatilag érvénytelenné vált, és Mátyás, illetve anyja és nagybátyja szabad kezet kapott. A nádort tehát átejtették. Unokatestvére, a kánonjogi doktor prímás a pápai kívánságot eszerint a családi kapcsolatok elé helyezte.

Most már nem volt komoly akadálya Mátyás megválasztásának. A királyválasztó országgyűlésen Szilágyi Mihály sereg élén jelent meg Pesten, és biztosította a Budán lévő nagyurakat, hogy Mátyás nem fog bosszút állni bátyja kivégzéséért. Így azok is beleegyeztek megválasztásába. Ennek hírére január 24-én a többségében Szilágyi katonáiból és az országgyűlésen megjelent nemességből álló tömeg a Duna jegén Buda és Pest között királlyá kiáltotta ki a néhai kormányzó fiát. Az új uralkodó még nem töltötte be tizenötödik évét sem, így kiskorúnak számított. Erre hivatkozva nagybátyját, Szilágyi Mihályt kormányzónak választották.

Feltűnő, hogy Mátyást egészen eddig gyermeknek tekintették, ami életkorát tekintve érthető is. Róla, de nélküle döntöttek először a szülei, majd a bátyja, végül a nagybátyja: az ő nevében tettek házassági ígéretet, kötelezettséget vállaltak stb. Nagybátyja nyilván úgy gondolta, hogy ez a továbbiakban is így lesz, a hatalmat pedig ő fogja gyakorolni. Ne felejtsük el, hogy Szilágyi 1456-ig másodvonalú politikai szereplő volt csupán, sógora familiárisa, aki csak a CiIlei-gyiIkosság után, a szabad cselekvésében akadályozott király által lett macsói bánná, így került a bárók közé, családi vagyona pedig nem érte el az arisztokrácia szintjét. Most azonban néhai sógora haderejére támaszkodva a király után ő lett az első ember.

Az új király azonban valószínűleg megváltozott fogsága idején. A tizennégy éves fiú, akit addig családja irányított, több mint tíz hónapig egyrészt állandó félelemben élt, hogy nem kerül-e bátyja sorsára, másrészt semmi összeköttetésben nem állt családjával. Csak magára utalva, idegenek felügyelete alatt élt. Igaz, a bécsi és prágai fogság lehetővé tette nyelvtudása megerősítését, talán műveltsége növelését is - bár fogsága körülményeit nem ismerjük, így azt sem, hogy hozzájuthatott-e olvasnivalóhoz. Pszichológusra tartozna annak eldöntése, hogy mi történik egy gyerekemberrel, ha közel egyéves teljes elzártság után egyszerre csak a törvények és a szokásjog által korlátozott teljhatalomhoz jut, de ezek a körülmények feltétlenül kihatottak jellemére, valószínűleg éppúgy pozitív, mint negatív értelemben. Addig - mint bátyjánál közel tíz évvel fiatalabb, legifjabb gyermek - bizonyára elkényeztetett „mama kedvenceként" nőtt fel, főként apja halála után. Most már ő az úr nemcsak otthon, hanem az országban is. Hatalmát csak a források

szerint durva nagybátyja korlátozhatta, aki minden előképzettség nélkül, szinte véletlenül jutott a kormányzói székbe. Az ellentét nagybácsi és unokaöcs között tehát mintegy előre be lett programozva.

Bár az országgyűlés Mátyást és nem valamelyik külföldi trónkövetelőt választotta meg, ez nem jelentette egyben azt is, hogy ezek el fogják ismerni az új magyar uralkodót. Csupán a véletlenek következménye volt, hogy a választás lényegében simán lezajlott. Vilmos szász hercegnek ugyan semmi esélye nem lehetett, Szászországból nem is tudott volna beavatkozni a magyar ügyekbe, ez azonban nem áll a két másik önjelöltre.

Csakhogy IV. Kázmér lengyel király 1454-1466 között a német lovagrenddel folytatott háborújával volt elfoglalva, III. Frigyes pedig V. László osztrák örökségének és a Cilleiek fejedelemségének biztosításával volt kénytelen foglalkozni. Alsó-Ausztriára ugyanis mind ő, mind a Felső-Ausztriát megszerző öccse, Albrecht igényt tartott. Ezenkívül Ausztriában pénzügyi válság tombolt, ami szintén akadályozta egy háború kiadásainak fedezését.

Az nyilvánvaló volt, hogy Szilágyiék egyik trónkövetelőt sem támogattak volna, amennyiben azonban az urak valamelyik mellé állnak, akkor biztosan összefogtak volna a másikkal. Garai László ezt feltehetően megértette, ezért választotta a kibékülést a Hunyadiakkal. Az azonban bizonyosnak látszik, hogy amennyiben sem a lengyel király, sem a császár nincs más ügyekkel elfoglalva, akár az ország kettéosztására is sor kerülhetett volna, mint ahogy az 1490 után majdnem be is következett. Végül Mátyás királlyá választása hozhatott volna az országnak egy potenciális szövetségest. Podjebrád György ugyanis, aki Hunyadihoz hasonlóan kormányzó volt V. László másik királyságában, Csehországban, a magyar példát felhasználhatta - és fel is használta - saját királlyá választása érdekében. Az ő helyzete azonban - huszita ereinek lévén, akit az egyház támadott - nehezebb volt. A pápa által támogatott magyar király viszont biztosíthatta legitimitásának elfogadását, annál is inkább, mert csak innen kaphatott katolikus püspököket, hogy érvényesen királlyá koronázzák. A husziták által megválasztott „fő eretnek", Jan Rokycana prágai érsekkel mégsem tehette ezt meg.

Mialatt az új király változatlanul Prágában volt, Szilágyi kormányzó a királyválasztó országgyűlésen törvényt hozott, amivel ország-világ előtt bizonyította, hogy Mátyás „választott" király helyett ő az államfő, és el is jár ebben a tisztében. A törvényt a maga nevében hozta és szentesítette, végrehajtását pedig Mátyás nevében is megígérte. Tartalmilag e törvény hasonló volt azokhoz, amelyeket az új uralkodók szoktak trónra léptükkor kiadni, biztosítva a rendek jogait. Foglalkozott az elmúlt zűrzavaros idők következményeinek felszámolásával, elfoglalt birtokok visszaadattatásával, a hatalmaskodások elleni fellépéssel, engedély nélkül épült várak és erődítések lerontásával. A törvény szerint idegenek nem kaphatnak egyházi vagy világi méltóságot, sem a király, sem a kormányzó nem vethet ki (rendkívüli) adót, továbbá kimondta: az ország védelme a király feladata, ha ez nem elég, először a főpapi és bárói bandériumoknak kell hadba szállni, és a nemesi felkelés csak végszükségben mozgósítható. Nem érdemes az összes cikkelyt felsorolni, van azonban közöttük két lényeges. A XI. tc. szerint a király és a kormányzó szolgáltasson igazságot a rokonaik és familiárisaik által elkövetett sérelmekért, és biztosítsák, hogy ezek ne nyomják el az országlakosokat. A XIV. tc. viszont valamennyi erődített város és királyi vár Szilágyi kezébe való átadását rendelte el. Az előző cikkely világosan mutatja, hogy az ország félt a Hunyadi-Szilágyi atyafiság gátlástalan terjeszkedésétől, a másik pedig azt teszi nyilvánvalóvá, hogy a kormányzó a maga kezébe akarta összpontosítani a hatalmat. Ezzel máris megszegte a Garaival kötött egyezményt. (Igaz, a III. tc. a nádori tisztség érdekében intézkedik, de ez az ítélkezéssel kapcsolatos.) A törvény különben elsősorban a köznemesség érdekeit vette figyelembe, amit az is mutat, hogy évente Pünkösd napjára országgyűlést határozott el Pest városában, ahol valamennyi országlakos - tehát a rendek - köteles megjelenni. Az igazolatlanul távollevők birtokait a kormányzó vagy a király foglalja le. (Jellemző „apróság": a kormányzó van elsőként említve.)

Magyarország a 15. század második felében

Milyen is volt hát az ország, amelyet a fiatal király kezébe kapott? Magyarország lakosságának számát 15. század végi források alapján tudjuk felbecsülni. Erdéllyel és Szlavóniával együtt - de Horvátország nélkül - 2 911 000 és 3 307 000 közöttre tehetjük az akkori népességet. Ugyanakkor Franciaországét 16,4, a Német Birodalomét 12, a brit szigetekét 4,4, Lengyelországét 3,5 millióra becsülik. Ez nem jelentéktelen népesség, főként ha arra gondolunk, hogy a Német Birodalmon belül számos, gyakorlatilag önálló állam terült el, mint például Csehország, Ausztria, Bajorország, Szászország vagy Brandenburg, amelyek felett a császári hatalom csak lazán érvényesült. A népesség megoszlása már kevésbé volt egészséges: a lakosság 4,4%-a rendelkezett ugyanis nemességgel, ennél magasabb nemesi aránnyal csak Lengyelországban találkozunk. A magyar nemesség kétharmada azonban ún. egytelkes volt, azaz gyakorlatilag jobbágy nélküli szabad parasztnak tekinthető. Ugyanakkor viszont igen alacsony volt a városi polgárság aránya: a kb. 30 szabad királyi városban az ország népességének mindössze 3,8%-a élt. Amennyiben a földesúri városok és a jelentősebb mezővárosok jogilag jobbágynak tekintendő polgárságát is hozzájuk számítjuk, akkor sem kapunk a polgárságra 8,2%-nál többet. Németországban ugyanekkor a lakosok 10-15%-a élt városokban, a nyugati országokban pedig még több. Mindez azt mutatja, hogy Magyarország népességének túlnyomó többsége földműves volt.

Ez a kedvezőtlen városiasodási arány visszahatott az ország bevételeire Is. Más országokban a városok és a polgári foglalkozások (például a kereskedelem) adták az állam bevételeinek nagy részét, adó vagy vámok formájában. Magyarországon pedig elsősorban a jobbágyság adójából kellett fedezni az állam kiadásait. Mint említettük, adataink a század végéről, azaz Mátyás halála utánról származnak. Valószínűsíteni lehet azonban, hogy a század közepe és vége között Magyarország népessége a legjobb esetben is stagnált. Ez következik egyrészt a belső harcokból, az egyre erősödő török támadásokból, másrészt az állami adóprés Mátyás alatti

növekedéséből. Míg Zsigmond király (1387-1437) uralkodása idején 400 000 jobbágyporta (azaz adóalap) volt az országban, számuk a század végére egyharmaddal csökkent.

A királyi kincstár bevételeire Mátyás financiális reformjaival kapcsolatban visszatérünk. Addig csak annyit, hogy egy 1453 táján, a trónra jutott V. László számára összeállított kimutatás szerint a korona maximálisan 243 000 forint jövedelemhez juthatott volna. (Ezt azonban a valóságban messze nem érte el.) A forint értékével kapcsolatban annyit mondhatunk, hogy egy gyalogos katona havi zsoldja Magyarországon 2, egy lovasé 3 forint volt, egy ökör ára pedig 2-5 forint közt váltakozott. V. László a maximális bevételből tehát csupán évi 6750 lovast vagy 10 125 gyalogost tudott fenntartani. A helyzet a belső harcok következtében 1458-ra, Mátyás trónra lépte idejére csak romlott.

A hatalom alapját Magyarországon a várak képezték. Egyrészt stratégiai fontosságuk miatt, másrészt mert a nagybirtok váruradalmakba volt szervezve. Az uradalmak tartották el a vár őrségét és az úr katonai kíséretét. Nem véletlenül akarta Szilágyi kormányzó a királyi várakat megkaparintani! A várak statisztikája, ami többé-kevésbé egyben a nagybirtok megoszlását is mutatja, furcsa képet nyújt. Nagy Lajos uralkodása idején (1342-1382) a királyé volt a várak többsége. A halála utáni trónviszályokban igen sok királyi vár magánkézre került, de 1437-ben, Zsigmond halálakor a várak 24,4%-a még mindig a király kezén volt, és mivel ezek szétszórtan helyezkedtek el az országban, változatlanul szolid alapot biztosítottak a királyi hatalomnak. Annál is inkább, mert a főkegyúri jog alapján az uralkodótól többé-kevésbé függő egyház a várak további 9,6%-át mondhatta magáénak.

Az 1437-1458 közti zavaros időszakban a maradék királyi várak többsége magánkézre került. Noha a Hunyadiak voltak az ország legnagyobb birtokosai, a király családi vagyonával együtt 1458-ban csupán a várak 10%-ával rendelkezett. Egyházi kézen volt a várak 10,3%-a, ezzel szemben a világi nagybirtokosok a várak 44,7%-át mondhatták magukénak. A tekintélyesebb nemesek az erősségek 21,9%-át tartották kezükben, végül 13,1% külföldiek birtokában (például a császár vagy a csehek) volt, vagy nem ismerjük tulajdonosukat. A valóságban az arány még nagyobb volt a világi

nagybirtokosok javára, ugyanis számos tekintélyes nemes familiárisként valamelyik nagyúrnak szolgált. Mindez igen megnehezítette a királyi hatalom érvényesítését, annál is inkább, mert az új király - elődjeihez hasonlóan - ugyancsak kénytelen volt megjutalmazni azokat, akik mellé álltak, s ez tovább csökkentette a királyi birtokállományt.

A tényleges hatalom tehát az egyre inkább mágnásnak nevezett világi nagybirtokosok kezében volt, még az uralkodó is kénytelen volt kívánságaikat tekintetbe venni. A 15-16. században átlagban kb. 40 családot számíthatunk a világi nagybirtokosok közé. Ez a szám nem nagyon változott, bár gyakori volt a fluktuáció. Ennek okai közt a lecsúszás vagy a birtok elkobzása nem mondható gyakorinak. Gyakrabban megtörtént, hogy a család a nagyszámú gyermek miatt felosztotta javait, ami gyengítette érdekérvényesítési lehetőségeiket. Sokkal több viszont az olyan eset, amikor a család kihalt. Helyükre azonban újak kerültek, rendesen az éppen uralkodó király környezetéből.

Magyarország nem ismerte az örökölhető arisztokráciát. (Mint láttuk, csak kevés örökös grófot találunk. Igaz, néhány nyugat-magyarországi vagy horvát család a szomszéd országok hatására felvett grófi címeket, mint a Szentgyörgyi és Bazini család vagy a Frangepánok, ez azonban nem biztosított olyan előjogokat, mint a besztercei vagy a szepesi grófság.)

Ennek ellenére a köztudat a leghatalmasabb családokat már kezdte arisztokratának tekinteni. A folyamat Mátyás alatt gyorsult fel. Először az 1459: XXIV. tc. ismeri el, hogy vannak „nemesek, akik valamilyen módon bárósági vagy más tisztes státussal rendelkeznek a többi nemesen túl". (Elvileg ugyanis minden nemes egyenlő.) Őket hívták később „természetes" vagy „név szerinti" báróknak, illetve mágnásoknak. („Név szerinti" azért, mert személyre szóló meghívót kapott a királyi tanácsba és az országgyűlésekre.) A családfőnek kijárt a nagyságos cím, de a század vége felé már a család összes tagját így nevezik. Korábban ők is, akár a tekintélyes nemesek, a „vitézlő" megszólításra tarthattak csak igényt. Ez utóbbiakat - szemben a bárókkal vagy mágnásokkal - előkelőknek hívták.

Eredetileg bárónak, mégpedig „az ország igazi bárójának" csak a főbb méltóságviselőket nevezték. Ilyen volt a nádor, az országbíró, a

tárnok-, mester, az erdélyi vajda, a bánok és az udvari méltóságok: az ajtónállómester (egyben udvarmester), a lovászmester, a pohárnokmester, az asztalnokmester, a pozsonyi, a temesi és a székelyispán, továbbá 1464-ig a főkincstartó. Hivatalból tagjai voltak a királyi tanácsnak, nagyságos úrnak számítottak, és - amennyiben megfelelő birtokokkal rendelkeztek, illetve nem váltak kegyvesztetté - előjogaikat méltóságukból való kiválásuk után is megtarthatták. Mint láttuk, Hunyadi Szörényi, Szilágyi pedig macsói bánságával jutott be közéjük. Bár az uralkodók előszeretettel nevezlek ki a legnagyobb birtokosok közül igazi bárókat, hiszen a nagybirtok támogatására szükség volt a királyi tanácsban, mindig megvolt a lehetőség néhány tehetséges, nem annyira jelentős birtokú egyén kinevezésére.

Ezek túlnyomó többsége méltósága megszűnte után ugyanolyan nagybirtokos lett, mint tanácsbeli kollégái, hiszen nekik volt a legtöbb lehetőségük a vagyonszerzésre. (Erre Hunyadi a legjobb példa.)

Azt lehet mondani, hogy az ország legnagyobb birtokosai között lámpással is alig találni olyant, aki nem országos méltóságot viselt családból származott, avagy maga nem töltött be ilyent. (Ilyen kivételnek számít a század közepét jellemző zűrzavarban feltűnt Szentmiklósi Pongrác, igaz családját Mátyás - a rokonság ellenére - visszaszorította az előkelők közé.) Éppen ezért a mágnásokat gyakran nevezték „bárófiaknak", amit csak egy lépés választott el attól, hogy magát a családot is bárónak tekintsék.

Az ország legfelsőbb szerve a királyi tanács volt. Ezt - összetétele alapján - prelátusoknak és bároknak is nevezték, mert a megyéspüspökök és az igazi bárók (beleértve a volt méltóságviselőket) alkották a testületet. Az uralkodó természetesen meghívhatta egy-két nem főpapi vagy bárói rangú bizalmasát, elsősorban néhány vezető hivatalnokot az ülésekre. Az 1437-1458 közti zavaros időben olykor egyéb nagybirtokosokat is meghívtak. Mátyás trónra léptétől kezdve ez aztán rendszerré vált, valamennyi „bárófit", azaz az összes nagybirtokost meghívták, így a tanács nevében előforduló „bárók" alatt immár nemcsak az igazi, hanem a „természetes" bárókat is értették. Így azonban a tanács túl népes, rutinügyek intézésére alkalmatlan testületté vált. Ennek

következtében a tanács kettévált: a mindennapi ügyeket intéző szűkebb tanács lényegében a korábbinak felelt meg, fontos államügyek esetén azonban az uralkodó a nagyobb vagy teljes tanácsot hívta össze. Ez az ország birtokstruktúrájában bekövetkezett változás következménye volt: a nagybirtokosok összességének egyetértése nélkül nehéz lett volna kormányozni. Ez a kb. negyven mágnás, „természetes", illetve „név szerinti" báró az országgyűlésekre is személyre szóló meghívót kapott, és többnyire - a főpapokkal együtt - a rendektől külön ülésezett. A nagybirtokosok egyetértése a tágabb királyi tanácsban olykor szükségtelenné tette az országgyűlés összehívását: Mátyás alatt is előfordult, hogy egyedül a tágabb tanács határozatára támaszkodva vetett ki adót.

A mágnás réteg politikai súlyát óriási birtokai alapozták meg. A 1 5. századi nagybirtokosok hatalmasabbak voltak elődeiknél, egy-egy család kezén már jóval nagyobb uradalmakat találunk, mint a század elején. A határ a „természetes bárók" és a köznemesség felső rétege, az ún. előkelők között a valamivel több mint ezer jobbágy feletti uralomnál húzódott. Az átmenet lefelé nem volt teljesen merev, az ezer jobbágy körüli alattvalóval rendelkező, „igazi bárói" ősöket kimutató nemeseket a király olykor meghívta tanácsába, olykor nem. Ennek a köztes rétegnek nem volt túl nagy jelentősége, legfeljebb egy tucat családot számíthatunk közéjük.

A nagybirtok hatalmát növelte a familiárisi rendszer. A mágnások ugyanis birtokaik igazgatását, csapataik parancsnokságát, amennyiben pedig állami méltóságokat töltöttek be, helyettesítésüket ún. familiárisokra ruházták. Ezek hűséggel tartoztak uruknak, akik a szolgálattal kapcsolatos ügyekben ítélkezhettek is felettük. Fizetésként vagy valamely birtok jövedelmét élvezhették, vagy pénzt, esetleg terményeket kaptak. A szolgálat eredetileg meghatározatlan időre szólt, amelyet bármely fél felbonthatott, később terjedni kezdett a határozott, általában egy évre szóló megbízás. Ugyan bárki lehetett familiáris, s ha elvétve is, de karriert futhattak be familiárisként kisnemesek, sőt nem nemesek is, a legtekintélyesebb nagyurak azonban sokkal gyakrabban vettek fel szolgálatukba a nemesi előkelőkhöz tartozókat, sokszor olyanokat, akiknek birtokai saját uradalmaik mellett vagy azok között feküdtek. Az egyik

legtekintélyesebb magyar arisztokrata, Újlaki Miklós kezén például 17 várat, 9 kastélyt és 9 mezővárost találunk, ezzel szemben familiárisai 8 várat, 10 kastélyt és 15 mezővárost birtokoltak. A szolgálatában állók birtokaival együtt tehát lényegesen meg tudta növelni uralmi területét.

A mágnás szabályszerű udvartartást tartott, ami kicsiben a királyit utánozta. Általában állandó székhellyel, rezidenciával is rendelkezett, ami többnyire egy mezőváros melletti vár vagy kastély volt. Itt élt a birtokait látogató vagy államügyekben elfoglalt úr felesége és családja, itt őrizték a családi kincstárt és levéltárt, innen igazgatták a birtokokat, és rendesen egy itteni kolostor templomában temették el az urat és családját. Feltűnő viszont, hogy a főváros közelében egyetlen főúri rezidenciát sem találunk. 70-150 km távolság között hét, 150-200 km közt kilenc, 200 km-en túl harminckét főúri székhely feküdt. Az urak tehát igyekeztek az uralkodótól minél távolabb lakni. Az sem érdektelen, hogy különböző nagyúri családok rezidenciáit egymás közelében építtették fel. Mind Vas, mind Zemplén megyében - hogy az ország két legtávolabbi megyéjét vegyük - négy-négy bárói család székelt. Mindez arra utal, hogy szükségesnek találták a konkurencia megfigyelését.

Ilyen hatalmas uradalmakból természetesen igen nagy jövedelmet élveztek a mágnások. Amennyiben azonban fényes udvartartásukat, magánhadseregeik és egyéb familiárisok fizetését is figyelembe vesszük, kiderül, hogy a nagy bevételek sem mindig vagy csak épphogy fedezték a kiadásokat. Nem csökkenthették a fényűzést vagy familiárisaik számát, mert ez alapozta meg tekintélyüket, befolyásukat. Egyetlen lehetőségük volt anyagi helyzetük biztosítására, ha országos méltóságokat, illetve tisztségeket vállaltak. Így az országos jövedelmek törvényes és törvénytelen eltulajdonításával növelhették saját bevételeiket. Ez viszont lehetőséget biztosított a királynak arra, hogy a kezében tartsa őket. A bátyja kivégzésében részt vett Garai László fia, Garai Jób például soha nem kapott Mátyástól tisztséget, még egy megyésispánságot sem, így noha Mátyás a tágabb királyi tanácsból nem zárhatta ki (Jób úr többnyire meg is jelent ott), hiába volt az ország egyik legnagyobb birtokosa, élete végére eladósodott.

Szükséges ennek hangsúlyozása, ugyanis feltűnő, hogy a tartományi méretű nagybirtokok ellenére az ország nem esett szét részeire. Egy-két kivételtől eltekintve, egy nagyúri család birtokai nem alkottak egységes tömböt, valamely család túlzott hatalmi növekedését korlátozták a szomszédos nagybirtokok (a szomszéd rezidenciák), az uralkodó pedig gyakran - ha nem is mindig - megakadályozhatta valamely úr előretörését úgy, hogy egyszerűen kizárta a méltóságviselésből.

A kb. negyven családot számláló „bárók" mellett komoly erőt képviselt a köznemesség. Ennek kétharmada ugyan jobbágytalan parasztnemes volt, s a maradék zöme is csak néhány jobbágytelek felett gyakorolt földesúri jogokat, így a talán 400-500 családból álló „előkelők", a több száz jobbágyos nemesek tudtak komolyabb szerepet játszani. Ők azonban támaszkodhattak a sok ezer szegény nemesre, akiknek tömege már jelentős politikai súlyt képezett. Az előkelők egy része ugyan nagyúri szolgálatban állva urát támogatta, sok esetben viszont érdekeik egybeestek a kisnemesi tömegekéivel.

A nemesség politikai szervezettel is rendelkezett. A vármegyei önkormányzat ugyanis a nemesség kezében volt, és mivel a megyei rendszer jól működő, mind az igazgatásban, mind a bíráskodásban nélkülözhetetlen intézmény volt, így az általában kéthetente összegyűlő megyei nemesek a megyei törvényszéki üléseken és az időnkénti megyei közgyűléseken politikai ügyekben is állást foglaltak. A nemesség az országgyűléseken is a megyei önkormányzaton keresztül vett részt. Ha az uralkodó valamennyi nemest meghívta a diétának is nevezett országgyűlésre, a meghívót a vármegye kapta kézhez, amennyiben viszont csak követek képviselték a nemességet, ezeket a megyegyűlés választotta meg. A megye élén álló ispánt ugyan többnyire az uralkodó nevezte ki a mágnások közül, őt azonban familiárisai közül általa kinevezett alispánok képviselték a megyében. Így a tényleges hatalom az alispánok kezében volt. Ha az ispánná kinevezett nagybirtokos túlzott hatalommal rendelkezett, alispánja azt tette, amit ura akart. Azokban a megyékben azonban, ahol erős volt az „előkelők" hatalma, a nagybirtok pedig gyenge, vagy ahol több egymással rivális nagybirtokos élt, ott a megyésispán kénytelen volt egy olyan tekintélyes megyei nemest alispánjává kinevezni, aki már függetlenebbül járhatott el. Mivel nem egy esetben az adott

problémától függött, hogy a nagyúri hatalom vagy a nemesi közösség akarata érvényesül-e a megyében, nehéz volt e|őre kiszámítani, hogy a megyék többsége mi mellett fog állást foglalni.

A bizonytalanság leginkább az országgyűlések esetében tapintható ki. Ha valamennyi nemest, azaz az egytelkes parasztnemeseket is meghívták, akkor a diéta nem hagyhatta figyelmen kívül a nemesi tömegek kívánságait. Az urak - és olykor a király - szerencséjére azonban az országgyűlésen való részvétel költségei miatt a kisnemesség nem mindig örült a meghívásnak. Azok az előkelők azonban, akik nem álltak nagyúri szolgálatban, jobban örültek ennek, hiszen a nemesi tömegekkel nyomást lehetett gyakorolni mind a királyra, mind az urakra. Szilágyi Mihály országgyűlése ezért hozott törvényt a nemesek fejenkénti megjelenéséről.

Az országgyűlések a 15. század közepi zűrzavaros időkben kezdtek többé-kevésbé rendszeressé válni. Korábban a királyi hatalom erőssége miatt elég volt a tanács egyetértése. A nagybirtokosok megerősödése és gyakori rivalizálása azonban szükségessé tette, hogy az udvar egy-egy határozathoz a nemesség jóváhagyását is megszerezze, sőt az 1440-es évektől a közvetlenül a királytól függő városok követeit is meghívja. Főként köznemesi politikusok gondoltak arra, hogy a többségében falakkal övezett, katonai erővel is rendelkező városok támogatása nekik használ az urakkal szemben. A polgárság azonban óvatos volt, csak a saját érdekeit nézte, és nem nagyon kívánt a nemesek ügyeibe beleszólni. Ilyenformán többnyire semlegesek maradtak. Abban az esetben, ha a nemességet csupán megyei követek képviselték, jobban lehetett manipulálni a diétát. Ilyenkor nemegyszer a megye főispánja döntötte el, hogy kik - lehetőleg tőle függő nemesek - képviseljék a megyei nemességet az országgyűlésen. Maradt is arról forrásadat, hogy a megyésispán javasolta: kiket válasszanak meg.

Kissé más volt a helyzet az ún. melléktartományokban. Míg az ország területén birtokügyekben a nemesség közvetlenül a királyi bíróságok alá tartozott, a megyék által eldöntött kisebb ügyekben pedig a királyi kúriához hihetett fellebbezni, addig Erdélyben és a bánságokban közbeiktatódott a vajda, illetve a bán törvényszéke, akik egyébként rendszeresen tartománygyűléseket is tartottak. A magyar országgyűléseken pedig Erdélyt és a bánságokat legfeljebb

követek képviselték. Az erdélyi és a szlavóniai, illetve macsói megyék ispánjait nem a király, hanem a vajda vagy a bán nevezte ki.

Erdélyben a vajda hatásköre - egyes esetektől eltekintve - csak a hét ottani megyére terjedt ki. A vajdasághoz kötött ún. honorbirtokok egy része továbbra is megvolt. (A honorbirtok olyan szolgálati hűbérbirtokot jelentett, amellyel a méltóságviselő hivatali ideje alatt szabadon rendelkezett, így például a vajda kezén volt a dévai uradalom.) A székely székek élén önálló székelyispán állt, ő rendelkezett a székelyek fegyveres erejével, valamint honorbirtokként többek közt a görgényi uradalommal. A vajdai és a székelyispáni tiszt önálló volt, mindkettő „igazi bárónak" számított, és mindkettőt többnyire két egyenrangú személy töltötte be. Mindkettő nevezhetett ki helyettest: alvajdát, illetve székely alispánt. A szász területek legfeljebb katonai tekintetben voltak a vajdának vagy a székelyispánnak alávetve, de teljes belső önkormányzattal rendelkeztek, és közvetlenül a királytól függtek. A szász területek négy egymástól területileg is különváló részből álltak. Ezek az ún. „hét szék", a „két szék", a Barcaság Brassó várossal, valamint Beszterce földje (és városa). A hét és a két szék értelemszerűen hét és két székből, önkormányzati egységből állt. A szászok 1453-ban elvesztették Besztercét, amely a Hunyadiak, majd Szilágyi örökös grófsága lett. A székek élén királybírók álltak, akiket elvileg az uralkodó nevezett ki, a tiszt azonban gyakorlatilag vagy öröklődött egy szász családban, vagy választották. A legelőkelőbb szász tisztségviselő a nagyszebeni királybíró volt, aki a szászok grófja címét viselte. Az erdélyi „három nemzet", azaz a hét magyar megye, a székely székek és a szászok a Budai Nagy Antal vezette parasztháború idején, 1437. szeptember 16-án a kápolnai unióban szövetségre léptek egymással, ennek a hatása később is fennmaradt. A magyar országgyűléseken a „három nemzet" külön képviseltette magát.

Különös képződmény volt a macsói bánság. Macsó a Száván túl fekszik, korszakunkban a bánság majdnem teljes területe török kézen volt. A királyok azonban a macsói bán joghatósága alá rendeltek hat magyar megyét, éspedig Szerém, Valkó, Bodrog, Bács, Baranya és Tolna megyét, azaz az ország legsűrűbben lakott megyéit. A bánságban - akár Erdélyben és Szlavóniában - a bán

nevezte ki az ispánokat, és ő, illetve vicebánjai ítélkeztek a tartományi ítélőszéken. A macsói bán kezén nem voltak honorbirtokok.

A szlavón bánság ekkor még csak időnként volt összekapcsolva a horvát-dalmát bánsággal. Négy Száván inneni (Körös, Zágráb, Varasd és Verőce), valamint három Száván túli (Dubica, Szana és Orbász) megye tartozott hozzá. Az utóbbi, ún. alsó-szlavóniai megyék azonban a folyamatos török pusztítás miatt gyakorlatilag nem sokat számítottak. A vicebánok, akiket természetesen a bán nevezett ki, egyben Körös (az ország legnagyobb megyéje) ispánjai is voltak. Ebben a tartományban sem maradt honorbirtok, legfeljebb Körös mezővárost tarthatjuk annak, amely akkor a tartomány székhelye, az ítélőszék és a tartományi gyűlés helye volt. A vajdától és a két bántól az országbíróhoz lehetett fellebbezni.

A Szörényi bánság a Kárpátokon túli Szörényvár és környékére terjedt ki, azonban egyre inkább ide számították Temes megye déli részének román kerületeit. A báni törvényszéki üléseket és gyűléseket leginkább itt, Karánsebes városban tartották. Hunyadi János Szörényi bánként került a bárók közé. A bánság eredeti területének nagy része - Szörényváron kívül - gyakorlatilag a török hatalma alá került, így a 15. század második felében a Szörényi bánt már nem számították az ország „igazi bárói" közé, hanem nagyobb hatáskörű végvári parancsnoknak tartották - amennyiben a báni méltóságot egyáltalán betöltötték. (Ha nem, akkor hol a vajda, hol a temesi ispán látta el feladatát.)

Külön állt a horvát-dalmát bánság. Ez eredetileg az önálló horvát királyság volt, amely I. (Szent) László, majd végleg utóda, Kálmán király idején került a magyar koronához. Jogilag azonban fennmaradt önálló királyság jellege: a magyar király hivatalos címe is Magyarország, Dalmáciai és Horvátország királya volt. Dalmácia nagy része Zsigmond király Idején a velencei köztársaság kezére került, csak a gyakorlatilag önálló köztársaság, Dubrovnik (Raguza) ismerte el elvileg a magyar korona fennhatóságát, és - amennyiben szüksége volt a magyar támogatásra -ezért adót is fizetett. A horvát-dalmát bánság egyrészt önálló nagybirtokokból - amelyek urai magukat grófoknak címeztették (Frangepán, Korbáviai, Blagaji, Zrínyi, Merzini) -, másrészt a megyékhez hasonlító zsupákból állott.

A királyt képviselő bán és az általa kinevezett vicebán rendesen Kninben (Tinnin) székelt. Itt is találunk tartománygyűlést és báni törvényszéket. Horvátország a legritkább esetben képviseltette magát a magyar országgyűléseken, viszont püspökei közül a knini és a modrusi, a grófok közül pedig a Frangepánok és a Korbáviaiak rendszeresen megjelentek a prelátusok és bárók gyűlésein, azaz a királyi tanácsban. Mivel a tartományt ugyan a Szent Koronához számították, de - szemben Erdéllyel és Szlavóniával - Magyarországhoz nem, a horvátok olykor önálló külpolitikai akciókban is részt vettek.

Noha a király hatalmát a nagyurak és a rendek korlátozhatták, neki mégis olyan tényezők álltak rendelkezésére, amelyeket kihasználva megkísérelhette akarata érvényesülését. Ide számítható a királyi udvar és a királyi hivatalszervezet. Az udvartartásnak minden középkori államban Igen nagy szerepe volt. A középkori ember ugyanis nagyon fogékony volt a vizuális élményekre, ebből következőleg a ceremóniákra és azok szimbolikájára. Előre megszabott koreográfia alapján zajlott le az uralkodó bevonulása fővárosába, ez rokon vonásokat mutat Európa minden királyságában, és azt a célt szolgálta, hogy a lakosság apraja-nagyja előtt igazolja, hogy ki az uralkodója. De lehetne egyéb példákat is említeni. A király kíséretét udvartartásának tagjai alkották. Ezt nevezzük Magyarországon udvari nemességnek, amelyet Hunyadi Jánossal és apjával kapcsolatban már említettünk. Az udvari nemességen belül rangfokozatok létezlek. Az élén álltak, mint említettük, az udvari lovagok. Ettől függetlenül több csoportra oszlottak, köztük a kamarások voltak a legbefolyásosabbak, akik bármikor beléphettek az uralkodókhoz. Számuk a százat is elértc. Az udvari nemesség tagjai bizonyos számú „lóra" kaptak fizetést: azaz ennyi lovas katonával voltak kötelesek a királyt követni. Ez azt jelenti, hogy az udvartartás nemcsak ceremoniális szerepet töltött be, hanem tagjai alkották az ország elit katonaságát, beleértve az uralkodó személyes testőrségét. A Mátyás halála utáni időben a király ezer lovasból álló bandériumot volt köteles tartani, mely az udvari nemességből állt össze.

A palotások - ahogy akkor az udvari nemességet nevezték - lényegében ugyanazt a szerepet töltötték be, mint a familiárisok a magánföldes-uraknál. Mivel közvetlenül az uralkodótól függtek, s

tőle remélhették további előmenetelüket is, megbízható híveinek számítottak. Amennyiben a király egy intézkedésnél meg akarta kerülni a hivatalos utat, az ügy elintézését rendesen egy palotásra bízta.

A király rendelkezéseit a királyi kancelláriában foglalták írásba, majd ezeket az uralkodó pecsétjével megerősítve a kancellár adta a király nevében ki. Mivel az uralkodóknak több pecsétjük volt, gyakran több kancellár és kancellária működött. A nagypecsétet alkalmazó nagyobb kancellária élén a főkancellár állott, akinek általában volt alkancellárja is. Ez az intézmény már a 14. század utolsó harmadában a királyi tanács felügyelete alá került. A királyi hatalom ezért a 14. századtól egy titkos pecsétet is használatba vett, az ezt őrző kancellár a titkos kancellár címet viselte, s ő irányította alkancellárjával a titkos kancelláriát. A kancelláriák, ahol jegyzők és írnokok dolgoztak, önmagukban csak segédhivatalok, okleveleket fogalmazó és leíró szervek voltak, a pecséteket őrző kancellárok viszont nagy hatalommal rendelkeztek, hiszen tőlük függött, hogy milyen szöveget állítottak ki, továbbá megakadályozhatták nekik nem tetsző intézkedések kiadását. Rutinügyekben feltehetően a király tudta nélkül is állíthattak ki okleveleket. Egyéb ügyekben - ellenőrzés céljából -feltüntették az oklevélen, hogy az királyi parancsra lett kiállítva. Ez a jegyzet takarta ugyanakkor a kancellár saját intézkedését is. Amennyiben mástól kaptak oklevél-kiállítási parancsot, annak nevét is ráírták az oklevélre. Ezekből az ún. relációs jegyzetekből (azaz, hogy kinek a relációjára, az oklevélkiállítási parancs kézbesítésére lett az oklevél megszövegezve) tudjuk meg, hogy kiktől fogadott el az intézmény ilyen parancsot.

A kancellároknak az ítélkezésben is szerepük volt. A királyi kúriában több bíróság működött. Rangban az elsőnek a nádoré számított. A király (mint földesúr) és az állampolgárok egymás elleni ügyeiben ő volt az illetékes. Igaz, az ország legfőbb bírája a király, elvben minden ítélkezés az ő nevében történt. Az uralkodó azonban egyéb ügyei következtében többnyire nem tudott az ítélkezéssel foglalkozni, így helyette már az Árpád-kortól „királyi jelenlét" címmel az országbíró, eredetileg a királyi udvar ispánja ítélkezett. Mind a nádornak, mind az országbírónak saját pecsétje és irodája volt, tudunk helyetteseikről, az alnádorról és alország-

bíróról, de mivel egyik sem volt jogtudó személy, a tényleges ítélkezést, az ítéletlevelek megfogalmazását a protonotáriusok (főjegyzők) látták el, akiket ezért magyarul ítélőmestereknek neveztek.

Olykor azonban az uralkodó mégis maga ítélkezett, ilyenkor a kancelláriák álltak szolgálatára. Ezt az ítélkezést hol királyi különös, hol személyes jelenlétnek nevezték, sőt bizonyos ügyeket vagy személyeket ki is vették más bíróságok hatásköre alól, és ezeket a jelenléti bíróságoknak rendelték alá. Ugyanaz következett be, mint az országbírónál: a király gyakran nem ért rá, és akkor helyette a kancellár ítélkezett egy ítélőmester segítségével. Természetesen a kancellárnak is sok más feladata akadt, ezért a különös vagy a személyes jelenlét helytartójának nevezett személyre, általában az egyik alkancellárra bízta ezt a feladatot. Az uralkodó - igaz ritkán, de - mindvégig fenntartotta magának a személyes bíráskodás jogát, ebben az esetben „saját személyében" ítélkezett. A 15. század közepére azonban önálló intézményekként annyira megszilárdultak a jelenléti bíróságok, hogy az uralkodó ha részt is vett az ítélkezésben, az elnökséget átadta a bíróság elnökének. Ez Mátyás esetében is többször kimutatható, az azonban már más kérdés, hogy ha a király csupán bírótárskent ül is a törvényszéken, az ítéletet nyilván ő dönti el. Ettől függetlenül egyes, főként fontosabb ügyekben a király elnökként, saját személyében Is hozott ítéleteket. A bíróságok ülnökei a királyi tanács tagjai voltak.

A Mátyás trónra lépése előtti időben létezett a nagyobb kancellária, élén Szécsi Dénes bíboros főkancellárral, alá tartozott a különös jelenlét helytartójának bírósága egy ítélőmesterrel. Ez a bíróság külön bírói pecsétet kapott. A titkos kancellár 1453-ban Vitéz János váradi püspök lett, aki a címet 1456-ban rövid időre elvesztette, majd visszakapta, és a Hunyadi László kivégzésével kapcsolatos letartóztatásáig viselte. Akkor azonban már két - ugyancsak titkos kancellári címet kapott - társsal, Várdai István kalocsai érsekkel és Barius Miklós pécsi püspökkel együtt kancellárkodott. E kancellárok alá rendelték a személyes jelenlét helytarlójának bíróságát, amely ugyancsak külön bírói pecséthez jutott, és ahol szintén működött egy ítélőmester.

A pénzügyigazgatás élén elvileg az „igazi bárói" rangot viselő

főkincstartó állott, pontos hatásköre azonban nehezen állapítható meg. A „rendes" állami jövedelmek kezelésére ugyanis önálló szervezetek álltak az uralkodó rendelkezésére, amelyek vezetői a jelek szerint közvetlenül a királytól függtek. Így nehéz volt egységes pénzügyigazgatási politikát folytatni. A pénzügyigazgatás központosítása - egy-két kivételtől eltekintve - Nyugat-Európában is csak a 15. század második felétől kezdve mulatható ki. A legfontosabb állami bevételi forrás a Károly Róbert által bevezetett „kamara haszna" nevű adó volt, amelynek beszedéséhez nem kellett a rendek jóváhagyását kikérni. Öt jobbágyporta fizetett egy aranyforint adót, azaz jó pénz esetén egy porta 20 dénárt. Az ország kamara haszna kerületekre volt osztva, amelyek élén egy-egy kamara haszna ispán állt.

A másik nagy bevételi forrást jelentő jövedelem a sómonopóliumból származott. Leszámítva a Sáros megyei kicsi sóvári bányát és az Adriaitengerből származó tengeri sót, a nagy hozamú magyarországi sóbányák (Erdélyben és Máramarosban) az egész középkoron át királyi tulajdonban voltak. Sóra mindenkinek szüksége volt, így az egész ország területén szétszórt királyi sókamarákban adták el a király sóját. A sókamarai szervezet élén hol országos sókamaraispán állott, hol külön ispánja volt az erdélyi, és külön a máramarosi sónak. A felvidéki sóelosztó-kamarák a máramarosi, a többi az erdélyi sókamaraispán alá tartozott. Természetesen az ispánok felügyelték a bányaművelést is, gyakran szembekerülve a lázadó és olykor sztrájkoló bányászokkal.

Az egész országban szétszórt út-, rév- és vásárvámok ekkorra már földesúri kézre kerültek. Királyi bevétel maradt azonban a határvámszervezet, azaz a harmincadok. (Eredetileg az áru értékének harmincad részét szedték, később a huszadát, Erdélyben ezért ezt a vámot huszadnak nevezték.) A főként a határokon működő harmincadhivatalok élén rendesen egy országos harmincadispán állott. A pénzverdéket és a királyi nemesfém-monopóliumok kezelését több pénzverő- és bányakamara-ispánság igazgatta.

A királyi uradalmaknak nem volt közös szervezete. Többségük honor-birtokként amúgy is egyes méltóságok vagy királyi várnagyok fizetésére szolgált. A 15. század közepére már nem sok honorbirtok

maradt, még leginkább a vajdának, a székelyispánnak, a szörényi bánnak, a temesi és a pozsonyi ispánnak (az utóbbinak Pozsony vára) kezén találunk ilyeneket. A maradék várak és uradalmak is elsősorban a várak személyzetének eltartását szolgálták.

Az ország védelme, ahogy azt Szilágyi Mihály törvénye is kifejtette, a király feladata lett volna. Állandó hadsereg azonban - leszámítva az udvari katonaságot - nem volt. A határvidéki tartományok kormányzói fizetésükből, és ha voltak honorbirtokaik, azok jövedelméből ugyan tarthattak fenn csapatokat, és igénybe vehették tartományok lakosságát (Erdély például ezért volt felmentve a kamara haszna adó fizetése alól), háborús időben azonban mindez nem volt elég a védelemre. A kormányzók így katonáikat sajátjukból fizették, utána pedig benyújtották a számlát a királynak, aki ennek fejében birtokokat adott vagy zálogosított el nekik. Hunyadi János vagyonának nagy része is így keletkezett. Hozzá kell azonban tenni, hogy már Zsigmond hozzálátott a déli végeken a királyi végvárrendszer felállításához. Ez 1427 után meggyorsult, amikor Lazarevic István szerb fejedelem halála után Nándorfehérvár (Belgrád) a magyar király kezére jutott.

Az ország védelmére a magyar királynak egyébként a következő lehetőségei voltak. Az 1397. évi törvény alapján - országgyűlési jóváhagyással mozgósíthatta az ún. telekkatonaságot. Eszerint a jobbágyok száma (vagy portái) után kellett katonákat kiállítani: általában 20-32 jobbágy után egy lovasról volt szó. Ezeket a világi nagybirtokosok saját bandériumaik (zászlóik) alatt, a többi birtokos esetében pedig a megye keretében mozgósították, a tizedbirtokos főpapok számára pedig később tizedbirtokosonként egy bizonyos számot szabtak meg. Végül a király - végveszély esetén - mozgósíthatta a nemesi felkelést, amikor minden nemes köteles volt hadba vonulni.

A királyi hatalom megszilárdulása Mátyás megkoronázásáig

Megválasztásakor az új király még Podjebrád György cseh kormányzó fogságában Prágában tartózkodott. V. László halála után Podjebrád még nem tudta, hogy mi lesz Mátyással, de foglyából üzletet akart csinálni: Magyarország legnagyobb vagyonának örökösétől jelentős váltságdíjat remélhetett. Családi kapcsolatra is gondolt: kilencéves (1449-ben született) Kunigunda (Magyarországon Katalinnak nevezett) leányát akarta férjhez adni az ifjú Hunyadihoz. A még nem egészen tizenöt éves és fogoly Mátyás természetesen belement ebbe a szabadságát biztosító alkuba. Közben megérkezett a hír (talán február 1 -én) a választásról. Bonfini, Mátyás udvari történetírójának anekdotája alapján a következő történt. Podjebrád vacsorára hívta foglyát, akit a maga helyére, az asztalfőre ültetett. Megmondta azt is, hogy a vacsora után örömhírt közöl vele. A fiatalember azonban megijedvén arra gondolt, hogy ki akarják gúnyolni, utána esetleg kivégzik, ezért nem tudott enni. A vacsora után tudatta csak vele a cseh kormányzó, hogy király lett.

A külvilágtól elzárt Mátyás tehát nem érezhette magát biztonságban Prágában. Közben otthon Szilágyi átvette a kormányzást. Mikor nyilvánvalóvá vált a Garai-féle szerződés érvénytelensége, a nádor minden ellenkezés nélkül átadta Buda várát a kormányzónak, ahogy azt a törvény elrendelte (noha a szerződés szerint nála kellett volna maradnia), majd félelmében elmenekült Budáról. Bár a nádorságról még nem váltották le, a nádori iroda gyakorlatilag megszüntette tevékenységét. A szerződés érvénytelensége különben lehetővé tette a Podjebrád-házasságot, noha annak tervéről a Szilágyi testvérek nem is tudtak, hiszen azt Mátyás maga - igaz, félelemből, nyomás alatt - határozta el. A kormányzó és nővére Vitéz Jánost bízta meg, hogy Podjebráddal tárgyaljon a király kiszabadításának feltételeiről. Egyben - nyomatékosítva Vitéz küldetését - a régi Hunyadi-pártból és néhány csatlakozott főúrból álló sereggel megindultak Csehország felé. Vitéznek azonban sikerült megállapodni a cseh kormányzóval, aki természetesen nem mondott le a jövendő vejéért kifizetendő váltságdíjról.

1458t. február 9-én Szilágyiék a magyar-morva határon fekvő Straznicén kifizették a váltságdíjat, Podjebrád pedig átadta a magyaroknak új királyukat. Mátyás „választott" magyar királyként kötelezvényt írt alá, miszerint most már szabad emberként is fenntartja a Podjebrád Katalin feleségül vételére még megválasztása előtt tett ígéretét. Kötelezte magát arra, hogy egy éven belül menyasszonyát, „akinek alakját, arcát és testi épségét ismeri," hazahozatja, feleségül veszi, megkoronáztatja, és a házasodási kor elérése, azaz tizenkét éves kora után vele házassági formában egyesül. Ezenkívül Podjebráddal mindenkivel szemben szövetséget köt. Mátyás ígéretének megtartására kötelezték magukat a jelenlévők is: az édesanyja, Szilágyi Mihály kormányzó, Vitéz János váradi és Szilasi Vince váci püspök, Rozgonyi János erdélyi vajda, Ország Mihály ajtónallómester, Marcali János somogyi ispán, Hédervári Imre volt macsói bán, Rozgonyi Sebestyén lovászmester és Bátori István asztalnokmester.

Ugyanakkor Podjebrád hasonló kötelezvényt állított ki, amelyben leánya férjhez adásán kívül szintén ígéretet tett Mátyás támogatására. Ezt a cseh urak is megerősítették.

Mátyás hívei közül feltűnő a Szilágyi testvérek volt sógora, Rozgonyi vajda jelenléte, hiszen néhány hónappal azelőtt még hadban állt néhai felesége testvéreivel. A névsor azt is mutatja, hogy Szilágyi kormányzó már megkezdte az „igazi bárók" lecserélését. A régi „kormányból" megmaradt Rozgonyi János vajda és Ország Mihály, viszont az V. László-párti lovász- és asztalnokmesterek helyébe már újak kerültek.

Az első problémát mindjárt az okozta, hogy a magyar szokásjog szerint csak az a törvényes uralkodó, akit „Szent István koronájával" Székesfehérvárott az esztergomi érsek megkoronáz. A Szent Korona azonban III. Frigyesnél volt. Ezt ugyan meg lehetett kerülni: I. Ulászlót a Szent István ereklyetartójáról levett koronával koronázták meg - igaz, nem fogadta el mindenki. Mátyás vagy környezete azonban nem kívánta ezt a példát követni. A nagy kérdés tehát az volt, hogy milyen alapon lehet törvényes uralkodó, azaz „választott" királyból király. Sajnos nem tudni, hogy ki találta ki azt a zseniális módszert, amivel ez végül sikerült, de biztos nem a tizenöt éves uralkodó ötlete volt.

A gyermekkirályt diadalmenetben vitték Budára. Öt nap múlva, február 14-én érkezett Mátyás a fővárosba. A papság, a polgárság és a zsidók fogadták a város előtt, ahol először a zsidók jogait erősítette meg. A körmenetben bevonuló király a városkapuban ugyanezt tette Buda város szabadságaival. Innen a Boldogasszony-templomba haladt a menet (a mai Mátyás-templom), előtte azonban a szemben fekvő városháza börtönéből szabadon bocsátották a foglyokat. A templomban Te Deumot tartottak, a király pedig az egyházi szabadságok megtartására kötelezte magát. Utána

végigjárták a várost, majd a várkapuban a nemesség jogait erősítette meg. Majd bejutva a palotába, leült a királyi székbe, és államügyeket intézett. Ebben a gondosan megtervezett ceremóniában egybeötvöződött a királyok első fővárosi bevonulásának rítusa (ebbe tartozik például az amnesztia is) a székesfehérvári koronázások világi vonatkozásainak egyes részleteivel. Az uralkodó megerősíti a rendek jogait, trónusra ül, és ítélkezni kezd. Mátyás ezáltal immár nem „választott" király, hanem az ország törvényes uralkodója lett, aki ellátja az ezzel kapcsolatos feladatokat.

Kérdéses volt viszont, hogy a törvényes király hogyan fog kijönni a teljhatalmú kormányzóval. Ne felejtsük el, hogy Mátyás csak kilenc nappal trónra ülése után töltötte be tizenötödik életévét. Ezzel ugyan már „törvényes korúnak" számított a hazai szokásjog szerint (ez korábban tizennégy, később tizenkét év volt), de csak azt jelentette, hogy ügyvédvallást tehetett. Adósság- és zálogügyek intézéséhez tizenhat évre, ingóságok ügyeihez tizennyolc évre lett volna szükség, a nagykorúságot pedig csak huszonnégy évesen érhette el, birtokot csak akkor idegeníthetett el. Különben gyámra volt szüksége. Március 9-én a király mégis nagybátyjának adja Besztercét és az örökös grófi címet, azaz családi örökségét, amit pedig a hazai jog szerint csak kilenc év múlva tehetett meg. Ezzel nagykorúként intézkedett, ami ellen egyedül a kedvezményezett kormányzó tiltakozhatott volna, de ő ezt természetesen nem tette meg.

Mátyás elismerte ugyan a kormányzói hatalmat, mégis kezdettől fogva úgy viselkedett, mint aki az uralkodói hatalom teljességét gyakorolja. Feltehetően nagyon jól tudta, hogy amikor 1453-ban

apja lemondott a kormányzóságról, és átadta a királyi hatalom gyakorlását V. Lászlónak, a király csupán tizenhárom éves volt, tehát két évvel fiatalabb, mint ő most. Magyarországon pedig senki sem akart akkor gyámot állítani a kiskorú király mellé. Ez példaértékű lehetett Mátyás számára. Jó példa a király és a kormányzó viszonyára a következő eset. Mátyás március 3-án utasítja Nagyszeben városát, hogy béküljön meg Vlad havasalföldi vajdával (azaz Drakulával). Három nappal később Szilágyi kormányzó a maga nevében szinte szó szerint megismétli ugyanezt. A kormányzó tehát kénytelen volt lenyelni a külpolitikába is beavatkozó unokaöccse ténykedését, és saját tekintélye megőrzése végett - a király levelére még csak nem is utalva - egyszerűen megismételte az utasítást. Mátyás elkezdett a saját nevében birtokadomány-leveleket és iktatóparancsokat kiállítani, sőt március 11-én Szilágyi egy adománylevelét erősíti meg, ami arra utal, hogy már másoknak is feltűnt az új helyzet, és nem voltak biztosak a kormányzó intézkedéseinek időállóságában.

Tehát még egy hónap sem telt el a király hazaérkezése óta, de a január végén még magabiztos kormányzó hatalma megrendült. Nem tudjuk, hogy Mátyás ötlete volt-e vagy a nem különösen éles eszű Szilágyié, de a kormányzó március közepén elutazott Budáról. Az ok: Gyulafehérvárott apja mellé kellett temetni Hunyadi Lászlót. Szilágyi ezután a török végeken talált magának tennivalót, közben azonban a király ténylegesen átvette az uralkodást: Szilágyi a címén kívül minden valódi hatalmát úgy vesztette el, hogy eleinte észre sem vette.

Az urak egy része otthon várta ki a fejleményeket, mások az új királyhoz csatlakoztak. Rozgonyi János vajda - mint láttuk - a király elé ment Morvaországba, öccse, Osvát székelyispán, aki még 1457. december elején (!) Brassóban körülzárva fordult V. Lászlóhoz az országpusztító Szilágyi ellen, most tisztét megtartva Budáról írt március 12-én Brassónak, s a levélben magát az ország egyik legfőbb emberének nevezte. Podjebrád Slraznicen formailag Giskrával és Újlakival is kibékítette jövendő vejét. (Újlaki ugyanis leányát akarta a cseh kormányzó fiához hozzáadni.) Újlaki meg is tartotta a vajdaságot, továbbá a macsói, valamint a szlavón bánságot. Igaz, Erdélyben Rozgonyi János, Szlavóniában pedig Jan Vitovec maradt a társa.

Podjebrádot március 2-án cseh királlyá választották. A május 7-ei koronázására Salánki Ágoston győri és Szilasi Vince váci püspököt küldte Mátyás, akik - miután a huszita uralkodó titokban hűségesküt tett a pápának - meg is koronázták. A magyar királyt az ünnepségen rajtuk kívül Újlaki vajda és Rozgonyi Osvát székelyispán képviselte. Látszólag tehát konszolidálódott a helyzet, a király pedig májusban Vitéz Jánost küldte III. Frigyeshez a korona visszaszerzésére.

A látszólag simán induló uralkodást Giskra zavarta meg. Noha Podjebrád nyomására február elején meghódolt Mátyásnak, március második felében Krakkóba utazott a lengyel királyhoz, és felajánlotta, hogy felesége jogán magyar királlyá teszi. Mátyás kisebb csapatokat küldött a Felvidékre, és apósjelöltjéhez fordult segítségért, amit azonban nem kapott meg. Igaz, Giskra ajánlatát a lengyel országgyűlés a német lovagrend elleni háborúra hivatkozva szintén visszautasította. A cseh kapitány ezért hosszabb időre Lengyelországban maradt, a harcot részben alvezérei, részben a tőle független cseh zsoldosközösségek folytatták. A király unokasógorát, Rozgonyi Sebestyént nevezte ki - a Felső részek főkapitánya címmel - a Felvidék visszaszerzésére vezetett háború fővezérének, aki valóban jelentős eredményeket ért el. 1458 nyarán aztán - török támadás híre miatt - a király fegyverszünetet kötött a csehekkel, és mivel Rozgonyi Sebestyénre nagyobb szüksége volt Erdélyben, ahol vajdának nevezte ki, szeptembertől már mások vezényelték a csehek elleni hadjáratot.

Giskra 1460 elején visszatért, és először békeajánlatot tett, közben ugyanis több cseh csapat és kapitány átállt a király oldalára. Azután a lengyel nemes Komorowski Péter is Mátyás hűségére tért. Ő kezdetben Giskrától független zsoldoskapitányként növelte hatalmát a Felvidéken, majd az 1440-es évek végén megkapta tőle Likava várát, sőt 1454-től Árva és Liptó megye legtöbb várát kézben tartva a két megye ispánjaként szerepelt. A király a két megye örökös ispánságát adományozta neki átállásáért. Giskra ekkor a támadásban látta sikere egyetlen lehetőségét, és Heves megyére tört. Gyöngyöspata felett sikerült a cseheknek egy erősséget felépíteni, ami biztosította számukra a Mátraalja feletti befolyást. Az uralkodó újra Rozgonyi Sebestyénre bízta csapatait, a vajda azonban Pata ellen nem ért el eredményt. Mátyás ekkor

személyesen avatkozott be a harcokba, 1460 júliusában sikerült is Patát elfoglalnia. A háború azonban nem ért véget, sőt a király arra kényszerült, hogy november végéig a Felvidéken irányítsa a változó sikerű harcokat. Giskra újabb húzása tovább bonyolította a helyzetet. 1461. március 10-én ugyanis hűséget esküdött III. Frigyes császárnak mint magyar királynak (!), és ezentúl annak nevében intézkedett, jelentős sikereket érve el. Késmárk is a kezére jutott, így Mátyásnak 1461 július-novembere között újra a Felvidéken kellett tartózkodnia.

Giskra közben a császár fővezéreként Ausztriában harcolt a bátyja hatalmára törő Albrecht főherceg ellen. 1462. április 3-án Vitéz Jánosnak Grazban sikerült a császárral egy előzetes megegyezést kötnie, ami a cseh kapitány számára nyilvánvalóvá tette, hogy nem érdemes a harcot tovább folytatnia. (Ekkor már Szapolyai Imre volt a Felső részek főkapitánya.) Ilyen előzmények után május 14-én Vácott létrejött a megegyezés Mátyás és Giskra között. Giskra nagy pénzösszeg és a tiszántúli solymosi uradalom átengedése fejében meghódolt, kötelezte magát az elfoglalt területek átengedésére, valamint feleségül kapta a nádor unokahúgát, Guti Ország Ilonát. Bár Mátyás közben már összehívta az országgyűlést Budára, még annak összegyűlte előtt, május 14-én kivetette a királyi tanács jóváhagyásával a csehek kifizetésére az egyforintos rendkívüli adót, amit az országgyűlés két hét múlva azzal erősített meg, hogy az a korona visszaváltására szolgál. Kilenc főpap és 19 báró vállalt kötelezettséget, hogy a király többször nem vet ki ilyen adót.

Giskra ettől kezdve hű maradt a királyhoz, egyes cseh csapatok azonban továbbra is ellenálltak. Velük főképp Szapolyai István harcolt. Az utolsó ellenálló cseh fészek, Kosztolány vára, amelyet Jan Svehla védett, 1467 elején került az ostromot személyesen irányító Mátyás kezébe, aki Svehlát és emberei egy részét felakasztatta. Kilenc évig nyugtalanították a csehek az országot, és csak nagy vér- és pénzáldozattal sikerült helyreállítani a rendet.

Erdélyben sem volt szilárd a király hatalma, noha ez volt valamikor Hunyadi János fő bázisa. Újlaki Miklóst 1465-ig nem sikerült leváltani a vajdaságból, bár a jelek szerint neki amúgy sem volt sok szerepe. A bajt inkább az okozta, hogy Szilágyi Mihály kormányzóként a sógorát, Geréb Jánost tette erdélyi

alkormányzóvá. A kinevezés ugyan 1458 augusztusában, a kormányzó leváltásával megszűnt, de Geréb erdélyi főkapitány maradt, majd amikor 1460-ban Mátyás kibékült Szilágyival, és nagybátyját erdélyi kormányzónak nevezte ki, újra alkormányzó lett. Ez szükségképp ellentétekhez vezetett a vajdákkal és a székelyispánokkal. Újlaki vajdatársát, Rozgonyi Jánost 1458-ban váltotta le a család másik ágából való Sebestyén, aki haláláig, 1462 elejéig töltötte be a tisztséget. Rozgonyi Sebestyén azonban időnként - mint láttuk - a Felvidéken volt elfoglalva, ezért 1459 nyarától - talán rövid megszakítással - 1461 nyaráig újra Rozgonyi János (ekkor egyben tárnokmester is) volt Újlaki társa. Emellett 1459 elejétől 1461 augusztusáig Kanizsai László, sőt 1461 februártól áprilisig kimutathatóan még öccse, Kanizsai Miklós soproni ispán is vajdáskodott Erdélyben.

A székelyispánságot 1458 nyaráig még V. László kinevezettje, Rozgonyi Osvát töltötte be. A helyére - talán Szilágyi Mihály letartóztatásával kapcsolatban 1458 őszén - Lábatlani Jánost és Pakosi Lászlót nevezte ki Mátyás. Az előbbi feltétlenül megbízható, de jelentéktelen nemes katona volt, aki 1459-ben emellett a temesi ispánságot is betöltötte. 1459. október végén és november elején azonban testvére, Lábatlani László székelyispán, egyben főkapitány, a király két besztercei kapitányával tart ítélőszéket a nemesek, székelyek és szászok számára, míg november végén Lábatlani János székely- és temesi ispán az erdélyi tartománygyűlésen elnököl. A vajdák említve sincsenek! 1460 folyamán újra Rozgonyi Osvát tölti be ezt a méltóságot, de az év nyarán mellette még Losonci Dezsőfi László is feltűnik székelyispánként. 1461-1463 között furcsa dolog történt: az egyik vajda, Rozgonyi Sebestyén, majd utóda, Dengelegi Pongrác János volt az egyik székelyispán, mellettük viszont Rozgonyi Rajnáld (a család másik ágából, Osvát és János testvére) volt a másik. Ezután - 1467-ben egy rövid időt leszámítva - a vajdák egyben székelyispánok is voltak.

1462-ben, Rozgonyi Sebestyén halála után saját sógora, a király unokatestvére, Dengelegi Pongrác János lett az erdélyi vajda, aki 1465. szeptemberig töltötte be - Újlaki Miklóssal együtt - ezt a tisztet. Úgy tűnik, hogy uralkodása ezen szakaszában Mátyás jobban bízott Hunyadi-ági rokonaiban, mint a Szilágyiakban, s ezzel Erdély helyzete is konszolidálódni kezdett.

A felvidéki és erdélyi problémák mellett az ország nyugalmát Szilágyi Mihály növekvő sértődöttsége és a Garai és Újlaki köré csoportosuló urak elégedetlensége zavarta meg. Míg 1458 első felében a kormányzó a déli határon volt elfoglalva, ahol török támadások, valamint a Brankovic György halála utáni szerbiai örökösödési viszályok veszélyeztették Magyarországot, Mátyás a főpapokra, a Giskrával szemben álló bárókra, valamint a nemességre támaszkodva egyedül kormányzott, sőt 1458 májusára országgyűlést is hívott össze, melynek végzéseit június 8-án szentesítette. Szilágyi erre 1458. július 26-án Garai simontornyai várában mindenki ellen szóló véd- és dacszövetséget kötött Garai László nádorral és Újlaki Miklóssal, aki erdélyi vajda, valamint szlavóniai és macsói bán volt ekkor. A szövetség nyilvánvalóan a király ellen irányult.

Mátyás azonnal reagált az összejövetel hírére. Leváltotta a nádort, és egy felvidéki bárót, Ország Mihály ajtónál lómestert nevezte ki helyére. Egy nappal a szövetség megkötése után, július 27-én már ő volt a nádor. A csapatokkal rendelkező kormányzó továbbra is veszélyt jelentett Mátyás számára, csakhogy a kormányzó szembekerült saját testvérével is. Szilágyi ugyanis aspirált a szerb fejedelemségre, és a Brankovicokat Hunyadi-birtokok átengedésével akarta kielégíteni. E birtokok azonban a király anyjának kezén voltak, Szilágyi Erzsébet így joggal tiltakozott öccse terve ellen. A király Vitéz Jánost küldte követként nagybátyjához, aki létre is hozta Mátyás, Szilágyi Erzsébet és Szilágyi Mihály találkozóját. Ezen Szilágyi Mihály lemondott a kormányzóságról, Mátyás viszont megerősítette besztercei grófságában és birtokaiban.

Közben a török elfoglalta Galambóc várát, Mátyás és Szilágyi pedig e hírre csapatokkal vonult le a Délvidékre: A király a kormányzást, elsősorban a sereg ellátási feladatait az anyjára bízta. Zavaros időszak következett, még az események pontos helyét és időrendjét sem tudjuk. Szilágyi állítólag összefogott a király külföldi ellenségeivel, és minden jel szerint puccsra készült, mire Mátyás elfogatta, és Világos várában börtönbe záratta. Az a legvalószínűbb, hogy Szilágyi elfogatására még út közben, a Tisza mellett került sor. Egy Pozsonyba küldött levél ugyanis azt tudatja, hogy a király Szilágyi letartóztatása után Bodó Gergelyt (Hunyadi egykori alvajdáját és budai várnagyát) és fiát, Gáspárt küldte

Nándorfehérvárra a vár átvételére, de az ottani várnagy elfogatta őket. (Bodó Gergely ekkor már tárnokmester volt, fia, Gáspár 1457-ben a Hunyadi fiúkkal együtt került V. László fogságába, 1459-ben asztalnokmester lett.) Ez nyílt lázadásnak számított, a később sereg élén megjelenő uralkodó azonban megszállta a várat, és innen értesítette az országot október 8-án Szilágyi lecsukatásáról.

A Szilágyi-probléma azonban ezzel nem fejeződött be, a volt kormányzó ugyanis 1459 nyarán megszökött és csapatokat gyűjtött. Szeptember elején azonban ismét kiegyezett a királlyal, aki visszaadta neki a közben elkobzott Besztercét és a legtöbb birtokát, majd a jelek szerint háziőrizetbe helyezte Visegrádon, 1459. november 6-án legalábbis még ott volt.

A forrásokból úgy tűnik, hogy 1459-1460 fordulóján innen elengedték, és Erdélybe, illetve a Tiszántúlra ment sereget gyűjteni. Bár 1460. április elején már az erdélyi kormányzó címét viselte, de a királlyal való végső kibékülésre csak májusban került sor valahol Tiszavárkony környékén. Szilágyi ezután elkísérte csapataival unokaöccsét a Heves megyébe betört csehek elleni hadjáratra. Augusztus közepén Mátyás „kedves nagybátyját" szlavóniai és macsói bánnak, valamint az Alsó részek főkapitányának nevezte ki, aki ugyanakkor az erdélyi kormányzóságot is megtartotta. Az új főkapitány most a török elleni harcra (és a szerb fejedelemség megszerzésére) készült, tett azonban egy újabb különös lépést. Október 6-án ugyanis felkereste Siklós várában Garai László nádor özvegyét és fiát, és megerősítette a simontornyai szerződést, melynek megtartására a jelen levő Vitéz János váradi és Janus Pannonius pécsi püspök vállalt kezességet. A „mindenki ellen" kötött Garai-Szilágyi szerződés tehát újra életbe lépett, de megváltozott körülmények között: Újlaki kimaradt belőle, viszont Mátyás két legmegbízhatóbbnak látszó híve segédkezett az ügyben!

A következő hónapban aztán Szilágyi a törökkel harcolva fogságba esett, majd a szultán kivégeztette. Ahogy egy pápai követ a következő évben leírta, ez Mátyás szempontjából szerencsés eset volt, mert Szilágyi a királlyal való kibékülés ellenére mindvégig ellene szervezkedett, és összefogott Mátyás ellenségeivel. A Szilágyi-ügy világosan mutatja, hogy az új királynak miféle problémákkal

kellett szembenéznie. Bár voltak és vannak, akik hálátlansággal vádolják az ifjú Mátyást, mert lecsukatta az őt trónra segítő nagybátyját, mást azonban nemigen tehetett. Bármennyire próbált vele kiegyezni, a hatalomra éhes katona egy percig sem maradt hű alattvaló. Az erdélyi kormányzóság és a két bánság csak annyiban volt jó húzás a király részéről, hogy ezzel szembefordította Újlakival, aki ugyanebben a három tartományban volt úr. Újlaki nem volt jó viszonyban Vitéz Jánossal és annak unokaöccsével, Janus Pannoniusszal, ami a két főpapot Szilágyi oldalára vitte. Ezért újították fel a szövetségi szerződést, az azonban már végképp kiszámíthatatlan, hogy mi történt volna az országban, ha a kormányzónak sikerül elfoglalnia Szerbiát.

A király nagybátyja még világosvári tömlöcében ült, amikor simontornyai szövetségesei megkísérelték megbuktatni Mátyást. 1459 elejére nyilvánvalóvá vált, hogy lázadás készül, a király ezért február elejére Budára hívta híveit, ahol 10-én 12 főpap (egy kivétellel a teljes püspöki kar), valamint 36 világi úr (zömében báró) hűségesküt tett Mátyásnak. Az ellenzék Újlaki németújvári várában gyűlt össze. A házigazdán kívül ott volt Garai, aki magát még mindig nádornak címezte, a Hunyadi László kivégzésénél szerepet játszó Bánfi Pál, Szécsi János, az esztergomi érsek testvére és mások, összesen 23 világi személy, valamint - egyedül a főpapok közül - a lengyel származású erdélyi püspök. A legkülönösebb, hogy Kanizsai László erdélyi vajda, aki 1457-ben Mátyással együtt fogtak el, szintén megjelent testvérével, Miklóssal együtt. (A forrásnyomok alapján őt a király valamivel megsérthette, mert később olyan tetteiért kapott kegyelmet, amiket azután követett el, hogy Temesvárott otthagyta a királyt.) Megjelent Cillei egykori kapitánya, Vitovec szlavón bán, valamint az osztrák főúr Andreas Baumkircher is, aki pozsonyi ispánként magyar főúrnak, „igazi bárónak" számított. Február 17-én aztán a résztvevők magyar királlyá választották III. Frigyes császárt.

A császári csapatok és a magyar lázadók hadserege - noha Garai nádor néhány nappal a választás után meghalt - betört a Rába völgyében az országba. Mátyás Szentmártoni Nagy Simont küldte ellenük, ő azonban április elején Körmendnél csatát vesztett. Újlaki viszont, akinek csapatai a támadók fő erejét képezték, otthagyta a sereget, így a vesztett csata ellenére végül is Nagy Simon győzött.

Nem zárható ki, hogy e fordulat egy Újlakival kötött megegyezés következménye volt: Nagy Simon ugyanis korábban macsói vicebánként Újlaki szolgálatában állt. Most pedig - 1459-1460 között - ő lett az egyik macsói bán. Újlaki a jelek szerint így kívánta Mátyás előtt kimutatni a hatalmát. Mátyás ugyanis ezután több előkelőségből álló követséget (köztük a prímást és a nádort) küldött Újlakihoz, akik július 1-jén lelkendezve jelentették a királynak, hogy megállapodtak: Újlaki örök hűséget fogadott a királynak, aki az egyezményt július 25-én erősítette meg. Eszerint Újlaki vajda megtarthatta összes birtokait, azokat is, amelyekre a királynak vagy anyjának lenne joga (ez főként a németújvári uradalom). Mátyás az egyezmény megerősítésében fogadta: úgy segítse a mindenható Isten, Szűz Mária, Szent Mátyás apostol, a szent három királyok és Szent István király, hogy ezt megtartja. Érthető, hogy a király esküjébe belefoglalta védőszentjét és Szent Istvánt, azt viszont nem tudjuk, miért tisztelte ennyire a három királyokat.

Az 1459. év első felének eseményei két dolgot világosan mutatnak. Az egyik, hogy a pápai segítség - és a még mindig az országban tartózkodó Carvajal bíboros támogatása - biztosította a Szentszéknek bíborosként és egyházjogi doktorként engedelmes Szécsi prímás hűségét, s ő a püspöki kart is a király oldalára vonta, noha saját rokonsága vezette a lázadást. A király tehát számíthatott az egyházra. A másik tanulság: annyi hatalma sem volt az uralkodónak, hogy a lázadó nagyurak egy frakciójával leszámoljon. Igaz, Újlaki nagyon csúnya játékot játszott: azért, hogy birtokaiból semmit se veszítsen el és méltóságait megőrizhesse, hajlandó volt ellenséget szabadítani az országra, bár annak sikerét már megakadályozta. Azonban az egész ügy nem lett volna több lényegtelen epizódnál, ha a császár ezentúl nem nevezte volna magát magyar királynak, és később nem ebből

vezették volna le a Habsburgok magyar trónigényét. Vitovec, Újlaki szlavón báni társa a császártól kapta meg jutalmát: Zagorje - azaz Varasd megye nagy része - örökös grófjának nevezte ki, Mátyás pedig meg sem kísérelte a III. Frigyesnek engedelmeskedő zagorjei grófot leváltani a szlavón bánságból. (Talán arra gondolt, amikor nagybátyját kinevezte Újlaki és Vitovec mellé harmadik szlavón bánnak, hogy az majd helyreállítja a királyi hatalmat Szlavóniában,

erre azonban nem került sor.)

Macsóban sem volt könnyebb a helyzet. Itt 1459 nyarán, a lázadás utóhatásaként egyszerre négy bán volt, kettő a király, kettő Újlaki embere, ugyanakkor a király maga Újlakit is elismerte, azaz gyakorlatilag öt bán működött. Az év végétől azonban egészen 1466-ig- leszámítva Szilágyi Mihály néhány hónapos bánságát - már egyedül Újlaki volt a bán.

A lázadás külpolitikai következményekkel is járt. Bár 1458-ban, Galambóc eleste után Mátyás a török ellen fordult, de a Szilágyival való leszámolás miatt nem ért el komolyabb eredményeket. 1458 végén a török elleni hadjárat előkészítésére Szegeden országgyűlést tartott: a hadjáratot a boszniai királlyal szövetségben tervezte. A lázadás azonban megakadályozta a háborút, így június végén a török elfoglalta Szendrő (Smederovo) várát, a szerb fejedelemség székhelyét. Ezzel Szerbia török kézre került, megszűnt az utolsó ütköző állam Magyarország és az oszmán birodalom között.

1458-ban, III. Calixtus halála után II. Pius lett a pápa. Először úgy tűnt, hogy ez nagy veszéllyel jár Magyarország számára, az új pápa ugyanis korábban III. Frigyes szolgálatában állt. A császár is úgy gondolta egy ideig, hogy egykori híve támogatni fogja Magyarország ellen. A pápa azonban - még elődjénél is nagyobb mértékben - a török elleni harc híve volt, ebben pedig nem nélkülözhette Mátyás támogatását. Ezért egyrészt megbízta Carvajalt, hogy kísérelje meg Mátyás kibékítését a császárral, másrészt anyagiakkal is támogatta a magyar királyt, hogy a török ellen forduljon. Mátyást azonban a felvidéki harcok és a Szilágyi-probléma megakadályozta ebben.

Már szó volt róla, hogy Vitéz János 1462-ben - Hieronymus Landus, az új pápai követ segítségével - előzetes megállapodást kötött a császárral, majd 1463. július 19-én Bécsújhelyen megkötötték a békét. Ennek értelmében 80 000 forint fejében III. Frigyes visszaadja a koronát és Sopron városát, a többi, kezén levő nyugati határszéli várat viszont megtarthatja. A magyar királyi címet továbbra is viselheti a császár, aki Mátyást a fiává fogadja. A megállapodás értelmében ha a magyar király törvényes örökös nélkül halna meg, akkor III. Frigyes vagy fia, Miksa örökli a magyar trónt. Ez a feltétel akkor nem látszott veszélyesnek, hiszen a

magyar uralkodó húszéves volt, és házasember, valószínűtlennek látszott tehát, hogy nem lesz törvényes fia. A császár általi örökbefogadás pedig lehetőséget nyújtott arra, miszerint Mátyás örökölje meg a császár birodalmát. Azt akkoriban senki sem sejthette, hogy ez a szerződés fogja majd alátámasztani a Habsburgok magyarországi trónigényét. Újlakiék királyválasztó akciója tehát hosszú távon nem várt következményekkel járt.

A bécsújhelyi béke azonban végre lehetőséget nyújtott Mátyás megkoronázására, de nehezen magyarázható, hogy a magyar király miért késlekedett ezzel majd egy évig. A béke továbbá biztosította Mátyást az ellen, hogy apósa esetleg összefog III. Frigyessel. Podjebrád ugyanis kétkulcsos politikát folytatott. Formailag jó viszonyt tartott fenn vejével, aki eleinte bízott is benne, a cseh király azonban nem csupán a Giskra-ügyben nem állt Mátyás mellé. Neki a vejére csak addig volt szüksége, míg példáját követve meg nem kapta a cseh koronát. Utána már több érdeke fűződött a császárral való jó viszonyhoz. A cseh király a Német Birodalom első világi választófejedelme volt, ezért az új királynak szüksége volt a hűbérúr, III. Frigyes jóváhagyására. Mialatt tehát Podjebrád felajánlotta Mátyásnak, hogy közvetít közte és a császár között, 1459-ben Brünnben vendégül látta III. Frigyest, aki július 31 -én ünnepélyesen hűbérként neki adta Csehországot, továbbá münsterbergi hercegnek nevezte ki Podjebrád fiát. György király pedig katonai szövetséget kötött hűbérurával Magyarország ellen. Így megerősödve azonban Podjebrád nem Mátyás, hanem a császár ellen lépett akcióba: meg akarta ugyanis szerezni a római királyi címet, amely a császárság öröklését biztosította volna számára. Elképzelhető, hogy Zsigmond példája lebegett a szeme előtt: a német-cseh-magyar perszonálunió.

A pragmatikus cseh uralkodó német birodalmi aktivitása miatt úgy gondolta, hogy egy időre meg kell nyugtatnia Mátyást. Noha a straznicei egyezmény alapján lányát, Kunigundát már régen át kellett volna adnia vőlegényének, ez mind ez ideig nem történt meg. 1461. január 25-én Mátyás kötelezte magát, hogy május 1-jére Magyarországra hozza ekkor már tizenegy éves aráját, és két év múlva elhálja vele a házasságot, illetve korábban is, ha a király anyja, valamint a főpapok és főurak a menyasszonyt alkalmasnak tartják. Mátyás egyben megszabta a királyné jövedelmét, és vállalta,

hogy átadja neki a királynéi birtokokat. Most mindkét fél betartotta a szerződést, és a Magyarországon Katalinnak
nevezett gyermekleány megérkezése után megtartották az esküvőt. Azonban az így létrejött rokoni kapcsolat sem akadályozta volna az apóst abban, hogy veje ellen forduljon, ha érdeke úgy kívánja.

1462 őszén a török Havasalföldet támadta meg, és Vlad Tepes vajda ellen öccsét, Radut léptette fel. Mátyás Erdélybe ment, majd betört a román fejedelemségekbe, látván azonban, hogy alattvalói gyűlölik a „Karóbahúzó" VIadot, aki közben maga is felajánlkozott a szultánnak, elfogatta, és Magyarországra hozta, elismerte viszont Radut. (Mint láttuk, Vladot csak 1475-1476 táján engedte szabadon, miután hozzáadta Szilágyi Jusztinát.) E hadjárat Janus Pannonius verseiben is feltűnik, s említéséből érdekes következtetéseket vonhatunk le. Az egyik versében azt írja, hogy jöjjön haza a király, mert

„Már kivirulva a nászt várja a kis Katalin!"

A másik versből viszont kitűnik, hogy az ifjú férj nem feltétlenül hűséges természetű:

„Bölcs a király, ha a harc mezején se felejt el ölelni,

Vénusz a csóknak örül s megnyeri Mars kegyeit."

Nem tudjuk, hogy a gyermekkirályné mikor lett valóban asszony, azt viszont igen, hogy tizenötödik évében, gyermekszülésben halt meg 1464-ben, nem sokkal Mátyás koronázása előtt. Így ebből a házasságból nem lett utóda a királynak. Talán nem kellett volna annyira sietni a násszal - habár a Janus Pannonius-vers tanúsága szerint a király szexuális igényei közismertek lehettek.

Mátyás uralkodásának első éveiben feltűnő az országgyűlések nagy száma. Az első, az 1458. július 8-án szentesített törvénnyel lezárult országgyűlés után a fél évvel később, 1459. január 5-én befejeződött szegedi diéta volt a második. Míg az első törvény hadügyi rendelkezéseken kívül a nemesek szabadságát biztosította, ígéretet vett ki az uralkodótól, hogy rendkívüli adót nem vet ki, valamint a *speciális prezencie* (különös jelenlét) bírósága mellé hat nemes ülnök kijelölését rendelte el, egyben gondoskodott arról, hogy ez a bíróság

külön pecsétet kapjon, addig a török elleni hadjárat és a bosnyák szövetség terve miatt összehívott szegedi országgyűlés zömében a telekkatonasággal foglalkozott. A XXII. tc. viszont felhatalmazta az uralkodót, hogy a különös jelenlét pecsétjét annak adja, akinek akarja.

Noha évente kellett volna diétákat összehívni, 1460-ban erre nem került sor. Az 1461-es budai országgyűlésről csak annyit tudunk, hogy megszavazta az egyforintos rendkívüli adót. Az 1462. május 28-án szentesített dekrétummal lezárult országgyűlést lényegében a III. Frigyessel kötött előzetes megállapodás jóváhagyására hívták össze, és közvetlenül a tágabb királyi tanács már említett váci összejövetele után tartották. Azt is említettük már, hogy ez a tanács szavazta meg a korona visszaváltására kivetendő adót, amit az országgyűlés - a törvénybe be nem vezetve - megerősített. Az országgyűlés dekrétuma elsősorban perjogi kérdésekkel foglalkozott. 1463. március 29-én szentesítette Mátyás a török elleni háború ürügyén Tolnavárra összehívott országgyűlés törvényét, mely szintén főleg a katonáskodás módjával foglalkozott. Bár a dekrétum nem említi, egyforintos adót is megszavaztak. Feltűnő viszont, hogy a birtokfoglalások ügyében kiadott „rövid idézések" alól (az idézéstől számított 32. napra) név szerint kiemelték Újlakit, valamint az 1462-ben III. Frigyes oldaláról visszatért Szentgyörgyi és Bazini János és Zsigmond grófokat unokatestvérükkel, Ellerbach Bertolddal együtt.

Leszámítva tehát Szilágyi Mihály országgyűlését, 1463-ig Mátyás öt diétát tartott. 1458-ban, 1462-ben és 1463-ban a nemesség fejenként, 1459-ben követek által képviselve jelent meg (1461-ben nem tudjuk). A városok mindig követeket küldtek. A dekrétumok nem feltétlenül az uralkodó akaratát tükrözték, a fennmaradt négy törvény mindegyikéről azt állítja a királyi szentesítés, hogy a főpapok, bárók és nemesek nyújtották be neki megerősítésre, sőt az 1463-as szó szerint átírja az országgyűlés határozatát, azaz annak - a többi dekrétumban kihagyott - bevezetését is: „Mi, Magyarország, Dalmácia, Szlavónia és az erdélyi részek főpapjai, bárói és nemesei..." Az ügymenet bizonyára úgy történt, hogy volt egy királyi előterjesztés, amelyet először a tanács elé bocsátott az uralkodó, és ennek esetleg a főpapok és bárók által átdolgozott variánsát tekintették tárgyalási alapnak.

Külön probléma a rendkívüli adó kérdése, amelynek beszedését a nemesek vagy nem engedték, vagy ha mégis megszavazták, ígéretet vettek ki az uralkodótól - és nemegyszer a királyi tanácstól is -, hogy többször nem szedeti, elégedjen meg az egyötöd forint értékű kamara haszna adóval. Ez utóbbit mindig az év elején szedték be - 1458-1464 között (1463 kivételével) minden évben (de az is lehet, hogy 1463-ból csak az említése nem maradt ránk). Rendkívüli adóról a következő források maradtak: 1458 ősze: egy forint; 1459 nyara: fél forint; ősze: egy forint; 1460 ősze: egy forint; 1461 nyara: egy forint; 1462 tél vége: egy forint; tavasz vége: egy forint; 1463 nyara: egy forint. Ez azt mutatja, hogy Mátyás jóval többször vetette ki a rendkívüli adót, mint ahogy azt az országgyűlések jóváhagyták: azaz csak a királyi tanács járult hozzá. Nem ez volt azonban az egyetlen adójövedelme, még ha nem is számítjuk a királyi városok vagy például az erdélyi szászok által egy összegben fizetett adókat. A király lehetőséget nyújtott a telekkatonaság megváltására is: a bizonyos számú jobbágy után kiállítandó katonák helyett elfogadott a jobbágyok által fizetendő egyforintos adót is. Ilyen adóra került sor 1459-ben és 1463-ban. Az uralkodónak ez kedvező volt, hiszen a bizonytalan harcértékű telekkatonák helyett zsoldosokat alkalmazhatott.

A növekvő adóterhet indokolta a felvidéki csehek elleni háborús és a török veszély, majd a korona visszaváltása, egyben viszont biztosította a király számára a csak tőle függő zsoldossereg fenntartását, így hatalma erősítését. Ugyanakkor nagyon sújtotta az adófizető jobbágyságot, rajtuk keresztül pedig a belőlük élő birtokos nemességet, különösen a kisebb tulajdonúakat. Mindez növelte az elégedetlenséget, kivéve talán azokét, akik Mátyás szolgálatában a befolyt adóból részesülhettek, vagy birtokadományokat kaptak.

A szűkebb királyi tanácsban ülő bárók kinevezése az uralkodó felségjoga volt, s ezzel a joggal Mátyás tudott is élni. Leszámítva Macsót és Szlavóniát, elsősorban a mellé állt nagyurakat részesítette előnyben, mint a Rozgonyiak két ágát, Ország Mihályt, a Pálóciakat, Hédervàriakat, Cudarokat, Bátoriakat stb. A megtért ellenfelek egy része - például a Kanizsaiak, Pető Miklós, Turóci Benedek - szintén kapott méltóságot. Mátyás eleinte előszeretettel favorizált olyan urakat is, akik a mágnások és a nemesi előkelők határmezsgyéjén foglaltak helyet, például a Dombóvári Dombai, a Szekcsői Herceg, a

Pakosi vagy a Várdai családok tagjait. Viszonylag kevés olyan család báróvá emelkedését segítette azonban elő ebben a kezdeti időben, akik apja környezetéből kerültek ki. (Egyesek esetében erre talán azért nem került sor, mert Szilágyi oldalán kompromittálódtak.) E kevesek közé tartoznak a rokonságból Szapolyai Imre és a Dengelegi Pongrácok, rajtuk kívül a Györgyi Bodók család, Szokoli Péter vagy a király első főkincstartója, Tuz János. Hunyadi János többi hívét foglalkoztatta ugyan, sőt olykor hadvezéri beosztást is adott nekik, de az arisztokráciába csak később jutottak be, amennyiben erre egyáltalán sor került. Említhetnénk például Magyar Balázst vagy a román Nádasdi Ongor Jánost (aki esetleg Hunyadi Serba leányági leszármazottja lehetett). Feltűnő, hogy Mátyás uralkodása első hat évében 40 személy viselt „igazi bárói" méltóságot, ami nagyon magas szám. Ezt részben az magyarázza, hogy ugyanazt a tisztséget gyakran egyszerre többen töltötték be, részben pedig az, hogy gyakran változtak a méltóságok. Kétségtelen viszont, hogy így az uralkodó mindig viszonylag nagyszámú főúrra támaszkodhatott.

A főpapsággal kevesebb baj volt. Szécsi bíboros prímás - pápai utasításra - a király mellé állította az általa kemény kézzel irányított püspöki kart. Az esztergomi érsek és a király kapcsolata csak 1462 táján kezdett megromlani, bár Szécsi mindvégig lojális maradt. Mátyás kezdettől fogva élt a pápától ugyan hivatalosan el nem ismert, de többnyire tűrt főkegyúri jogával, azaz a püspökségeket megbízható embereinek juttatva terjesztette fel a Szentszéknek kinevezésre. Már Szilágyi kormányzó is töltött be püspökséget: Hangácsi Albertet, aki V. László alatt a személyes jelenlét bíróságát vezette, Csanádi püspökké tette. Mátyás az igen gazdag pécsi püspökségre a Garai-párti Barius Miklós püspök halála után 1459 tavaszán Vitéz János unokaöccsét, a kánonjogi doktor Csezmicei Jánost (azaz a költő Janus Pannoniust) nevezte ki. A lázadó lengyel Labiszyni Máté erdélyi püspök halála után utóda Szapolyai Imre öccse, Miklós lett 1461-ben.

A főkancellári tisztet Szécsi prímás tartotta meg, de mivel a király nem volt megkoronázva, nem használhatott kettős nagypecsétet, így a nagyobb kancellária nem működött. A prímás csak a főkancellár alá tartozó különös jelenléten keresztül, a bírói pecséttel adhatott ki okleveleket. Egy bizonytalan adat szerint először Janus Pannonius

lett volna a különös jelenlét helytartója, valószínűbb azonban, hogy ez a bíróság ténylegesen csak az 1459-es országgyűlés után alakult meg, élére pedig azonnal Sári Péter székesfehérvári kanonok, Hunyadi kormányzó egykori kancellárja került. Ő azonban a jelek szerint - talán nem azonnal, de - Szécsi embere lett, ezért sohasem tudott előrelépni az egyházi ranglétrán. A tényleges hatalmat jelentő titkos kancelláriát először Vetési Albert püspök vezette, aki egyben a személyes jelenlét bíróságát is irányította. (Hangácsit - talán a Szilágyihoz fűződő kapcsolata miatt - leváltották, viszont diplomataként tovább foglalkoztatták.) 1459-től aztán Vetési a király egyik leggyakrabban külföldre küldött követe lett, így a titkos kancellária vezetését - először alkancellári, majd titkos kancellári címmel - Györgyi Bodó Miklós székesfehérvári prépost vette át, aki egyben a személyes jelenlét bíróságát is vezette. Bodó Gergely tárnokmester testvére, Bodó Gáspár asztalnok- és lovászmester nagybátyja a Hunyadiak egyik legszorosabb hívének számított.

A koronázás előtt lassan konszolidálódó királyi hatalmat 1463-ban újabb török támadás zavarta meg. Bár a tolnavári országgyűlés törvényei az ez ellen való fellépést akarták elérni, Mátyás végül gyakorlatilag tétlenül nézte, hogy II. Mehmed 1463 júniusában lerohanja Boszniát, elfogja és kivégeztesse Stjepan Tomasevic bosnyák királyt. A magyar uralkodó valószínűleg felmérte, hogy a magyar sereg nem szállhat szembe a teljes oszmán haderővel, így megvárta, míg ősszel a szultán a portai katonasággal visszavonul Isztambulba. Mátyás ekkor szövetséget kötött a töröktől szintén fenyegetett velencei köztársasággal, és onnan pénzsegélyt kapva ősszel megindult Bosznia ellen. Csatlakozott hozzá Jan Vitovec szlavón bán is, aki birtokai és a zagorjei grófi cím megerősítése fejében hűséget fogadott. A király 1463. december 25-én visszafoglalta Bosznia akkori fővárosát, Jajcát, és vele Bosznia északi sarkát. A harcok ugyan nem értek véget, 1464 őszén újabb hadjáratra került sor, ez azonban lényegében nem módosította az 1463 telén kialakított helyzetet.

A boszniai háborúk következtében Magyarország jóval hosszabb szakaszon lett szomszédos az oszmán birodalommal. Ez nagyon megnövelte a végvidék védelmének költségeit, mivel egy újabb ütközőállam szűnt meg a déli határon. Mátyás jajcai sikere azonban

itthon és külföldön nagyban emelte a király hírnevét, apja méltó utódaként törökverőként emlegették.

Koronázás, reformok, lázadások

A boszniai háború sikeresnek is mondható befejezése időt adott arra, hogy az addig halogatott koronázásra sor kerüljön. Mátyás ugyanis az 1458. évi budai beiktatás ellenére még nem volt teljes jogú király. A magyar jog szerint csak az számított annak, akit „Szent István koronájával" Székesfehérvárott az esztergomi érsek megkoronázott. Ténylegesen a koronázás ugyan csak azt jelentette, hogy most már adhatott ki „örökérvényű" okleveleket, és mivel ilyeneket a kettős nagypecséttel vagy aranybullával pecsételtek meg, most már kivésethette ezek pecsétnyomóit. A kancellária munkája eztán majd egy évig azzal telt el, hogy régebbi kiváltságleveleket írtak át és erősítettek meg az új pecséttel. A koronázás szimbolikus és politikai jelentősége azonban sokkal nagyobb volt. A koronázási szertartás egyházi jellegű: az érsek általi megkoronázással és a püspökszentelésnél is alkalmazott szent olajjal való megkenéssel a király mintegy isteni védelemben részesül. Nem véletlenül mondta állítólag Ország Mihály nádor az 1471-es összeesküvés idején,

amikor csatlakozásra akarták bírni, hogy hű marad, mert ha akár egy ökröt is koronáznak meg Szent István koronájával, azt szentnek és sérthetetlennek kell tekinteni.

Az egy hónappal a koronázás előtt megözvegyült, huszonegy éves király, aki addig csak nagyon nehéz körülmények közt tudta akaratát keresztülvinni, most elérkezettnek látta az időt, hogy reformokkal erősítse meg uralmát. Igaz, volt a koronázásnak egy másik következménye is, ami nem feltétlenül pozitív. Mátyás addig lényegében pártkirály volt, ami azt jelenti, hogy az urak egy része ténylegesen ugyan kénytelen volt elfogadni királyának, személyesen azonban távol maradt az udvartól. A koronázás után viszont már éltek jogaikkal. A tágabb királyi tanács ülésén már az 1464-es országgyűlés idején megjelent Garai Jób, László nádor fia, akinek ugyan az uralkodó még megyésispáni tisztséget sem adott, de az ország egyik legnagyobb birtokosát nem zárhatta ki a tanácsból. Később még Bánfi Pál, V. László volt udvarmestere, a Hunyadi fiúk elfogatásának egyik értelmi szerzője is megjelent. Ez egyben azzal is járt, hogy nem teljesen megbízható mágnások országos

méltóságokhoz is juthattak.

A koronázás 1464. március 29-én rendben lezajlott Székesfehérvárott. Mátyás nyomban megkezdte reformjait, ami személyi átrendeződéssel is együtt járt. Elkészült az aranybulla és a kettős nagypecsét, de még az addig használt titkos pecsétet is újjal cserélte fel. Először leváltotta Szécsi prímást a főkancellárságról, és helyette két egyenrangú fő- és titkos kancellárt nevezett ki Várdai István kalocsai érsek, V. László utolsó titkos kancellárja és Vitéz János személyében. Várdai korábban - bár 1459-ben letette a hűségesküt Mátyásnak - nem tartozott a király szűkebb környezetéhez: vagy magát vonta ki a közügyekből, vagy a király nem bízott rá állami feladatokat. Vitéz karrierje különösen érdekes. 1453-ig ő fogalmazta ugyan Hunyadi János diplomáciai leveleit, váradi püspökségét is a kormányzónak köszönhette, aki azonban semmilyen hivatalos tisztséget nem bízott rá. 1453-ban aztán V. László titkos kancellárja lett, s ebben a minőségben inkább a király, nem pedig a volt kormányzó érdekeit képviselte. 1457-ben a „magyar humanizmus apját" mégis lecsukták a Hunyadi fiúkkal együtt. Érdekes, hogy Mátyás 1464-ig - apja mintájára - szintén nem bízott állami tisztségeket Vitézre, viszont diplomataként és levélíróként foglalkoztatta. Talán ezzel magyarázható Vitéz és unokaöccse, Janus Pannonius erősen kétértelmű szerepe Szilágyi Mihály és a Garaiak siklósi szerződésmegújításában.

A kancellária tényleges vezetője azonban nem Vitéz, hanem Várdai lett. A két tekintélyes főpap kinevezése növelte a királyi tanács befolyását az oklevelek kiállítására, amit az is igazol, hogy a titkos pecsétet, amely addig kizárólag a királyi hatalomgyakorlás eszközének volt tekinthető, többször nem a király, hanem az ország pecsétjeként említették. Ezen természetesen a rendi „ország" értendő. Az oklevelek kiállításában a főkancellárokon (vagy az alkancelláron) kívül még egy személynek volt szerepe, Csezmicei János pécsi püspöknek. Ez már 1464-ben és 1465 elején kimutatható, amikor Janus Pannonius Olaszországba utazott követségbe. 1467-ben aztán titkos kancellári címmel is előfordul, minden jel szerint ekkor ő számított Mátyás legbefolyásosabb tanácsadójának. Szerepét 1468 második felében Matucsinai Gábor budai plébános - egyben a személyes jelenlét bíróságának a vezetője - vette át kancellári címmel. Lehetséges, hogy mindez kapcsolatban

áll a Mátyás által az 1460-as évek végén egy ideig használt kisebb titkos pecsétekkel. Az 1464-es reform kancelláriai része tehát a jelek szerint nem volt teljesen sikeres: az elvileg egységes kancellária inkább csak teória maradt. Nem véletlen, hogy az uralkodó később legtöbb kancellárjával összeveszett (Várdai és Matucsinai azonban kivételt képeznek ez alól). A királyi kancelláriák által kiállított oklevelekre a nagyhatalmú kancellárokon keresztül a királyi tanács prelátusai és bárói is hatást gyakoroltak.

Mátyás a koronázáskor elbocsátotta Bodó Miklós titkos kancellárt és Sáli Péter személynököt is. Egyikük sem kapott püspökséget, tehát a király nyilván nem volt velük megelégedve. Nagybátyjával együtt bukott Bodó Gáspár asztalnok- és lovászmester is, ráadásul őt a jelek szerint a királyi tanácsból is kizárták. Az 1457-ben a Hunyadi testvérekkel együtt lecsukott Bodó Gáspár szerepe azért érdekes, mert egyike volt azon kevés kegyvesztett úrnak, aki - ugyan csak 21 év múlva, 1485-ben - királynéi udvarmesterként és a királyi tanács tagjaként visszakerült a hatalomba.

Reformot vezetett be Mátyás a kúriai bíróságoknál is. A királyi különös és személyes jelenléti bíróságok értelmetlen kettősségét megszüntette, az új bíróság a személynök elnöklete alatt a személyes jelenlét nevét vette fel, és a régi bírói pecsétet használta, viszont az eredeti kettősségre utalt az, hogy két ítélőmestert foglalkoztatott. Választott köznemesi ülnökökre viszont nincs adatunk. Az új személynök a süllyesztőből előhozott Hangácsi Albert püspök lett, akit 1465-ben egy István nevű prépost, majd Matucsinai Gábor követett. Matucsinai, aki az egységes kancellária vezetésében is részt vett, majd a közben már bíboros Várdai halála után 1471-ben kalocsai érsek lett, az 1460-as évek végén és az 1470-es évek elején az ország egyik legbefolyásosabb politikusává vált, noha nem járt egyetemre, és nem számított humanistának sem.

Úgy tűnik, hogy a bírósági szervezeti reform jóval sikeresebb volt a kancelláriainál, a legeredményesebbnek azonban a pénzügyigazgatás átszervezése mondható. Szapolyai Imre főkincstartót Mátyás az elfoglalt boszniai terület kormányzójává, egyben horvát és szlavón bánná nevezte ki. Szlavóniában változatlanul Újlaki lett a társa, noha a királyi

oklevelek méltóságsorában Újlaki csak erdélyi vajdaként és macsói bánként szerepei, Vitovecet azonban sikerült leváltania. Az új kincstartó - aki nem kapta meg a főkincstartó címet, így már nem számított bárónak, csak hivatalnoknak - a jelentéktelen nemes Bessenyői Bertalan lett. Ez már azt jelenti, hogy noha Mátyás a kancellária ügyeinek felügyeletéből nem tudta a nagybirtokosokat kikapcsolni, a pénzügyek intézésébe nem engedett beleszólást, hiszen a kincstartó immár nem tartozott a prelátusok és a bárók közé.

A pénzügyigazgatás reformjának első lépése a királyi „rendes" bevételi források központi irányításának végrehajtása lett volna. Mátyás először egy három budai polgárból álló konzorciummal kísérletezett. Bajoni Lőrinc - Szapolyai volt alkincstartója-, Ernuszt János és Kovács István közösen vették át a harmincadvám igazgatását, és mindegyikük kapott egy pénzverő- és bányakamarát is. Az 1467-ben a harmincadvám helyébe lépő koronavám adminisztrációját immár egyedül Ernuszl látta el, aki még az év folyamán megkapta a kincstartói címet is. Ernuszt - kikeresztelkedett budai zsidó kereskedő - az 1460-as évek elején udvari szállítóként került összeköttetésbe a királlyal, aki - felismerve tehetségét - udvari lovagnak is kinevezte. 1466-ban Tuz Jánossal, a király első főkincstartójával közös bányavállalkozásba fogott, számos besztercebányai rézbányát vásároltak fel. Ernuszt 1470-ben - már kincstartóként - megvásárolta Tuz részét is, és egyedül irányította a vállalkozást.

Mátyás jó emberismeretét igazolja, hogy Ernuszt személyében egy átlagon felüli tehetségű üzletemberre bízta az ország anyagi helyzetének rendezését, aki feladatának maradéktalanul eleget is tett. A reform lényege, hogy az egymástól elválasztva kezelt valamennyi királyi bevételi forrás - a budavári udvarbíró által irányított királyi uradalmak kivételével -közös vezetés alá került, kialakult egy pénzügyi tisztviselő hivatalnokréteg, így lehetővé vált áttekinteni a bevételeket és költségvetést készíteni. (Igaz, költségvetések csak Mátyás halála utáni időből maradtak fenn.) Ernuszt eredetileg csupán a „rendes" királyi bevételeket kapta meg, a rendkívüli adó adminisztrálását 1468-ban főkincstartói címmel Janus Pannoniusra bízták, aki azonban ezzel nem vált Ernuszt hivatali felettesévé. 1468 után már a rendkívüli adót is

Ernuszt kezelte.

Különösen nagy jelentőségű volt a pénzreform. A magyar aranyforintot mindig azonos pénzlábon verték, és így értéke állandó maradt. Elvileg száz ezüst dénár volt egyenlő egy aranyforinttal, a királyók azonban gyakran rontották a pénzlábat, ezért az országgyűlések rendszeresen kérték új, értékálló pénz veretését. Mátyás az 1460-as évek második felében az öt pénzverdében valóban el is kezdte a jó minőségű ezüstdénárok veretését. Mikor 1470-re már kellő mennyiségű új pénz került forgalomba, amely külsőleg is különbözött a régiektől (az érmekre a király által igen tisztelt Madonna, Magyarország patrónája került), három verdében megszüntette az ezüstpénz verését, hogy a forgalomban levő pénz mennyisége ne rontsa le az értékét. Ez a nyilván Ernuszt ötletére bevezetett reform csak áttételesen javította a kincstár jövedelmét, viszont jótékony hatást gyakorolt a kereskedelemre. Időtálló vállalkozás volt: 1521-ig nem változott a pénz értéke, azaz száz ezüstdénár ért egy aranyforintot.

Az 1467. évi törvény csak kismértékben növelte a királyi bevételeket. Ekkor ugyanis a rendes adót, a kamara hasznát megszüntette az országgyűlés, és „a királyi kincstár adója" név alatt állította vissza. Ugyanez történt a harmincadvámmal, amelyet ezentúl koronavámnak neveztek. Ebben csupán annyi volt a haszon, hogy korábban a régi királyok, de Mátyás is számos mentességet engedélyeztek, amelyek így érvényüket vesztették. Ez elsősorban Erdélyben okozott problémát, ott ugyanis katonai terheik miatt a jobbágyság eddig nem fizette a kamara hasznát, a királyi kincstár adóját viszont fizetnie kellett.

Ennek ellenére Mátyás bevételei mégis jelentős mértékben megnőttek. A fő forrás az országgyűlés, illetőleg olykor a királyi tanács által megszavazott és a jobbágyságot sújtó rendkívüli adó volt. Bár az adóegységek (jobbágyháztartások, azaz füstök, illetve porták) száma csökkent uralkodása idején, az adó azáltal, hogy olykor évente többször is kivetette, jelentős jövedelmet képezett. Később az egytelkes - adómentességgel rendelkező - parasztnemesektől is beszedette, igaz, ők a jobbágyokénak csak a felét fizették. Feltűnő viszont, hogy a 20 dénáros kamara haszna, és az ennek megfelelő szlavóniai ún. nyestbőradó (1467-től a

királyi kincstár adója) beszedéséről 1468-ból maradt utoljára adat. Később közösen szedték a rendkívüli adóval, s a kettő együtt tett ki egy forintot. Ez nyilván az 1467-es - később tárgyalandó - lázadás következménye volt. Mátyás 1458-tól haláláig, 1490-ig összesen 43 alkalommal vetett ki rendkívüli adót, amely évi átlag 385 000 forint bevételt jelentett.

Egyéb bevételei közül a legtöbb a sóból származott, évente 80 000 forint. Ezt követték a pénzverési és bányajövedelmek 60 000, a harmincad-(korona) vám 50 000, a királyi városok és a szászok rendes és rendkívüli adója 47 000 forinttal. A kisebb bevételek 6000 forintra becsülhetők. Mátyás évi átlagos bevétele eszerint 628 000 forint lehetett. Ez évente ingadozott, hiszen egyszeri adókivetés esetében félmillió, kétszerinél pedig háromnegyedmillió forinttal számolhatunk. Ebben azonban nincsenek benne a pápától és Velencétől az 1470-es évekig elég rendszeresen kapott összegek, de a később elfoglalt cseh és osztrák tartományok bevételei sem. Ez utóbbiak azonban - egyes éveket leszámítva - teljesen elhanyagolhatók voltak: Mátyás ugyanis óvakodott a magyarhoz hasonló adópréssel sújtani a megszállt területeket. Ezekkel együtt jövedelme néhány évben a 900 000 forintot is megközelíthette.

Kétségtelen, hogy a magyar király jövedelme az V. László korihoz képest hihetetlenül megugrott. Összehasonlítva azonban néhány nagyhatalommal, még ez sem volt sok. A francia király jövedelme XI. Lajos trónra léptekor magyar forintra átszámítva 1 365 000 (1461), halálakor 3 345 000 volt (1483). A velencei köztársaság tiszta bevétele 1464-ben több volt egymillió dukátnál. (A dukát lényegében azonos értékű volt a magyar forinttal.) Végül, ami Magyarország szempontjából a legfontosabb: II. Mehmed szultán 1475-ben 1 800 000 dukát jövedelemmel rendelkezett, azaz épp a kétszerese volt annak, amihez Mátyás legfeljebb egy-két évben hozzájuthatott. Ha arra gondolunk, hogy Magyarországon 10 000 könnyűlovas egy évi zsoldja 360 000, 5000 gyalogosé 1 20 000 forint volt, még jobban látszik, hogy a nagy bevétel csak viszonylagosnak tekinthető.

Az 1464. évi koronázó országgyűlés alkalmával a tágabb királyi tanács ratifikálta a III. Frigyessel kötött békét, beleértve a Habsburgok trónöröklösödését. A király koronázását ugyanakkor a

rendek mindig felhasználták arra, hogy szabadságjogaikat biztosítsák. Az uralkodónak benyújtott és Mátyás által az új függő kettős pecséttel április 6-án szentesített dekrétum jó példa erre. Nem érdektelen a dekrétum bevezetése: „Mivel az a dicső és boldog köztársaság, amelyben helyesen alkotott törvények uralkodnak, így illő, hogy a királyok és fejedelmek, akik a népek és városok jogát tartják kezükben, a rájuk bízott népet ne csak fegyverrel védjék meg vitézül, hanem egyszersmind jogaiban, szabadságaiban és üdvös törvényeiben is megtartsák." A rendek előszedték és a királlyal megerősítve átírattatták Nagy Lajos 1351. évi törvényét, amely magába foglalta az 1222-es Aranybullát is, valamint Zsigmond 1435. évi dekrétumát, mint amelyek legjobban tartalmazzák a nemesi szabadságjogokat.

A törvénycikkek a szabadságjogok biztosításán, perjogi kérdéseken stb. kívül az Albert király halála (1439) óta történt hatalmaskodások és birtokfoglalások rendezését írták elő. Két cikkely azonban elgondolkoztatja az olvasót. A III. tc. nem engedi, hogy a király valakit a főpapok és bárók tanácsa ellenére hűtlenségben marasztaljon el, a XVIII. tc. szerint pedig az uralkodó ne foglalja el senkinek a javait egyszerű panaszra vagy saját ügyében, hanem tartsa meg a törvényes eljárást. Ebből arra kell következtetni, hogy ilyesmi megtörtént, sőt későbbről is van arról adat, hogy a királynak valaki panaszt tett, mire az megdühödve lefoglaltatta vagy le akarta foglaltatni a bepanaszolt birtokait. (Ez utóbbi esetben a kúria bírái léptek közbe, és a lehiggadt király már bírói útra terelte az ügyet.)

Mátyás megözvegyülése után szinte azonnal újra óhajtott nősülni. A nehézséget az okozta, hogy Európa ősi uralkodóházai lenézték a felkapaszkodott, általuk senkiházinak tekintett magyar királyt, neki viszont éppen ezért volt nagy szüksége nagyhírű dinasztiából származó feleségre. A király nősülési vágya több mint egy évtizedig bonyolította a magyar diplomácia gondjait. Német feleséget kaphatott volna Szászországból vagy Brandenburgból, ebbe viszont a magyar urak nem akartak belemenni. Mátyásnak a legjobb IV. Kázmér lengyel király leánya, Hedvig lett volna, aki - igaz, túl fiatal volt, 1457-ben született, de - anyja révén Zsigmond császár dédunokája és Albert király unokája volt. Itt azonban Mátyást igen sértő módon kikosarazták. Utána 1470-ben felvetődött III. Frigyes

császár Kunigunda nevű leánya neve is, noha a kijelölt ara akkor még csak ötéves volt.

1465-ben a király Janus Pannoniust és Rozgonyi Jánost küldte az új pápához, II. Pálhoz (1464-1471). Már előtte, februárban meghalt Szécsi bíboros esztergomi érsek, akinek a helyére Mátyás Vitéz Jánost nevezte ki. Bíborosi kinevezésre azonban nem Vitézi, hanem Várdai kalocsai érseket terjesztette fel a pápának, aki utóbb meg is kapta a bíborosi kalapot. Janus Rómában engedélyt kapott magyar egyetem alapítására, amelyet Vitéz Pozsonyban létre is hozott, de az nem sokáig működött. A magyar követségnek sikerült jelentős pénzösszeget is szereznie a török elleni harcra, bár a király ekkor óvakodott a hatalmas déli ellenség megtámadásától. II. Pál továbbra is szemben állt Mátyás volt apósával, a huszita Podjebráddal, és a magyar királyt is ellene akarta fordítani.

A koronázással országon belül egyrészt megnőtt a király tekintélye, ami módot nyújtott egyes korábbi esetleges tűzfészkek eloltására, másrészt átrendeződés történt a királyt támogató bárók körében. A leglényegesebb változás Erdélyben volt, ahol a király unokatestvére, Pongrác kínos mellett még mindig Újlaki viselte a vajda címet. 1465 nyár végén Mátyás leváltotta mindkettőjüket, helyükbe pedig a két Szentgyörgyi és liazini grófot, Jánost és Zsigmondot, valamint unokatestvérüket, Ellerbach Bertoldot nevezte ki, akik egyben székelyispánok is lettek. Különös e kinevezésben, hogy a három nyugat-magyarországi nagyúr III. Frigyes legfontosabb támogatójának számított, és csak 1462-ben tért vissza a király hűségére. A leváltás tehát nem Pongrác kegyvesztettségét jelentette, ő ugyanis nem sokkal később már Szörényi bánként tűnt fel, hanem nyilvánvaló, hogy valamivel ki kellett elégíteni a három új vajdát, és mivel Erdélyben gyökértelenek voltak, Mátyás úgy gondolhatta: ott nem okozhatnak bajt, sőt a király hatalmát erősítik. Tévedett.

A következő lépés Újlaki szlavóniai hatalomvesztésének elősegítése volt. 1465-ben a király Tuz Osváttal - Tuz János öccse vagy unokaöccse -töltötte be a zágrábi püspökséget. A két Tuz - Vitéz János és Janus Pannonius barátja - megkapta a Zágráb megyei medvevári uradalmat is. Miután a pápától pénzt kapott, Mátyás 1466-ban III. Frigyessel együtt hadjáratot tervezett a török ellen.

Ezen a címen sereggel vonult le Szlavóniába, ahol azonnal elcsapta a bánokat, Szapolyai Imrét és Újlakit. Nyilván a király rokonának menesztése nélkül Újlaki megbuktatása sem sikerülhetett volna. Hogy a királyi hatalom mégsem volt szilárd ebben a tartományban, onnan látszik, miszerint Mátyás kénytelen volt Jan Vitovec zagorjei grófot visszahelyezni a bánságba, hiszen a Cillei-vagyon nagy részének uraként a legtekintélyesebb szlavóniai birtokosnak számított. Társa a megbízható Tuz János lett, aki már 1465-től a fontos ajtónálló-mesteri (azaz udvarmesteri) méltóságot töltötte be. Az ajtónállómesterségben egy másik volt CiIlei-familiáris, az ugyancsak szlavóniai birtokos Turóci Benedek volt a társa, akit ebben a tisztségben 1466-1467-ben a német Lamberger Frigyes követett. Ő szerezte meg a Cillei-vagyonból a Csáktornyai uradalmat. Alig egy évtizeddel korábban azonban mind Turóci, mind Lamberger részesei voltak a Hunyadi testvérek 1457-es lefogatásának. Az, hogy 1465-1466-ban egyszerre a régi ellenfelek kaptak tisztségeket, magyarázható lenne azzal is, ha politikai orientációváltozást tételeznénk fel, ebben az esetben Pongrác és Szapolyai más oldalt képviseltek volna. A valószínűbb mégis az, hogy a király bárói támogató körének kibővítése nélkül másként nem sikerült volna Újlaki háttérbe szorítása. Újlakinak egyedül a macsói bánság maradt, ahol 1465-ig egyedül kormányzott. Ekkor azonban először Szokoli Pétert, majd unokasógorát, Szilágyi Margit férjét, Maróti Mátyust nevezte ki Mátyás Újlaki mellé társbánnak.

1465-ben nem tudunk országgyűlésről, az 1466-osnak pedig nem maradt fenn a végzeménye, csak annyit tudunk, hogy törökellenes háborús előkészülettel foglalkozott. Közben a kapcsolat mind a császárral, mind a cseh királlyal hol javult, hol rosszabbodott. A cseh ügyet bonyolította Svehla cseh katonáinak felvidéki garázdálkodása, ezt azonban Mátyás 1467 januárjában - mint láttuk - kegyetlenül felszámolta. Az elég hosszan tartó és csak április 1-jén befejeződött országgyűlés fogadta el a kamara haszna, illetve a harmincad átszervezését, és ez országos elégedetlenséget, Mátyás kormányzata egyik legnagyobb válságát váltotta ki.

A közel egykorú elbeszélő források megegyeznek abban, hogy Erdélyben lázadás tört ki, ami érthető is lenne, hiszen az új törvény épp az erdélyiek kamara haszna mentességét törölte el. Szétszórt okleveles adatokból azonban tudjuk, hogy Temes megyében, a

Bácskában és másutt is folytak harcok, így például az északkeleti Felvidéken, sőt Szlavóniára is átterjedt a jelek szerint a lázadás. Februárban ugyanis Mátyás szabályszerűen beszedette a kamara hasznát, majd tavasszal az új, az annak helyébe lépő királyi kincstár adóját. A nyáron a katonáskodás megváltása fejében újabb egyforintos adót vetett ki, végül az év végén sor került - immár a lázadás leverése után - az egyforintos szokásos rendkívüli adóra is.

Az elbeszélő források szerint Erdély el akart szakadni, és Szentgyörgyi és Bazini János gróf vajda személyében fejedelmet, sőt királyt választott magának. Igaz, Bonfini úgy tudósít, hogy a vajda ezt a méltóságot csak kényszerből fogadta el. Fennmaradt azonban az erdélyi három nemzet (magyar megyék, szász és székely székek) vezetőinek a kolozsmonostori konvent előtt 1467. augusztus 18-án bevallott és esküvel megerősített szövetséglevele. Ebben magukat az erdélyi részek országlakosainak nevezik, és kijelentik, hogy a saját és az egész Magyarország szabadsága megvédésére fognak össze a király ellen. Elszakadásról tehát szó sincs. Igazgatóiknak és elöljáróiknak pedig Szentgyörgyi és Bazini János és Zsigmond grófok, valamint Ellerbach Bertold vajdákat, továbbá (Szapolyai) Imre és István szepesi grófokat választják meg. Tehát a lázadás vezetője nem egyedül jános vajda volt, hanem kél társa, sőt a Szapolyai testvérek is érintettek. Mindez arra utal, hogy az utóbbiaknak jelentős szerepe lehetett a szervezésben, feltehetően a harmadik testvér, Miklós erdélyi püspök közvetített az ottani rendek felé. (Imre és István grófok az északkeleti Felvidéken szervezkedtek.) Mivel Erdélyben közismerten nagyszámú harcedzett ember élt, különösen fenyegető veszélyt jelentett az itteni lázadás a király számára, Szapolyai Imre hűtlensége pedig személyében érintette.

Mátyás mindig akkor mutatkozott a legerélyesebbnek és a leggyorsabbnak, ha a helyzete bizonytalanná vált. Jól felmérte, hogy a helyzet Erdélyben a legveszélyesebb, ezért csapatait összegyűjtve azonnal odaindult. Titkos kancellárját, Janus Pannoniust visszaküldte Pécsre, főpapi székhelyére, bizonyára azzal a feladattal, hogy ott állítsa helyre a rendet. Onnan utasította a király személyében a püspök a szlavóniai vicebánokat, hogy hajtsák be még az elmaradt adókat is, a rebellis nemesek birtokait pedig foglalják le. A költő-államférfi a rend helyreállítása és Plutarkhosz-

fordítása október 15-ei befejezése után indult el csak a király után Erdélybe. Közben a királyi sereg megérkezése után a lázadók gyakorlatilag harc nélkül szétoszoltak, a vajdák meghódoltak, és bár tisztségüket elvesztették, semmi büntetésben sem részesültek, sőt nem egész egy év múlva a királyi tanácsban is ismét megjelentek.

Mátyás tehát kesztyűs kézzel bánt a nagyúri lázadókkal, nem kegyelmezett azonban azoknak az előkelő nemeseknek, szász és székely vezetőknek, akik a kezére kerültek: volt, akit karóba húzatott, tüzes fogókkal marcangoltatott, de volt olyan is, akit „csak" lefejeztetett. A lázadók egy része Lengyelországba menekült, birtokaikat Mátyás természetesen elkoboztatta. (Ilyen elkobzott birtokokat kapott cserébe Szilágyi Jusztina férjével a felvidéki uradalmak helyett.) Ennél is súlyosabb, az erdélyi egész nemességet hosszú időre érintő kollektív büntetéssel is sújtotta Mátyás a tartomány minden egyes nemesét, függetlenül attól, hogy a lázadókkal tartott, avagy nem. Korábban is volt ugyan különbség a magyarországi, illetve az erdélyi és szlavóniai nemesek vérdíjában, amit egy megölt nemes után kellett fizetni. Az anyaországban 200, a két melléktartományban pedig 1 00 forint volt ez. Most az erdélyiekét Mátyás 66 forintra szállította le, s e rendelkezés a király halála után is érvényben maradt. 1467-1468 fordulóján így már csak a Szapolyai testvérek álltak fegyverben, de végül ők is meghódoltak, és semmi büntetésben nem részesültek. Az erdélyi megtorlásnak nyilvánvalóan elrettentő szerepe is volt, érdekes viszont, hogy Mátyás nem merte a nagyurakat felelősségre vonni: félt a mágnások szolidaritásától.

A lázadás rossz fényt vetett a királyra, s a csorbát Mátyás győztes hadjátattal akarta kiköszörülni. Moldvába vezette seregét, olt azonban december közepén Nagy István moldvai vajda legyőzte, a csatában maga a király is megsebesült. A királyi propaganda - például Janus Pannonius - természetesen győzelemről beszélt, Mátyás azonban bizonyos mértékben levonta a lázadás tanulságait: ettől kezdve a kincstári adót betudta a rendkívüli adóba. Sőt az 1467-es adótörvény azzal is növelni akarta a bevételeket, hogy lehetővé tette az összeköltöző jobbágycsaládok külön-külön megadóztatását is, ennek alkalmazására azonban a lázadás után nem került sor. A király ezzel a sérelmek egy részét igyekezett orvosolni.

A moldvai kudarc bizonyos mértékben Mátyás hibájának következménye volt: lebecsülte ellenfelét, mikor elégtelen erőket vetett be, hiszen csapatainak többsége részben a Szapolyaiakkal hadakozott, részben Nagyvárad tájékán állomásozott. Győzelmi propaganda ide vagy oda, az így esett csorbát mégiscsak ki kellett köszörülnie, s erre kiválóan alkalmasnak tűnt egy cseh hadjárat, egyben lehetőséget nyújtva zsoldosai foglalkoztatására is egy gazdag országban.

Podjebrád György a jelek szerint nem vette nagyon komolyan volt vejét, akit annak idején fogoly gyermekként ismert meg. A Mátyáshoz hasonlóan becsvágyó és tehetséges cseh király - mint láttuk - messzemenő terveket szőtt: 1464-ben európai béketervet és török elleni háborút indítványozott diplomáciája. Ebbe Mátyás nem mehetett bele, hiszen volt apósa lett volna az irányító. Podjebrádnak a legfőbb nehézséget huszita volta okozta, a Szentszéknek ugyanis egyre inkább elege lett az eretnek királyból. A leghatalmasabb katolikus cseh főurak 1465-ben úri ligát hoztak össze ellene, a pápai diplomácia pedig európai hatalmakat igyekezett Csehország ellen fordítani. Mind a pápának, mind a cseh uraknak IV. Kázmér lengyel király vagy annak egyik fia volt az ellenjelöltje Szent Vencel koronájának betöltésére, hiszen a lengyel királyné a cseh trón törvényes örököse volt. Mátyás már ekkor, 1465-ben ezt írta II. Pál pápának: „ha akár a csehek, akár a törökök ellen szükséges, íme Mátyás Magyarországgal együtt, olyan mértékben, amilyenben az én és országom erői kiterjednek", támogatja a pápát. Ezt a kissé kardcsörtető nyilatkozatot azonban II. Pál akkor nem vette figyelembe.

IV. Kázmér azonban - noha 1466 őszén a toruni békében lezárta a német lovagrend elleni háborút - akkor sem bontotta fel a cseh királlyal kötött szerződését, amikor az év végén a pápa kiközösítette Podjebrádot.

1468 elején aztán hirtelen felgyorsultak az események.

Mivel sehol nem volt potenciális ellenfél Podjebráddal szemben, a pápa és a cseh urak végül kénytelenek voltak Mátyáshoz fordulni. Tas z Boskovic olmützi püspök, valamint Gabriele Rangoni - nálunk inkább Veronai Gábor név alatt ismert - pápai követ januárban felkeresték Mátyást. (Rangoni ferences volt, Kapisztrán Szent János

kíséretében az 1450-es évek közepén már járt Magyarországon.) De talán a pápai követségnél is fontosabb, hogy a cseh király legidősebb fia, a harcias Viktorin herceg 1468 elején betört Ausztriába, és mivel a császárnak nem volt ereje és pénze az ellenállásra, „fogadott fiához", Mátyáshoz fordult segítségért. Ennek fejében nemcsak pénzt ajánlott, de megcsillantotta előtte a római királlyá választás lehetőségét is. Valamivel később lekötötte neki Ausztria egy évi bevételét, sőt olyan hír is elterjedt, hogy a császár kolostorba vonul, lemond, családját fogadott fia oltalmába helyezi, aki megkapja a császárságot. (E hír feltehetően teljesen hiteltelen, amit talán azért terjesztettek, hogy rávegyék Mátyást a harcra.)

A háborúba való belépést erősen támogatta Vitéz János prímás és unokaöccse. (A Podjebrádnak szóló hadüzenetet később kancellárként éppen Janus Pannonius fogalmazta.) Egyelőre azonban meg kellett nyerni a háborúhoz a tágabb királyi tanács jóváhagyását. Az urak, tekintve a pápa és a császár együttes felhívását, annál is inkább beleegyeztek, mert ugyanakkor a szultán - Újlakin keresztül - békeajánlatot tett. Igaz, ezt Mátyás nem fogadta el - a Velencével fennálló szerződése értelmében az adriai köztársaság nélkül nem is tehette meg -, hiszen az egyidejű török béke és cseh háború Európa-szerte ártott volna a király hírének. Mivel azonban nem került sor török támadásra, az sem zárható ki, hogy egy titkos megállapodás azért létrejött. Március 31-én aztán elkészült a hadüzenet a cseh királynak.

A cseh háború ettől kezdve egy évtizedig kötötte le Magyarország erőit. Megint azt lehet mondani, hogy Mátyás - akár Moldvában - rosszul mérte fel az erőviszonyokat. Gyakorlatilag szinte semmit sem kapott meg a császár által ígért pénzből, így a hadjárat költségeit Magyarország fizette. A katolikus úri liga gyengébb volt annál, mint amire számított, de ennek egy része is csupán Podjebrád megbuktatásában vagy meggyengítésében volt érdekelve, de nem Mátyás megerősítésében. Végül a még mindig Európa legjobb katonái közé tartozó csehek sokkal erősebbek voltak annál, mint amit Mátyás gondolt. (Megjegyzendő, hogy a magyar király zsoldosserege is többségében csehekből állt.) Az érem másik oldala: Mátyás foglalkoztatni tudta zsoldosait, a bárók egy részének, illetve csapataiknak hasznot hajtó vállalkozásokat biztosított, magának

pedig európai tekintélyt, sőt esetleg rangbeli emelkedést tett lehetővé. Nem véletlen, hogy a Szapolyai testvérek mellé álltak, később pedig István gróf a király egyik hadvezéreként harcolt a cseh területeken.

A háború vegyes eredményeket hozott. 1468 májusában Mátyás elfoglalta Trebicet Morvaországban, de az ostromban maga is megsebesült. Chrudim sikertelen ostrománál 1469 februárjában a király állítólag álruhában akarta kikémlelni a helyzetet, de elfogták, azonban - jól tudván csehül magát istállószolgának adta ki, és erre elengedték. (Itt jelenik meg először az álruhás király legendája.) Még ebben a hónapban Vilémovnál Podjebrádnak sikerült Mátyást csapataival körülzárni, de előnyét nem használta ki. A magyar uralkodó ugyanis találkozót kért volt apósától, ami létre is jött a frontok közt egy romos parasztkunyhóban. Itt fegyverszünetben és egy újabb, olmützi találkozóban állapodtak meg. Podjebrád mint német birodalmi választófejedelem kötelezte magát, hogy támogatja Mátyást a pápa és a császár által már megígért római királlyá választásában, a magyar király pedig vállalta volt apósa kibékítését a Szentszékkel.

Mátyás ügyes taktikusként lényegében átejtette különben ravasz apósát, hiszen mindkét fél gyakorlatilag lehetetlent vállalt. III. Frigyes a római királyságot diplomáciai csalétekként használta, amelyet előbb Mátyásnak vetett ki, ekkor azonban már éppen Merész Károly burgundi hercegnek ajánlotta fel, a pápa pedig nem volt hajlandó engedményt tenni a huszita királynak. Mindenesetre Mátyás ezzel ki tudott bújni a vilémovi harapófogóból. Az április 7-én Olmütz közelében a két király közt a szabadban megkezdett tárgyalások nem vezettek eredményre, csupán a fegyverszünetet hosszabbították meg végül az év végéig. Ezzel Mátyás lényegében nyomást akart gyakorolni szövetségeseire és a német birodalmi rendekre, hogy adjanak neki támogatást a cseh háborúhoz, különben abbahagyja azt. Valószínűleg ugyanezt a célt szolgálta - és biztosan Mátyás tudtával történt - az ún. Baumkircher-lázadás: Andreas Baumkircher osztrák főúr ugyanis felkelt az ausztriai urak élén a császár ellen. (Baumkircher 1465-ig a pozsonyi ispán tisztét töltötte be, valamint a szalónaki uradalom birtokosa volt, így magyar bárónak számított.)

1469. május 3-án aztán a katolikus cseh rendek Mátyást az olmützi székesegyházban cseh királynak választották. Ezzel lényegében megszűnt a békés megegyezés lehetősége. Az új cseh királyt az ottani, zömében katolikus melléktartományok, Morvaország, Szilézia és Lausitz is elismerték, és főként a német ajkú városok (elsősorban Boroszló) álltak ki Mátyás mellett. (Igaz, egyes városokban rossz vért szült a király erős nőfogyasztása.) A császár is megharagudott - hiszen ő volt Csehország hűbérura -, és Mátyásnak tulajdonította mind a Baumkircher-lázadást, mind egy török betörést az osztrák örökös tartományok területére. Most Podjebrád törte meg a fegyverszünetet, kihasználva, hogy volt veje csapatai egy részét elbocsátotta. 1469. július 27-én Mátyásnak sikerült ugyan Podjebrád Viktorin herceget, a cseh király legidősebb fiát elfogni, de ez nem szüntette meg a háborút. Gyakorlatilag megmerevedtek a frontok: György király a tulajdonképpeni Csehországban, Mátyás annak melléktartományaiban uralkodott.

A háború igen nagy tehertételt jelentett Magyarországnak. A király külföldi pénzsegélyt csak a pápától kapott, ezért is gyakorolt nyomást a császárra és a katolikus cseh rendekre, hogy költségeit megtérítsék. Maradt tehát Magyarország, és a rendkívüli adó. Ezt már az 1467-es lázadás leverése után kivetette, majd 1468 elején követte a királyi kincstár adója mint rendes adó, valamint egyéb pénzszerzési módszerek. Így például nádori közgyűléseket hirdetett egy-egy megyében (ami ott nagy költséggel járt, hiszen el kellett látni a nádori kíséretet), majd félforintos vagy 75 dénáros adó fizetése fejében lemondott a közgyűlés megtartásáról. Úgy tűnik, hogy sűrítette a sókamarákat és a harmincadhivatalokat is, ugyanis az 1468-as törvény a régi állapotot állította vissza. Rendkívüli adót csupán a tágabb királyi tanács beleegyezésével az 1467-es lázadás után már nem mert kivetni, így országgyűlést kellett tartania.

Mivel Mátyás Csehországban hadakozott, az országgyűlést Pozsonyba hívta össze. A király olyan rendkívüli adót akart, amit csak az eretnekek ellen, a cseh háború költségeinek fedezésére lehet felhasználni. Egy nappal a diéta berekesztése és a törvény szentesítése előtt kötelezvényt kellett azonban adnia, hogy többé ilyen adózásra nem kerül sor. Most is, mint máskor is hasonló királyi - és be nem tartott - ígéreteknél, a jelen levő főpapok és

bárók csatlakoztak az ígérethez. Tanulságos a névsor, hogy kik jelentek meg a határszéli országgyűlésen, és vállaltak kezességet a királyért. Nyolc püspök: élükön Várdai bíboros és Vitéz prímás fő- és titkos kancellárok, valamint Janus Pannonius. A bárók a nádorral az élen tizenhárman voltak, de köztük látjuk Újlakit, Szapolyai Imrét, Szentgyörgyi és Bazini Zsigmond grófot és Ellerbach Bertoldot, azaz a lázadás miatt leváltott vajdákat, de megjelent Garai Jób, sőt - 1458 óta először - Bánfi Pál is, a Hunyadi fiúk 1457-es letartóztatása egyik értelmi szerzője. Ez nemcsak azt mutatja, hogy a király főúri ellenzéke most szinte fitogtatta hűségét, hanem azt is, hogy a cseh háború elég sokak támogatását élvezte. Az adót azonban csak 80 dénár értékben szedték, azaz a király betudta a következő év elején esedékes királyi kincstár adóját, amit aztán 1469-ben nem is szedtek be. A szeptember 29-én szentesített törvény lényegében az 1464-es koronázási dekrétum legfontosabb cikkelyeit erősítette meg.

Az adószedést azonban nem Ernuszt kincstartóra, hanem Janus Pannoniusra bízták, aki ennek megfelelően főkincstartói címet kapott. Ez időben vette át a kancellárságot Matucsinai Gábor, ezért kapott a pécsi püspök új tisztséget. Nagy tekintélye miatt Janus alkalmasabb volt az adó biztos behajtására, az pedig, hogy elvállalta, azt is bizonyítja, hogy egyetértett vele. Mátyás óvatosságát bizonyítja, hogy a következő évben egyáltalán nem szedetett adót, ez volt az egyetlen adómentes év uralkodása idején.

Mivel 1468-ban meghalt Jan Vitovec szlavón bán, az adószedés befejezése után, 1469 elején Janus lett Tuz János ajtónállómester társa a szlavón bánságban. Szokatlan volt, bár nem példa nélküli egy főpapot kinevezni szlavón bánná, ez mindenesetre a költő változatlan tekintélyét bizonyítja. A cseh ügy viszont nemzetközi erőfeszítéseket is szükségessé tett. A diplomáciai kérdéseket továbbra is Janus Pannonius nagybátyja, Vitéz prímás intézte, akit 1469 őszén Mátyás elküldött a császárhoz, és felajánlotta közvetítését a lázadó urakkal. (Baumkirchert végül 1471-ben menlevéllel magához hívta a császár, majd annak lejárta után elfogatta és lefejeztette.)

Vitéz csúcstalálkozóval akarta rendbe hozni a király és III. Frigyes viszonyát, amire 1470. február 11. és március 11. között került sor

Bécsben. Közvetlenül előtte Mátyás leváltotta Tuz János és Janus Pannonius szlavón bánokat, helyükre pedig a katona Magyar Balázst és a pénzügyi szakember Horváth Damjánt nevezte ki. Ez nem jelentette a leváltott bánok kegyvesztését: Tuz megtartotta a fontos ajtónállómester-udvarmester méltóságot, Janus pedig Vitézzel, Beckensloer egri püspökkel és néhány világi úrral, köztük Szapolyai Imrével és Rozgonyi Rajnáiddal együtt a király kíséretével Bécsbe ment. A csúcstalálkozó tökéletes kudarccal zárult, noha a császár fényes ünnepségekkel, táncmulatságokkal szórakoztatta „fogadott" fiát. Mátyás eredetileg csehországi kiadásai megtérítését kívánta, továbbá a császár lemondását a trónöröködési jogról, és kegyelmet az akkor még élő és a király által védelembe vett Baumkircher számára. A tárgyalásokat Beckensloer vezette, s ekkor kérte meg a király az akkor ötéves császárleány, Kunigunda kezét. III. Frigyes ugyan elvben beleegyezett azzal, hogy leányát csak tíz év múlva adja át, sőt hogy az szintén örökösödési jogot kap Magyarországra, de nem volt hajlandó erről kötelezvényt kiállítani, hasonlóan Mátyás római királlyá választásához való beleegyezéséről sem. Végül a magyar király megdühödött, és búcsúzás nélkül hagyta ott a császárt. III. Frigyes sohasem bocsátotta meg ezt a sértést.

A háború elhúzódása növelte az elégedetlenséget az országban. Mátyás már 1469 végén újra kivetette a rendkívüli adót - országgyűlés nélkül, csak a királyi tanács beleegyezésével -, amit 1470 elején kezdtek szedni. Az urak elégedetlenségének egyik oka így a nagy adóteher volt, de erősítette a zúgolódást a török elleni védekezés elhanyagolásának vádja is. Az urak nehezményezték, hogy Mátyás nem veszi figyelembe véleményüket, és mindent maga intéz. A király tehát 1470. november második felében kénytelen volt újabb országgyűlést összehívni, amelynek végzeménye lényegében a korábbiak cikkelyeit ismétli meg, a rendek viszont megszavazták a rendkívüli adót, igaz, betudva abba a királyi kincstár adóját is. Mint már a korábbi diétán, most is kimondták, hogy Mátyás egy évig ne kényszerítse katonáskodásra a főpapokat, bárókat és nemeseket. Az adót pedig nem a csehek, hanem a török elleni háborúra szavazták meg.

A már megszokott módon a főpapoknak és a báróknak most is kötelezettséget kellett vállalniuk, hogy a király a rendek

beleegyezése nélkül nem vet ki több adót. (Azaz nem arról, hogy egyáltalán nem vet ki.) Most azonban csak négy püspök volt a király kezese: Várdai bíboros, Beckensloer, Janus Pannonius és Vetési Albert. Vitéz prímás hiányzott, ami jelentheti egyet nem értését is, mivel azonban unokaöccse beleegyezett az adóba, távolmaradásának esetleg betegség is lehetett az oka. A világi urak száma azonban majdnem megegyezett az egy évvel korábbival: 12-en elfogadták az adót, köztük a nádor, Újlaki, Szapolyai Imre, Pálóci László országbíró, Rozgonyi János tárnokmester, Maróti Mátyus macsói bán és Garai Jób. A fő ellenség, Újlaki, valamint Garai László néhai nádor fia, Jób tehát változatlanul gondosan ügyelt arra, hogy ne szerezzen „rossz pontot" a királynál. Feltűnő Tuz János hiányzása, és mivel szinte rögtön az országgyűlés után leváltották az ajtónál lómesteri tisztről, helyére pedig egy köznemes udvari familiárist, Parlagi Györgyöt neveztek ki, az ő esetében valóban ellenállásról beszélhetünk. Arra is vannak nyomok, hogy Mátyás apja egykori familiárisát, akit ő tett mágnássá, rövid időre le is csukatta.

Mindez már előrevetítette az elégedetlenség nyílt kirobbanását. Gyengítette Mátyás helyzetét, hogy a nagy tekintélyű Várdai István bíboros, kalocsai érsek, az egyik fő- és titkos kancellár nem sokkal az országgyűlés után meghalt. Bár, mint láttuk, a kancellária tényleges vezetője ekkor már Matucsinai Gábor budai plébános volt, aki nyomban megkapta a megüresedett kalocsai érseki széket is, Mátyás ekkor még nem nevezte ki egyben fő- és titkos kancellárnak. Így háromnegyed évre megszűnt a párhuzamos fő- és titkos kancellárság, Vitéz bukásáig egyedül töltötte be a tisztet. (Mondanunk sem kell, hogy ez nem módosította Matucsinai befolyását.) Valószínű, hogy a király nem akarta a prímás érzékenységét sérteni az új kalocsai érsek további felfuttatásával.

Ennek ellenére az ellentétek egyre csak növekedtek Mátyás és a prímás, sőt az egész püspöki kar között. Roverella pápai legátus engedélyével - a prímás ellenkezése ellenére - megadóztatta ugyanis a magyar egyházat, és ezt az adót be is hajtották. Az meg még súlyosabban érintette az erősen anyagias Vitézt, hogy Mátyás az esztergomi érseki jövedelmeit is megcsapolta, így például bizonyos állami bevételekből a prímásnak járó tizedet nem szolgáltatta ki. Külföldiek pedig 1471 szeptemberében arról véltek tudni, hogy

Vitéz a királyi tanácsban állást foglalt Mátyás egy állami adókivetési javaslata ellen, mire a király felpofozta, a magyar urak pedig ezért bosszút akartak állni. Az eset, ha egyáltalán megtörtént, csakis az 1470. novemberi országgyűlés idején történhetett, ennek végzését azonban a prímás unokaöccse, mint láttuk, elfogadta, Vitéz pedig ezután lett egyedül főkancellár. A hír igaz volta tehát nem igazolható, de nem is cáfolható.

Közben döntő változás következett be Csehországban. 1471. március 21-én meghalt Podjebrád György király, a cseh rendek azonban május 27-én nem a cseh királyi címet már viselő Mátyást, hanem IV. Kázmér lengyel király legidősebb fiát, Ulászlót választották meg. Nem sokkal ez után Vitéz prímás és Janus Pannonius összeesküvés szervezésébe kezdtek Mátyás ellen. Az új helyzetben ugyanis, mivel a huszita király helyére egy hithű katolikus került, aki mellesleg Albert király unokájaként és Zsigmond dédunokájaként az ország törvényes királya volt, Mátyás cseh háborúja elvesztette legitimitását. A pápa ugyan egyelőre nem ismerte el a huszita cseh rendek választottját, az azonban valószínűnek látszott, hogy később változtatni fog nézetén. Vitéz és elvbarátai IV. Kázmér második fiát, Kázmér herceget akarták meghívni magyar királynak, mivel Lengyel-ország is szemben állott a törökökkel, így a magyar-lengyel szövetség a baráti Csehországgal együtt az oszmán veszéllyel szemben is védelmet biztosíthatott volna. Erre a megoldásra „vevő" volt a cseh háborúval, főleg annak adóterheivel szemben álló és a török elleni védelmet váró ország. Az ügynek csak az volt a szépséghibája, hogy a cseh háborút annak idején éppen Vitézék szorgalmazták.

A Csehországban tartózkodó Mátyás besúgóktól idejében értesült az összeesküvés tervéről. Olasz történetírója, Bonfini úgy tudja, hogy Újlaki javasolta a királynak: tegyen úgy, mintha semmiről sem tudna, és erre az egész lázadás összeomlik. A régi ellenfél macsói bán biztosan fontos szerepet játszott az összeesküvés felszámolásában, ugyanis Mátyás a boszniai királysággal jutalmazta meg hűségét. Végeredményben a király sikeresen túljutott uralkodása második nagy válságán, amelyet Vitézék hihetetlen ügyetlenséggel robbantottak ki.

A források egybehangzóan azt állítják, hogy az ország nagy része

mellettük állt. Állítólag csak néhány megye maradt hű a törvényes királyhoz. Túl későn kezdtek azonban hozzá a lengyelekkel való tárgyaláshoz, és nem tettek semmit az ellen, hogy a király a nyáron csapataival hazatérjen Magyarországra. Mire a lázadás kitört, már csak Vitéz, Janus Pannonius, a két Tuz, Rozgonyi Rajnald (aki az 1470 őszén országbíróvá kinevezett, majd 1471 augusztusában magyar követként a regensburgi német birodalmi gyűlésen meghalt János nevű bátyja helyett lett tárnokmester) és Perényi Miklós csatlakoztak. Biztos, ami biztos, Perényi bátyja, István hű maradt a királyhoz, meg is kapta Rozgonyi Rajnald tárnokmesterségét.

Mátyás még a lázadás leverése előtt országgyűlést hívott össze, amelyre - 1463 óta először - valamennyi nemesi meghívta. A beterjesztett és a király által szeptember 18-án elfogadott cikkelyek számos sérelmet orvosoltak. Így évente kell ezentúl országgyűlést tartani, nemes nem fogható el törvényes eljárás nélkül, adókat csak országgyűlési határozattal lehet kivetni, egyháziak nem adóztathatók, az ország szokásjoga ellenére kiadott királyi oklevelek érvénytelenek, megyésispán csak nemes lehet, az uralkodó által a törvénnyel ellentétesen kiadott okleveleket nem kell figyelembe venni. Tehát az országgyűlés végzeménye elsősorban a nemesek jogait volt hivatott biztosítani.

Néhány nap múlva, szeptember 21-én 10 főpap (Vitéz, Janus és Tuz Osvát kivételével az összes), valamint 36 báró nyilvánította ki írásban Mátyáshoz való hűségét a lengyel trónkövetelővel szemben. Soha ennyi nagyúr nem jött össze. (Az 1459-ben III. Frigyes ellen a király mellett állást foglaló 36 világi egyharmada nem számított mágnásnak.) A lázadókon kívül gyakorlatilag mindenki szükségesnek tartotta királyhűségét kinyilvánítani. Ennél nagyobb sikert Mátyás nem is érhetett el, ez ugyanis bebizonyította, hogy a hadseregével jelen levő uralkodó ellen senki sem mer felkelni.

Kázmér herceg csak október elején indult el lengyel seregével Magyar-országra, és bár Vitézék megnyitották előtte Nyitra várát, Perényi Miklós és Rozgonyi meg néhány északkeleti erősséget, Kázmérnak december végén el kellett hagyni az országot. December 19-én Vitéz is kiegyezett a királlyal. Janus nem volt hajlandó visszatérni a király hűségére, elmenekült, és 1472. március 27-én halt meg a Tuz testvérek birtokában levő Medvevárban. A király -

talán Janus és a Tuzok ellenállása miatt - megszegve a prímással kötött egyezséget, 1472. március 1-jén fogságba vetette Vitézt, majd április 1-jén új megállapodást kötött vele. Az érsek Beckensloer felügyelete alatt házi őrizetbe került Esztergomban, majd 1472. augusztus 9-én meghalt. Utóda Beckensloer lett, aki Matucsinaival együtt a fő- és titkos kancellárságot is megkapta.

A cseh háború vége, az osztrák kezdete

Mátyás első feladata az összeesküvés felszámolása után a rengeteg pénzt felemésztő cseh háború presztízsveszteség nélküli befejezése volt. Azzal tisztában volt, hogy az Ulászló kezére került Csehországot nem foglalhatja el, mert számolnia kellett a fiát támogató IV. Kázmérral is. Lengyelország szomszédos lévén Magyarországgal, a lehetséges frontok ezáltal megnövekedtek volna, a lengyelek pedig időközben befejezték a háborút a német lovagrenddel. Ugyanakkor a király nem adhatta fel az elfoglalt cseh tartományokat, amelyek lehetőséget nyújtottak neki a német birodalmi ügyekbe való beavatkozásra is. Több német fejedelem így például a szász választó vagy a brandenburgi őrgróf - rendelkezett kisebb hercegségekkel Szilézia területén, és mivel ezen a területen cseh királyként Mátyás uralkodott, ő volt a hűbéruruk. Ez óvatosságra késztette vele szemben a német fejedelmeket, hiszen megfoszthatta őket hűbérbirtokáiktól, a magyar király azonban reálisan nem várhatta el tőlük támogatásukat a római királyi cím megszerzésére - bár ezt Mátyás szerette volna.

Az 1471-es regensburgi német birodalmi gyűlés nem adott segítséget Mátyásnak sem a csehek, sem a török ellen. A király változatlanul nyomást akart gyakorolni III. Frigyesre, noha az időközben kivégeztette Baumkirchert. Támogatni kezdett tehát egy újabb osztrák főúri lázadást, amelyet most a császár volt főkapitánya, Ulrich von Grafeneck vezetett, aki különben a lánzséri uradalom birtokosaként magyarországi nagybirtokos is volt. 1472 őszén ugyan lemondott támogatásukról, III. Frigyesnek pedig sikerült belső ellenfeleivel kiegyezni, a magyar-osztrák viszony azonban tovább romlott. Olyannyira, hogy 1473-ban a császár az augsburgi birodalmi gyűlésen támogatást kért Mátyás ellen.

A magyar uralkodó viszont időközben igyekezett kiegyezni cseh és lengyel ellenfeleivel. A tárgyalások sikertelenek voltak, ugyanis Mátyás nem volt hajlandó lemondani az elfoglalt területekről. 1474 februárjában ugyan békeszerződéssel lezárták az 1471-es Vitéz-féle összeesküvés óta elvben még létező lengyel háborút, sőt belefoglalták Ulászló cseh királyt is, akivel hároméves

fegyverszünetet kötöttek. Cseh-lengyel részről azonban ez csak figyelemelterelés volt. A csehek ugyanis Nürnbergben tárgyaltak a császárral, és 1474. március 11-én létrejött a szövetségük Mátyás ellen, amihez néhány nap múlva Lengyelország is csatlakozott. A császári propaganda a magyar királyt többek között azzal vádolta, hogy átengedi az osztrák örökös tartományok ellen a törököket. A vád igaz volt: a törökök akadálytalanul haladhattak át magyar területen, később Mátyás a szultánhoz írt levelében maga is utalt erre a megállapodásra.

A három szövetséges pontosan meg is állapodott a Magyarország elleni közös háború menetrendjében, a megállapodást azonban éppen az azt tető alá hozó III. Frigyes nem tartotta be. Igaz, nem teljesen saját hibájából. A császár egy évvel azelőtt ugyanazt az udvariatlanságot követte el a római királyságra ugyancsak aspiráló Merész Károly burgundi herceggel, mint Mátyás vele szemben: búcsúzás nélkül hagyta ott Trierben a herceget. Merész Károly 1474. július 29-én ostrom alá vette a kölni érsekség stratégiailag fontos Neuss városát. Ez addig szinte ismeretlen nemzeti fellobbanáshoz vezetett a Német Birodalomban a francia betolakodó ellen. Igaz, a császárnak majd egy esztendőbe került, hogy 1475. május 22-én sereg élén megjelenjen Neuss felmentésére, Merész Károlynak azonban el kellett takarodnia. A neussi siker hatalmas presztízsnyereséget hozott III. Frigyesnek, de ezzel elhalasztotta a lehetőséget Mátyás legyőzésére.

IV. Kázmér október elején nagy sereggel vonult be Sziléziába, nyugatról pedig fia, Ulászló a cseh csapatokkal támadt. Mátyás jóval kisebb erőkkel rendelkezett, és Boroszlóban készült fel a védelemre. Csapatai azonban előtte végigpusztították Sziléziát, hogy a támadók ne rendelkezzenek élelmiszer-utánpótlással, Szapolyai Istvánt és Kinizsi Pált pedig könnyűlovasokkal Lengyelország megtámadására küldte. A magyar király jól felszerelte magát Boroszlóban, így nyugodtan várhatta az ostromot. Az eredmény: az ellátási nehézségekkel küzdő és számban jóval erősebb ostromlók kénytelenek voltak fegyverszünetet kérni. A lengyel király eredménytelenül hazavonult, Ulászló pedig - apja nevében is - 1477. májusig tartó időre megkötötte a fegyverszünetet.

Mátyás - gyakorlatilag harc nélkül - uralkodásának egyik

legnagyobb katonai sikerét érte el. Nyilvánvalóvá vált azonban, hogy az adott helyzetben egyik ellenfél sem érhet el teljes győzelmet a másik ellen. A magyar diplomácia a további lengyel beavatkozást megakadályozandó 1477 márciusában a német lovagrenddel és az ermlandi püspökséggel kötött szövetséget a lengyelek ellen, Ulászló viszont a császárral újította fel a kapcsolatokat. 1477. június 10-én III. Frigyes be is iktatta a cseh királyt hűbéruraként a Cseh Királyságba és a választófejedelemségbe. A hamarosan kitört magyar-osztrák háborúban azonban Ulászló nem támogatta hűbérurát, hanem tárgyalásokat folytatott Mátyással. A békeszerződés szövegét a két király követei már 1478. március 28-án megszövegezték, ennek ünnepélyes ratifikációjára azonban csak 1479. július 21-én került sor a két cseh király, Mátyás és Ulászló olmützi csúcstalálkozóján. Eszerint mindkettő joggal viselheti a cseh királyi címet, Ulászlóé Csehország, Mátyásé pedig Morvaország, Szilézia és Lausitz. Ulászló Mátyás halála után 400 000 forintért visszaválthatja az elfoglalt tartományokat. Ezzel Mátyás presztízsveszteség nélkül megszabadult a cseh háború terhétől, és elvileg lehetővé vált utódai számára a háborúra fordított összeg nagy részének megtérítése is.

Mindez azonban nem változtatott a császárhoz fűződő rossz viszonyon. Ezt csak növelte, hogy 1476 tavaszán Beckensloer esztergomi érsek, fő- és titkos kancellár III. Frigyeshez menekült, s magával vitte hatalmas kincstárát. Ezt a császár rendelkezésére bocsátotta, aki megvette Grafeneck jelentős ausztriai birtokait. Így veszélyes helyzet keletkezett: amennyiben ugyanis III. Frigyes felszámolja nagyúri ellenzékét. Mátyás elveszti potenciális szövetségeseit. Mindkét fél egymás elleni propagandával akarta kortársait és alattvalóit maga mellé vonni. Végül a magyar király előtt egyetlen lehetőség maradt, a háború. Mátyás a királyi tanács elé vitte a hadüzenet kérdését. Indokai között szerepelt a Cseh Királyságba való beiktatása elmaradása, osztrák szövetségesei megtámadása, és hogy Frigyes nem segíti a török ellen. Állítólag egyedül a török elleni harcot szorgalmazó Bátori István országbíró, valamint a béke mellett álló főpapok ellenezték a hadüzenetet. A háborús párt vezére, úgy tűnik, Kinizsi Pál volt, aki Beckensloer szökését, valamint a császár által viselt magyar királyi cím az ország számára szégyenletességét is felvetette. Végül a többség lelkesen megszavazta a háborút, amiből nagy zsákmányt reméltek. Mátyás

1477. június 12-én hadat üzent III. Frigyesnek.

Ellentétben a cseh, valamint a későbbi osztrák háborúval, a magyar király „villámháborúként" szinte azonnal elfoglalta egész Alsó-Ausztriát, betört Felső-Ausztriába is, Bécset pedig ostromzár alá vette. Közben IV. Sixtus pápa (1471-1484) béketárgyalásra szólította fel a feleket, és nem ismerte el II. Ulászló beiktatását a Cseh Királyságba. Bár a magyar király nagyon magas összegű kárpótlást kért, az 1477. december 1-jén megkötött gmunden-korneuburgi békében (a császár az első, Mátyás a második városban írta alá ugyanazon a napon) megelégedett 100 000 forinttal. A császár kötelezte magát Mátyás beiktatására Csehországban, valamint arra, hogy megkegyelmez az osztrák lázadóknak. Valóban, néhány nap múlva a magyar uralkodó cseh királyként letehette a hűbéri esküt a császárnak, és a pénz feléhez is hozzájutott. III. Frigyesnek azonban sohasem volt elegendő pénze, így a maradék 50 000 forint kifizetetlen maradt.

Minden sikere ellenére végeredményben Mátyás semmi lényegest nem ért el, ha csak azt nem, hogy ország-világ előtt megmutatta katonai erejét. Államjogi furcsaság is keletkezett: két törvényesen beiktatott királya lett Csehországnak. Igaz, ezt az olmützi békében Mátyás és Ulászló egymás közt rendezte, az azonban nyitott kérdés maradt, hogy adandó alkalommal a császár melyiküket fogja választófejedelemként meghívni. A gmunden-korneuburgi béke azonban a legtöbb kérdést megválaszolatlanul hagyta. Nem oldódott meg a császár magyarországi örökösödési joga, magyar királyi címhasználata és a Beckensloer-ügy sem. Egyelőre ugyan az örökösödés nem látszott problémának, hiszen 1476 végén Mátyás végre királyleányt kapott feleségül, a nápolyi király gyermekét, Aragóniai Beatrixot, és még nem derült ki róla, hogy meddő. Az újabb háború magvait azonban már elvetették.

Bonyolította a helyzetet, hogy III. Frigyes Beckensloert szerette volna a jelentős tartománnyal rendelkező salzburgi érsekségre kinevezni, amelyhez stájerországi várak és városok- is tartoztak. Az érsekség azonban be volt töltve Bernhard von Rohrral, akivel Mátyás még a bécsi csúcstalálkozó alkalmával szövetséget kötött. Rohr 1478-ban a császár rábeszélésére először hajlandó volt nagy anyagi ellenszolgáltatás fejében Beckensloer javára lemondani, de

később visszavonta beleegyezését, segítségért pedig régi szövetségeséhez, a magyar királyhoz fordult, akinek 1479-ben átadta stájer, karintiai és krajnai birtokait. Így a magyarok bevonulhattak a fontos határváros Potolyba (Ptuj), egyben elfoglalták a szomszédos osztrák városokat: Regedét (Radkersburg) és Fölöstömöt (Fürstenfeld). Nem érdektelen megjegyezni, hogy mindhárom határvárosnak magyar neve is volt. 1481 -ben a salzburgi prépost egy hegy alatti vízvezeték-alagutat felhasználva magát Salzburgot is át akarta játszani a magyarok kezére, de ezt a polgárság császárpárti része idejében megakadályozta. Rohr így végül kénytelen volt lemondani Beckensloer javára, pedig a nyugati Salzburg esetleges magyar kézre kerülése sokat változtatott volna a helyzeten. Salzburghoz hasonló eset történt Passauban is, ahol a székeskáptalan egy püspökválasztásnál nem tudott két jelölt közt egyetértésre jutni: az egyik a császár, a másik a bajor herceg híve volt. A bajorpárti Mauerkircher püspök Mátyás támogatása fejében átadta neki a püspökség két alsó-ausztriai városát, Sankt Pöltent és Mauternt. Így a magyar király Bécstől nyugatra jutott két támaszponthoz.

Gyakorlatilag már 1479 óta hadiállapot állt fenn III. Frigyes és Mátyás közt, mikor végül 1482-ben a magyar király hivatalosan is hadat üzent. Most a háború nem ment olyan gyorsan, mint 1477-ben. Sorra kellett városokat és várakat megostromolni, más, főként világi urak birtokában levő várakat a király pénzfizetés ellenében szerzett meg. Döntővé az vált, hogy Bécs városa hosszas ostrom után 1485. június 1 -jén megadta magát. Ennek nagyon nagy propagandaértéke volt: a német császár fővárosa került idegen kézre. A birodalom sereget is bocsátott császára rendelkezésére, de nem megfelelő számban, így Bécs visszavétele nem sikerült, sőt 1487. augusztus 17-én a magyar király Bécsújhelybe is bevonult. Ezzel Mátyás Krems kivételével egész Alsó-Ausztriát elfoglalta, valamint kezére került Stájerország és Karintia keleti része. Utána Mátyás haláláig gyakorlatilag már nem változott a hadi helyzet: éppúgy kifulladt a háború, mint Csehországban Morvaország, Szilézia és Lausitz elfoglalása után. Gyakori tárgyalások folytak a felek között, ezek azonban a fegyverszüneteket leszámítva nem vezettek eredményre.

A háború eredménye azonban mindenképpen az lett, hogy a magyar

király a Szent Korona országainál jóval nagyobb terület felett gyakorolt hatalmat. Jogilag a helyzet világos: az elfoglalt tartományok nem részei Magyarországnak, önálló államok, csak uralkodójuk azonos a törzskirálysággal. Mátyás egyéniségének, uralkodói módszereinek ismeretéhez azonban nem lényegtelen adalék, hogy miként kormányozta ezeket az országokat. Jogi különbség van a cseh tartományok feletti uralom és Alsó-Ausztria esetében. Az előzőekben ugyanis hivatkozhatott cseh királlyá választására, ami törvényes uralkodóvá tette. Nem véletlenül tettek neki hűbéresküt olyan Sziléziában birtokos német birodalmi fejedelmek, akik különben inkább a császárt támogatták vele szemben. Alsó-Ausztriát azonban fegyverrel foglalta el törvényes, örökös urától. Kérdéses azonban, hogy a gyakorlatban mennyire érvényesült a formális jogi helyzet, és nem próbálta-e a király a magyar uralmat erősíteni mind a cseh tartományokban, mind Ausztriában?

Látszólag valóban csak perszonális unióról beszélhetünk. Mátyásnak külön cseh kancelláriája volt, amelynek élén csehek (inkább morvák) álltak, csak uralkodása végén töltötte be a különben cseh származású Filipec János váradi püspök egy személyben mind a magyar, mind a cseh kancellárságot. Igaz, közben is előfordult, hogy a cseh pecsét a magyar kancelláriában volt, feltehetően azért, mert a kancellár otthon és nem a királynál tartózkodott. Ez azonban már gyanút kelt a perszonális unió tényleges érvényesülésével szemben.

Kétségtelen viszont, hogy Mátyás szigorúan tiszteletben tartotta az elfoglalt tartományok rendjeinek jogait. Ez a legjobban Morvaországban igazolható. 1475. március 25-én a király részt vett a morva tartománygyűlésen, és hozzájárult Ctibor Tovacovsky z Cimburka morva főúr tartományi főkapitánnyá választásához. Az ügynek az a pikantériája, hogy Tovacovsky tulajdonképpen Ulászló párthívének számított. Az 1479-es olmützi tartománygyűlésen pedig az elfoglalt birtokok visszaadásán kívül a latin helyett a cseh nyelv hivatalossá tételét határozták el. A tartomány teljes autonómiáját bizonyítja, hogy 1481-ben a morva rendek - élükön az olmützi püspökkel és Tovacovsky tartományfőnökkel - megnemtámadási egyezményt határoztak el III. Frigyes császárral.

Sziléziában és Lausitzban bonyolította a helyzetet, hogy e tartományok számos, majdnem önálló hercegségből álltak, ezenfelül még lovagok és a városok alkották a rendeket. A király itt egységes igazgatást akart bevezetni. 1473-ban tartományfőnök (főkapitány) állításával kísérletezett, jelöltjét, Frigyes liegnitzi herceget azonban a „fejedelmi gyűlésnek" nevezett rendi gyűlés nem fogadta el. Valószínűleg nem a személy, hanem az új tisztség nem tetszett a rendeknek, hiszen ez sértette volna az egyes részfejedelmek hatáskörét. A következő évben, 1474-ben azonban Mátyás személyesen jelent meg a fejedelmi gyűlésen, ahol Szapolyai Istvánt végül főkapitánnyá választották. Hatásköre mind Sziléziára, mind Lausitzre kiterjedt. A főkapitány mellett a királyt ún. ügyvivők (Anwalt) is képviselték. A tartománygyűlésekre, amelyek főként adóügyeket tárgyaltak, a király, amennyiben nem volt jelen, biztosokat küldött ki, ők adták elő a király javaslatait. Az 1476-os tartománygyűlésen például Szapolyai főkapitány, Geréb Péter, a király unokatestvére, valamint Jörg von Stein ügyvivő szerepeltek biztosként. Stein korábban Podjebrád György szolgálatában állott, és a magyar királynak haláláig egyik legbizalmasabb tanácsadójaként szerepelt. Steinen és Szapolyain kívül később Filipec János váradi püspök is többször kapott ilyen biztosi meghatalmazást.

Szapolyairól 1481 után már nincs forrásadat, rá Mátyásnak az osztrák háborúban volt szüksége. Az uralkodó újból a liegnitzi herceggel kísérletezett, végül azonban Filipec lett a főkapitány. A király tényleges helyettese Jörg von Stein volt, míg végül 1488-ban sikerült Frigyes liegnitzi herceget főkapitányként elfogadtatni, ami azonban nem módosított Stein ügyvivői beosztásán és tényleges hatalmán. Voltak a tartományban olyan hercegségek is, amelyek közvetlenül a cseh koronához tartoztak, itt a tartományi kapitányt maga a király nevezte ki, például Geréb is viselt ilyen tisztséget. Kivétel volt a boroszlói hercegség, amelyet már a korábbi cseh királyok Boroszló városnak adtak, itt a város maga gyakorolta a kapitányi tisztet: a mindenkori rangelső városi tanácstag viselte a kapitányi címet, egyben ő volt a városi igazgatás vezetője is. A hercegségi kapitányok alá voltak rendelve a főkapitánynak, illetve a király ügyvivőjének. Boroszló azonban, noha Mátyás sziléziai uralma fő támaszának számított, később a királyi befolyás növelése végett szabadságjogaiban sérelmeket szenvedett. Heinz Dompnig

városkapitány nem városa érdekeit nézte, hanem Jörg von Stein utasításainak akart eleget tenni, ezért a király halálának hírére a boroszlói tanács kivégeztette.

A sziléziai helyzet tehát nem egészen egyértelmű. Mátyás - akár Morvaországon - saját érdekeivel szemben is igyekezett a rendi kormányzást erősíteni, itt azonban nem talált megfelelő partnert. Bár az egységes sziléziai kormányzat csíráit vitán felül ő hozta létre, a rendszer nem működött olajozottan. A rendeket is meg lehet ugyanakkor érteni. A sziléziai hercegségek urai nem örültek annak, hogy egy közülük való főkapitányként föléjük emelkedik, ezért inkább belementek idegenek megbízásába. (Stein ugyan német volt, de nem sziléziai.) A főkapitányság maga sem tetszett nekik, hiszen saját jogaikat csorbította. Végül tökéletesen tisztában voltak azzal is, hogy az új tisztséggel az uralkodó az adóztatást akarta megkönnyíteni. Noha a magyarországinál jóval ritkábban és kisebb mértékben vetett ki Mátyás adókat Sziléziában, uralkodása végén a vele szembeni ellenérzés már robbanásig feszült volt. Stein ugyan kiváló diplomataként tűnt fel, azonban mint a magyar király sziléziai ügyvivője német alapossággal és kíméletlenséggel hajtotta végre Mátyás parancsait, és sokban hozzájárult a magyar uralom megutáltatásához.

Alsó-Ausztria esetében - mint láttuk - más volt a jogi helyzet. Mátyás elsősorban Bécs elfoglalása után látott hozzá a meghódított területek kormányzásának normalizálásához. Összehívta a megszállt területek rendjeit, és hűségesküt tétetett le velük. Bár már 1486-tól kimutatható osztrák kancelláriája, amelyet két titkár, Lukas Schnitzer és Niklas von Puchau vezettek (korábban a császár szolgálatában álltak), osztrák pecsétje azonban nem volt, az osztrák vonatkozású okleveleket a magyar vagy a cseh pecséttel erősítették meg. E helyzetet az 1487 márciusában, Bécsújhely ostroma idején, talán Ebenfurtban tartott alsó-ausztriai tartománygyűlés változtatta meg: itt a király felvette az osztrák hercegi címet, azaz magát törvényes ausztriai uralkodónak nyilvánította. (Más kérdés, hogy Ausztria birodalmi hűbér, ezért a jogszerűséghez hozzátartozott volna a császári megerősítés, amit igazán nem lehetett elvárni III. Frigyestől.) Ettől kezdve azonban Mátyás osztrák pecsétet is használt.

Formailag az uralkodó itt is betartotta a rendi játékszabályokat. Rendszeresen összehívta a tartománygyűlést, megtartotta az osztrák intézményeket. Működött mint legfelsőbb bíróság az osztrák tanács Christof von Liechtenstein elnöklete alatt. Ez a főúr Ausztria tartományi marsalljaként hivatalból elnökölt az öttagú tanácsban, akik között ott volt Virgili Schrutauer bécsi polgár, Mátyás ügyvivője a városi tanácsban. (Ő már III. Frigyes alatt betöltötte egyszer ezt a tisztet, majd a császár főjegyzője lett.) Az ausztriai pénzügyigazgatás élén is osztrák szokás szerint a Hubmeisternek nevezett kincstartó állt, Ruprecht Ennser bécsi polgár. Az új uralkodó tehát nem csupán megtartotta a korábbi intézményeket, de zömében olyan személyekkel töltötte be őket, akik korábban III. Frigyes szolgálatában álltak, ami arra utal, hogy az uralomváltást sokan elfogadták.

Az osztrák intézmények átvétele, a tartományi rendek jogainak figyelembevétele (az öttagú osztrák tanácsban mind a négy rend: az urak, az egyház, a lovagrend és a polgárság képviselve volt) látszólag tökéletesen igazolja a tartomány önállóságának tiszteletben tartását. A magyar megszálló hatalom mégis érvényesült. Mátyás helytartójának itt is tartományi főkapitányt nevezett ki Szapolyai István személyében, akinek ehhez már megvolt Sziléziából a gyakorlata. A jelek szerint azonban - szemben Sziléziával - kinevezéséhez nem kérte ki a rendek beleegyezését. A tartományfőnök ideiglenes távol létei alkalmából sem osztrákok kerültek a helyükre. Így látta el a főkapitányi tisztet Mikulas Kropac cseh zsoldoskapitány, később pedig Ernuszt Zsigmond pécsi püspök.

Az elfoglalt várak és városok élére kinevezett kapitányok és várnagyok kivétel nélkül magyar vagy cseh katonák lettek. Egyedül a bécsi vár udvarbírójaként került oda egy osztrák lovag, Sigismund Schnaidpeck. Csakhogy a magyarul Snapek Zsigmondnak nevezett úr már jóval Bécs elfoglalása előtt átállt Mátyás szolgálatába, és a magyar pénzügyigazgatás tisztviselőjeként dolgozott harmincadosként. Mátyás halála után vissza is került Magyarországra, míg a 16. század elején Miksa császár haza nem hívta, és rá nem bízta Ausztria pénzügyigazgatásának vezetését. (Fia, Hans később Miksa osztrák kancellárja lett.) Schnaidpeck-Snapek tehát nem biztos, hogy kivételként értékelhető.

Nagyon tanulságos eszerint a három Mátyás kezére került tartomány kormányzatának összehasonlítása. Az uralkodó mindháromban kínosan ügyelt a rendi jogok tiszteletben tartására, adót még Ausztriában sem vetett ki tartománygyűlési jóváhagyás nélkül, s itt is ritkábban, kisebb összegben, mint Magyarországon. A tényleges kormányzásban, a rendek által gyakorolt jogokban azonban már nagy a különbség a három tartomány között. A legteljesebb jogokat a morva rendek őrizték meg, ott magát a tartományfőnököt is saját kebelükből választhatták, sőt a rendek még külpolitikai jogokat is gyakorolhattak anélkül, hogy Mátyás ezért megneheztelt volna rájuk. Láttuk, hogy Sziléziában és Lausitzben is hajlandó lett volna a király ezt elfogadni, ez azonban a rendek kicsinyessége következtében meghiúsult. Így kerültek magyarok és németek a vezetésbe, de a tartományfőnököt - még ha idegen volt is - megszavaztatta a rendekkel. A valódi kormányzás így mégsem a helyi erők kezében volt. Teljesen más volt a helyzet a ténylegesen meghódított Alsó-Ausztriában. Bár itt is érintetlenül hagyta a király a rendi jogokat, a tartományfőnök kinevezésébe már nem engedett beleszólást. Azt nem tudjuk, hogy a sziléziai kudarc következtében már meg sem kísérelte a tartománygyűlés megkérdezését, avagy ami valószínűbb: uralkodói jogcíme gyengesége következtében megbízhatóbb kézre bízta a tartományt. A déli örökös tartományok területéből elfoglalt városok és várak esetében pedig már egyáltalán nem beszélhetünk rendi jogokról. Mátyás nem próbált a megszállt stájer stb. területekből külön egységet kialakítani, hanem az egészet rábízta Kövendi Székely Jakab potolyi és regedei kapitányra.

A valóságban azonban mindhárom tartományban összehasonlíthatatlanul nagyobb volt a magyar befolyás, mint ahogy azt a rendek és a helyi intézmények tiszteletben tartása alapján elgondolhatnánk. Már az is elgondolkoztató, hogy a cseh királyi pecsétet időnként a magyar kancelláriában őrizték. Az osztrák kancellária felállítása után sem nevezett ki osztrák kancellárt, az osztrák pecsétet pedig magyar ügyekben is használta, így a Schnitzerék vezette hivatal a valóságban a magyar kancellária osztályaként működött. Cseh és osztrák ügyekben kiállított oklevelekre gyakran magyaroktól kapott a kancellária oklevéladási parancsot. Sőt az okleveleket is gyakran a magyar tanács meghallgatása előzte meg. 1479-ben például a morva Jihlava

városnak a magyar királyság és a morva őrgrófság fejedelmei, bárói és előkelői tanácsára adott kiváltságokat. Míg a tartományok ügyeiben a király mellett tartózkodó magyar tanácstagokat mindig meghallgatta, addig szinte sohasem találunk morva, sziléziai vagy osztrák urakat tanácstagokként Mátyás mellett. Ilyen kivétel az 1478. december 7-én a német lovagrenddel Olmützben kötött szerződés. Ekkor egy magyar főpap és két báró mellett egy morva főpap és ugyancsak két báró fordult elő a király környezetében. Igaz, Mátyás ekkor nem Magyarországon tartózkodott.

Még jobban mutatja a tartományok Magyarországtól való függését a pénzügyigazgatás. Noha létezett számukra is saját szervezet a fejedelmi bevételek beszedésére, ennek ellenére a magyar kincstartó olykor közvetlenül is beavatkozott ezek kezelésébe: magyar kincstári tisztviselők szedtek adót vagy működtek pénzverőként, máskor pedig ez a beavatkozás áttételesen, a helyi szervezeten keresztül érvényesült. Az más kérdés, hogy Mátyás óvakodott a megszállt tartományokat túlzottan megterhelni, a tervezett pénzügyigazgatási reformokat pedig nem tudta olyan hatásosan végrehajtani, mint Magyarországon. Ez látszik például a sziléziai pénzverés esetében, ahol az egységes, jó minőségű pénz bevezetése nem sikerült olyan eredményesen, mint Magyarországon.

Végeredményben úgy tűnik, hogy az uralkodó ugyan igyekezett minél kevésbé sérteni új alattvalói érzékenységét, formailag szigorúan betartotta rendi szabadságjogaikat, a gyakorlatban azonban megszállt tartományoknak tekintette ezeket, vezető rétegüknek pedig nem sok befolyást biztosított birodalma ügyeinek intézésében. Ez természetesen nem jelentette azt, hogy ha közülük valakit magyarországi püspökségre emelt, vagy ha Magyarországon is nagybirtokosok lettek, nem lehetett volna szerepük. A morva Filipec magyar kancellárságot kapott, de nem azért, mert morva volt, hanem mint váradi püspök. Ulrich von Grafeneck Lánzsér birtokosaként játszhatott szerepet Mátyás környezetében. Minden óvatosság ellenére ez végül mégis oda vezetett, hogy a király uralkodása végén a tartományokban egyre nőtt a magyar uralom elleni elégedetlenség. Kivételt ez alól talán egyedül Morvaország képez, ahol leginkább érvényesülhetett a helyi rendek önállósága.

A török kérdés és a hadsereg

Mátyás megválasztásában - mint láttuk - nagy szerepe volt annak, hogy a törökverőnek számító Hunyadi János fiaként az oszmán hatalom visszaverését várták tőle. (A néhai kormányzó ugyan három nagyobb ütközete közül kettőt - a várnai és a rigómezei csatát - elvesztette, és „csak" Nándorfehérvárnál győzött, többi török hadjáratát pedig télen vezette, amikor nem kellett a szultáni főerőkkel szembekerülnie.) A pápaság és a velencei köztársaság, amely a Földközi-tenger keleti medencéjében fekvő gyarmatai miatt maga is szemben állt az oszmán birodalommal, hajlandó volt a „törökverő" Hunyadi fiának nem megvetendő pénzbeli támogatást is nyújtani. Mátyás a Szentszéktől 1459-1479 között - egyenlőtlen elosztásban - összesen 250 000 forintot kapott. Ennek az összegnek a nagy része az 1460-as évekre esett, mert az 1480-as években, amikor már nyilvánvalóvá vált, hogy a király a segélyt nem a török ellen használja fel, a pápai segély elapadt. Körülbelül ugyanannyit kapott Velencétől is Mátyás, de az 1476-os szabácsi hadjárat után ez a pénzforrás is megszűnt. Máshonnan pedig gyakorlatilag nem jött támogatás. A császár és a német birodalom ugyan nem fukarkodott az ígéretekkel, de vagy a feltételek nem látszottak elfogadhatónak Mátyásnak (az 1466-os háborús terv szerint az akkor még császári főkapitány Ulrich von Grafeneck lett volna a fővezér), vagy a csak kis összegben beszedett birodalmi adót III. Frigyes saját maga számára használta fel.

A török elleni harc ennek ellenére nagyszerű diplomáciai eszköz volt Mátyás számára. Uralkodása kezdetén ezért támogatta a Szentszék a császárral szemben, és más diplomáciai tárgyalásoknál is kitűnően ki lehetett játszani ezt a kártyát. Feltehetően nem egy külföldi katona ezért állt Mátyás szolgálatába. Jó példa erre Jean de Rebreviettes burgundi lovag esete, aki 1454-ben még saját fejedelme udvarában tűnt fel, 1456-ban a kasztíliai király szolgálatában a granadai muszlim emírség ellen harcolt, majd 1460-ban már Mátyás veszi fel a Sárkányrendbe a török elleni küzdelmekben való részvételéért. Az ő pályája is bizonyítja: a törökkel harcoló magyar király nevét Európa-szerte ismerték, ami növelte Mátyás és országa nemzetközi tekintélyét.

Mátyás viszont, ha „eredményei" már kezdtek elhomályosulni (amihez hozzájárult a császári propaganda is, amely azt terjesztette, hogy Mátyás a törökellenes segélyt őellene használja fel), gondosan igyekezett egy sikeres, bár nem különösen jelentős törökellenes akcióval a hitetlenek elleni győztes hadvezér nimbuszát ébren tartani. Így a második osztrák háború megkezdése előtt is vezetett hadat II. Mehmed birodalma ellen.

A király azonban tanult apja történetéből. Törökellenes támadó hadjáratot csak ősszel vagy télen indított, amikor biztos lehetett abban, hogy nem kerül szembe az oszmán főerőkkel. Kétségkívül igaz, hogy sok esetben nem avatkozott be akkor, amikor szükség lett volna erre, vagy nem használt ki adandó alkalmakat. Uralkodása kezdetén a csehek elleni felvidéki harcok és III. Frigyes 1459. évi betörése, később a Cseh Királyság megszerzése vagy az osztrák harcok hátráltatták. Nem akadályozta meg sem 1459-ben Szerbia, sem 1463-ban Bosznia bekebelezését a Török Birodalomba. Elmulasztotta a lehetőséget 1472-ben is, mikor az Iránban uralkodó Uzun Haszán turkomán fejedelemmel köthetett volna szövetséget. Az oszmánok legerősebb keleti ellenfele orvosát, a zsidó Izsák béget küldte Európába és személy szerint Mátyáshoz is, hogy közös háborút szervezzen a török ellen. Bár elvi megállapodás született, mégsem történt semmi, és II. Mehmed 1473. augusztus 11-én tönkreverte Uzun Haszán seregét a baskenti (terdzsáni) csatában. Noha Mátyás még küldött követeket a megvert turkomán uralkodóhoz, és az is hozzá, az Aq Qoyunlu birodalom tovább már nem jelentett fenyegetést az oszmánok számára.

1464-ben II. Pius pápa keresztes hadjáratot akart indítani a török ellen, de az előkészületek közben meghalt. Ezalatt a szultán vissza akarta foglalni Jajcát, a frissen megkoronázott Mátyás pedig nagy sereggel indult felmentésére. II. Mehmed közben visszavonult, a magyar sereg azonban így sem ért el lényeges eredményt. A következő években viszonylag nyugalom érvényesült a déli végeken, amelyet a magyar király nem óhajtott megbontani - annál kevésbé, mert éppen a cseh háborúval volt elfoglalva.

Új jelenség mutatható ki 1469 után: a török csapatok rendszeresen átvonultak Magyarország területén, majd a déli osztrák örökös tartományokban pusztítottak. Vannak ugyan elszórt adatok

magyarországi rablásaikról is, gyakorlatilag azonban mind fel-, mind visszavonulásaik a magyaroktól bántatlanul zajlottak le. Már volt szó róla, hogy III. Frigyes joggal vádolta meg Mátyást, hogy ezek a betörések az ő tudtával és beleegyezésével történtek. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a határszéli török erők időnként ne törtek volna be Magyarország területére is. A legtragikusabb eset 1474 februárjában történt, amikor a szendrői bég egészen Nagyváradig hatolt, s a várost kirabolta és felgyújtotta. Érthető módon ez nagy elkeseredést váltott ki az országban.

Boroszló ostromának visszaverése és a cseh fegyverszünet megkötése után a király hazatért, és miután helyreállította a távolléte idején felborult belső rendet, 1475-ben újra szembekerült a török kérdéssel. A török csapatok 1474 végén betörtek a román fejedelemségekbe, és noha 1475 januárjában Nagy István moldvai vajda Vasluinál erdélyi és lengyel segítséggel legyőzte őket, tavaszra a szultán újabb támadásától tartott. II. Mehmed ugyan nem Moldvát támadta meg, hanem a Krím-félszigeten levő genovai gyarmatot, Kaffát foglalta el, a vajda mégis szükségesnek látta a magyarok kiengesztelését, és augusztus 15-én meghódolt a magyar uralkodónak, aki támogatásáról biztosította. Bár közben a szultán békeajánlatot tett, Mátyás most látta elérkezettnek az időt egy győzelmes törökellenes hadjáratra. Néhány évvel korábban a törökök a Száva partján, stratégiailag fontos helyen, Szabácsnál sebtében felépítettek egy erődöt, ezt akarta a király kiiktatni.

1475. október 15-én, hosszas előkészületek után, élete talán legnagyobb létszámú hadseregével Mátyás megindult a török ellen. Állítólag 1000 szekér és 100 hajó szállította az élelmiszert és a lőszert, hiszen a török határon télen nehéz lett volna a sereget ellátnia. Későbbi forrás úgy tudja, hogy a közelgő télre tekintve a magyarországi szűcsökkel nagy mennyiségű subát gyártatott le katonái számára. (Ez feltehetően megfelel a valóságnak, mert az osztrák háború idejéről okleveles adat is maradt fenn subák készíttetéséről a téli harcok miatt.) A török ellen vonuló seregben a cseh tartományokban nélkülözhető zsoldosait is magával vitte.

Szabács végül több hónapos ostrom után, 1476. február 15-én megadta magát, és ezt a haditettet a királyi diplomácia ország-világ előtt fényes győzelemként ünnepeltette meg, noha csak egy

minimális őrséggel rendelkező, hevenyészett erődítményről volt szó. „A hegyek vajúdtak és egereket szültek", ahogy a közmondás mondja, arra azonban alkalmas volt az eset, hogy a „sikerből" Mátyás levonja a tanulságokat. Nagy kiadások, a király teljes bevethető hadserege, a nagy vérveszteség - mindez csak arra volt jó, hogy ilyen minimális eredményt érjen el, noha a tél miatt nem is kellett számolnia a szultán beavatkozásával. Az elesettek között volt Frantisek Hag, Mátyás legjobb cseh zsoldoskapitánya, sőt maga a király is majdnem bajba került, mert közkatonának öltözve csónakon közelítette meg a falakat, és majdnem eltalálták. A szultán bosszúból Moldvára támadt, Valea Albánál meg is verte Nagy István vajda seregét, de a Bátori István országbíró vezette magyar csapatok érkezése miatt visszavonult. Ekkor helyezte vissza Mátyás új unokasógorát, Vlad Tepest a havasalföldi vajdai trónra, de miként arról már volt szó, Drakulát végül megölték.

A szabácsi hadjárat egyetlen haszna az volt, hogy visszaállította a király törökverő hírét itthon és külföldön. Idehaza egyházi körmenetekkel ünnepelték meg a győzelmet, a pápa és Velence követségeket küldött, valamint pénzt adott. Az uralkodó előtt azonban nyilvánvalóvá vált, hogy még legerősebb hadserege sem képes jelentősebb területeket visszafoglalni a töröktől. Világos lett az is, hogy zsoldosserege fő ereje, a nehézlovasság nem alkalmas a balkáni háborúra. Kitűnően alkalmazható nagy sereg ellen nyílt csatában, várostromokra már nem, a gyorsan mozgó török lovasokkal szemben pedig ugyancsak könnyűlovasságra van szükség. Végül nem hagyhatjuk figyelmen kívül az ellátási nehézségeket. Ahogy Mátyás 1474-ben az élelem-utánpótlás megakadályozásával győzött Sziléziában, most maga is láthatta, hogy az utánpótlás szállítása milyen nehézségekkel jár. A török határvidéken ugyanis erre sokkal kevesebb lehetőség volt, mint a nyugati fronton. Gondoljuk csak el, ha egy ló egy nap csak hét liter zabot fogyaszt el, ami 2,94 kg (valószínűleg azonban többet), akkor 10 000 ló naponta 294 métermázsát. Ennek az ára és szállítási költségei hatalmas kiadást jelentettek.

A szultáni főerők egyelőre nem támadtak Magyarországra, a határszéli török parancsnokok azonban - olykor jelentős erők összevonásával -nemegyszer betörtek az országba. Az egyik legnagyobb betörés 1479 őszén történt, amikor az erdélyi

Szászföldet támadták meg, Bátori István országbíró és a segítségére siető Kinizsi Pál temesi ispán azonban Kenyérmezőnél legyőzte őket. Ezt megint nagy győzelemként értékelték, noha csak azt bizonyította, hogy még akkor is nehéz megverni az oszmánokat, ha a magyarok nem a teljes szultáni hadsereggel állnak szemben. Ettől függetlenül a kenyérmezei győzelem valóban jelentős haditettnek számít.

Mialatt az országot időnként török betörések pusztították, a szultán részéről több ízben történtek békekezdeményezések. II. Mehmed ugyanis elérkezettnek látta az időt birodalmai nyugati kiterjesztésére, és mivel a magyar fronton egyelőre nem ért el eredményt, flottája segítségével Itália ellen fordult. 1480-ban elfoglalta a nápolyi királysághoz tartozó Otranto városát, így hídfőhöz jutott az olasz partokon. Ez természetesen felrázta az európai közvéleményt, és főként a pápát, hiszen még Róma is veszélyeztetetté válhatott. Szerencsére azonban a szultán egyelőre nem kísérelte meg a hídfő kiszélesítését. Ugyanebben az évben a johannita lovagok államát, Rhodoszt is el akarta foglalni, a lovagok hajóhada ugyanis veszélyes ellenfélnek számított, a kis-ázsiai partok előtt fekvő szigetál lám pedig fenyegetést jelenthetett a törökök számára. Több mint három hónapi ostrom után Pierre d'Aubusson nagymesternek azonban sikerült megvédeni Rhodoszt.

II. Mehmed tehát egyszerre két helyen is le volt kötve, nem véletlenül akart nyugalmat a magyar fronton. Mátyás számára ez kedvező alkalmat biztosított a törökök újabb megtámadására, annál is inkább, mert készült a második osztrák hadjáratra, ami előtt nemzetközi okokból jól jött volna egy kis siker a török ellen. Ez a győzelem ugyanis lehetővé tette volna diplomáciája számára annak kidomborítását, hogy amennyiben nem lenne baja a császárral, mennyi mindent tudna tenni a török ellen. A háborús indokot Daud boszniai pasa szolgáltatta: csapatai ugyanis egy sikeres stájerországi betörésről hazajőve, megszegve a magyarokkal kötött megállapodást, magyar területen is raboltak. Ez ellen tiltakozott Mátyás a „vele egy vérből való" szultánnál, és novemberben két sereggel betört a török birodalomba. Mátyás maga Boszniában, Kinizsi Pál pedig Szerbiában pusztított, s ez utóbbi nagyszámú szerbet is betelepített az országba. A hadjárat gyakorlatilag a török betörésekhez hasonló akció volt, és főként diplomáciai célokat

szolgált. Biztos, ami biztos, a háborút télre időzítette a király, noha a szultáni sereg a rhodoszi kudarcnál amúgy is nagy veszteségeket szenvedett.

II. Mehmed 1481. május 3-án meghalt, s fiai, II. Bajezid és Dzsem herceg között harc tört ki a szultáni trónért. Bajezid győzött, Dzsemnek el kellett menekülnie, és végül Rhodosz szigetén kötött ki. Mátyás ettől kezdve igyekezett Dzsemet megszerezni, akinek sok híve volt az oszmán birodalomban. A magyar király azzal érvelt, hogy a menekült herceg a rokona, akit ha visszahelyez a szultáni trónra, távol tudja tartani a törököt Európától. Az ugyan valószínűtlen, hogy sikerült volna Dzsem herceg trónra ültetése, viszont jó túsz lett volna Mátyás kezében, aki megakadályozhatta volna az ország megtámadását. A johanniták azonban a herceget a francia királynak, az pedig VIII. Ince pápának adta át, tehát a pápa használhatta fel túszként, és persze esze ágában sem volt átadni Magyarországnak.

Közben lezárult az otrantói ügy is. Mátyás ugyanis még II. Mehmed életében, 1481 márciusában katonákat küldött apósának, Ferdinánd nápolyi királynak Otranto ostromához, és végül szeptember 10-én elesett az itáliai török hídfőállás. Az osztrák háborúval elfoglalt magyar uralkodó 1483-ban ötéves fegyverszünetet kötött II. Bajeziddal, amelyet lejártakor újabb két évre meghosszabbítottak. Ezzel Mátyásnak haláláig nem kellett újabb török támadástól tartania. Igaz, a török fegyverszünet nem akadályozta meg, hogy kisebb oszmán csapatok ne törjenek be magyar területre, valamint az ellenkezőjét sem: olykor magyarok is átcsaptak a török birodalomba. Megállapítható, és a Mohácsot megelőző évtizedek története is erről tanúskodik, hogy a fegyverszünetek ellenére a magyar-török határ mindkét oldala szinte teljesen kipusztult 1526-ig.

Mindezek ellenére egyáltalán nem állíthatjuk, hogy Mátyás elhanyagolta volna a déli ellenség elleni védelem ügyét, sőt neki köszönhető, hogy 1521 -ig, Nándorfehérvár elestéig az ország belseje biztonságban élt a törököktől. Felállított ugyanis egy olyan védelmi rendszert, amely komoly támadásokat is meg tudott akadályozni. A legfontosabb lépés a déli végvárrendszer már Zsigmond király által megkezdett kiépítésének befejezése és a

védelmi szervezet megszervezése volt. Mindez fokozatosan történt, és Mátyás kezdetben más módszerekkel kísérletezett. Ide tartozott - bár ennek belpolitikai okai is voltak - Újlaki Miklós boszniai hűbéres királyságának létrehozása 1471-ben. Ezzel ugyanis az 1463-ban visszafoglalt boszniai várak védelmét a fővárossal, Jajcével együtt rábízhatta az ország legnagyobb birtokosára. Újlaki macsói bánsága mellett egyben újra szlavón bán is lett, így ennek a tartománynak a katonai erejét is felhasználhatta a határ védelmére. Mátyás és Újlaki, illetve Magyarország és Bosznia államjogi helyzetének rendezése nem ment könnyen. Miklós úr ugyan „választott" királyként már 1471 őszén átvette
Bosznia kormányzását, ténylegesen király azonban jogilag csak az 1472. május 7-én tartott koronázása alkalmával Mátyással kötött egyezménye alapján lett. Ekkor a magyar király édesanyja, Szilágyi Erzsébet fiává fogadta a nála alig egy évtizeddel fiatalabb Újlakit, az pedig ezen a címen fogadott hűséget neki, és rajta keresztül Mátyásnak. Az új boszniai király tehát - szemben elődeivel - Mátyásnak mint Szilágyi Erzsébet fiának, és nem mint magyar királynak vált hűbéresévé. Miklós király azonnal a
hatalma bővítésével kezdett foglalkozni. Az még csak érthető, hogy önálló diplomáciát folytatott, és saját pénzt vert, az viszont már kevésbé, hogy Bosznia és Szlavónia királyának kezdte magát neveztetni, noha az utóbbi tartomány Magyarország része volt, s azt csak magyar bánként kormányozta. Mátyás nem tehetett mást: leváltotta hűbéresét a szlavón bánságról (társával, a jelentéktelen Horváth Damjánnal együtt), új bánná pedig 1473. november 21-én Ernuszt János kincstartót nevezte ki.

A bölcs boszniai király nem feszítette tovább a húrt: beletörődött Mátyás döntésébe, és 1477-ben bekövetkezett haláláig békésen kormányzott országában. Az Újlaki-probléma azonban fennmaradt. A gazdag macsói bánság élén már a 15. század eleje óta nem lehetett mellőzni az ott nagy hatalommal rendelkező Újlaki családot, így a bánságot Miklós király fia, a még nagyon fiatal Lőrinc herceg gyakorlatilag megörökölte. Társul egy katonát, Felföldi Pált állított mellé Mátyás. A boszniai trónt azonban apja halála után nem örökölte meg a herceg, ezt az országot a magyar király visszavette, s az általa kinevezett jajcei bánokkal kormányoztatta. Újlaki Lőrinc herceg fiatalsága arra is lehetőséget adott, hogy Mátyás véget vessen a macsói bánság különállásának.

Az 1478:XI. tc. megszüntette a macsói bánok törvényszékét, ezzel az oda tartozó hat megye újra közvetlenül a király alá, a királyi kúria törvényszékeinek hatáskörébe került. Ezt a törvényt formailag a rendek kérésére hozták meg, ugyanis a király az 1478. évi országgyűlésen egyszerűen átíratta a rendek hozzá intézett kérvényét, és azt szentesítette dekrétumként - feltehetően ezzel akadályozva meg az Újlaki-hívek ellenállását. Ettől kezdve a macsói bánság puszta cím maradt, amely lassan el is halt; néhány év múlva már Lőrinc herceg sem címezte magát bánnak.

Az 1478-as rendezés azonban űrt hagyott maga után, mivel a bán eddig az ország déli határa középső részén török támadás esetén rendelkezhetett hat megye felkelésével, most azonban megszűnt ez a lehetőség. De Mátyás megtalálta azt a módszert, amivel az űrt betölthette. Egyúttal azonban meg kellett oldani a délnyugati végek ügyét is. A dalmát-horvát bánság is többször össze volt kötve a szlavóniaival, viszont ebben az időben gyakorlatilag határvédelmi területté vált. A kincstári ügyekkel amúgy is leterhelt Ernuszt - kereskedő létére - nyilván nem volt alkalmas arra, hogy a szlavóniai csapatokkal megvédje Horvátországot. 1476 tavaszán azonban a kincstartó-bán meghalt, így ott is mód nyílt újításra. Úgy tűnik, kezdetben a király nem talált megfelelő utódot, így először Ernuszt két vicebánja kormányozta Szlavóniát, az év augusztusában azonban tartománygyűlést kellett tartani, ehhez pedig bánra volt szükség. Ezért az egyik vicebánt, Bocskai Pétert Mátyás kinevezte szlavón bánnak, s ő rendben le is vezette a körösi tartománygyűlést. Bocskai tekintélyes nemesi előkelő volt ugyan, arra azonban a király a jelek szerint nem tartotta alkalmasnak, hogy a reformot végrehajtsa. Nyilván nem véletlen, hogy mialatt Bocskai bánként intézkedett Szlavóniában, a királyi oklevelek a bánságot üresedésben levőként említették. Ez azt jelenti, hogy a tisztséget Bocskai csak a tartománygyűlés idejére kapta meg. Nem véletlen, hogy később már nem nevezték nagyságosnak, mint a volt méltóságviselők többségét, hanem csak vitézlőnek, és még többször viselte a vicebáni tisztet.

Szeptember elejétől már új bánja volt Szlavóniának, aki egyben megkapta a Dánfi András bán leváltásával megürült dalmát-horvát bánságot is. A délnyugat-dunántúli, előkelő köznemesi családból származó új bán, Egervári László korábban udvari lovag volt, aki az

1480-as évek második felében Mátyás egyik hadvezéreként szolgál majd Sziléziában. Ettől kezdve a két bánság élén azonos személy állt, ami lehetővé tette a délnyugati végek védelmének egységes irányítását. A kettős tisztséget Egervári 1482-ig töltötte be. Őt is egy katona követte, Magyar Balázs 1483-ban, majd 1484-1489 közt a király unokatestvére, Geréb Mátyás. A Geréb testvéreket 1489 vége felé váltotta le unokabátyjuk méltóságaikból, így 1489-1490 fordulóján Egervári került vissza bánnak, aki közben annyi birtokot kapott, hogy immár nagybirtokosnak számított.

A személycserék mögött a határvédelmi rendszer átszervezése állt. A katona bánok voltak felelősek a délnyugati végvidék védelméért, ők voltak az itt állomásozó katonaság és a végvárak főparancsnokai, alájuk tartozott a jajcei bánság és az Északnyugat-Balkán magyar végvárrendszere. Feladatuk volt a végvárak felügyelete, ellenőrzése és karbantartása is. Mátyás uralkodása utolsó hónapjaiból származik több, e területre eső végvár részletes leltára, amelyekből kiderül, hogy mind a három korábbi bán, Egervári, Magyar és Geréb is jelentős építési és karbantartási munkát végeztetett a várakban. Közülük a források alapján Geréb látszik a legaktívabbnak, a jelek szerint a királyi unokatestvér jó szervezőkészséggel rendelkezett. Végeredményben azt mondhatjuk, hogy - legalábbis 1476-tól kezdve - a mindenkori horvát-szlavón bán területi főkapitányi szerepet játszott a délnyugati végeken.

A déli határ középső szakaszának védelmét Temesvár központtal szervezte meg Mátyás. A temesi ispánság már korábban, a század elején, Ozorai Pipo ispánsága idején össze volt kapcsolva több szomszédos megyével. 1479 táján Kinizsi Pált nevezte ki a király temesi ispánnak. Kinizsi ugyan kezdetben, 1467-ben pénzügyi tisztviselő, máramarosi sókamara-ispán volt, de apósa, Magyar Balázs mellett tehetséges hadvezérré vált. Kisnemesi családból származott, az a legenda, hogy molnárlegény lett volna, nem igazolható. Kinizsit a temesi ispánság mellett az Alsó részek főkapitányának is kinevezték, s ettől kezdve e tisztet általában a mindenkori temesi ispán viselte. Zászló átadásával iktatták be a főkapitányt, s megkapta a szomszédos megyék ispánságát is. Így az 1480-as években 11 megye, az Erdély és a horvát-szlavón báni terület közti végvidék tartozott Kinizsi felügyelete alá, így Nándorfehérvár ügyében is illetékes volt. A

Szörényi bánság viszont hol a főkapitány, hol az erdélyi vajda irányítása alá tartozott.

1476-1479 között tehát jelentős határvédelmi szervezeti reformot hajtott végre a király, igaz, ezt csak Újlaki Miklós halála, a macsói bánság felszámolása és a boszniai maradék királyság bekebelezése után lehetett befejezni. A reformból kimaradt Erdély, mivel ott már 1467 óta egy kézben volt az irányítás, a székelyispáni tisztet is betöltő vajdák katonák voltak, és 1472 óta társ nélkül kormányoztak (1472-1475: Magyar Balázs, 1475-1476: Dengelegi Pongrác János, 1477-1479: Geréb Péter, 1479-től: Bátori István). Különös Bátori vajdasága, mivel ő vajdaként is megtartotta országbírói méltóságát, s két ilyen jelentős bárói tiszt összeköttetése szokatlan volt. Erdélyben - szemben a másik két védelmi területtel - a Kárpátok hegylánca miatt nem volt szükség végvárrendszer kiépítésére. Ettől függetlenül azt állíthatjuk, hogy az ország déli határa három főkapitányság: Erdély, az Alsó részek és a horvát-szlavón bánság között oszlott meg, noha a főkapitányi címet csak a középső viselte. A „főkapitány" saját katonaságán kívül mindhárom területen felhasználhatta a hátország mozgósítható erőit is, ami biztosíthatta az eredményes védelmet.

Az Erdélytől nyugatra húzódó végvárrendszer két párhuzamos vonalból állott. A külső, a törökkel határos vonalhoz tartoztak keletről nyugatra: Szörény, Nándorfehérvár, Szabács, Szrebernyik, Jajce, Knin, Klissza és Szkardona. A belső vonal 50-150 km-rel északra húzódott: Karánsebes, Lugos, Temesvár, a szerémségi várak, Pétervárad, Banja Luka, Bihac (csak a fontosabb várakat sorolva fel). Míg a külső vonal várainak többsége királyi kézben volt, ez nem mondható el a belső vonal mindegyikénél. Ez utóbbiaknak egyrészt az volt a szerepe, hogy megállítsák a külső vonal várai között átjutott ellenséget, másrészt innen lehetett segítséget biztosítani a megtámadott végváraknak. A főparancsnokok a belső vonalban tartózkodtak, hogy irányíthassák az erők esetleges átcsoportosítását. Az Alsó részek főkapitánya Temesvárott, a horvát bán vagy Szlavóniában, vagy Bihacon tartózkodott.

Mindehhez azonban katonaság is kellett, s Mátyás ezt is megszervezte. Igaz, számszerű adataink csak a 16. század első évtizedeiből maradtak fenn, de Mátyás uralkodása idején ennél csak

több lehetett. A vajda bandériumát leszámítva (amelyet a király fizetett) az Alsó részeken valamivel több mint 5000 ember állt állandóan fegyverben, a horvát-szlavón bán irányítása alatti végeken pedig kb. 2500. A két terület azonban másban is különbözött. Az Alsó részek katonaságának 70%-a lovas, 22%-a naszádos és csak 8%-a volt gyalogos. A horvát-szlavón területen a lovasok aránya majdnem ugyanaz (68%), de a gyalogosoké 32% volt. A lovasság nagy aránya azt mutatja, hogy fő feladatuknak a betört és gyorsan mozgó török alakulatok megsemmisítését tekintették. Az Alsó részeken a naszádosok feladata a Száva és az Al-Duna védelme, a törökök átkelésének megakadályozása volt. Bármennyire is hatékonynak bizonyult ez a rendszer, hiszen fél évszázadra biztosította az ország védelmét, a végvári katonaság összetételének ismeretében nem zárhatjuk ki azt, hogy a magyar hadvezetés - élén a királlyal - nem számolt komoly várostromokkal. Ezt mutatják különben a már említett 1490 körüli horvátországi végvárleltárak is: noha a várak lőfegyverrel általában jól el voltak látva - ágyúkkal is -, a lőszer legfeljebb egy-két hétre volt csak elegendő. Úgy gondolták tehát, hogy ha a török ostrom alá is fog egy végvárat, ez csak olyan erőkkel történik, amelyektől a hátsó vonalból átküldött csapatok felmenthetik az ostromlottakat.

Magyarország tehát kénytelen volt állandóan fegyverben tartani a vajdai bandériummal együtt közel 8000 fős végvári katonaságot, amire a legtöbb európai országnak nem volt szüksége, s ez hatalmas megterhelést jelentett a kincstárnak. A várak dologi kiadásait nem számítva az 1511. évi költségvetés közel 130 000 forint zsolddal számolt. Pedig voltak zsoldcsökkentő tényezők is! Az Alsó részek lovasságának zöme ún. vojnik, katonaparaszt volt, ugyanígy a naszádosok, akik adómentesek lévén a rendes huszár- vagy naszádos zsoldnak csak kis részét kapták meg. Horvátországban Mátyás megegyezett a horvát grófokkal, hogy a birtokaik védelmére tartott lovasok zsoldjának egy részét átvállalta a király, de ennek fejében az uralkodó parancsára kellett hadakozniuk. Ugyanez történt az Alsó részeken, ahol a menekült szerb urak tartottak fenn huszárságot, s az ő zsoldjuk egy részét szintén a kincstár fizette. Sőt, e csapatokat a király a nyugati hadjáratokban is felhasználta. Vuk Brankovic despota, a szerb hősi énekek „sárkánydespotája" például Mátyás egyik legkiválóbb hadvezére lett, a Jaksic család pedig katonai szolgálataiért Nagylaknál kapott nagy uradalmat.

Mátyás hadseregének 1471-ig része volt a telekkatonaság is, amelyet elsősorban idegen betörés esetében vehetett igénybe. Azt már láttuk, hogy adófizetés ellenében egy-egy megyében többször lemondott a telekkatonaság összehívásáról, 1471 után azonban már egyszer sem mozgósította a telekkatonaságot, sőt hadmentességi adót sem szedett, katonailag ugyanis ez az erő nem ért sokat. A főpapi és főúri bandériumok mozgósítására azonban mindvégig sor került, itthon is, külföldi hadjáratok esetén is, az azonban bizonytalan, hogy minden főúrra vonatkozott-e, vagy csak néhányra. Azt sem tudjuk, hogy fizetett-e ezért a király, de nem zárható ki, hogy az úri bandériumok királyi zsoldosfogadási megbízás alapján álltak össze. Volt, amikor Mátyás összekapcsolta a hadkötelezettséget a zsoldfizetéssel: az 1480-as évek elejéről maradtak fenn olyan mozgósítási parancsai, hogy megszabott számú lovassal vonuljanak be a török ellen, de a király egyben megígérte zsoldjuk kifizetését. Gyakran igénybe vette Mátyás a városokat is: főként gyalogosokat, tüzérséget és hadiszereket kért tőlük szabott időre. Éppúgy előfordult, hogy erre ingyen kötelezte a várost, mint hogy megígérte a zsold és a város költségeinek megtérítését. Egészen más volt a helyzet Erdélyben, ahol a vajda gyakran beavatkozott a román fejedelemségek ügyeibe, vagy a török ellen volt szükség katonára. Itt a hadkötelezettség sokkal szélesebb körű volt a magyarországinál, azaz Erdély katonasága ezért a népességéhez viszonyítva jóval nagyobb volt, mint az ország többi részében. Ezért volt különösen veszélyes Erdély csatlakozása az 1467-es lázadáshoz.

Nyugati hadjárataiban a király főként zsoldosait alkalmazta. A katonaságot elsősorban a hozzá átállt felvidéki cseh csapatok szolgáltatták, különösen a Giskrával történt kiegyezés után. Gyakorlatilag állandó seregről van szó, de létszáma változott. Amikor Mátyásnak nagyobb seregre volt szüksége, olykor csak néhány hétre is fogadott fel katonákat, például a városok csapatait, sőt átdobhatott a déli végekről szerb huszárokat a nyugati frontra. Az 1487-es bécsújhelyi seregszemlén 20 000 lovas és 8000 gyalogos vonult fel. Ez azonban egyáltalán nem jelentette a király akkor fegyverben tartott teljes hadseregét. Nem számítva a végvári csapatokat, bár azok egy részét, például a szerb huszárokat Ausztriában is felhasználta, nem hagyhatta katonaság nélkül a cseh tartományokat, továbbá Alsó-Ausztria és az elfoglalt dél-ausztriai

tartományok váraiban és városaiban is őrséget kellett tartania. (Mátyás halála után Szapolyai István főkapitány többek közt azért nem tudta megvédeni Bécset és Bécsújhelyi, mert nem vonta össze a várak őrségét, így azok nagy része egészen az 1491-es pozsonyi békéig magyar kézen is maradt.) A seregben ezzel szemben jelen voltak a csak néhány hétre felvett, zömében városi zsoldosok, köztük Bécs város csapata, illetve a csak a bécsújhelyi ostrom idejére mozgósított magyar főpapi és főúri csapatok, valamint a már említett, a végekről átdobott erők.

Így az „állandó sereg" tényleg állandó magjának pontos létszáma nem határozható meg. Az nyilvánvalónak látszik, hogy a nehéz-, illetve a könnyűlovasság, valamint a gyalogság aránya egymás közt nagyjából egyharmad-egyharmadot tett ki. Megint nem számítva a végvári csapatokat, Mátyás uralkodása második felében fegyvernemenként feltehetően 3000-5000 katonát tarthatott állandóan fegyverben, azaz összesen 9000-15 000 embert. Háborúkban és főként azok kritikus szakaszaiban serege ennek akár kétszeresét is meghaladhatta.

Magyarországon a végvári katonaságon kívül viszonylag ritkán állomásozott katonai erő. Azt azonban mindenki tudta, hogy belső problémák vagy más irányú külföldi támadás esetén a király bármikor átdobhatja seregét nyugatról, és ez - valamint az 1467-es és 1471 -es lázadások sikertelensége - minden elégedetlenkedőt óvatosságra intett. A zsoldosok alkalmazásának voltak az ország életére gyakorolt negatív és pozitív oldalai. Mivel a katonaságot - már amennyiben megkapta zsoldját - Magyarországról fizették, ez a pénz kiment az országból: a katonák többsége cseh, illetve német volt, akik zsoldjukat külföldön költötték el. A magyar katonák ugyan hazahozhatták megtakarított zsoldjukat -amennyiben maradt belőle -, de a zömét ők is idegenben élték fel. Egyedül a király magyar zsoldos tisztjei hoztak nagy összegű pénzt haza, mint például Haraszti Ferenc, aki a katonáskodásból gazdagodott meg. Így az ország - mivel a pénz ellenérték bejövetele nélkül ment ki az országból - elszegényedett.

Ezzel szemben - ha nem számolunk a török ellen vonuló katonákkal -a sereg nyugaton történt foglalkoztatása felmentette az országot állomásoztatásuk költségeitől. Ez ugyanis hatalmas terhet jelentett,

mind a beszállásolás, mind az élelmezés esetében. Nem hiába ismétlik meg a törvények, hogy nemesek házaiba tilos a katonákat elhelyezni, a jogszabályok megismétlése azt mutatja, hogy ezt állandóan megszegték. Pedig a török, illetve a román fejedelemségek frontjaitól eltekintve ez ritkán történt meg, csak a nyugati határszél volt kitéve az osztrák területen harcolók eltartásának. Amikor 1480-ban Dobes Boskovic z Cernahora királyi zsoldoskapitány csapatával rövid időre Sopronban volt elszállásolva, emberei 4665 forint kárt okoztak a polgároknak. Összehasonlításul: a város évi királyi adója ritkán érte el az 1000 forintot.

A köztudatban *Fekete* seregnek nevezik Mátyás állandó katonaságát, ez a név azonban uralkodása idején nem fordul elő, igaz, halála után nyomban felbukkan. Valószínűleg utolsó parancsnokának, a „fekete" Jan Haugwitznak nevével függ össze. (Volt ugyanis egy „fehér" Haugwitz kapitány is, s mindketten csehek voltak.)

Belpolitika az 1471-es összeesküvés leverése után

A Vitéz-összeesküvés felszámolása teljesen megváltoztatta a belpolitikai helyzetet. Ettől kezdve - egyetlen elvetélt kísérletet leszámítva az 1474-es boroszlói hadjárat idején - a király hatalma megdönthetetlennek tűnt. Míg korábban Mátyás igyekezett minél több bárót bevonni a kormányzatba, és ezáltal támogatói körét növelni, erre immár nem volt szüksége. (Majd csak uralkodása vége felé kellett ismét növelni hívei számát, amikor törvénytelen fia örökösödését akarta biztosítani, azonban akkor sem a bárókra támaszkodott.) Ez azonban nem jelenti azt, hogy az uralkodó ne lett volna tisztában a valódi erőviszonyokkal, a bárók hatalmával: szemben az összes kortárs uralkodóval, de még a bátyját kivégeztető elődjével, V. Lászlóval is, Mátyás egyetlen magyar bárót sem juttatott vérpadra, még a lázadókat sem. Pedig tudott kegyetlen lenni. 1467-ben az erdélyi lázadás köznemes, székely és szász előkelő vezetőinek brutális megbüntetésén kívül megemlítendő cseh kancellárjának, Jaroslaw Boskovicnak kivégzése 1485. december 10-én. Ebersdorf ostrománál ugyanis ágyúgolyó érte az uralkodó szállását, lakóhelye elárulását pedig kancellárjának tulajdonította. Az árulás ugyan nem igazolható, viszont az ügy következményeként Jaroslaw testvére, Mátyás legjobb hadvezére, a már említett Dobes átállt III. Frigyeshez, és ettől kezdve a császár főkapitányaként sok kárt tett a magyaroknak.

Börtönbe is igen ritkán vetett Mátyás magyar főurat. Szilágyi Mihály volt az első, ő azonban a nagybátyja volt, nem tartozott a régi arisztokráciához, amelynek többsége amúgy sem szerette, így az ügy nem is váltott ki nagy felháborodást. Mint láttuk, sem az 1467-es, sem az 1471-es lázadás főúri vezetői sem szenvedtek el személyükben büntetést. Ezért váltott ki országos megdöbbenést, amikor Mátyás - valószínűleg 1487 nyarán - rövid időre börtönbe vetette Alsólendvai Bánfi Miklós pozsonyi ispánt, egyik kedvencét - a közvélemény szerint ok nélkül. (Korábban két örökös főispánságot, Arad és Verőce megyéjét, valamint hatalmas birtokokat adományozott neki.) A 16. században ezt azzal magyarázták, hogy a király beleszeretett Bánfi fiatal feleségébe, akit

azonban a férj elrejtett Mátyás elől. Az ok valószínűleg kettős lehetett. Egyrészt valóban a pozsonyi ispán házassága: Bánfi ugyanis Sagani János sziléziai herceg egyik leányát vette feleségül, akinek három nőtestvére három Podjebrád fiúhoz, György király unokáihoz ment hozzá. A király pedig akkor már készült a következő, 1488. évi ún. glogaui háborúra. Sagani János ugyanis a glogaui hercegség ura is volt, amelyet Mátyás fia számára szeretett volna megszerezni. A határszéli, stratégiailag fontos pozsonyi vár 1466 óta volt az ottani megyésispán, Bánfi kezén, aki apósával és sógoraival összefogva onnan akadályozhatta az uralkodó hadmozdulatait. Másrészt Mátyás az elkobzott Bánfi-vagyont fiának szánta. Bánfi ugyan néhány hónapon belül szabadult, de csak a verőcei örökös ispánságot és uradalmat kapta vissza.

Jól mutatja a király megváltozott hatalmi helyzetét a bárói méltóságok betöltésénél és a királyi tanácsi tagságnál követett eljárása. Trónra lépésétől 1471 őszéig, kereken 14 év alatt 61 személy fordul elő „igazi báróként", 1471 őszétől 1490 áprilisáig, a király haláláig, azaz 19 év alatt csak 38. Többségük mindkét korszakban a régi arisztokráciából származott, és az ősi családok tagjai hosszabb ideig viselték méltóságukat, mint a Mátyás által felemeltek. A királyi tanácsban a Vitéz-összeesküvésig 22 régi és 9 új, összesen 31 báró mutatható ki, az összeesküvés bukása után 14 régi és 10 új, együtt 24 személy. Csökkent a szűkebb tanácsban átlagosan megjelent urak aránya is. 1471-ig átlag 7, utána átlag 4,5 báró található a tanácstagok között. Ezzel szemben a királytól jobban függő főpapok aránya nőtt az összeesküvés után a tanácsban: előtte átlag 3,6, utána 4,2 a prelátusok száma.

Mindez érzékelteti, hogy Mátyás hatalma megszilárdult: kevesebb nagyúr beleegyezésére volt szüksége akarata keresztülvitelére, mint korábban. Kérdéses azonban, hogy a köznemességre jobban támaszkodott-e, hiszen a korábbi történetírás a mátyási „centralizációs kísérletet" összekapcsolta ezzel. Azt még ne firtassuk, hogy beszélhetünk-e egyáltalán centralizációról, centralizációs kísérletről, viszont a király uralkodása a megszállt tartományokban egyértelműen bizonyítja, hogy kormányzatához igyekezett felhasználni a tartományi rendek támogatását. A kérdés tehát az, hogy milyen szerepe volt a magyar országgyűléseknek, mennyiben igyekezett az uralkodó akaratát a rendekre támaszkodva

a diétákon keresztülvinni.

A legnagyobb nyomást az urakra nyilván akkor lehetett gyakorolni, ha a teljes nemességet fejenként meghívták, hiszen amennyiben követek képviselték őket, azok választásába sok megyében beleszólhattak a bárók, és adatokkal igazolható, hogy ezt meg is tették. Nos, Mátyás nagyon sok országgyűlést tartott, de mindössze ötre hívta meg a teljes nemességet, ebből pedig három a koronázása előtti időre esik, amikor helyzete még jogilag bizonytalannak látszott. Érdekes módon még az 1464-es koronázó országgyűlésen sem tartotta szükségesnek a fejenkénti megjelenést. Más volt a helyzet 1471 -ben. Itt nemcsak az urak jelentek meg soha nem látott számban, de a nemességet is a maga teljességében hívták meg. Igazolni kellett ugyanis az akkor még be nem tört lengyelek előtt, hogy az ország egész nemessége - nem egész egy tucat összeesküvő kivételével - mellette áll. Utána csak egyszer, 1475-ben került sor a teljes nemesség meghívására. Ennek az országgyűlésnek különös jelentőségét még az is emelte, hogy erre a királyi városok követeit is meghívta, amire ekkor már egy évtizede nem került sor. (Utána sem, egészen az 1490-es királyválasztó országgyűlésig.)

Az 1475. évi országgyűlésnek ez a rendhagyó jellege az előzményekből magyarázható. A király még az előző évben, a boroszlói háború idején hívatott ugyanis össze egy országgyűlést, amelyet helyette a királyt távollétében helyettesíteni szokott Szapolyai Imre vezetett le. Mátyás pénzt akart, s ezt az országgyűlés igen különös módon meg is szavazta. A törvényt - szokatlanul - a főpapok, bárók és a megyék választott nemesei adták ki 1474. október 2-án Budán. Fennmaradt azonban egy ugyanazon a napon, ugyanott kelt szentesítése is a királynak, amely azonban nem írja át a törvény szövegét. Csakhogy Mátyás aznap Boroszlóban tartózkodott... Mivel valószínűtlen, hogy az uralkodó utólag, visszakeltezve szentesítette volna a dekrétumot, csak az képzelhető el, hogy Szapolyaiék - feltehetően előzetes királyi jóváhagyással - egy Budán maradt pecséttel erősítették meg. Az adót azonban nem a cseh háborúra, hanem a török ellen szavazták meg. (Tavasszal gyújtotta fel az oszmán sereg Nagyváradot!) Ráadásul a porták szerinti adószedést alkalmazták a királyi városoknál is, azaz jobbágyként akarták őket megadóztatni. Az adó szedését kivették a kincstartó kezéből, és a megyék által választott adószedőkre bízták.

Végül a király legfontosabb, a rendektől független bevételi forrását, a sót is lefoglalták, és elrendelték, hogy azt portánként osszák szét. Két nappal később, október 4-én, aláírattak Ernuszt János kincstartóval egy kötelezvényt, hogy végrehajtja a határozatot. Végül ő lett az ügy egyetlen vesztese: Mátyás lefoglalta felvidéki birtokait és bányáit, viszont nem váltotta le sem a kincstartóságról, sem a szlavón bánságról, és a Csáktornyai uradalmát sem vesztette el. (Igaz, más adat szerint birtokait sikkasztás miatt kobozta el.)

Szapolyai és társai nyilván arra számítottak, hogy a király vereséget szenved Sziléziában, és a törvénnyel tovább gyengíthetik hatalmát. Rosszul gondolkoztak! Mátyás győzött, és szinte első dolga az volt, hogy védelmébe vette városait az adószedőktől. A só átadására sem került sor, de az adót valóban választott megyei nemesek szedték be. Függetlenül ettől, a király távollétében felborult a rend az országban. Meggyilkolták például a Szabolcs megyei alispánt is. Ezért volt szükséges 1475-ben valamennyi rendet meghívni, beleértve a városokat. Lényegében 1474-ben egy elvetélt, de törvényes alapokon nyugvó puccs zajlott le, amit a király ezért nem büntetett meg, sőt az 1475 végén megindított sabaci hadjárat idejére újból Szapolyai Imrére bízta az országot. Úgy látszik Ernuszt volt az egyetlen, akitől a király zokon vette beleegyezését.

Bár nem feltétlenül vezet biztos eredményre, azért a törvények szövegezéséből is vonhatunk le következtetéseket. (Meg kell azonban jegyezni, hogy nem minden országgyűlésről maradt fenn az elfogadott dekrétum.) A törvények bevezetése szerint 1458-ban, 1459-ben és 1464-ben a rendek nyújtották be szentesítésre a cikkelyeket a királynak. A király szerepéről nincs szó. 1462-ben, 1463-ban, 1467-ben, 1471-ben, 1472-ben, 1475-ben, 1478-ban és 1482-ben a rendek a királlyal való tárgyalás után nyújtották be a cikkelyeket az uralkodónak, hogy az szentesítse. Végül 1470-ben, 1481 -ben és 1486-ban a dekrétum bevezetése szerint az a király és a rendek közös munkája. Amennyiben a szövegezésnek hihetünk, csak ennél a háromnál kereshetünk erőteljesebb uralkodói szerepet a törvényhozásban.

Mátyás 1471-ig, forrásaink alapján biztosan, 11, 1472-től haláláig 13 vagy 15 országgyűlést tartott. (1489-ben ugyanis két, adót is

megajánló gyűlést tartott, de mindkettő lehetett tágabb tanácsülés is, ahol csak a főpapok és főurak jelentek meg.) Az 1487-es diéta viszont biztosan csupán az utóbbi, nem pedig országgyűlés volt. A Vitéz-összeesküvésig csak két évben, 1460-ban és 1469-ben nem ülésezték a rendek. Utána már jóval több az országgyűlésmentes esztendő. 1473-ban, 1477-ben, 1479-1480-ban, 1483-1484-ben, 1487-ben, és amennyiben 1489-ben tágabb királyi tanácsot tartottak csak, ebben az évben is elmaradt az országgyűlés. Igaz, 1488-ban három, 1476-ban (és amennyiben országgyűlések voltak, 1489-ben) két alkalommal gyűltek össze a rendek.

Úgy tűnik tehát, hogy a király uralkodása második felében jóval ritkábban igényelte a köznemesség beleegyezését, és többször elégedhetett meg csupán a nagyurak hozzájárulásával. Gyakrabban megtörtént, hogy meg sem jelent a diétán (külföldön volt vagy háborúzott), és ott csupán megbízottjai képviselték. Ezt látjuk az első 1476-os, februárban tartott, az 1485-ös váci, valamint a három 1488-as országgyűlés esetében. Ilyenkor a diéta lényegében egyetlen feladata az adó megszavazása volt. Talán azért kellett 1488-ban háromszor összejönni, mert az első kettő eredménytelenül zárult. A februáriról csak annyit tudunk, hogy ott a rendek megvádolták a király unokatestvérét, Geréb László erdélyi püspököt - egyben pápai legátust - a szentszéki bíráskodásnál elkövetett túlkapásaiért. Mátyás meg is feddte rokonát. A nyári diétán pedig a rendek Bodó Gáspárt támadták, mert az adószedés ügyében agitált.

Mindennek ellenére korábban egyetlenegy uralkodó sem tartott annyi országgyűlést, mint Mátyás. Már említettük, hogy a meghódított tartományokban is rendszeresen hívott össze rendi gyűléseket, s ezt csak úgy értékelhetjük, hogy a rendekkel való tárgyalás beletartozott a király uralkodási stílusába. Igaz, a legtöbb esetben Mátyás csak a rendkívüli adót akarta így biztosítani, noha azt nem is mindig vették be a törvénybe, hanem külön oklevél készült róla. Arra viszont alkalmas volt az országgyűlés, hogy a nemesség előadja a panaszait, és ezzel egy esetleges robbanás előtt kieresse a gőzt a kazánból. A király magától értetődően megígérte a panaszok orvoslását, és ezt törvénycikként szentesítette, az viszont már más kérdés, hogy a következő törvényben a sérelmek orvoslása újra szóba került, azaz maradt minden a régiben. A leggyakoribb

panaszok a következők voltak: a régi szabadságokat (és az azokat összefoglaló 1464-es koronázási dekrétumot) tartsa be a király, ne vessen ki később új adót (és ha igen, csak a török ellen használja fel), ne adóztassa meg az egytelkes nemeseket, az elfoglalt birtokokat adják vissza, a király ne vessen börtönbe vagy ne száműzzön senkit a rendek tudta nélkül, nemesek házaiba ne szállásolják be a katonákat és a király udvari embereit - és még hosszan sorolhatnánk a gyakran megismétlődő törvénycikkeket.

Feltűnő viszont, hogy a rendek hogyan értékelték saját megjelenésüket. Az 1471:l. tc. még azt írta elő, hogy szükség esetén évente fejenként hívják meg a nemeseket. Az 1472:XIII. tc. viszont a diétán való megjelenés terhe miatt csak két év múlva engedélyez újat. Az 1475:111. tc. csak egy évre tilt el új országgyűlést. (Ezt nem tartották be!) Az 1478:11. tc. öt évre szavazta meg az adót, két évig nem is tartottak országgyűlést. Tehát míg korábban a nemesség igényelte véleménye meghallgatását, ez az 1470-es évek végére megszűnt: feltehetőleg megértették, hogy az adót így is, úgy is meg kell szavazniuk, ezért inkább lemondtak a drága budai utazásról.

A király viszont olykor maga látta szükségesnek a rendek beleegyezését megszerezni. Már említettük, hogy az 1481-es és az 1486-os törvény bevezető szakasza kiemeli az uralkodó szerepét. 1481-ben még érvényben volt az 1478:11. tc., tehát nem kellett adót megszavazni. Mivel ez a dekrétum zömében az egyházi tized szedésével foglalkozik, úgy látszik, hogy ez valamilyen okból felborzolhatta a nemesség kedélyét, így Mátyás országgyűléssel szabályozta a tized ügyét.

Mátyás legfontosabb törvényét 1486 januárjában hozta. Ez vitán felül a király intencióit tartalmazta, és bár ezen az országgyűlésen is megszavaztatta az adót, most nem az volt a lényeg. Elvileg nádorválasztásra hívta össze a király a rendeket, hiszen az 1458 óta hivatalban levő nádor, Ország Mihály 1484-ben meghalt. Csakhogy korábban nem volt szükség a nádor megválasztásához kikérni a rendek beleegyezését. Annak idején Garait anélkül menesztette, és Országot is választás nélkül nevezte ki Mátyás. Talán az elfoglalt nyugati tartományokból vette a példát a király: Morvaországban a nádorhoz hasonló tisztségű főkapitányt választottak, Sziléziában pedig épp Mátyás vezette be a választott főkapitány intézményét. A

nádor választatásával növelte annak tekintélyét, de a rendek befolyását is.

Hozzájárult ehhez, hogy a király ekkor már igyekezett szisztematikusan biztosítani törvénytelen fia örökösödését. Az 1486-os (és nem 1485-ös, mint korábban tartották) nádori cikkelyek ezért foglalkoznak olyan részletesen a nádor királyválasztási szerepével. Az uralkodó halála után ő hívja össze a királyválasztó országgyűlést, ahol övé az első szavazat joga. Kiskorú király mellett ő a gyám. Mindenben ő következik az uralkodó után: főkapitány, legfőbb bíró, aki a király és a rendek egymás elleni pereiben is ítélkezik. Nádornak ekkor Szapolyai Imrét választották meg, ő azonban rövidesen meghalt, 1487. szeptember 12-én temették el. Érdekes módon új nádort immár nem választatott Mátyás, hanem Nagylucsei Orbán püspök kincstartót bízta meg a nádor előtt folyó ügyek bírójának, így ő elnökölt az 1490. évi királyválasztó országgyűlésen.

Talán még lényegesebb ennél, hogy az 1486-os országgyűlésen adta ki Mátyás - örökérvényűnek tekintett - törvénykönyvét. A király ezt annyira fontosnak tartotta, hogy külföldön kétszer is kinyomtatta, azaz a még teljesen új könyvnyomtatást is felhasználta dekrétuma elterjesztésére. Mátyás a törvény bevezetésében adja elő célját. Abból indul ki, hogy az uralkodóknak nemcsak fegyverekkel, hanem törvényekkel is kell ékeskedniük, alattvalóikat pedig jó és állandó intézményekkel, nem pedig abszolút hatalommal kell kormányozniuk. Abszolút hatalom alatt a királynak a törvényeket és a szokásjogot figyelmen kívül vevő intézkedéseit értették. Mivel ilyesmi Mátyás alatt is megtörtént, ez bizonyos mértékben önkritikaként is értékelhető. A továbbiakban előadja a király, hogy elsősorban az igazságszolgáltatás reformja a célja. Háborúi és ebből következő távollétei miatt nem tudott ezzel eddig foglalkozni, így felborult a rend az országban, gyilkosságok, lopások, rablások, gyújtogatások történnek, „úgyhogy sem az utazó, sem a testvér a testvértől, sem a vendég a vendégtől nincs biztonságban". Olyan intézkedést akar, ami hasznos, és helyreállítja a nyugalmat az országban. Bizonyos mértékben ez is önkritika a nagy király részéről. Ezzel egyrészt számos vádat, uralkodásával szembeni kritikát akart eloszlatni, ugyanakkor - a nyomtatás segítségével - a külföld előtt is a nagy törvényhozó képében mutatkozhatott meg.

A törvénykönyv elsősorban a perjogot szabályozta, de lényeges politikai mondanivalója is volt. A köznemességet erősítette, valamint a megyék nemesi önkormányzatát. Az eltörölt nádori közgyűlések helyett a megyékre ruházta a közbűntények büntetését. A megyék előkelő nemesekből esküdteket választhattak az ún. királyi emberek helyett, s hiteleshelyi vizsgálatokra őket küldték ki. Az örökös ispánok kivételével a törvény eltörölte a vajdai, báni és megyei törvényszékek alóli mentességeket, ami a főurakkal szemben felértékelte a megyét. A jogtalan birtokfoglalások, a katonaság által okozott károk megtérítésében is a megye járt el. A megye kiadásaihoz az uraknak is hozzá kellett járulniuk. A megyei országgyűlési követek költségeinek fedezése alól csak azok voltak mentesek, akiket a király személyükben hívott meg a diétára.

Voltak azonban olyan rendelkezések is, ahol az urak érdekeit vették figyelembe. A törvény - korlátozott esetekben - elismerte az úr bírói jogait nemes familiárisai felett. A király hűtlenségben csak a főpapok és bárók tanácsára ítélhetett el bárkit is, s a tanács beleegyezéséhez kötötték a megyésispáni kinevezéseket, erre korábban nem volt szükség. Megyésispán pedig csak báró vagy tekintélyes nemes lehetett.

A hosszú, 78 cikkelyből álló dekrétum valóban alkalmas lehetett a jogrend és a belső biztonság erősítésére. Tanulságos az előkelő nemesek befolyásának erősítésére irányuló királyi törekvés, amely azonban nem hagyta figyelmen kívül az urak érdekeit sem. Ezért nem beszélhetünk arról, hogy a király csak a nemességre akart támaszkodni. Nyilvánvaló azonban, hogy Mátyás érezte a politikájával szembeni ellenállást, így törekedett egyrészt a közvéleményt megnyugtató intézkedéseket hozni, másrészt kiszélesíteni hatalmi bázisát.

Bár a törvényt a király örök érvényűnek szánta, halála után két évvel, 1492-ben új törvénnyel helyettesítették. Ez azonban túlnyomó többségben egyszerűen szó szerint átvette az 1486-os dekrétum szövegét, így annak lényege valóban tovább élt. A módosítások inkább az urak érdekeit domborították ki, viszont például az esküdt nemesek intézményének eltörlése - a szakirodalom korábbi álláspontjától eltérően - nem ezek közé tartozik, hanem az 1492-es törvény indokolásával

magyarázható: a tekintélyes megyei birtokos nemesek többsége ugyanis egyszerűen kivonta magát a politikából, mivel esküdti szereplésük, és főként az ebből következő gyakori vidéki kiszállásaik túl nagy terhet róttak rájuk, így visszatértek a „királyi emberek" jogintézményéhez.

Az 1471 utáni belpolitikában tovább élt a koronázás utáni intézményi reform. A kancellária irányításában Vitéz János bukása után a király visszatért az 1464-es rendszerre. Újból két fő- és titkos kancellárt találunk, az immár kalocsai érsek Matucsinai Gábort, valamint Beckensloer Jánost, aki az esztergomi székben is Vitéz utóda lett. Ez a boroszlói polgárfiú 1462-1466 közt királyi titkárként működött, Mátyás gyakran támaszkodott rá, ezért Vitézék nem kedvelték. A két fő- és titkos kancellár mellett azonban nem találunk külön titkos kancellárt vagy kancellárt, mint amilyen Janus Pannonius, majd maga Matucsinai volt, hanem csak Karai László alkancellart (1471-1476), aki 1472-1483 között egyben a személynöki tisztet is betöltötte. Karait, úgy tűnik, egyre inkább lefoglalták a személyes jelenléti bíróság ügyei, így visszaállt a hatvanas évek helyzete. Most egy olasz ferences, Gabriele Rangoni - Magyarországon Veronai Gábor néven emlegetjük - lett kancelláriai vezető. Vele pápai legátusként már találkoztunk. Mátyásnak megtetszett, így átcsábította saját szolgálatába: 1472-1475 közt erdélyi, utána haláláig egri püspök volt. 1474-ben kancellárként, 1475-ben titkos kancellárként emlegetik a források.

Beckensloer 1476-os szökése után az ő helyét Veronai Gábor vette át. Matucsinai 1478-ban meghalt, utóda mind a fő- és titkos kancellárságban, mind a kalocsai érsekségben Handó György kincstartó, korábbi alkancellár lett, aki 1480-ban hunyt el. Veronai egy ideig egyedül fő- és titkos kancellár, mellette viszont Váradi Péter addigi királyi titkár titkos kancellárként vett részt az ügyek irányításában. Az 1477 óta már bíboros Veronai Gábor a jelek szerint - akárcsak elődei: Vitéz és Beckensloer - összekülönbözött Mátyással. Az ügyet elintézték: az amúgy is olasz kardinális Rómába költözött kuriális bíborosként, egyben elvállalta Magyarország diplomáciai képviseletét a Szentszéknél. Így Váradi titkos kancellár egyedül maradt a kancellária élén.

A feltehetően polgári származású Váradi 1481-ben kalocsai érsek

lett, egyben megkapta a fő- és titkos kancellári címet. A király „jobb szemének" nevezett főkancellár nagyon nagy befolyással rendelkezett: 1483-ban még a Karai halálával megürült személynökséget is elvállalta. Végül Mátyás megdühödött rá, és 1484-ben börtönbe vetette, ahonnan haláláig nem engedte szabadon, noha a Szentszék nagyon erős nyomást gyakorolt rá. Míg az 1460-1470-es években olykor egyszerre három kancellár is működött, most két évig egy sem: az irányítást Bakócz Tamás királyi titkár látta el. Csak 1486 elején nevezte ki Mátyás a morva Filipec Jánost titkos kancellárrá, egyben személynökké, sőt később a cseh kancellárságot is megkapta. A kancellária irányításában - tekintve, hogy Filipec diplomáciai ügyekben gyakran távol volt - továbbra is részt vett Bakóc, a személynökséget viszont néhány hónap múlva a világi Drági Tamás vette át a váradi püspök Filipectől.

Mátyás uralkodása alatt egyre jobban megerősödött a titkárok szerepe. Európa-szerte megvolt az uralkodói titkárok intézménye, ebből nőtt ki később az államtitkári állás. A titkárok hol közvetlenül az uralkodó alá, hol a kancelláriához tartoztak. A középkori Magyarországon ugyan az előbbi volt szokásos, de azért a titkárok nemegyszer kisegítettek a kancelláriában is. Mátyásnak eredetileg csak egy titkára volt, akinek pontos ügykörét nem ismerjük, talán a királyi gyűrűspecsét irodáját vezette. 1471 után azonban többnyire ketten voltak: Váradi Péter, majd később Bakócz a kancellária irányításában is részt vett. Úgy tűnik, hogy a Vitéz-féle összeesküvés leverése után az ügyintézésben is reformot hajtottak végre: nőtt az írásban benyújtott kérvények alapján történő oklevéladás. Ezeket a kérvényeket gyakran egy titkár intézte, az ő „előadására" készült el az oklevél.

A kincstartóságot Ernuszt halála után, 1476-ban Handó György volt alkancellár és diplomata, egy mezővárosi polgárfi kapta meg. Valószínűleg ő alakította ki a pénzügyigazgatás írásbeli adminisztrációját. A király meg lehetett vele elégedve, hiszen, mint láttuk, két év múlva, 1478-ban fő- és titkos kancellárnak nevezte ki. Utóda a jobbágy, esetleg kisnemes származású Nagylucsei Orbán lett, aki 1481-1486 közt győri, majd 1486-tól 1491-ben bekövetkezett haláláig egri püspök volt. Emellett 1485-1490 közt a bécsi püspökséget is kormányozta. Nagylucsei a

kancelláriában kezdte a pályáját, utána a kincstárban Ernuszt helyettese lett. Kincstartóként Mátyás egyik legnagyobb hatalommal bíró minisztere volt, különösen azután, hogy vagy éppen nem volt, vagy többnyire külföldön tartózkodott a kancellár. 1481-1482-ben és 1488-ban a király a tárnokmesteri teendők ellátásával is megbízta (azaz a városok fellebbviteli bíróságát vezette), Szapolyai Imre halála után pedig, ahogy arról már volt szó, ő látta el a nádor munkáját is. Amikor a király az 1480-as évek második felében több ízben nem vett részt az országgyűlésen, vele képviseltette magát.

1471 után megváltozott Mátyás kinevezési politikája a főpapok kinevezése kapcsán is. Elvileg ugyan ez csak abban állt, hogy ő terjesztette fel kinevezésre a megürült főpapi székre jelöltjét a pápának, a valóságban azonban a király embere azonnal átvette az egyházmegye kormányzatát. Ez a gyakorlat csak egy-két esetben vezetett nézeteltérésre a Szentszékkel. Mátyás 1471-ig 15 főpapot nevezett ki, közülük négyen bárók, négyen köznemesek, négyen külföldiek voltak, hármuknak pedig csak a keresztnevét ismerjük. 1472-1490 között a 20 új prelátus közül négy a báró, három a köznemes, öt városi és mezővárosi polgár, hét külföldi és csak egy, kinek csupán a keresztneve ismert. Mátyás tehát növelte a nem a magyar rendi társadalomból kikerülő főpapok arányát, többségében külföldieknek és polgároknak juttatta a gazdag és királyi tanácsi tagsággal járó érseki és püspöki székeket, olyanoknak, akiket jobban kézben tudott tartani. Talán ezzel is magyarázható, hogy megnőtt a királyi szűkebb tanácsban megjelenő főpapok aránya.

A király tehát uralkodása második felében - strukturális változtatások nélkül, kihasználva a két lázadás bukását, valamint erős hadseregét - jóval nagyobb hatalommal rendelkezett, mint korábban. Az erős királyi hatalom szükségképp magával hozta ellentéteit a főpap kancellárokkal. Nem véletlen, hogy Beckensloer és Veronai otthagyták, Váradi pedig börtönbe került. A többieket - a királyt túlélő Filipec kivételével - haláluk mentette meg hasonló sorstól. Olyan éles szemű kortárs megfigyelő, mint Philippe de Commynes, Merész Károly majd XI. Lajos francia király minisztere, miután leírta Mátyás sikereit, utalt arra, hogy uralkodása végén kegyetlen lett, és mindenki félt tőle.

A király és a nők. A trónörökösödés kérdése

Mátyás félig gyerekként került a trónra, ettől kezdve gyakorlatilag senki sem szólhatott bele életvitelébe. A trónra lépést megelőző hosszú fogsága után nyilván fokozottabban akarta kiélni a kamaszfiúk természetes ösztöneit, és ehhez a legteljesebb mértékben megvolt a módja. Édesanyja a jelek szerint -talán uralkodása első évét leszámítva - nem sok hatást gyakorolt fiára, és az uralkodásba sem szólt bele. Szilágyi Erzsébetet teljes mértékben lefoglalta a hatalmas Hunyadi-vagyon igazgatása, amelyet igen gondosan látott el. Ezt ugyanúgy végezte, mint bármely más nagybirtokos, időnként szomszéd földesurakkal pereskedve. Saját udvartartással rendelkezett, de kevés kivételtől eltekintve familiárisainak ez nem jelentett ajánlólevelet királyi udvari vagy állami szolgálatra. Természetesen az is elképzelhető, hogy a familiárisok úrnőjüknél is megtalálták számításaikat.

A kamasz királynak várnia kellett, míg kijelölt felesége alkalmassá vált a házaséletre. Úgy tűnik azonban, hogy Mátyás élt a legelső alkalommal: már volt szó Katalin királyné szülés közben bekövetkezett haláláról. Fogalmunk sincs róla, hogy volt-e szerelem a félig gyermek királyi pár között. A straznici egyezmény szövegéből ugyan esetleg lehetne következtetni arra, hogy a kamaszodó Mátyásnak tetszett a kis Kunigunda, Janus Pannonius már idézett verséből pedig arra, hogy a vonzalom kölcsönös volt. Arról is volt szó, hogy ennek ellenére a román fejedelemségekbe vezetett hadjárata során Mátyás élt lehetőségeivel, és egyáltalán nem vetette meg a női nemet. Hamar özveggyé válván, az immár huszonéves uralkodót nem kötötte a házassági hűség sem, cseh háborúi alatt pedig anélkül, hogy otthon feltűnést keltene, jobban kiélhette vágyait. Olasz udvari történetírója, Bonfini sem hallgatta el, hogy a királynak számtalan nőügye volt. Igaz, szerinte arra ügyelt Mátyás, hogy ne kezdjen ki férjes asszonyokkal. (A férjes asszonyokkal folytatott viszonyt a korszak kevésbé fogadta el, mint a függetlenekkel folytatottat.) Már említettük, hogy az elfoglalt városok polgárai nem nézték jó szemmel a király szerelmeskedéseit, úgyhogy egyáltalán nem biztos Bonfini szépítő leírása, s a Bánfi

Miklós börtönbe vetéséről kialakult monda is ez ellen szól. Amennyiben feltételezte a közvélemény, hogy Mátyás el akarta csábítani kedvelt bárója fiatal feleségét, Sagani Margit hercegnőt, akkor ilyen esetek biztosan előfordultak, bár -mint láttuk - az adott esetben éppen nem erről volt szó.

Egy házasság sokat segíthetett volna Mátyáson, azonban az alulról fel-emelkedett családból származó uralkodó saját presztízse érdekében csak fejedelmi dinasztiából nősülhetett, de kezdetben mindenütt kikosarazták. Ekkor találkozott egy olyan nővel, akibe a jelek szerint tényleg beleszeretett, és aki fiút is szült neki. Hosszú ideig csak a keresztnevét (Borbála) ismertük, és a 16-17. század fordulóján élt Istvánffy Miklós történetíró nyomán boroszlói származásúnak gondoltuk. Az 1940-es években azonban Ausztriában előkerült egy Barbara Edelpöck nevű hölgy végrendelete, aki abban urától, a királytól kapott besztercebányai házát fiára, János hercegre hagyta. Ennek alapján már jobban ismerjük Mátyás szeretőjének, Corvin János herceg édesanyjának életét. Gazdag polgárleány volt az alsó-ausztriai Steinból. (A város közben egybeépült Kremsszel, és annak része.) A király második házassága előtt végkielégítést fizetett neki és kiutasította az országból. Borbála a végkielégítésből a Fischa melletti Enzersdorfban egy kastélyt és férjet szerzett magának.

Mátyás és Barbara Edelpöck majdnem biztos, hogy az 1470-es bécsi csúcstalálkozó alkalmával ismerkedtek össze, ahol III. Frigyes táncmulatságokat rendezett előkelő vendégének. Mátyás feltehetően magával vitte a hölgyet, és több mint öt évig élt vele együtt. A történeti művét nem sokkal később lejegyző Ludovicus Tubero dalmát történetíró úgy tudta, hogy Mátyás gyermeke anyját „szinte mint törvényes feleségét a házában kedvére tartotta, és tőle született gyermeke miatt - mint sokan állítják - feleségül vette volna, ha a barátai le nem beszélték volna róla". Azt ugyan teljességgel lehetetlennek kell tartanunk, hogy a királyban a házasság gondolata egyáltalán felmerülhetett, egy polgárleány királyné a német császári trónra áhító Mátyás nemzetközi tekintélyét teljesen lerombolta volna. Az ugyan előfordult a korabeli Európában, hogy királyok alattvalóik közül választottak feleséget, de mindig nemes hölgyeket, mint például a magyar király kortársa, IV. Edward (1461-1470, 1471-1483) angol uralkodó. Csak

jóval később történt, hogy XIV. Erik svéd király (1560-1568) elvette a szeretőjét, a paraszti eredetű Karin Münsdottert, sőt királynévá is koronáztatta. Meg is fosztották a tróntól, börtönbe vetették, ahol meggyilkolták. Fia pedig nem örökölhette a trónt.

Mátyás és Barbara Edelpöck viszonyából 1473. április 2-án fiú született, akit nagyapja után Jánosnak kereszteltek. A király által tudatosan terjesztett Corvinus-legenda alapján a herceg egész életében a Corvin vezetéknevet használta. Ekkor apja még nem gondolt fia örökösödésére, hiszen új házasságra és abból származó törvényes gyermekekre számított. Az elég hosszú ideig tartó viszony (és minden jel szerint igazi, nagy szerelem) feltehetően mérsékelte a király félrelépéseit. A változást Mátyás diplomatáinak sikere hozta magával. A boroszlói ostromzár alatt, 1474. október 30-án kapta meg a hírt, hogy I. Ferdinánd (Ferrante) nápolyi király hajlandó hozzáadni leányát, Beatrixot. Mátyás ennek annyira megörült, hogy az ostromlott Boroszlóban egy órán át zúgatta a harangokat, éjszaka pedig gyertyákkal és égő szurokhordókkal kivilágíttatta a várost.

Valóban, ez látszólag nagy sikernek tűnik. Az após király, az egyik legelőkelőbb európai dinasztia, az aragón királyi ház sarja volt. Igaz, a spanyolországi aragóniai és az itáliai nápolyi királyságok Uralkodói ekkor csak nevükben és címerükben voltak az aragón dinasztia sarjai, ugyanis a 14. század végén Aragóniai Eleonóra férjhez ment I. János kasztíliai királyhoz, és mivel az aragón ház uralkodó ága fiágon kihalt, Eleonóra fiai közül III. Henrik a kasztíliai, Igazságos I. Ferdinánd az aragón trónt örökölte. Az ő fia, V. Alfonz elfoglalta a nápolyi királyságot is 1435-ben. Nem lévén törvényes fia, Nápolyt házasságon kívüli gyermekére, I. Ferdinánd-ra hagyta, aki éppúgy 1458-ban lépett trónra, mint későbbi veje, Mátyás. Az aragón királyságot Alfonz öccse, II. János kapta meg. (Az ő fia, Katolikus Ferdinánd másodfokú unokatestvérét, Izabella kasztíliai királynőt feleségül véve együtt egyesítették Spanyolországot.) Aragóniai Beatrix tehát mind kasztíliai, mind aragóniai őseit tekintve széles rokonságú, igen előkelő királyleánynak számított, egy kis szépséghibával: az apja fattyú volt.

A nápolyi házasság azonban nem csupán az ara előkelősége miatt

volt politikailag fontos. Nápoly egész történelme során törekedett a Balkánon és a Földközi-tenger keleti medencéjében tért nyerni, ezért is jött létre már Kálmán király ideje óta annyiszor házassági kapcsolat a magyar királyok és a dél-itáliai, egymást váltó uralkodói dinasztiák közül. Ferdinánd király apja, Alfonz aragón és nápolyi király Hunyadi Jánossal tartott fenn kapcsolatot, aki egy időben meg is akarta hívni a magyar trónra. Az viszont bonyolította a helyzetet, hogy a nápolyi királyság a Szentszék hűbérese volt, I. Ferdinánd viszont nem állt mindig jó kapcsolatban hűbérurával, a pápával. Ezenkívül a nápolyi királyi ház rokonságban volt több itáliai fejedelmi családdal, így a magyar király apósa révén könnyen belesodródhatott olaszországi belső háborúkba. Elvileg azonban a török ellen hasznos szövetségesnek tűnt Mátyásnak Nápoly, igaz, ez egyedül az otrantói ügyben realizálódott.

1475. február elején megérkezett a bari érsek által vezetett nápolyi követség Boroszlóba, hogy a részleteket megtárgyalja. Valószínűleg nem tévedünk, ha azt gondoljuk, hogy a feltételek közé tartozott Mátyás szeretőjének eltávolítása az országból, amire ezután valóban sor is került. A király tehát az új ara érdekében kész volt szakítani szerelmével. Elképzelhető, hogyan érintette Edelpöck Borbálát a szakítás, s ráadásul még hároméves fiát is el kellett hagynia. A mai ember számára ez embertelen intézkedésnek tűnik, viszont politikai szempontból tökéletesen érthető volt. A jelek szerint anya és fia ettől kezdve gyakorlatilag nem találkozhatott. Talán egyetlen kivétel adódhatott: 1484. november 25-én Mátyás Barbara Edelpöck enzersdorfi várában tartózkodott az osztrák háború idején, s elképzelhető, hogy magával vitte tizenegy éves fiát az anyjához.

Aragóniai Beatrix 1457. november 14-én született Nápolyban, tehát tizennégy és fél évvel volt fiatalabb férjénél. Apja Izabelle de Clermonttal kötött házasságából született, aki azonban hamar meghalt, így Beatrix hatéves korában félárván maradt. Szép és nagy humanista műveltségű hölgy volt, s a jelek szerint azonnal nagy hatást gyakorolt leendő férjére. Beatrixért díszes kíséret ment Nápolyba. A legelőkelőbb magyar és cseh urakat küldte a király, a hivatalos követek közt két unokatestvérét, Dengelegi Pongrác János erdélyi vajdát és Vingárti Geréb Péter felső-sziléziai főkapitányt is ott találjuk, míg a kíséret tagjai között Mátyás másik unokaöccsét, Rozgonyi Lászlót. Velük ment Frangepán Bernardin gróf, aki

Nápolyban feleségül vette Ferdinánd király nővérének leányát, azaz új királynője első fokú unokatestvérét. (Később az ebből a házasságból született Frangepán Beatrixot veszi el majd feleségül Corvin János.)

Beatrix 1476. december 10-én Székesfehérvárott találkozott először leendő férjével, majd 12-én királynévá koronázták. Az esküvőre december 22-én került sor Budán. Az ünnepségek - Mátyás szokása szerint - hatalmas pompával zajlottak le. Ettől kezdve tehát új királynéja volt az országnak, aki huszadik évében járván, már érett nőként, mintegy uralkodótársi szerepet kezdett betölteni. A budai királyi udvarban 1440 óta nem élt királyné, leszámítva azt a három évet, amit Podjebrád Katalin ott töltött. Csakhogy Katalin gyermekként került Budára, nagy befolyással nem rendelkezett. Szilágyi Erzsébet pedig, aki bizonyos mértékben anyakirálynéi szerepet tölthetett be, inkább óbudai várában vagy birtokain élt, úgyhogy a királyi udvar gyakorlatilag csak férfiakból állt. (Edelpöck Borbála nem rendelkezhetett saját udvartartással, és az udvari ceremóniákban sem kaphatott szerepet.)

Beatrix érkezésével minden megváltozott. A felnőtt nápolyi királyleány jól ismerte a nyugati udvari etikettet, és azt akarta Magyarországon is meghonosítani. Az udvari történetírónak, Bonfininek feltűnt, és nyilván a kortársak is felhívták rá a figyelmét, hogy megváltozott az életstílus Mátyás környezetében. Korábban a királyok együtt lakomáztak az urakkal és a nemesekkel, de bárki bemehetett hozzájuk. Az étkezésnél nem volt pompa: nagy, négyszögletes asztalok mellett ettek, amelyeket piszkos terítők borítottak. A fény és a pompa inkább a díszes fegyverekben mutatkozott meg. Beatrix olasz szokásokat vezetett be. Arany-ezüst étkészletet használtak, a királyhoz való bejutást megnehezítették, ajtónál lók állták el az utat. Bonfini szerint az írásbeli kérvenyezés szokását is a királyné vezette be. Ez ugyan tévedés, nagyobb számban viszont valóban az 1470-es évek elejétől terjedt el, igaz, még Beatrix érkezése előtt. A királyné olasz ételekre is rászoktatta férjét, az olasz történetíró még Mátyás építkezéseit, művészet- és irodalompártolását is Beatrixnak tulajdonította. Valószínű, hogy a külföldi zenészek, az olasz Pietro Bono, a flamand Stockem vagy Mecchino valóban a királyné hívására érkeztek Budára, és szórakoztatták az akkori modern európai zenével az udvart. Mindez

visszatetszést szült Magyarországon, sajnálták az újításokba fektetett pénzt. Pedig elképzelhető, hogy csak annyi változás történt, ami egy agglegényi háztartásban nősülés esetén mindenütt bekövetkezik. (Gondoljunk csak például a piszkos asztalterítők tisztára cserélésére.)

Az újdonsült férj életében persze mindez döntő változást jelentett. Az uralkodó 1476-ig több mint 90 hónapot, tehát majd nyolc teljes évet tábori körülmények között élt le, ez pedig erősen kihatott életmódjára. Bonfini is kiemeli, hogy a katonáival közvetlen volt, bőkezű, a sebesülteket látogatta, néha még ápolta is. Egy boroszlói anekdota szerint az ostrom idején kapitányaival kockázott, elnyerte a pénzüket, és azzal fizette ki zsoldosait. Természetesen nem kell azt hinnünk, hogy Mátyás érzéketlen volt az etikett iránt, sőt. Közismert róla, mily nagy igyekezettel próbálta elkápráztatni a külföldi követeket, politikai személyiségeket udvara pompájával. Ez azonban csak diplomáciai eszköznek számított előtte, bizonyára jobban érezte magát a katonái között. Igaz, politikai cél ebben is vezethette. Mátyást kétségkívül szerették katonái, amit nem utolsósorban közvetlenségével érdemelt ki: ez tette őt különösen népszerűvé. Fennmaradt például egy 1476-ban, nem sokkal esküvője előtt Budán, egy jelentéktelen polgár, Zsámboki Albert házában kiadott oklevele, tehát a király még polgároktól is fogadott el meghívásokat, s ezeknek eleget is tett. Mindez házassága után már nehezen képzelhető el.

Beatrix hatása azonban nem csupán a király életvitelét változtatta meg. Mátyás minden jel szerint azonnal beleszeretett csinos, művelt és előkelő feleségébe, és mindenben beleszólást engedett neki. Ezentúl birtok- és más adományok esetében a király igen gyakran megemlítette a kiváltság-levélben, hogy Beatrix beleegyezésével történt. Ezzel alattvalói előtt is mintegy uralkodótársként mutatta be. A királyné befolyása azonban nem minden esetben volt hasznos. Beckensloer távozása óta az esztergomi érseki szék például gyakorlatilag üresedésben volt. 1480-ban Mátyás Beatrix öccsének, Aragóniai János bíborosnak adta azt, aki ugyan a címet nem kaphatta meg, hiszen a szökött érsek még élt, de a pápa mégis megbízta az érsekség kormányzásával. Sógora 1485-ben bekövetkezett halála után a közben immár jogilag is megürült esztergomi székbe a királyné nővérének, Ferrara hercegnéjének

1479-ben (!) született fiát, Estei Hippolitot nevezte ki 1487-ben. A nyolcéves gyermek érsekségéhez a pápa is hozzájárult. Mindez persze visszatetszést szült a magyar egyházban, de az országban is. Beatrix szerepe a legfontosabb magyar egyházi méltóság betöltésében nyilvánvaló, viszont Mátyásnak sem volt túl sok jó tapasztalata az addigi prímásokkal (Szécsi, Vitéz, Beckensloer), ezért bizonyára úgy vélte: felesége rokonaira jobban támaszkodhat.

Beatrix külpolitikai hatása sem vált az ország javára. Mátyás ugyanis apósa párthívévé vált, őt támogatta olaszországi tervei véghezvitelében. Mivel Ferdinánd király Nápoly befolyását Észak-Olaszországra is ki akarta terjeszteni, Mátyás már az 1477-es korneuburg-gmundeni béke titkos záradékában megállapodott a császárral arról, hogy a császár a milánói hercegség hűbéruraként megfosztja a hercegségtől a Sforza családot, s a hercegség birodalmi helytartójának Ferdinánd király fiát, Frigyes herceget, azaz a magyar király sógorát nevezi ki, s hozzáadja Kunigunda nevű leányát is. (Őt akarta korábban Mátyás feleségül venni.) Ennek fejében a magyar uralkodó lemondott volna a hadi kárpótlásról. Csakhogy III. Frigyesnek nem volt meg az a hatalma, hogy a nápolyi királyfinak adhassa Milánót.

Önmagában ez akár jelentéktelen epizódnak vehető, és éppúgy nem rontott az ország külpolitikai helyzetén, mint az Otrantót elfoglaló törökök ellen Mátyás apósának nyújtott hadi támogatása. Felhívta azonban a figyelmet arra, hogy a magyar király - felesége kedvéért - mindenben nápolyi rokonsága oldalán áll. A baj ebből következett. Ferdinánd terjeszkedési törekvései következtében szembe került a velencei köztársasággal, és nemegyszer saját hűbérurával, a pápasággal is, azaz azzal a két hatalommal, amely korábban Magyarországot pénzzel is támogatta. 1482-ben Velence összekülönbözött a ferrarai hercegséggel, ahol az uralkodó felesége a nápolyi király leánya, ezáltal pedig a herceg Mátyás sógora volt. Ferdinánd király ezért háborúba keveredett Velence szövetségesével, IV. Sixtus pápával. A magyar király csapatokat ajánlott fel rokonainak, és csak azért nem jött létre háború Mátyás és a pápaság, illetve Velence közt, mert Mátyás túl sok pénzt kért a segítségért. Néhány év múlva, 1485-ben az új pápa, VIlI. Ince indított háborút Ferdinánd nápolyi király ellen, akit ki is akart közösíteni. Mátyás erre 1486 januárjában tanácsa, valamint a

velencei és firenzei követek jelenlétében (az 1486-os országgyűlés idején!) bejelentette, hogy felmondja az engedelmességet a pápának, és egyetemes zsinat összehívását szorgalmazza. Most valóban küldött csapatokat Nápolyba, azt a fenyegetését azonban nem váltotta be, hogy serege élén maga is odamegy. Mivel rövidesen létrejött a béke Nápoly és a Szentszék közt, a viszály elsimult, Mátyásnak pedig Estei Hippolit kinevezése érdekében helyre kellett állítania a pápasággal a jó viszonyt. A bizalom azonban megszűnt iránta a Szentszéknél.

Más szempontból is károsnak bizonyult a nápolyi kapcsolat. Miután III. Frigyes fia, Miksa főherceg 1477-ben feleségül vette Merész Károly leányát, Máriát, a burgundi hercegség örökösnőjét, majd felesége halála után 1482-ben kiskorú fia, Szép Fülöp helyett Európa egyik leggazdagabb országának tényleges uralkodója lett, ez nagy veszélyt jelentett a francia királyság számára. Franciaország és Magyarország így természetes szövetségessé váltak. Csakhogy a franciák Olaszország felé akartak terjeszkedni, és az ifjabb Anjou-dinasztiát a nápolyi trónra segíteni. A Szentszék is ezt támogatta, mert meg kívánt szabadulni Ferdinánd királytól, akinek pedig a magyar király volt legerősebb külpolitikai támasza. Ezek után hiába küldött Mátyás követségeket Franciaországba, a francia szövetség nem jöhetett létre. (Dzsem herceg kiadatásának megtagadása mögött is részben ez a konfliktus állt.) Tovább rontotta a viszonyt a Szentszékkel, hogy 1488-ban az Egyházi Államhoz tartozó Ancona fellázadt a pápaság ellen, és Mátyást ismerte el királyának. Mátyás VIlI. Ince tiltakozására ugyan azzal érvelt, hogy csak a török és Velence ellen akarja megvédeni a várost, mégsem adta azt vissza a Szentszéknek.

A magyar király így ifjú és művelt felesége hatására számos diplomáciai ballépést követett el. Beatrixszal való kapcsolata ugyan változatlanul erős maradt, azonban egyre több ellentét is felmerült a házaspár közt. Rövidesen kiderült ugyanis, hogy a nápolyi feleség meddő, azaz Mátyásnak nem lehet törvényes utóda. Nem véletlen tehát, hogy a király az Edelpöck Borbálától született fia, Corvin János örökösödését kívánta elősegíteni. Kezdetben ő is arra gondolt, mint számtalan középkori uralkodó, hogy fattyú fiának püspökséget juttasson. János hercegnek a győri püspökséget szánta, talán azért, mert tudta, hogy Károly Róbert király törvénytelen fia, Kálmán

herceg (Nagy Lajos bátyja) is győri püspök volt. Amint azonban biztossá vált Beatrix meddősége, szisztematikusan igyekezett fia örökösödését felépíteni. Beatrix-érthető módon - halálosan gyűlölte mostohafiát és annak anyját, az utóbbit azzal is megvádolta, hogy az ő boszorkánykodása következtében nem lehet saját gyermeke.

Először 1479-ben adományozta erdélyi köznemeseknek a koronára szállott birtokrészeit fiának, a méltóságos János liptói hercegnek és hunyadi grófnak. (Liptói hercegség akkor még nem létezett.) Ez önmagában még nem jelentett sokat, hiszen a győri püspökség csak egy év múlva ürült meg, és utána nevezte ki a pápa a hétéves János herceget a püspökség adminisztrátorának. 1482-től azután minden eladományozható birtok Corvin János kezére került, az elsők között pedig a család ősi fészke, a hunyadvári uradalom. Szilágyi Erzsébet 1484-ben bekövetkezett halálakor a fiától neki adományozott Hunyadi-vagyont végrendeletileg egyetlen unokájára, János hercegre hagyta. (Feltehetően amúgy is ő foglalkozott Edelpöck Borbála eltávolítása után a kisfiúval.) Mátyás a kihalt vagy jószágvesztésre ítélt családok uradalmait korábban elsősorban az általa kiszemelt és bárói méltóságra emelt uraknak adta, 1482-től - egy-két kivételtől eltekintve - Corvin az egyetlen kedvezményezett. (1490-ben, apja halálakor már ő volt az ország messze legnagyobb birtokosa: 30 vár, 17 kastély, 49 mezőváros és 1000 falu ura.) Ezenkívül 40 000 aranyforint értékben „zálogba" adta a király fiának Pozsony, Komárom és Tata várait a pozsonyi és komáromi megyés-ispánságokkal. Ausztriában és a cseh tartományokban is számos vár került zálogjogon Corvin kezére.

A megyésispánságok fiára ruházása azonban nem csupán ebben a két megyében történt. Mátyás kormányzatában a megyék betöltésénél két egymástól élesen elváló periódus különböztethető meg. Feltűnő módon uralkodása első felében egymaga több megyét adományozott el örökös ispánságként, mint elődjei összesen. Ez azt jelentette, hogy az eladományozott megye vezetőjét immár nem az uralkodó nevezte ki, hanem az ispánság öröklődött. Mindez persze sértette a megyei nemesség érdekeit: az állítólag a köznemeseket támogató és rájuk támaszkodó király itt sem úgy járt el, ahogy az elvárható lett volna, mivel elsősorban a főkegyúri jog alapján tőle jobban függő főpapságot erősítette. Már korábban is Esztergom,

Veszprém és Nyitra megye az ottani főpap örökös ispánságának számított, Mátyás alatt ez történt Győr, Bihar, Heves, Bács és Baranya megyékkel. (Győr már az interregnum idején a püspök kezére került,.a király ezt csak megerősítette.)

De még ennél is jelentősebb változás volt, hogy világiak is hozzájutottak ehhez a joghoz. Ez lényegében a 14. századi honor-rendszerre megy vissza. Az Anjou-korban ugyanis egyes várak egy bizonyos megyésispánság „honor"-jához tartoztak, tehát az uralkodó a vár eladományozása után is többnyire a vár urát nevezte ki megyésispánná. Ez azonban csupán szokás volt, nem pedig jog (volt eset, amikor más lett az ispán), de még ez sem egy családhoz, hanem egy várhoz kötődött. Mátyás alatt lettek örökös ispánok a Komorowskiak Árva és Liptó, a Szapolyaiak Szepes, Ernuszt János Turóc, a Bánfiak Arad és Verőce, a zagorjei grófok Varasd megyében. Egyesek közülük - mint láttuk - egyben örökös grófok is lettek.

E politika azonban Mátyás uralkodása utolsó évtizedében ellenkezőjére fordult. A püspök örökös ispánok közül a nyitrai, a váradi és a veszprémi püspök, valamint a kalocsai érsek elvesztették megyéiket. A világiak közül Komorowski, a zagorjei grófok, Ernuszt János megszűntek örökös ispánként. Bánfi Miklós is elvesztette mindkét megyéjét, Verőcét azonban rövidesen visszakapta.

Az örökös ispánságok számának drasztikus és jogszerűnek egyáltalán nem mondható csökkentése egy új rendszerrel függ össze. Azokban a megyékben ugyanis, ahol Corvin János kezére jutott az a vár, amely egykor az ispáni honorhoz tartozott, a király tartományi méretű megyekoncentrációkat hozott létre. Az ispánságot ezekben természetesen nem a trónörökösnek tekintett Corvin töltötte be személyesen, hanem az ő nevében a király egyik megbízható embere. Ilyen volt elsősorban Cecei Kis Máté, aki két megyetömb kormányzatát kapta meg ispánként. Nyugaton a Komorowskiaktól és Ernuszttól elkobzott birtokokra támaszkodva ő volt Árva, Liptó, Nyitra és Turóc ispánja, többnyire azonban csak a liptói ispán címet viselte. Úgy tűnik, ezt tekintették liptói hercegségnek. Északkeleten Cecei töltötte be az abaúji, sárosi, ungi és zempléni ispánságot is, azaz összesen nyolc megyét kormányzott. A Ceceivel szoros kapcsolatban álló Ráskai Balázs budavári

udvarbíró (és mint ilyen, a királyi uradalmak fő jószágkormányzója) a keleti Cecei-tömbbel dél felé szomszédos területet: Békés, Bereg és Szabolcs megyéket kapta meg. Szabolcs kivételével ezek is a Corvin kezén levő várakhoz (Gyula és Munkács) tartoztak. Nyugaton Komárom került a budavári udvarbíró kezére, és mivel ebben a minőségében ő volt a jászkunok ispánja, továbbá jelentős szava volt a megyésispánnal nem rendelkező Pest és Pilis megyék területén is, megvolt az összeköttetés keleti „tartománya" és Komárom megye között. Végül Kinizsi Pál az alsó-magyarországi főkapitánysághoz tartozó Csanád, Csongrád, Temes és Torontál megyékhez megkapta Bácsot, Bihart, Bodrogot és Veszprémet. A Corvin kezére került Varasd megyét a zagorjei ispánsággal, továbbá Zala megyét Kövendi Székely Jakab regedei kapitány irányította. Ezeken kívül is több megye: Arad, Hunyad, Pozsony és Valkó, valamint részben Baranya ispánságát is Corvin nevében kormányozták. (Baranyában megosztva az örökös ispán Ernuszt Zsigmond pécsi püspökkel.)

Ha tekintetbe vesszük, hogy Cecei és Ráskai tömbjei határosak voltak a királyné kezén levő Borsod, Máramaros és Zólyom megyékkel, nyilvánvaló a cél: feladatuk a királyné territoriális hatalmi bázisának a megfigyelése is volt. A megyék jogkörének 1486-os megerősítése és a megyék majd egyharmadának a Corvinhoz kötődő, megbízhatónak tűnő emberek kezére játszása egy kigondolt terv részének látszik. A tartomány méretű megyekoncentrációk élére - Kinizsi kivételével - köznemesi udvari nemesek kerültek, akiknek azonban a király nem adott bárói méltóságot. Nem véletlen, hogy 1490-ben Cecei, Ráskai és Székely Corvin trónörökösödését támogatták, az időközben báróvá lett Kinizsi pedig ellene foglalt állást.

A király ugyanígy akarta - és nem csupán a zálogként kezére adott várakkal - Corvin hatalmát a megszállt tartományokban is kiépíteni. Ez legjobban Sziléziában mutatható ki. Mátyás itt különböző részhercegségeket akart más-más módszerrel fiának adni. Először 1485-ben az opavai (Toppau) hercegséget szerezte meg fia számára Podjebrád Viktorintól (cserébe elkobzott szlavóniai birtokokért, amelyeket később volt sógorától elvéve, ugyancsak fiának adott). Fél tucat hercegséget juttatott a továbbiakban fiának. Az 1488-as glogaui háború is azért tört ki, mert Sagani János herceg korábban

beleegyezett a glogaui hercegség átöröklésébe, ezt azonban visszavonta, mivel vejei, a Podjebrád hercegek ellenezték.

Corvin János örökösödése nem tetszett Beatrixnak, aki abban a hitben élt, hogy megkoronázott magyar királynéként maga örökölheti a trónt. Mátyás hiába kísérelte meg feleségét jobb belátásra bírni. Diplomáciai úton még apósához is fordult, hogy győzze meg leányát, az ellentét azonban felesége és annak mostohafia között tovább erősödött. A király fia jövője biztosítását házassággal is erősíteni akarta. Sikerült is megállapodnia az egyik leggazdagabb olasz fejedelemséggel, a milánói hercegséggel, hogy Gian Galeazzo Sforza herceg húgát, Bianca Mariát adják oda nagy hozománnyal Corvinhoz. Filipec János kancellár, magyar követ, Corvin megbízottjaként 1487. november 25-én meg is kötötte Milánóban a házasságot, de a menyasszonyt sohasem hozták Magyarországra. (Később Miksa császár felesége lett, miután a pápa felbontotta az el nem hált házasságot.) A házasság tényleges létrejöttét hol a Sforzák, hol maga Mátyás késleltette, a magyar király ugyanis nem tett le arról, hogy jobb házból való feleséget talál fiának. Beatrixnak pedig amúgy sem tetszett a terv, ami különben a nápolyi királyi ház érdekeivel nem mindig egybeesően kapcsolta be Magyarországot az itáliai belviszonyokba.

Corvin János egy gyerekkori baleset következtében enyhén sántító ifjú volt, aki kitűnő nevelést kapott. Nevelője az olasz Taddeo Ugoletti lett, de apja itáliai humanistái műveikben gyakran emlegették a herceget, ha éppen nem neki ajánlották műveiket. Nyilvánvaló, hogy ezzel jó pontot akartak szerezni az egyetlen gyermekét nagyon szerető apánál. Bizonyára katonai nevelésben is részesült, hiszen élete vége felé, horvát-szlavón bánként eredményesen harcolt a törökökkel. Az akkori művelt emberek számára kötelező klasszikus latinon kívül biztosan tudhatott németül, édesanyja nyelvén, valamint valamely szláv nyelven is. Talán nem érdektelen megemlíteni még egy apróságot. A középkorban - szemben a korabeli Nyugat-Európával - szinte kizárólag latin nyelvű oklevelek és magánlevelek készültek Magyarországon. Az első teljes szövegben magyarul írt levél Mátyás uralkodásának utolsó évtizedéből származik. Az ötödik fennmaradt magyar levelet viszont épp Corvin János írta 1502-ben a szlavóniai Krapinán, amelyet így fejezett be: „Janoss herczeg keze Jrassa".

Lehet, hogy tévedünk, de talán mégis jelzés értékű a Szlavóniában, szláv környezetben élő herceg saját kezű magyar szövege. Bár Mátyástól ilyen szöveg nem maradt fenn, talán nem véletlen, hogy a királyfi, osztrák anyja ellenére, egyik legelső magyar nyelvű levélírónkká vált. (A többi anyanyelven írók Szilágyi Erzsébet, Mátyás és épp Corvin János szolgálatában álltak.)

Az utolsó évek. Mátyás halála és ennek következményei

Bár már a korábbiakban többször eljutottunk a nagy király uralkodásának végéig, szándékosan nem érintettünk lényeges, épp az utolsó években bekövetkezett eseményeket. Mátyás ausztriai sikerei és olasz politikája ugyanis nagyban hozzájárultak nemzetközi értékelésének megváltozásához. Az Európát védő, törökverő hős nimbusza elhalványult. Régi támogatói, a Szentszék és Velence - különösen a törökkel kötött béke és a király olasz politikája következtében - immár nem bíztak benne, s nagy ellenfele, III. Frigyes császár ezt ki is használta. A 15. század második fele volt ugyanis az a korszak, amikor a politika kezdte befolyásolni a nemzetközi közvéleményt. Ebben Mátyás maga is nagy mester volt, de a császár sem volt e téren elhanyagolható ellenfél. III. Frigyes annak idején a német nemzeti érzelmekre hatva tudta Merész Károlyt kiűzni a birodalomból, most Ausztria, egy német tartomány elfoglalása hasonló eljárásra késztette. Ismeretes, hogy Magyarország magát tartotta - joggal - a kereszténység védőbástyájának a török ellen. Most III. Frigyes azt írta: „a magyar király bennünket, tartományainkat és alattvalóinkat, amelyek a német nemzet kapui és pajzsai a hitetlenek és idegen nemzetek ellen", hosszú évek óta támad és károsít (1486). A következő évben azt írja, hogy Mátyás „alacsony származású és a németek különleges ellensége és gyűlölője". Igaz, Mátyás is leírta, hogy valaki „német, tehát a magyarral eleve ellenséges vérből" származik. 1489-ben III. Frigyes pedig már egyenesen azt állította, hogy Mátyás nemcsak az ő tartományát, „hanem az egész német nemzetet maga alá akarja gyűrni".

Ezzel a propagandával ugyan nem szerzett több segélyt a magyarok ellen a császár, de megakadályozta, hogy Mátyás komoly szövetségest találjon a német fejedelmek között. III. Frigyes azonban azt mégiscsak elérte, hogy lehetetlenné tette a magyar király egyik legfontosabb politikai céljának beteljesítését: Mátyás nem lett római király és ezzel a császári méltóság várományosa, nem tudta Zsigmondot követni. A császár ugyanis puccsszerűen, a

szabályokat több helyen megsértve, megválasztatta fiát, Miksát római királynak. 1485 decemberére összehívta a választófejedelmeket és a birodalmi rendeket Würzburgba, majd a gyűlést Frankfurtba helyezte át. A meghívóban szó sem volt a római királlyá választásról, elmulasztotta viszont a cseh király, azaz az első világi választófejedelem meghívását. Ez ugyan szabálytalan volt, de mivel mind Ulászló, mind Mátyás a császár által megerősített királynak számított, egyszerűbb volt mindkettőt kizárni a választásból. III. Frigyes személyesen jelent meg a birodalmi gyűlésen, sőt magánál a választási aktusnál is ott volt 1486. február 16-án. Ez is teljesen szokatlan eset, hiszen III. Frigyes nem számított a választófejedelmek közé. Végül elmulasztotta a pápa jóváhagyását kikérni. A „puccs" azonban sikerült, Miksa egyhangú szavazással lett római király, és nyomban utána a császár jelenlétében Aachenben meg is koronázták.

Mióta a néhány éve kiadott birodalmi gyűlési aktákat ismerjük, nyilvánvaló, hogy a gyűlés elsődleges célja Mátyás németországi terjeszkedésének visszaszorítása volt. Ebben a császárral egységesen foglalt állást az egész választófejedelmi kollégium. Sőt, az Ausztriában vesztes III. Frigyesnek ezáltal lehetősége nyílt offenzívabb magyarellenes külpolitikát folytatni. Március 20-án magyar támadás esetére katonai szövetséget kötött a mainzi, pfalzi és szász választófejedelmekkel. Az egymással viszálykodó Köln és Trier később csatlakozott, a brandenburgi választó pedig néhány nappal a szerződés megkötése előtt meghalt. Újra szóba került a magyarellenes szövetség a lengyelekkel. III. Frigyes már 1485 végén rávette IV. Kázmér királyt, hogy küldjön követséget a Mátyással szembeni összehangolt akció előkészítésére. Ennek eredményeként közös német-lengyel követség utazott Velencébe, hogy megszervezzen egy, a török ellen irányuló hadjáratot. Nyilvánvaló, hogy az igazi cél Magyarország lett volna. Az adriai köztársaság azonban ekkor békében élt a törökökkel, és nem volt érdekelt egy magyar háborúban sem Magyarország dalmáciai igényei miatt. Így a császár iránti jóindulatú semlegességen és a déli osztrák tartományok biztosításán kívül másra nem volt hajlandó.

Mátyást súlyosan érintette fő politikai céljának a meghiúsítása. Először Ulászlót igyekezett maga mellé állítani. Felhívta a figyelmét, hogy választófejedelemként súlyos sérelmeket szenvedett,

ami a választást esetleg érvényteleníthети. (Arról bölcsen hallgatott, hogy addig magát tartotta törvényes választófejedelemnek, most viszont Ulászlót ismerte el annak.) Úgy gondolta, hogy a lengyel király is majd fia mellé áll, IV. Kázmér azonban akkor már a császár szövetségese volt, így nem jelent meg Mátyás és Ulászló csúcstalálkozóján, akik 1486. szeptember 11-én jihlavában szövetséget kötöttek. Ennek azonban nem lett sok eredménye. A cseh rendek nem mentek bele egy osztrák háborúba, apja és a választófejedelmek is Ulászló kibékítésén fáradoztak, aki végül is elismerte Miksa megválasztását.

Lehettek volna Mátyásnak az új római királlyal szemben más szövetségesei is, de ezt sem sikerült realizálni. VIII. Ince pápa az előzetes jóváhagyás elmaradása miatt tiltakozott, és egy ideig nem is ismerte el az új római királyt. Csakhogy éppen 1486 elején küldött követséget a császárhoz Ferdinánd nápolyi királlyal szembeni katonai támogatásért. Háborúra ugyan nem került sor, de az természetes, hogy a pápa nem kívánta a nápolyi király veje, azaz Mátyás számára kikaparni a gesztenyét. Több eredménnyel kecsegtetett Mátyás számára a Miksával mint burgundi herceggel szemben álló VIII. Károly francia király fellépése, azt azonban már láttuk, hogy egy magyar-francia szövetség létrehozását ugyancsak a nápolyi kérdés akadályozta meg. Ráadásul a frankfurti birodalmi gyűlésen Tudor VII. Henrik angol király követei is megjelentek, akik meg is állapodtak Miksával. Ez pedig északnyugatról fenyegette Franciaországot.

Maradt volna még Bajorország. Hercegei ugyan nem viselték a választófejedelmi méltóságot, azonban a Német Birodalom leghatalmasabb fejedelmének számítottak. A Wittelsbach-dinasztia és a Habsburgok közt állandó volt a rivalizálás, ami nemegyszer komoly ellentétekhez vezetett. György és IV. Albrecht hercegek, noha az utóbbi III. Frigyes császár veje volt, távol tartották magukat a birodalmi gyűléstől, de a birodalmi közhangulat miatt nem mertek Mátyás mellett kiállni, igaz, csapatokat sem küldtek ellene. Egyedül a svájci kantonok - akikkel a magyar király megállapodott - kerülhettek volna még szóba, ebből sem jött azonban létre katonai együttműködés.

Annak ellenére, hogy a magyar diplomácia egész Európát behálózta,

és még a moszkvai cárral is felvette a kapcsolatot, Mátyás uralkodása végére politikailag egyedül maradt. A királyt az elszigetelődéstől még olasz kapcsolatai sem szabadították meg, sőt inkább hozzájárultak ahhoz. Ausztriában Bécsújhely elfoglalása után megmerevedtek a frontok, reménytelenné vált a háború győzelmes befejezése. A helyzet hasonló volt a cseh háború utolsó szakaszához, abban azonban különbözött, hogy akkor a török miatt mellette állt még a Szentszék és Velence is, de a Német Birodalmon belül is akadtak támogatói. A háború egyre jobban megterhelte Mátyás országait, a korábban hozzá annyira hűséges Sziléziában is nőtt az elégedetlenség, noha ott kisebb volt az adóprés a magyarországinál.

Egyetlen lehetőség a béke maradt, ezt azonban csak presztízsveszteség nélkül köthette meg Mátyás. Időleges fegyverszünetek követték egymást, közben folytak a béketárgyalások. Ezt különösen pártolta Miksa római király, aki egyrészt igen tisztelte Mátyást, másrészt saját burgundi, francia-ellenes politikája miatt békét akart a birodalom keleti felén. Csúcstalálkozót is kezdeményezett, amelyen azonban a magyar király betegeskedése miatt nem tudott megjelenni, hanem 1489 szeptemberében kancellárját, Filipec Jánost küldte el Linzbe. Itt azonban Mátyás túl magas pénzkövetelése miatt a tárgyalások megfeneklettek.

A következő hónapban Mátyás különös ajánlattal küldte Székely Jakab regedei kapitányt az akkor Ljubljanában (Laibach) tartózkodó császárhoz. Eszerint amennyiben a császár Bosznia és Horvátország királyává teszi Corvin Jánost, akkor Mátyás visszaadja a stájerországi és karintiai elfoglalt területeket, a magyar rendekkel pedig hűségesküt tétet le III. Frigyesnek és fiának, Miksának, továbbá biztosítja magyar trónöröklésödésüket, Alsó-Ausztriát azonban megtartja. A császár viszont ragaszkodott örökös tartománya visszaadásához. Furcsa helyzet állt elő. Mátyás hajlandó lett volna fia érdekében belemenni abba, ami ellen 1463 óta küzdött, a Habsburgok magyar királyságába, sőt a Szent Korona egyik országát, Horvátországot elszakítani Magyarországtól. Az más kérdés, hogy Corvin független királyként és egyben Magyarország legnagyobb birtokosaként enyhén szólva is megnehezítette volna a Habsburgok uralkodását.

Ez az ajánlat egyben azt is mutatja, hogy Mátyás nem volt biztos fia magyar királyságában. Annál is furcsább ez, mert az urakat, a fontosabb tisztségviselőket, valamint a királyi városokat már nyáron megeskette arra, hogy Corvint választják királyukká. Igaz, Beatrix nyíltan harcolt saját királyságáért, sőt apjától is érkezett e célból követség a királyhoz.

Mátyás viszont ekkor már beteg volt. Élete jó részét tábori körülmények közt töltötte, több ízben megsebesült, ami bizonyára hozzájárult egészsége romlásához, s erről külföldön is tudtak. 1489 tavaszán állapota annyira megromlott, hogy nem tudott járni: hordszéken vitette magát. Nyáron némi javulás következett be, ősszel azonban köszvénye ismét súlyosbodott, lába és térde dagadni kezdett, láz is gyötörte. Ezért nem tudott Linzbe utazni. 1490 januárjában állapota javult, így az 1489 tavaszától Budán tartózkodó Mátyás bécsi utazásába beleegyeztek az orvosok. Az uralkodó azonban feltehetően tisztában volt helyzetével, és elutazása előtt a budai várat a könyvtárral és kincstárral együtt fiára bízta, s ezeket Corvin János nevében továbbra is Ráskai Balázs várnagy és udvarbíró tartotta kezében. A királyi pár és Corvin Visegrádon keresztül utazott, ahol ugyancsak János herceg vette át a várat, egyben a Szent Korona kulcsát is.

Bécsben Mátyás látszólag jól volt, de néhány esemény már mintegy előrevetítette a jövendő változásokat. Március 12-én Bakócz Tamás királyi titkár eladományozta bécsi házát: a tanúk Ernuszt Zsigmond pécsi püspök és Geréb Péter voltak. Április 4-én, virágvasárnap reggelén a búcsúzó svájci követ felkereste Nagylucsei Orbán kincstartót, hogy a számára a királytól kiutalt pénzt megkapja. Orbán azonban közölte, hogy nincs elég a pénztárban, csak egy részét tudná kifizetni, várjon néhány napig. A követ udvariasságból nem vett fel semmit, járandóságát azonban már sohasem kapta meg.

A király részt vett a hosszú virágvasárnapi szertartáson, utána pedig lovaggá ütötte a távozó velencei követet. Beatrix ezalatt végig akarta járni Bécs templomait, így az étkezést későbbre halasztották. Az éhes király fügét kért, és mivel romlottnak találta, dührohamra fakadt. Beatrix közben megjött, de ő sem tudta lecsillapítani. Mátyás szédülni kezdett, a szemei elsötétedtek, mire a hálószobájába vitette magát, ahol hat óra tájt állítólag agyvérzés

érte. Nyomban odahívták fiát, két unokatestvérét, Geréb Pétért és Mátyást, Nagylucseit, Bakóczot, Szapolyai István osztrák főkapitányt és Bátori István vajdát. A királynak nagy fájdalmai voltak, csak „haj, haj" és „Jézus" kiáltások hagyták el ajkát. A következő nap már beszélni sem tudott, végül április 6-án, kedden reggel 7 és 8 óra között meghalt.

A király halála után nyomban mendemondák keletkeztek, többek közt arról is, hogy Beatrix megmérgezte. Mátyás halálát Bonfini örökítette meg. Amikor 1890-ben Fraknói Vilmos megírta a király életrajzát, a híres Korányi Frigyes belgyógyász professzorhoz fordult, aki Bonfini leírása alapján „agy-gutaütést" diagnosztizált, amit a köszvényből vezetett le. Egy Dr. Herwig Egert nevű osztrák belgyógyász főorvos 1982-ben ugyan nem zárta ki Korányi diagnózisának helyességét, de rámutatott a leírás ellentmondásaira is. Szerinte vagy a mellkas, vagy a gyomor súlyos megbetegedéséről van szó, de nem lehetetlen a mérgezés sem. Kétségtelen, hogy leginkább Beatrixnek állt érdekében férje halála, hiszen Corvin János örökösödése még nem volt biztos, az esetleges trónjelöltek közül Ulászló csak névleg volt nős, Miksa pedig özvegy. Ennek ellenére az igazságot sohasem fogjuk megtudni. Nem szabad elfelejteni, hogy a király már súlyos beteg volt, így talán mégis a természetes halál a legvalószínűbb.

Bár mindenki sejtette, hogy rövidesen bekövetkezik a szomorú esemény, annak megtörténte készületlenül érte az országot és annak vezetőit. Filipec kancellár Morvaországban volt, ahol talán ugyancsak Corvin örökösödésének elősegítésével foglalkozott. A király április 24-ére országgyűlést hívott össze, kétséges azonban, hogy azon akár fia királyválasztását, akár új nádor választását akarta volna elérni. Ami viszont a további események szempontjából lényeges: a halál éppen az 1490. évi rendkívüli adó beszedésének idejére esett, így annak legfeljebb töredékei juthattak el a kincstárba, minek következtében az üres volt.

A király halála után - törvényes örökös hiányában - az államhatalom gyakorlását a királyi tanács vette át. A bécsi Stephanskirchében tartott gyászistentisztelet után hajón szállították Mátyás holttestét Budára. Útközben megálltak Komáromban, innen bocsátották ki a királyválasztó országgyűlésre a meghívókat. Beatrix

királyné mellett öt püspök és három világi úr pecsételte meg. Corvin - feltehetően mint trónjelölt - nem szerepel köztük. Noha a városokat 1475 óta nem hívták meg az országgyűlésekre, most igen, hiszen a királyi városok polgárai mégis csak a rendek közé tartoztak, és joguk volt részt venni a királyválasztáson. A meghívó azzal indokolja a gyors választás szükségességét, hogy az elárvult ország ne károsodjon. A nagyuraknak küldött meghívó azonban ennél bővebb. A károsodással kapcsolatban megjegyzik, hogy „a mindenünnen körülvevő ellenség miatt". Ezenkívül meghagyják, hogy senki se próbáljon valami újítást megkísérelni, mert a béke és a haza megzavarói nem kaphatnak kegyelmet. A királyi tanács tehát tisztában volt az uralkodó halálának bel- és külpolitikai következményeivel.

Valóban, Mátyás halála ijesztő félelmet és zavarodottságot eredményezett az országban. Bonfini udvari történetíró plasztikusan írja le a nagy ijedtséget, valószínűleg ezzel kezdődött az „igazságos Mátyás" legendájának kialakulása. Az olasz humanista ugyanis elmondta, hogy azok, akik eddig a királyt hibáztatták a súlyos adóteher és az állandó háborúk miatt, most félnek, és akár hatszoros adót is fizetnének, ha azon kiválthatnák a királyt a másvilágról. A félelmet és a zavarokat Bonfini mellett okleveles adatok is igazolják. Míg Magyarországon a félelem és a bánat terjedt el, a meghódított tartományokban mindenki megkönnyebbült, és igyekeztek megszabadulni a magyar uralomtól. Boroszló városa első lépésként lemondatta, majd pedig kivégeztette Heinz Dompnig városkapitányt. Jörg von Stein, a király sziléziai helytartója elmenekült.

A királyt, miután Budán elsiratták, április 25-én temették el a székesfehérvári koronázó templomban, a magyar királyok ősi temetkezőhelyén. Beatrixot Budán hagyták, állítólag azért, hogy sírásával ne zavarjon. A szertartáson amúgy is viszonylag kevesen vettek részt: az urak a választásra készülődtek.

A baj csak az volt, hogy több trónjelölt is akadt. Bátori István vajda és egyben országbíró kormányzónak akarta volna magát megválasztatni. Ennek egyetlen haszna a trónutódlás kérdésének elhalasztása lett volna, őt azonban a királyi tanács még Bécsből tartományába, Erdélybe küldte, hogy ott tartsa fenn a rendet. Ezzel

gyakorlatilag sikerült kizárni a kormányzóválasztást, Bátori pedig nem mondhatott ellent, hiszen köteles volt eleget tenni vajdai megbízatásának.

A fő jelölt ugyan Corvin volt, helyzetét azonban nem mondhatjuk rózsásnak. Filipec kancellár Morvaországból visszaérkezve már Bécsben közölte a milánói követtel - azaz Corvin sógorának megbízottjával, aki igyekezett mindent megtenni a herceg megválasztásáért -, hogy ha Mátyás még egy ideig él, keresztül tudta volna vinni fia örökösödését, ez azonban most valószínűtlenné vált. Igaz, ő akkor már minden jel szerint Ulászló cseh királyt támogatta. A herceg vagy tanácsadói is rájöttek a veszélyre, és megkezdték a szervezkedést. Corvin április 21. után már sereget gyűjtött, mégpedig zömében a délvidéki végvárakból vont ki csapatokat. Április 27-én a visegrádi fogságából Váradi Péter - aki elvben még mindig főkancellárnak számított, hiszen állását nem töltötték be - felajánlkozott a hercegnek, aki Budára hozatta, és május 20-án szabadon is bocsátotta. A kalocsai érsek valóban hű maradt Mátyás fiához, viszont ez a lépés növelte Corvin ellenfeleinek számát, hiszen akik annak idején a főkancellár ellen fordultak, most tarthattak Váradi bosszújától. A kalocsai érsekség javai például a főpap bebörtönzése óta Kinizsi kezén voltak, aki azokat nyilván nem akarta visszaadni. A királyi tanácsban Beatrix, Filipec, Nagylucsei, Bakócz és a Geréb fivérek ellenezték a kiszabadítást, Váradit azonban a hercegnek mégis szabadon kellett bocsátania, hiszen ehhez a pápa ragaszkodott.

Beatrix látványosan fejezte ki megsértődését. Május 24-én kiköltözött a budavári palotából Nagylucsei kincstartó (és nádorhelyettes!) városi házába. A királyné lassan rájött, hogy egyedül nem lehet uralkodó, ezért mostohafia örökösödését megakadályozandó olyan jelölt mellett foglalt állást, aki hajlandó lett volna őt feleségül venni, így királyné maradhatott volna. Beatrix kezén a királynéi birtokokon (köztük három megyén) kívül jelentős királyi „rendes" bevételi források voltak, így a körmöcbányai bányakamara a pénzveréssel és a máramarosi sóbányák. Pénze is volt, így az ő támogatása sokat segíthetett egy trónjelöltnek.

Az 1463-as szerződés alapján a Habsburgok is igényt tarthattak a

magyar trónra. Mátyás halála a legkedvezőbb helyzetben érte őket. Miksát éppen nem kötötte le a franciákkal való ellentét, 1490. március 16-án pedig sikerült rávennie rokonát, Zsigmond főherceget, a leggazdagabb osztrák tartomány, Tirol fejedelmét, hogy mondjon le az ő javára. A római király tehát három héttel Mátyás halála előtt nem várt módon gyarapodott hatalomban és pénzben. Apja, a császár már április 9-én parancsot adott a magyar kézen levő terület felszabadítására. Miksa Innsbruckból később, április 19-én reagált a halálhírre, egyben el is küldte igényét a magyar rendeknek. Kisebb csapatokat ő is küldött Magyarország ellen, de a Tirolban kapott 50 000 forintja egyelőre nem volt elég komolyabb háborúra, a választást pedig illett megvárnia.

A Jagelló testvérek mint Zsigmond és Albert királyok leszármazottjai szintén bejelentették igényüket a magyar trónra. IV. Kázmér király és felesége úgy gondolta, hogy elsőszülöttjük, Ulászló már ki van elégítve a cseh királysággal, ezért a másodszülött János Albert jelölését támogatták. Jó katona hírében állt, mivel 1489-ben legyőzte a Lengyelországba tört tatárokat. A lengyel hercegnek sok támogatója akadt Magyarországon, elsősorban a köznemesség körében, de mellette állt a király hadvezérei közül Magyar Balázs és egy ideig Bátori István is: hatott az egykori magyar-lengyel perszonálunió emléke, valamint hadvezéri nimbusza.

De az idősebb Jagelló testvér, Ulászló sem akart lemondani a magyar trónról (Kázmér, az 1471-es trónkövetelő közben meghalt). A három külföldi pretendens közül ő mozgósított legelőször, Pénzt vett kölcsön, és június 23-án 10 000 lovassal és 5000 gyalogossal indult el Prágából. Filipec kancellár rávette Beatrixot Ulászló támogatására, pénzt kért és kapott a királynétól, kifizette Mátyás zsoldosait, s Ausztriába küldte őket az ott maradt Szapolyai tartományi főkapitány támogatására. Az utóbbi ekkor már a cseh király oldalára állt, holott eleinte még Corvint támogatta, csapatokat is bocsátott a királyfi leghűbb embere, Cecei Máté rendelkezésére. Április 21-én azonban már arról írt, itt az ideje, hogy „Magyarországot a szorongattatástól és elnyomatástól, amiben eddig velünk együtt szenvedett, megszabadítsuk, régi szabadságába visszahelyezzük". Az uraknak olyan király kellett, kinek üstökét kezükben tarthatták.

Az országgyűlésre május végén kezdtek érkezni a rendek. Eleinte az egész püspöki kar jelen volt. A tárgyalások június 7-én kezdődtek. Rövidesen kiderült, hogy Miksa megválasztásának semmi esélye sincs, a nemesség viszont közfelkiáltással János Albert megválasztását akarta. Mivel az urak ellenálltak, az országgyűlés pedig kezdett költségessé válni a nemesek számára, azok megyénként egy-két követet hátrahagyva szétszéledtek. Választásra azonban egyelőre mégsem került sor. Corvin kezében túl nagy hatalom volt, másrészt az arisztokrácia több mint egyharmada hiányzott. Nem volt jelen Újlaki Lőrinc herceg, Djordje (György) Brankovic címzetes szerb despota, a Bebek, Ellerbach, Ernuszt, Hédervári, Kanizsai, Pálóci, Szécsi családok tagjai, a Perényiek ún. nádori és a Rozgonyiak ún. monyorósi ága, valamint a horvát Frangepán és Korbáviai grófok és Egervári László horvát bán sem.

A jelen levő főpapok és főurak a belháború elkerülése végett június 17-én egyezményt kötöttek Corvinnal. Eszerint, ha nem választanák meg királynak, boszniai király és szlavóniai herceg lesz, valamint életfogytiglan dalmát-horvát bán. Ezzel lényegében Mátyás 1489 őszén III. Frigyesnek tett javaslatát próbálták realizálni. Corvin János megtarthatja a kezén levő várakat Pozsonnyal együtt, csak Budát, Visegrádot és Nándorfehérvárt kell átadnia az új királynak. Utána megfogalmazták a választási feltételeket, amelyekre az új királynak meg kell esküdnie. Ez az ország „szabadságának" helyreállítását szolgálta volna. Eltörölte Mátyás újításait és a rendkívüli adókat, továbbá a jogtalanul elvett birtokokat vissza kell adni. Látszólag ez valóban teljes szakítást jelentett a Mátyás-féle politikával, gyakorlatilag azonban megfelelt a korábbi királyok választási feltételeinek. Az viszont, hogy az ígéretet mennyiben tartja meg az uralkodó, a mindenkori erőviszonyok függvénye volt. Európában különben sehol nem szokták megtartani az egymáshoz igen hasonló választási feltételeket.

Látszólag tehát sikerült biztosítani a békés átmenetet, legfeljebb a János Albert-párti néhány úr, valamint a köznemesség okozhatott nehézségeket. Közben azonban Ernuszt Zsigmond pécsi püspök elment Budáról, és a megállapodások elfogadása után megérkezett a délvidéki urakkal és azok csapataival. Ernuszton és öccsén kívül

megjött Újlaki herceg, Brankovic despota, Hédervári Miklós tárnokmester, Beriszló Bertalan vránai perjel (a johannita lovagrend tartományfőnöke), valamint szép számmal a délvidéki végvárak tisztjei csapataik élén. Ezek az urak pedig Corvint támogatták. Más adatokból tudjuk, hogy Alsólendvai Bánfi Miklós és Jakab, Ellerbach János, Kanizsai László, Rozgonyi István, Szécsi Miklós, Szokoli András Szörényi bán ugyancsak a herceg oldalára állt. Végeredményben az derült ki, hogy a főpapságból csak a birtokait még vissza nem kapott Váradi kalocsai érsek, Ernuszt pécsi püspök és Beriszló vránai perjel támogatta Mátyás fiát, ezzel szemben viszont a világi bárók több mint egyharmada, éspedig - Ernuszt ifj. János és Szokoli András kivételével - a legősibb, legtekintélyesebb családok. A Mátyás által felemelt új arisztokrácia (az imént megnevezett kettő kivételével) azonban szembefordult Mátyás fiával. Az urak egy része semleges maradt, akárcsak a nemesség többsége - kivéve János Albert híveit.

Az erőviszonyok majdnem egyenlők voltak. Újlakiék puccsszerű megoldást javasoltak, amit rá is kényszerítettek az erre nem nagyon hajló Corvinra. Mivel a Szent Korona a királyfi kezében volt, csapataikkal Székes-fehérvárra akartak vonulni, és ott Corvint megkoronázni. A Corvin-párti sereg elhagyta az országgyűlést, de a koronázó városba nem mehettek, mert az országgyűlési többség odaküldte Kálmáncsehi Domokos székes-fehérvári prépostot a város védelmének megszervezésére. Így délre fordultak, hogy összegyűjtsék még hiányzó párthíveik csapatait. (Ezek egy része, például a Mátyástól egykor bebörtönzött, és most mégis Corvin mellé állt Bánfi Miklós hazament Budáról, hogy mozgósítson.)

A királyi tanács Mátyás két hadvezérét, Bátori vajdát és Kinizsi főkapitányt küldte csapataikkal, valamint tiszántúli és északnyugat-felvidéki bárók csapataival együtt Corvin után. Voltak, akik távol tartották magukat, így például a Geréb testvérek, akik ellenezték ugyan Corvin királyságát, de fegyvert azért mégsem fogtak unokaöccsük ellen. A Tolna megyei Szabaton melletti csonthegyi csatában július 4-én Bátoriék győztek. Nagyon véres ütközet volt: elesett Cecei Máté, Corvin alvezére és Dombai Ferenc, Újlaki bandériumának parancsnoka, az ellenpártból pedig Móróc László báró. Corvin kincseit szétrabolták.

Ezzel a királyfi elvesztette minden reményét a trónra. Elküldte Ernuszt püspököt és Ráskait, aki a koronát visszahelyezte Visegrádra. Miután a főurak megerősítették a Corvinnal kötött egyezményt (amit ugyan később csak részben tartottak meg: nem lett belőle Bosznia királya, a szlavóniai hercegséget azonban megkapta), július 15-én egyhangúan a csapataival már a határ felé közelgő Ulászlót választották meg királlyá. Július 31-én az új király Farkashidán, Pozsony megyében elfogadta a választási feltételeket, majd jóval később, szeptember 21-én Székesfehérvárott Tuz Osvát zágrábi püspök megkoronázta. (Estei Hippolit esztergomi érsek - kiskorú lévén - nem volt még püspökké szentelve.)

A huzavona oka a két másik trónkövetelő betörése volt. János Albert csapataival és a hozzá csatlakozó urakkal és nemesekkel a várakat és városokat kikerülve egészen Pestig jutott, de végül nem került sor csatára a két testvér között. A lengyel herceg átcsapott az Alföldre is, majd elkezdte az északkeleti várak és városok hódoltatását. Kezére került például Eperjes városa és Sáros vára is.

Talán a legkésőbb Miksa indult el. Szapolyai főkapitány előtt két lehetőség állott: összevonni az osztrák városokban és várakban állomásozó csapatokat, és valahol Bécs táján megvárni az Ulászlótól küldött katonaságot, majd csatát állni, vagy a helyőrségeket helyén hagyni arra gondolva, hogy míg Miksa azokat ostromolja, megérkezik a segítség. A római király a Duna-menti erődítményeket sorban elfoglalva augusztus 19-én ért Bécs alá, amelyet a polgárság átjátszott a kezére, a vár pedig rövid ostrom után elesett. Szapolyai tehát a második módszert választotta, ugyanis ellátási nehézségek miatt a Magyarországról érkező csapatokat Sopron környékén kellett elszállásolni, így nem volt értelme a helyőrségeket összevonni. Miksa azonban túl hamar jutott előre, és legyőzte a magyarországi erőket, még mielőtt azok egyesülhettek volna a csehországi csapatokkal. Elfoglalta Bécsújhelyi is, de a Bécsújhely körüli várak továbbra is Csebi Pogány Péter kapitánysága alatt magyar kézen maradtak, miként a legtöbb Dunától északra eső vár és város is.

A római király azonban nem törődött ezekkel, hanem először fegyver-szünetet kötött a magyar helyőrségek parancsnokaival, majd rátört Magyarországra. Nem a Duna vonalát követte, hiszen

ott szembe kerülhetett a magyar-cseh csapatokkal, hanem akárcsak apja 1459-ben, a Rába völgyében, északkelet irányában támadott. Csatlakoztak hozzá a korábban Corvin-párti urak, Bánfi Miklós és mások. Átállt hozzá Corvin legjobb alvezére, Székely Jakab regedei kapitány - aki később Miksa főkapitánya lett - és átadta a stájerországi és karintiai várakat. A római királynak sikerült majdnem az egész Dunántúlt megszállni, sőt november 17-én Székesfehérvárt is elfoglalta. Megindult Buda ellen, s a kellően nem erődített fővárost csak azért nem tudta megszállni, mert elfogyott a pénze, és a kifizetetlen zsoldosok visszavonultak.

Corvin maga nem állt át Miksa oldalára, igaz, nem is nagyon harcolt ellene. A törökkel kötött fegyverszünet véget ért, az új szlavón hercegnek a délvidéken kellett a védekezéssel törődnie.

Közben azonban Ulászlónak is elfogyott a pénze, október 4-én ezért titokban házasságot kötött elődje özvegyével, Beatrixszal. (Utóbb - miután felélte a királyné vagyonát - nem volt hajlandó vele élni, és a budai várpalotába sem engedte be. Az egész következő évtized történetét betöltötte az Ulászló és Beatrix közti római válóper, míg a házasságot 1500-ban VI. Sándor pápa végül felbontotta. Ulászló ugyanis 1476 óta Brandenburgi Borbála férje volt, akit ugyan sohasem látott, egyházjogilag viszont nősnek számított.) A választási feltételek ellenére októberben a király félforintos rendkívüli adót vetett ki a királyi tanács beleegyeztével, azt persze nem tudjuk, hogy a félig megszállt országban ebből mennyi futott be a kincstárba.

Miksa kezdeti sikereihez nagyban hozzájárult, hogy a magyar csapatokat a János Albert elleni háború kötötte le. A lengyel herceg ugyanis Kassát ostromolta. Ulászló és a magyar vezetés pedig először a lengyel hercegtől akart megszabadulni. A király és az urak jelentős hadsereget állítottak ki, 1491. január 12-én pedig a tanács jóváhagyásával egyforintos rendkívüli adót vetettek ki a csapatok kifizetésére. Kassa falai alatt került szembe egymással a két testvér serege. Apjuk, aki eddig János Albertet támogatta, most belekapcsolódott a közvetítésbe. János Albertnek sziléziai hercegségeket ígért, addig pedig, amíg ezeket átveheti, bátyja évi pénzfizetésre kötelezte magát, és hozzájárult Eperjes és Kisszeben városok megtartásához.

A János Alberttel kötött béke utat nyitott a Dunántúl felszabadítására is. Miksa pártja amúgy is kezdett felbomlani: Bánfi Miklós csapataival már a lengyel herceg elleni harcban is részt vett, a semlegesnek maradt urak pedig csatlakoztak Ulászlóhoz. Közben Miksa és a francia király között Burgund miatt a háború kitöréssel fenyegetett. A Miksa által összehívott német birodalmi gyűlés meg is szavazott neki egy nem túl jelentős hadsereget a franciák ellen, viszont apja, a császár ez ellen foglalt állást. Így a dunántúli háború Ulászló számára jó előjelekkel kezdődött. Bécsújhely környékén és Észak-Ausztriában változatlanul megvoltak a magyar helyőrségek, amelyek - ha Ulászló bejut Ausztriába - azonnal aktivizálódhattak. A királyi csapatok sorra visszafoglalták Székesfehérvárt, Nagyvázsonyt, Veszprémet és Szombathelyt, Corvin János pedig Zágrábot.

Közben azonban a török is támadott. Egy ideig Szabácsot ostromolta, Boszniában elfoglalta Jajce elővárát, Koszorúvárt, úgyhogy egyrészt Corvint, másrészt az érseki birtokait visszakapó Váradi kalocsai érseket teljesen lefoglalta a török front. A kettős háború következtében nyárra kiürült a királyi kincstár, ezért Ulászló 1491. július 25-én a főpapok és főurak beleegyezésével - ez évben másodszor - újra kivetette az egyforintos adót. Most a tekintélyes nemesekhez fordult, hogy vegyék rá társaikat az adófizetéshez való beleegyezésre. Így végül a megyegyűlések fogadták el egyenként az adót.

A bajt megint János Albert okozta, aki felrúgta a vele kötött megegyezést, sereget gyűjtött, elkezdte Sztropkó várát ostromolni, Bártfát is fenyegette. II. Ulászló hiába fordult az apjához, öccsét nem lehetett megállítani. Az ország nem volt képes háromfrontos háborút viselni, így sürgősen békét kellett kötni Miksával, annál is inkább, mert a közel kétéves belháború hatalmas pusztítást okozott.

Így megindultak a tárgyalások II. Ulászló és a Habsburgok között, és végül Magyarország, bár nyerő helyzetben volt, számára mégis hihetetlenül rossz békét kötött el lenfelével 1491. november 7-én Pozsonyban. Újra el kellett ismerni és az országgyűléssel elfogadtatni a Habsburgok örökösödését, amennyiben Ulászlónak nem lenne törvényes utóda. Vissza kellett adni a még magyar kézen levő osztrák várakat és városokat, ezenkívül pedig jelentős kárpótlás

fizetésére is kötelezte magát a magyar király. Feltehetően - ha nem sürgeti az országot a János Alberttel való leszámolás - jobb szerződés is elérhető lett volna. A béke eredménye azonban nagyon hamar megmutatkozott. Szapolyai István és az osztrák várakból kivont Mátyás-féle zsoldossereg maradéka a „fekete" Jan Haugwitz vezetésével 1491. karácsony előestéjén Eperjesnél véres csatában tönkreverte János Albert hadseregét, a következő év január elején pedig Eperjest is visszafoglalta. A háborúnak ezzel vége lett.

Vége volt azonban Mátyás birodalmának és az erős királyi hatalomnak is. II. Ulászló gyenge kezű uralkodónak bizonyult, de egy erősebb személyiség sem tudott volna sokkal többet tenni. Hiába szedette be a király 1491-ben kétszer az adót (különben a mátyásinál is erőszakosabb módszerekkel), ez nem fedezhette a háború teljes költségét. A harcokban amúgy is jelentős szerepet vállaltak a főúri bandériumok, de a nagyurak kölcsönökkel is kisegítették az uralkodót. Be is nyújtották azonnal a számlát: számos királyi uradalom került örök- vagy zálogjogon főúri kézre, az urak hatalma megnőtt. Az ország pedig pusztult: nemcsak az országba mélyen benyomult ellenség, hanem az ellene felvonuló királyi csapatok is hatalmas károkat okoztak.

Kérdéses, hogy miként alakult volna a helyzet, ha Corvin Jánost választották volna meg. A három külföldi trónkövetelő akkor is fellépett volna, és ahogy az ország még a csehekkel együttműködve is képtelen volt kétfrontos háborút folytatni (sőt a törököt beszámítva háromfrontosat), a jó katonákkal rendelkező csehekkel együtt három (vagy négy) ellenség ellen az évtizedes háborúkban és az adózás miatt kimerült királyság feltétlenül elbukott volna. A legrosszabb esetben pedig sor kerülhetett volna az ország felosztására is a trónkövetelők között. Már Mátyás utolsó éveiben is recsegett az ország épülete, a meghódított tartományok forrongtak, Corvin János pedig nem ért fel sem apja, sem nagyapja tehetségéhez.

A történész azonban csak a tényekkel számolhat, a lehetőségek következményei már nem tartoznak kutatási körébe, így nem igazán mérlegelhetjük, hogy az ország számára nem lett volna-e jobb Miksa vagy János Albert megválasztása. Ulászló mellett szólt, hogy elvileg

megmaradhatott volna Morvaország és Szilézia összekapcsolása Magyarországgal. A lázadások következtében ezeket Corvin nem tudta volna visszaszerezni. Ugyancsak a cseh király választását segítette elő, hogy először ő mozgósított, neki álltak már a döntés előtt csapatok a rendelkezésére. Végül gyengekezű uralkodónak ismerték, ami biztosította a pártjára állt urak hatalmának érvényesülését.

Corvin nem rendelkezett erős belpolitikai támogatottsággal sem. 1458-ban - pápai nyomásra - Mátyás mellett állt a püspöki kar, ami komoly erőt képezett. Most azonban erről szó sem lehetett. Corvin apja szembekerült a Szentszékkel, az egyháznak sérelmei voltak, így a püspöki kar zöme Ulászló mellé állt. A köznemesség hiányolta a török elleni fellépést, és 1486-ban már hiába tett Mátyás gesztusokat, a nemesek inkább János Albert oldalán álltak. A legfurcsább a világi arisztokrácia megoszlása volt, ugyanis Corvin a legtöbb támogatót ebből a körből szerezte, és mint láttuk, elsősorban a régi bárói családokból. Mátyás mindig kesztyűs kézzel bánt velük, egyesek talán ezt hálálták meg.

Végeredményben törvényszerűnek tekinthetjük Mátyás birodalmának összeomlását. A nagy király számolt ezzel a lehetőséggel is, ezért tette meg 1489-ben ajánlatát a császárnak, amivel - amennyiben megegyeznek - maga szakított volna egész addigi politikájával. Mindez azonban nem módosít azon a tényen, hogy nélküle talán már az 1450-es évek végén katasztrófába sodródott volna a királyság. Mátyásnak - ha alig több mint három évtizedre is - sikerült - ha megfelelő alap nélkül is - nemzetközi tekintélyű országot létrehozni, művészet-, irodalom- és tudománypártolásával máig ható hírnevet szerezni. Neki köszönhető az is, hogy Magyarország 1526-ig még európai tényezőnek számíthatott.

A humanizmus és a művészetek pártfogója

A szakirodalom Mátyást nagy reneszánsz uralkodónak tartja, aki az Alpoktól északra először honosította meg az olasz reneszánsz stílust, akinek udvarában - általa fizetett - olasz humanisták tudós szimpóziumokat folytattak, de foglalkoztatta kora kiváló természettudósait, művészeit és zenészeit is, könyvtára pedig világhírű volt. Ez kétségtelen tény akkor is, ha tudjuk, hogy a nagy király hírét Európában számos munkában elterjesztő humanisták ezért megfelelő anyagi ellenszolgáltatásban részesültek, és így bizonyára nem egy esetben túlzásba estek.

Mátyás neveltetése következtében fogékony volt az olasz humanizmus tanítása iránt. Kedvelte az antik szerzőket, és szívesen vett részt humanista szimpóziumokon. Környezetében szép számmal találhatók ennek az új olaszországi szellemi irányzatnak képviselői, bár Vitéz János, akit joggal neveznek a „magyar humanizmus atyjának", sohasem járt Itáliában, mintegy autodidaktaként vált nemzetközileg elismert humanistává, aki kora legkiválóbb elméivel tartott fenn kapcsolatot. Vitézre és a kortárs hazai értelmiségre erősen hatott a jelentős olasz tudós és pedagógus, Pier Paulo Vergerio, aki Zsigmond király szolgálatában került Magyarországra, és több mint 25 év után itt is halt meg 1444-ben.

A kancellária vezető hivatalnokai és a királyi titkárok között sok Itáliában tanult, magas állású papot találunk. Igaz, nem mind számított humanistának, így a bolognai egyetemen doktorált, sőt egy ideig ott is tanító Szécsi bíboros prímás, vagy a Ferrarában, Janus Pannoniusszal majdnem egy időben tanuló és - akár a költő - Padovában doktoráló Várdai István bíboros kalocsai érsek sem mondható ezen irányzat követőjének. Ezzel szemben mások, akik miként Vitéz Bécsben, esetleg Krakkóban tanultak, vagy egyetemre sem jártak, mint Nagylucsei Orbán kincstartó, fogékonnyá váltak a humanizmus iránt.

Vitéz, mint később több főpap utóda, sok tehetséges fiatalembert taníttatott Olaszországban, akik később jelentős személyiségek,

nemegyszer humanisták lettek, így többek között unokaöccsén, Janus Pannoniuson kívül ugyancsak Ferrarában Kosztolányi Györgyöt, aki a humanisták között Georgius Polycarpus néven szerepelt és királyi titkár lett, vagy későbbi főkancellár utódát, Handó Györgyöt. Ő taníttatta Bolognában az ugyancsak főkancellárságot kapott Váradi Pétert. Ami érdekes, Handó Kálmáncsehibe, Váradi Nagyváradra való mezővárosi polgárgyerek volt, nem pedig nemesi származású.

„A magyar humanizmus atyja" saját munkásságával, tehetséges ifjak neveltetésével hatott az antikvitáson alapuló eszmék terjesztésére. Környezetében mind Nagyváradon (míg váradi püspök volt), mind Esztergomban „contubernium", humanista baráti társaság jött létre, ahol a hazai és a Magyarországon megforduló külföldi humanisták tudós beszélgetéseket folytattak vagy tanulmányozták Vitéz János könyvtárát. A későbbi prímás ugyanis nagy könyvgyűjtő hírében állott, számos antik szerző kéziratos munkáját szerezte be, a kéziratokat pedig saját kezűleg javítgatta, emendálta.

Unokaöccse, a nagy költő Csezmicei János, költői nevén Janus Pannonius, Ferrarában tanult a híres humanista tudósnál, Guarino de Veronánál. Már itáliai diákévei alatt híres latin költőként ismerték, a kor legjelentősebb humanistái tartoztak baráti és ismeretségi köréhez. Hazaérkezvén pécsi püspökként, a királyi tanács tagjaként, egy időben titkos kancellárként költészetét Mátyás dicsőítésére, politikájának népszerűsítésére használta fel. Mindez nyilvánvalóan a király szándékait tükrözte vissza. Ő hozta Magyarországra barátját, a Namiba való Galeotto Marziót, aki majd később Corvin Jánosnak ajánlja a Mátyás király kiváló, bölcs, tréfás mondásairól és tetteiről szóló könyvét.

Mátyás jó szemmel nézte a magyarok olaszországi tanulását, hivatalnokként és diplomataként pedig előszeretettel alkalmazott humanista műveltségű férfiakat. A kor nemzetközi diplomáciájában, amely a latin nyelvet használta, ekkor már a középkori latinság helyett illett az ókori, klasszikus mintákat alapul venni, ez is indokolta - a király saját érdeklődési köre mellett - humanisták foglalkoztatását. Mégsem mondhatjuk, hogy Mátyás kizárólag rájuk támaszkodott. Az 1460-as évek végétől közel egy évtizedig az a Matucsinai Gábor volt fő tanácsadója, akinek humanista

érdeklődéséről semmit sem tudunk, és aki egyetemre sem járt. Nem mondható humanistának Mátyás titkára, Beckensloer János sem, aki később főkancellár lett. Bármennyire kedvelte tehát az uralkodó a humanistákat, a főbb hivatalok betöltésénél nem ezt, hanem az illető személy tehetségét, felhasználhatóságát vette alapul.

A Vitéz-Janus Pannonius összeesküvés nem hozott lényegi változást Mátyás és a humanisták kapcsolatában. Igaz, Ludovico Carbone ferrarai professzor a király dicsőségéről és tetteiről dialógus formájában írt művében beszélgetőpartnere és volt tanítványa, Ernuszt Zsigmond pécsi püspök szájába adva azt írja, hogy Mátyás az összeesküvés miatt el akarta tiltatni a magyarok olaszországi tanulását, mert ott minden bűntettre képesekké válnak. Viszont Ernuszt nem sokkal később maga mondja a szövegben, hogy a király engedélyezte neki Itáliában maradását és a tanulást Carbonénél. Nem is látunk csökkenést az olaszországi egyetemeken tanulók számában. Az arisztokrata Pálóci Zsigmond, aki 1467-ben Ferrarában kezdett tanulni, 1472-ben a padovai egyetemen tartózkodott, hazatérve pedig 1474-ben szerémi püspök lett. Még Vitéz neveltjei, mint Handó vagy Váradi, pályája sem tört meg. A sokat idézett Carbone-megjegyzés tehát nem biztos, hogy a valóságot tükrözi, legfeljebb az képzelhető el, hogy a hirtelen haragú király ugyan tett ilyen megjegyzést, ismerve azonban az itáliai iskolázottság hasznát, esze ágában sem volt ezt megakadályozni.

A Beatrixszal kötött házasság azonban kétségkívül növelte a humanizmus hatását. A királynéval együtt is jöttek olaszok az országba, de hozzájárult mások meghívásához is. A nápolyi asszonnyal érkezett Francesco Bandini Magyarországra. Ő a firenzei platonista akadémia tagja volt, és általa létesült kapcsolat a budai humanista kör és az akadémia vezetője, Marsilio Ficino közt. Sikerült Mátyást rávenni, hogy magát Ficinót is meghívja, az azonban kitért az utazás elől. Végeredményben azonban létrejött a firenzei akadémiához hasonló, kötetlen összetételű baráti társaság. Akár firenzei mintájában, itt is tudós beszélgetéseket folytattak a Budán élő olasz tudósok és a platonista filozófiával rokonszenvező magyarok. Gyakran gyűltek össze Vácott, a humanista püspök Bátori Miklós udvarában, az 1480-as években pedig Nagylucsei Orbán kincstartó budai házában. A kincstartó

megszerezte Ficino egy)anus Pannoniusnak dedikált Platón-kommentárját is. Beletartozott ebbe a körbe az ugyancsak Olaszországban tanult királyi unokatestvér, Geréb László erdélyi püspök is, aki 1492-ben, VI. Sándor pápát megválasztása alkalmából üdvözölve, Platónra hivatkozott.

Hosszú lenne felsorolni a nagy király udvarában élő olaszokat. Érdemes említeni Aurelio Lippo Brandolinit, aki Giulio Pomponio Leto római akadémiájának volt a tagja, és két dialógust írt, amelyekben Mátyás az egyik beszélő. *A köztársaság és a királyság összehasonlításáról* írt műben a magyar király nemcsak a királyság magasabbrendűségét védi egy köztársaságpárti firenzei lovaggal szemben, hanem összefoglalja kormányzati elveit is. Azt persze nem tudjuk, hogy Brandolini milyen mértékben akarta saját elképzeléseit népszerűsíteni egy nagy személyiség szájába adva. A következő idézet azonban római jogi ihletésű, abszolutista tendenciákat mutat, amivel szemben - mint láttuk - az 1486-os törvény bevezetése állást foglalt: „A király nem szolgája vagy eszköze a törvényeknek, hanem a törvény élén áll és uralkodik felette" - mondja Mátyás Brandolini szerint. Ez a mondat összecseng a Callimachus Experiens humanista néven író firenzei Filippo Buonaccorsi Attiláról írt műve egyik megjegyzésével. Callimachus lengyel szolgálatban állt, de élt Budán is, Attila jellemzését pedig Mátyásról vette, inkább ellenséges hangnemben. Itt említi, hogy „a király az élő törvény".

Különösen fontos, és Mátyásról sok anekdotikus adattal szolgál az eredetileg Janus barátjaként Magyarországra került, majd később visszatért Galeotto említett munkája, illetve Antonio Bonfini magyar története. Lehetséges, hogy a nápolyi királyi ház bízta meg Bonfinit a Magyarországra utazással. Több könyvével együtt érkezett, amelyeket részben a királynak, részben a királynénak ajánlott. Mátyás számára írta az elveszett *Corvin ház eredetéről szóló könyvecskét,* Beatrixnak pedig a *Szimpózium a szüzességről és a házasélet tisztaságáról* címűt. Ebben a királyi pár és környezetük, köztük Mátyás unokatestvére, Geréb László püspök vitatkoznak a témáról, Beatrix a szüzesség, férje a házasság mellett tör lándzsát. Vannak kutatók, akik e munkát a meddő, de uralkodótársi szerepre vágyó királyné melletti kiállásnak értelmezik. 1486 végén jelent meg az író Mátyás előtt, aki azonnal szolgálatába vette, és megbízta egy, a modern humanista igényeknek megfelelő magyar

történet megírásával. Munkája nagy forrásanyagot, a jelenkorral kapcsolatban számos szóbeli közlést használ fel, így a Mátyás-kor legfontosabb forrása. A király azonban már nem érte meg a mű elkészültét.

A domonkos szerzetes Pietro Ransano lucerai püspököt, humanista nevén Petrus Ransanust, aki 1487-1490 között nápolyi követként tartózkodott a magyar királyi udvarban, Beatrix királyné bízta meg egy magyar történet megírásával. Munkája nagy érdeme, hogy országleírást is ad, foglalkozik a társadalmi és nemzetiségi megoszlással is.

Feltűnő, hogy Mátyás uralkodása utolsó éveiben megsokszorozódik az országban tartózkodó, a királyt dicsőítő olasz tudósok száma, valamint az is, hogy nem is egy magyar történetet írat (ő vagy Beatrix) velük. Ez egybeesik a német birodalmi remények elvesztésével, a király részleges nemzetközi elszigetelődésével. Felvetődik ezért a kérdés, hogy valójában milyen kapcsolatok fűzték a nagy uralkodót a humanizmushoz. Neveltetése, olvasmányai és környezete kétségkívül beavatták a modern olasz tudományosság problematikájába, ezért a különböző szerzők által kiadott dialógusokban a Mátyás szájába adott nagy olvasottságról és széles körű ismeretekről tanúskodó vitaszövegek nem feltétlenül csak a hízelgő udvari bértollnokok kitalálásai. Ezzel szemben Bonfini azt is leírta, hogy Mátyás lakomáin előszeretettel hallgatott lantkísérettel előadott magyar hősénekeket, ilyen lehetett a fennmaradt *Szabács viadala.* A Beatrixszal kötött házasság előtt gyakran a katonáival mulató uralkodó király képe nehezen egyeztethető össze a külföldi tudósokkal magasröptű, elmélyült vitákat folytató Mátyáséval. Pedig valószínűleg mindkettő igaz, hiszen a király nem megvetendő tudással rendelkezett, ha talán nem is annyival, mint amennyit róla leírtak.

Mátyás belsőleg bizonyára inkább vidám katona, mint könyvmoly tudós volt. Nagyságát azonban az is mutatja: tudta, mivel tartozik királyi méltóságának. Nem származván ősi uralkodócsaládból, még inkább szüksége volt nemzetközi hírét nemcsak hadvezérként, hanem tudománypártoló és ahhoz értő, nagy építtető mecénásként is elterjeszteni. Ebben rokonítható nem egy itáliai fejedelmi kortársával, akik többsége hozzá hasonlóan felkapaszkodott

családból származott, például a milánói Sforzák, vagy a Firenzében a tényleges hatalmat gyakorló Mediciek. A király hamar rájött a közvélemény manipulálásának szükségességére, ezért is voltak számára hasznosak a humanisták - noha kétségtelen, hogy a királynak volt ez irányú személyes érdeklődése. A tudománnyal és irodalommal foglalkozók köre az akkori Európában viszonylag szűk volt, az ide tartozók egymással leveleztek és egymás műveit olvasták. Klasszikus latinhoz értő tisztviselőkre minden uralkodónak szüksége volt, ami azt jelenti, hogy a vezető hivatalnokok gyakorlatilag mind ismerték egymás műveit.

Talán ezzel magyarázható a király utolsó éveiben az udvar o|asz humanistáinak megnövekedett száma: Mátyás elvárta tőlük hírneve terjesztését, és ez sikerült is. Ide tartozik a történetírás is: egy teljes magyar történetben a nagy király tetteinek kiemelése is elősegítette céljai elérését. Itt azonban meg kell állnunk egy pillanatra. A királyi hivatalnokok, beleértve a központi bíróságok szakszemélyzetét, nem voltak mind humanista érdeklődésűek. Különösen a bíróságok, de részben a kancelláriák jegyzői között évszázadok óta megvolt a történeti érdeklődés. Ez az értelmiségi réteg zömében kis- és középnemesi családokból származott, latin tudását, a hazai szokásjog ismeretét valamely hazai iskolában és a gyakorlatban szerezte meg, egyetemre kevesen jártak. Az ő körükben alakult ki az a köznemesi ideológia, ami majd a Jagelló-korban komoly politikai tényezővé váló nemességet betöltötte. Nem véletlen, hogy ennek az eszmerendszernek vezető egyénisége, Werbőczy István maga is bírósági tisztviselő volt.

A korábbi magyar krónikák több variánsát másolták le a 15. században. Köztük a legjelentősebb az ún. *Dubnici krónika,* amelyet 1479-ben valahol a Tiszántúlon állítottak össze erősen Mátyás-ellenes hangnemben: eszerint, mialatt a király külföldön hadakozott, Nagyváradot felégette a török, s Mátyást erőszakos adópolitikája miatt özvegyek és árvák átkozzák. Valamivel korábban, 1459-1460 táján keletkezett az ún. *Drági-féle kompendium.* Összeállítója külföldi egyetemes történeti összefoglalásokat másolt le, ezt pedig bővítette a végén az egyes magyar királyok rövid életrajzával. (Nevét onnan kapta, hogy fennmaradt példánya Drági Tamás, Mátyás utolsó személynöke birtokában volt. Ő volt különben az első világi személynök.)

A *Dubnici krónika* bizonyos mértékben válasz volt az első nyomtatásban megjelent magyar történeti munkára. A kisnemesi eredetű Karai László budai prépost, aki királyi titkárból 1471-ben lett alkancellár és személynök, nyomatott ki Budán Hess András nyomdásszal egy Mátyásig továbbvezetett magyar krónikavariánst. A könyv 1473 pünkösdjén, azaz a főváros leglátogatottabb évi vásárára jelent meg, tehát Karai és nyomdásza jó üzletet láttak benne. Mátyással röviden foglalkozik a mű, felsorolja győzelmeit, a királyt „igen bátor és győzhetetlen oroszlánnak" nevezi. Ez az ún. *Budai krónika* még teljes mértékben középkorias alkotás. Karai maga sem volt humanista, járt ugyan a bécsi egyetemre, de ott fokozatot nem szerzett. Tipikus képviselője volt azonban a királyi kúria és kancellária történész érdeklődésű, politizáló, köznemesi munkatársainak.

A *Budai krónika* azonban már idejétmúlt alkotás volt, amely senkit nem elégített ki. Az új munka ugyancsak a kúriában keletkezett. Az ottani tisztviselők egymás közt gyakran nagy vitákat tartottak a magyar múltról. Hásságyi István országbírói ítélőmester biztatására egy Thuróczy János nevű jegyzője először II. (Kis) Károly történetét írta meg. Később személynöki ítélőmester korában főnöke, a már említett és ugyancsak történeti érdeklődésű Drági Tamás hiányolta, hogy a magyarok őseinek tekintett hunokról és Attiláról a régi krónikákban kevés olvasható, ezért az újabb külföldi irodalom felhasználásával Thuróczy egy bővebb hun-történetet írt. Végül műveit egybeolvasztva - beiktatva a Nagy Lajosról író Apród János küküllei főesperes munkáját - eljutott egészen 1487-ig, Bécsújhely elfoglalásához.

Thuróczy krónikája a magyar nemesi történelemszemlélet fő forrása lett. A nemesség hun-szittya öntudata, ami majd Werbőczynél válik dominánssá, innen terjedt el széles körökben. A 15. századi történelem leírásánál okleveleket, népi mondákat és a kortársak - akik közül név szerint említi a nádort, Ország Mihályt - elbeszéléseit használta fel. A krónikát nyomban kinyomtatták Brünnben. Nagy könyvsiker lehetett, ugyanis Feger Theobald budai könyvkereskedő néhány hónap múlva Augsburgban is kiadatta. Ezt Mátyásnak ajánlották. Az augsburgi kiadást két változatban jelentették meg. Az egyik változatban hiányzik a képek közt a király címerei közül Ausztria, és nem szerepel a szövegben Bécs és Bécsújhely elfoglalása

sem. Úgy látszik tehát, hogy a Német Birodalomban ezt terjesztették. Így az új, nyomtatott magyar krónika egyben politikai célzatú is lett. A király, aki 1486-os törvénykönyvét is terjesztette nyomtatásban, a jelek szerint gyorsan felismerte az akkor új könyvnyomtatás propagandahatását.

A Mátyás-párti munkát az uralkodó tehát hasznosnak ítélte, mégsem elégedett meg vele teljesen, ezért került sor Bonfini megbízatására. Beatrixot viszont biztosan bosszantotta a II. Károlyról szóló rész nyílt olaszellenessége, ő azért fordult Ransanóhoz. Thuróczy sohasem járt egyetemre, bár jól tudott latinul, és nagy olvasottsággal rendelkezett, munkája mégsem humanista alkotás, bár a végzet és a szerencse történelemformáló szerepének kiemelése azt mutatja, hogy Thuróczyra és köznemes jogászi társaira is bizonyos mértékben hatottak az udvar humanistái.

A 15-16. század fénykora volt az asztrológiának, a csillagjóslásnak. Ez is részben a humanizmus, az antik tudományok felfedezésének következménye volt. Mátyás maga is erősen hitt benne, udvari csillagászainak fő feladata horoszkópok készítése volt. Ugyanakkor tagadhatatlan, hogy a tudományos csillagászat nem fejlődhetett volna ki enélkül. Ahhoz, hogy a csillagokból jósolni lehessen, szükséges volt megismerni az égbolt titkait.

Már Vitéz János is erősen kötődött az asztrológiához, ezért hívta meg az általa alapított pozsonyi egyetemre a kor egyik legnagyobb természet-tudósát, a német Johannes Regiomontanust, valamint a kiváló lengyel csillagászt, Marcin Bylica z Olkuszat. (Ilkusi Márton néven ismert a régebbi hazai szakirodalomban.) Bylica hosszabb ideig maradt Magyarországon, királyi asztrológus, egyben a budai Boldogasszony-templom plébánosa lett. Személye érdekesen kapcsolódik a köznemesi kúriai értelmiséghez: a *Budai krónikát* kiadó Karai László személynök legjobb barátja volt. Királyi csillagász volt még például a lipcsei professzor Johann Tolhopff, aki munkáját Mátyásnak ajánlotta.

Feltűnő, hogy a csillagászok közt németek és lengyelek domináltak, szemben az olaszokkal. A német és a krakkói egyetemeken ugyanis jobb volt a természettudományos képzés, mint Itáliában. Magyarországon azonban a Nagy Lajos kori pécsi és a Zsigmond kori óbudai egyetem megszűnése óta nem működött magasabb

rendű főiskolai oktatás. Valószínűleg nem annyira Mátyás, mint Vitéz János ötlete volt egy új magyar egyetem létesítése Pozsonyban. 1465-ben Janus Pannonius szerezte meg a pápánál követségben járván az engedélyt az alapításra. A hely kiválasztásánál talán az a cél is lebeghetett a király és kancellárja előtt, hogy a magyarok ne Bécsbe járjanak. Bár az egyetem beindult, kiváló professzorok kerültek ide, a célt nem érte el: fennállása idején még a pozsonyi származású diákok száma sem csökkent Bécsben. Az egyetem Vitézzel való kapcsolatát mutatja, hogy a prímás-főkancellár bukása után az intézmény rövidesen elhalt. Most már Mátyás maga gondolt új egyetem létesítésére, mégpedig Budán. Állítólag külön egyetemi épületet is tervezett építtetni, erre azonban halála után már nem került sor.

Az egyetemalapítás kudarca valószínűleg annak következménye lehetett, hogy viszonylag kevés olyan állás volt az országban, amelynek betöltésénél szükség volt egyetemi végzettségre. A világi értelmiség zöme a kancelláriákban és a bíróságoknál működött, beleértve az egyre növekvő számú hivatásos ügyvédet. Nekik a hazai szokásjogot kellett ismerni, azt pedig az egyetemeken nem tanították. A magyarországi középfokú iskolák különben igen magas fokú képzettséget adtak, ahol gyakran külföldi tudósok vagy valamelyik idegen egyetemen tanult hazaiak tanítottak. Másrészt a külföldön tanulók zöme városi vagy mezővárosi polgárfiú volt, akik nem is mindig fejezték be tanulmányaikat. Bécsben vagy Krakkóban viszont jó személyes kapcsolatokat szereztek, amelyeket később például kereskedőként kamatoztathattak. (Az Olaszországban tanulók egy része is valamelyik közeli egyetemen kezdte meg tanulmányait, Itáliában csak folytatta azt.)

Az irodalmi mecenatúrán kívül Mátyás Európa-szerte ismert volt művészetpártolásáról is. Emögött is a reneszánsz uralkodói reprezentáció kifejezését kereshetjük. Különösen jól mutatja ezt a király két adománylevele. Mindkettő Bécsben kelt 1488-ban, az egyik július 25-én. Ebben a Giovanni Dalmata néven ismert szobrásznak (Johannes Duknovich de Tragurio) adományozta a király Majkovc Körös megyei kastélyt. Az adománylevélben elmondja az uralkodó, hogy a kedvezményezett művészetével hozzájárul „a mi és egész országunk dicsőségéhez". Egy hónap múlva egy másik művésznek, a spanyolországi Toledóba való

Cotta Márton mesternek Budán adományoz egy házat Beatrix királyné beleegyezésével, hogy ez a kiváló ember örökre az országban maradjon „egész udvarunk és minden udvari emberünk díszére és ékességére és nevünk fényére". Sajnos nem tudjuk, hogy Cotta milyen művészeti ágban tevékenykedett, az azonban valószínűtlen, hogy ötvös lett volna. Martin Cota, ahogy neve spanyolosan helyes, tekintélyes kikeresztelkedett zsidó családból származott, és Ruy Sánchez Cota jelentős spanyol költő unokaöccse volt. Mátyás halála után Martin tekintélyes budai kereskedőként működött, majd Velencébe költözött, ahol a 1 6. század elején halt meg.

A két királyi adománylevél világosan mutatja, hogy Mátyás tisztában volt a művészet királyi dicsőséget növelő értékével. A művészetpártolás része volt uralkodói reprezentációjának. Ezt kitűnően fejezte ki Antonio Bonfini, amikor 1488-ban a király számára latinra fordította Antonio Filarete (Averulinus) olasz nyelvű építészeti munkáját. A történetíró ezt írta a Mátyásnak szóló ajánlásában: „Csatlakoznak ehhez mások is, amelyek Felségedet nem kevésbé ékesítik, és világosan arról tanúskodnak, hogy Corvinus és római császár (caesar) vagy, gyönyörködsz a jeles épületekben, és főleg azokban, amelyek vetekszenek az ókoriakkal." A Bonfini által elterjesztett, a Valerius Messala Corvinus családtól eredeztetett leszármazás azt a gondolatot kelti az olvasóban, hogy Mátyás igazi római császár. (Ne felejtsük el, hogy két évvel vagyunk Miksa római királlyá választása és a magyar király császári reményei megszűnte után!)

Az Averulinus-előszón kívül más források is reneszánsz építtetőként, művészetpártolóként említik a királyt. A modern olasz reneszánsz művészet az Alpoktól északra valóban először Magyarországon, Mátyás környezetében jelent meg. Az is tény, hogy középkori királyaink között ő volt az egyik legnagyobb építtető. Számos olasz művészt foglalkoztatott. Egyik építésze a firenzei Chimenti Camicia volt, aki korábban valószínűleg közreműködött az urbinói hercegi palota építésénél. A legfontosabb, az egykorú források által legtöbbször emlegetett mátyási építmények, a budai vár és Visegrád azonban elpusztultak a török korban, bár az ásatások számos reneszánsz kőemléket hoztak napvilágra. De nem tagadható az sem, hogy a Mátyás-kor második fele és az azt követő évtizedek

Magyarországon mind az építészetben, mind a többi művészeti ágban a gótika virágkorát, vagy legalábbis utóvirágzását mutatják. Ez elsősorban a templomépítészetben érzékelhető. Feltűnő, hogy még olyan templomok esetében is, amelyek építtetésében biztosan szerepe volt a királynak, mint például a szegedi és a kolozsvári ferencesek templománál, a gótikus stílust alkalmazták. A székesfehérvári koronázó templom szentélyének keleti meghosszabbítása, amely már nem készült el a nagy király életében, ugyancsak a gótika körébe tartozik. Önmagában azonban ez nem jelent semmit. A 1 5. század közepének egyik legnagyobb humanista írója, Enea Silvio Piccolomini (a későbbi II. Pius pápa) püspök korában pienzai palotáját reneszánsz stílusban építtette, székesegyházánál viszont utasította építészeit, hogy a német mintát kövessék. Eredetileg a templomokhoz tehát jobban illőnek tartották a gótikát.

Csakhogy Mátyás világi építkezéseinél is uralkodott a gótikus stílus. Egyik legfontosabb, a kortársak által egekig magasztalt palotaépítése Visegrádon zömében késő gótikus lett, igaz, reneszánsz elemekkel keverve. A visegrádi műhely dolgozott Mátyás más építkezésein is: Vajdahunyadon, Tatán, Pannonhalmán. Ezzel szemben a budavári palotában talán több volt a reneszánsz elem. A palota alaprajzi rendszere a Zsigmond korihoz képest nem nagyon változott. Egyedül az északi előudvar kialakítása történhetett esetleg Mátyás korában. A meglevő épületek egy részét azonban valóban átépítette reneszánsz stílusban. A források szerint ilyesmi történt a kápolnában is, valószínűleg az emeleti szinten.

A reneszánsz all'antica stílus jobban megmutatkozott a szobrászati alkotásokban. Kiváló szobrászokat foglalkoztatott, mint a már említett Giovanni Dalmatát. A firenzei Benedetto da Majano ugyan csak rövid ideig tartózkodott Budán, de a király megbízásából otthon is dolgozott a számára. Nem ismerjük annak a művésznek a nevét, akit a „Márványmadonnák mesterének" szoktak nevezni. Sajnos elpusztult a három Hunyadi (János, László és Mátyás) szobra, és Herkules bronzszobra szintén. A palota kapui előtt két meztelen fegyveres ugyancsak bronzból készült szobra állt őrt. A palota kapuja szintén bronzból készült, és Herkules tetteit ábrázolta. A díszkutak közül a budai Pallas-kutat vagy a visegrádi Herkules-kutat említhetjük.

A falfestményekről részben a források emlékeznek meg, mint például a Daróci János székelyispán hősi halálát ábrázolóról (az 1467-es moldvai háborúban esett el), részben freskótöredékek maradtak fenn. Ezek többségükben még gótikus jellegűek, Mátyás azonban előszeretettel bízott meg olasz festőket is, hogy megbízására dolgozzanak. Már az 1460-as években - talán Janus Pannonius javaslatára - bízta meg Andrea Mantegnát arcképe megfestésével. Ennek azonban csak másolata maradt meg. A nagy kortárs művészek közül Filippino Lippi egyik képét Lorenzo Medici küldte el Mátyásnak, aki aztán képeket is rendelt a festőnél. A magyar király, nagy műgyűjtő lévén, gyakran kapott ajándékba képzőművészeti alkotásokat.

Iparművészeti alkotásokban is gazdag volt a királyi udvar. Ünnepi fogadásokon kiállították arany- és ezüstedényeit, hogy mutassák az uralkodó gazdagságát. Az ásatások tanúsága szerint a kiváló minőségű faenzai majolika is nagy mennyiségben jutott el Mátyás udvarába. Az uralkodó azonban saját majolikagyártó műhelyt is felállított. A padlók nem egy helyen majolika padlótéglákkal voltak fedve, amelyek Mátyás emblémáit ábrázolták. A díszesen faragott, kőből készült kandallókon kívül kályhák is álltak a király palotájában, s a kályhacsempéken magát a királyt is ábrázolták.

Annak ellenére tehát, hogy az építkezésnél a gótika uralkodott, a díszítőelemek, egyes helyeken az építészeti részletek, a belső lakberendezés valóban reneszánsz jellegű volt, így a Mátyást dicsőítő olasz humanisták végeredményben nem is túloztak nagyon. Jelentősebb reneszánsz hatás viszont csak a Beatrixszal kötött házasság után mutatkozott. Nehéz lenne azonban eldönteni, hogy milyen volt a nagy király ízlése. Bár előszeretettel ellenőrizte az építkezéseket, ami arra látszik utalni, hogy érdekelték és azonosult velük, talán fontosabbnak tartotta ezek reprezentációs szerepét. Mindig érdeklődött külföldi fejedelmi építkezések iránt, és azt szerette volna, ha ország-világ beszél a magyar király udvarának fényűző pompájáról. Különösen szerette ezt külföldi vendégek és követek előtt bemutatni. Az alacsony származású uralkodj mecenatúrájával akarta bizonyítani Európa régi dinasztiái előtt a maga nagyszerűségét.

Utoljára hagytuk a nagy király egyik legjelentősebb alkotását,

aminek jelentőségét a megmaradt emlékek alapján is érzékelni tudjuk, és amely egyaránt mutatja tudomány- és művészetpártolását. Híres könyvtáráról van szó. Budai várában létesítette a Bibliotheca Corvinát. Mintája valószínűleg Vitéz János és Janus Pannonius könyvtára lehetett, könyveik egy részét be is olvasztotta saját bibliotékájába, de itáliai példákat is követett, főleg a firenzei Mediciekét. Itt is a Beatrixszal kötött házasság után alakult ki az igazi reneszánsz intézmény. A király és könyvtárosai, főleg a firenzei Taddeo Ugoletti megbízásából a legjobb olasz könyvmásolók és -díszítők készítették a csupán töredékeiben megmaradt könyvtár csodálatra méltó kódexeit. Budán és Becsben is működött könyvmásoló műhely, de külföldön, például Firenzében is készítettek számára könyveket. Latin és görög nyelvű, mintegy 2000-2500 kötetből álló könyvtár jött létre, amelyből mára mintegy 170 kötet maradt meg. Filozófiai, történeti, filológiai, retorikai, költészeti, csillagászati, orvostudományi, teológiai, hadtudományi, építészeti és földrajzi művekből állt. Nyomtatott könyv kevés volt a könyvtárban, de ez nem csupán esztétikai, illetve reprezentációs okokkal magyarázható, hanem azzal is, hogy az általunk ismert köteteknek több mint fele Mátyás életében még nem jelent meg nyomtatásban. A klasszikus - latin és görög - irodalom nagy része azonban megvolt a könyvtárban, amely a humanistáknak kincsesbányaként szolgálhatott. Díszes, magas művészeti értékű miniatúrák ékesítették a köteteket, s a kötések is a könyvkötő művészet remekeinek számítottak.

Az ének- és zenekultúra is fellendült a nagy király idejében. Az uralkodók általában rendelkeztek ún. „kápolná"-val, amely megkülönböztetendő a kápolnától mint épülettől, és az udvari ének- és zenekart jelentette. Mátyás kápolnája magas színvonaláról egy szakember emlékezett meg. Bartolomeo de Maraschi castellói püspök 1483-ban pápai követként érkezett Budára, korábban, 1475-ben a pápai énekkar vezetője volt. Jelentéséből kiderül, hogy a kápolna nemcsak a misén, de az ünnepi vacsorán is bemutatta ének- és zenetudását, azaz egyformán otthon volt a szakrális és a világi zenében. A király énekesei zömében külföldiek voltak, mint például Hollandiai Fülöp vagy az olasz Sandrachino. A karmesterek, zeneszerzők közül említhetjük a flamand Johannes Stockemet, Jacques Barbireaut, az olasz lantos Pietro Bonót.

Ez a művészet és tudomány szinte minden területére kiterjedő mecenatúra nem volt olcsó mulatság, viszont politikai okokból is szükségesnek tarthatjuk. Jól alátámasztott számítások alapján az erre fordított kiadásokat - főként a Beatrixszal kötött házasság után - évi 80 000-90 000 aranyforintra becsülhetjük. Persze ez nem igazán nyerte el a magyarok tetszését. A humanisták nem véletlenül vették védelembe - már csak saját érdekükben is -a királyi mecenatúrára fordított kiadásokat, mint például Bonfini, aki ezzel hasonlította Mátyást a római császárokhoz. Az ország azonban - nem egészen alaptalanul - ezeket a szemükben indokolatlan kiadásokat Beatrix hatásának tulajdonította. A 16. századi Heltai Gáspár, amikor magyarul átdolgozta Bonfini történeti művét, nem véletlenül adta egyik fejezetének a következő címet: „Egy olasz menyecske megváltoztatja az hatalmas királyt."

Mégsem állíthatjuk, hogy a magyar urak nem voltak tudatában a királyi mecenatúra értékének. Ezt kitűnően mutatja a főpapoknak és báróknak 1490. június 17-én Corvin Jánossal kötött megállapodása. Eszerint a herceg köteles „az ország ékességére létesített könyvtárt" Budán hagyni, azonban az urak beleegyezésével néhány könyvet saját maga számára elvihet. Nyilvánvaló ebből, hogy a Mátyás politikájával végül szembeforduló főpapok és bárók tisztában voltak azzal, hogy - legalábbis a könyvtár - az ország díszét szolgálja.

A népmesék Mátyása és a valóság

Egy 16. századi oklevél hátlapján található ez a bejegyzés: „Meg holt matias király s el költ az Igazsagh." A magyar néphagyományban Mátyás igazságos királyként mutatkozik meg: számos monda fűződik nevéhez, mind ezt bizonyítva. E kép azonban egyáltalán nem egyezik a nagy királyról életében hangoztatott nézetekkel, például a *Dubnici krónika* élesen Mátyás-ellenes megfogalmazásával. Feltűnő továbbá, hogy az uralkodó halála után szinte azonnal megindul a közvélekedés átalakulása. A királyi tanács meghívója az utód megválasztására - mint láttuk - már félt az ország helyzetének megváltozásától.

Ugyanezt találjuk Bonfininél: az urak megijedtek. Akik eddig hibáztatták a királyt a súlyos adók és a háborúk miatt, most a győzhetetlen uralkodóra gondoltak. Az adófizető parasztok akár hatszoros pénzen váltották volna ki a királyt a túlvilágtól. Az ijedtség jogos volt, hiszen az első két évben gyakorlatilag összeomlott Mátyás birodalma, ellenséges hadseregek pusztították az országot. A Jagelló-kor zűrzavarai, majd a mohácsi katasztrófa csak növelte a Mátyás-kor iránti nosztalgiát.

Az „igazságos" Mátyás legendája több gyökérből sarjadt ki. Minden jel szerint az uralkodó maga is terjesztette, dicsőítő népénekeket is készíttetett, de az „igazságos" uralkodó képe általában véve is beletartozott a humanisták eszköztárába. Ezt terjesztette magáról például Borso d'Este ferrarai herceg (1450-1471). Van azonban a hagyománynak egy másik vonala is. A Mátyás-mesék zöme az álruhában a nép közé járó, majd igazságot tevő királyról szól. Ezt már megtaláljuk a 16. századi Heltai Gáspárnál. Csakhogy a nép helyzetét álruhában kikémlelő, majd igazságot tevő király legendája Magyarországon először Nagy Lajos személyéhez fűződött. Tanulságos, hogy ezt éppen Mátyás történetírója, Bonfini jegyezte le, azaz Mátyás életében még Nagy Lajost tartották az igazságosztó királynak. (Az is lehet persze, hogy előtte meg egy Árpád-házi uralkodót.) Az álruhás király egyébként is szokásos népmesei vándormotívum, gondoljunk csak az Ezeregyéjszaka Hárun al-Rasidjára. A Nagy Lajos és Mátyás közti párhuzamot erősíthette, hogy Lajos után is felborult a rend Magyarországon,

ugyanúgy visszasírták uralmát, mint később Mátyásét. Úgy tűnik tehát, hogy a nép ajkán Mátyás váltotta fel Nagy Lajost.

Az természetesen teljesen valószínűtlen, hogy akár Nagy Lajos, akár Mátyás valóban álruhában járt volna a nép között. Mégsem lehetetlen, hogy a király olykor, ha nem is igazságosztó célból, tett valami hasonlót, különösen uralkodása első felében. Említettük már a chrudimi esetet, ahol állítólag így akarta kikémlelni az ellenséget. Bár nem zárható ki, hogy ezt a király csupán szándékosan terjesztette, az viszont tény, hogy nemegyszer túl merészen, saját biztonságával nem törődve vett részt hadi eseményekben. Jól példa erre, amikor Szabács ostrománál a török várat csónakon megközelítő királyt majdnem eltalálták. A harcokban is személyesen vett részt, mint egykor Oroszlánszívű Richard angol király, meg is sebesült. Mindez megkönnyíthette a legenda terjedését. A Beatrix szemére hányt új udvari etikett sem csak a királyi méltóság kiemelését, hanem főleg személyi biztonságának növelését szolgálta. Ebben egyet is lehet érteni a királynéval, aki Olaszországban megszokta a gyakori orgyilkos merényleteket, igaz, Magyarországon az ilyesmi - a II. (Kis) Károly elleni gyilkossági kísérleten, valamint Ciliei Ulrik meggyilkolásán kívül - szokatlan volt.

Az álruhás király legendáján kívül számtalan anekdota, tréfás mese is elterjedt Mátyásról. Ezek egy része is igen régi. A 16. századi Benczédi Székely István krónikája említi az egyik Mátyás-trufát (tréfás mesét) azzal a megjegyzéssel, hogy sok ilyen van róla. A fennmaradt Mátyás-történetek többsége másokhoz kötődve megtalálható a nemzetközi folklórban is, bár vannak egyéni jellegzetességek is. Ahogy az álruhás király történetének is vannak külföldi kapcsolatai, és ahogy az Nagy Lajos alakjáról tevődött át Mátyásra, hasonlóra kell gondolnunk a többi történetnél.
Érdekes azonban, hogy az ellenséget kikémlelő Mátyás is előfordul egy népmesében, amire pedig van egykori forrásadat is.

A Mátyás királlyá választásával kapcsolatos hagyomány viszont más jellegű, ez ugyanis csak a magyar folklórban, illetve a magyarországi nemzetiségekében fordul elő. Eszerint Mátyás béresként dolgozik, amikor meghallja, hogy az lesz a király, aki vasasztalon ebédel. Erre ráveszi gazdáját, hogy az ekevason egyenek. A gazda ugyan belemegy, de azt mondja, hogy csak akkor

lesz egyikük király, ha a földbe dugott ösztöke kizöldül. Ez is megtörténik, mire a korona leesik Mátyás fejére. A történet analógiáját a kutatók az óperzsa mondavilágban találták meg egyedül, így valószínűleg igen ősi, még keleten a magyarság által megismert mondaelemről van szó. Viszont ez is arra utal, hogy régi mondai elemek kapcsolódtak Mátyáshoz.

A szomszéd népek, elsősorban a szerb, horvát és szlovén népi hagyományát vizsgálva arra jutunk, hogy ezek a mondák érthető módon nagyjából megegyeznek a magyar mondakinccsel, vannak azonban eltérések is. Különösen sok és a magyarral semmi kapcsolatban nem álló szerb monda maradt fenn, amelyekben Hunyadi Jánosról is esik szó. Ezek szerint Mátyás játszótársai a szerb nemzeti hősök, a száz évvel korábban élt Kraljevic Marko vagy Lázár despota voltak. A király hadvezérei, Brankovic Vuk címzetes szerb despota és Dóci Péter is előfordulnak az ottani mondavilágban. Mindez érthető, hiszen a király mégiscsak több ízben hadakozott szerb és bosnyák területen, és át is telepített szerbeket az országba. Inkább az a furcsa, hogy egy-két kivételtől eltekintve ezek a mondák nem kerültek be a magyar folklórba.

Különleges szerepük van azonban a szlovén Mátyás-történeteknek. Itt Mátyáshoz kötődik a Barbarossa Frigyes-mondakör (a hegyben elzárt király várja a visszatérést) és az Orfeus-történet is. Ami még érdekesebb, hogy gyakorta férjes asszonyok elcsábítójának állítják be. Gyakran előfordul bennük Celje (Cilli) városa, a Cilleiek névadó székhelye, ami talán magyarázatot ad e mondák nem mindig pozitív Mátyás-képére is. A férjes asszonyokkal is kikezdő Mátyás képe viszont - ahogy azt már korábban láttuk - megfelelhetett a valóságnak.

Az utókor Mátyás-ábrázolásában ezek szerint kevés valós elem mellett a nagy király halála utáni romlás és az uralkodó dicső tettei, továbbá korábbi mondai és mesei tényezők ötvöződtek egybe. Milyen is volt azonban az igazi Mátyás, és hogyan értékelhető uralkodása?

A király közepes termetű, szőke hajú, piros arcú, nagy orrú, ívelt szemöldökű, széles vállú, kissé görbe lábú, férfias megjelenésű volt. Bár az átlagosnál nagyobb műveltséggel és olvasottsággal rendelkezett, katonának nevelték, és minden jel szerint tábori

környezetben érezte magát a legjobban. Személyes bátorsága vitathatatlan, sőt ez olykor komoly bajokba is sodorta. Nagyon szerette a lovagi tornákat, amelyekben mindig részt vett. Galeotto írja le a híres cseh lovaggal, Holubarral folytatott győztes párbaját. (Holubar különben III. Frigyes császár szolgálatában állt, neki volt több várban a várnagya.) Részt vett kocsiversenyekben, de nézőként is igen érdeklődött az ilyen és hasonló látványosságok iránt. Bécsben évente kétszer rendeztek lóversenyt, az ún. skarlátfuttatást, ahol a győztes díja egy vég skarlát posztó volt. Amikor Mátyás Bécs ura volt, elrendelte az 1487. november 25-ére tervezett lóverseny elhalasztását egy héttel, hogy meg tudjon rajta jelenni. Szerette a táncot, a társasjátékokat, például a kockázást, ezt háború alatt is gyakorta játszotta.

Hadvezérként az uralkodó ellentmondásos képet mutat. Kétségtelenül tanult katona volt: előszeretettel olvasott hadtudományi munkákat, és igyekezett ennek alapján cselekedni. Stratégaként merésznek mutatkozott, viszont taktikusként inkább óvatosnak. Soha nem vezényelt olyan nagy ütközeteket, mint apja. Ez részben azzal is magyarázható, hogy nem akarta kockáztatni drága zsoldosseregét. Mindenesetre nyílt csatában megvívott győzelem kevés fűződik a nevéhez, stratégiai céljait azonban általában elérte. Jól választotta ki alvezéreit, mind a magyarokat, mind a cseheket, s katonái is szerették.

Emberként és politikusként valószínűleg egész életére kihatott 1457-es fogsága. A több mint tíz hónapig V. László, majd Podjebrád őrizetében lévő, életéért aggódó tizennégy éves fiú hirtelen királlyá emelkedése ezt nehezen feledtethette el. Innen származhat bizalmatlansága és a forrásokban is kiemelt, „a színlelés mestereként" értékelt tulajdonsága. Bátyja kivégzése és saját letartóztatása idején bizonyára számos emberben kellett csalatkoznia. Ez a későbbiekben sem változott, hiszen Szilágyi Mihálytól Vitéz Jánosig és Janus Pannoniusig sokan voltak, akik visszaéltek bizalmával. Tulajdonképpen látszólag érzelemmentes férfivá fejlődött, akinek nem voltak igazi barátai. Legközelebbi rokonaival, unokatestvéreivel szemben sem mutatható ki az atyafiúi vonzalom. Amennyiben Carbone dialógusának hihetünk, egyedül a boszniai háborúban elesett Dengelegi Pongrác Andrást siratta meg, valamint talán Szapolyai Imrét kedvelte.

Színlelése számos alkalommal igazolható, igaz ez akár az uralkodói tulajdonságok közé is sorolható. A legjobb példa az 1471-es összeesküvésben vezető szerepet vállaló Tuz családdal szembeni eljárása: tíz évig várt a büntetéssel, közben Tuz János tárnokmesterként komoly politikai szerepet játszhatott, és csak 1481-ben került sor száműzetésére. Hirtelen haragjáról is sok adat maradt fenn, mindenki félt dühkitöréseitől. Bár ez elég gyakori jelenség volt a középkori uraknál, akik nem mindig voltak képesek magukat fegyelmezni, lehetséges azonban, hogy dühe gyakran csak színlelt haragot jelentett. A király uralkodása utolsó éveiben Magyarországon tartózkodó Angelo Pecchinoli pápai követ igen részletes követi jelentéseiben többször megemlékezik a dühbe gurult királyról, ugyanez a követ azonban máskor csodálkozva írja, hogy Mátyás szinte kezes bárányként mutatkozik. Teljesen nyilvánvaló, és a szövegkörnyezetből ez ki is derül, hogy mind a harag kinyilvánításának, mind az engedékenységnek diplomáciai szerepe volt, attól függően, hogy a pápai követ mit mondott vagy hogyan reagált a király szavaira.

Ennek ellenére kétségtelen, hogy a királyi harag nem minden esetben vezethető vissza diplomáciai célokra, hanem Mátyás tényleg nem tudta magát mindig fegyelmezni. Egy ilyen esetre és a király lehiggadása utáni következményekre 1477-ből lehet példát idézni. A pécsi káptalan a Baranya megyei nemesség ellen könyvbe foglalt vádakat nyújtott be Mátyásnak, aki első haragjában azonnal ítélkezni akart. Miután azonban a bárók és az ítélőmesterek megmagyarázták, hogy ezt nem teheti (a vádakat ugyanis illik kivizsgálni), rendes bírói útra terelték az ügyet. Amennyiben igaz, hogy Mátyás arcul ütötte Vitéz Jánost, ez is ilyen dühkitörés lehetett. Néha a király haragja komoly politikai következményekkel is járt, mint amikor 1470-ben búcsúzás nélkül hagyta ott a császárt.

Pedig Mátyás máskor inkább óvatosságáról tett tanúbizonyságot. Ezzel kapcsolatban kell rátérnünk a király igazságosságának legendájára. Az uralkodó kétségkívül tisztában volt azzal, hogy fő feladata a rend és nyugalom biztosítása, amihez szabályos, pártatlan igazságszolgáltatásra van szükség. Nemcsak propagandájában igyekezett magát igazságos uralkodónak bemutatni, hanem valóban tett is érte, amire a legvilágosabb bizonyíték az egyetlen valóban az ő szándékát tükröző törvénye, a nyomtatásban is terjesztett 1486.

évi dekrétum. Az is igaz azonban, ami óvatosságát bizonyítja, hogy nem mindig szolgáltatott egyenlő mértékben igazságot. A legjobb példa erre az 1467-es lázadás utáni megtorlás. A szervezkedés vezetői - a vajdák leváltásán kívül - nem kaptak büntetést, ezzel szemben a nemesi előkelőket, a székely és szász vezetőket elég bestiális módon végeztette ki. Egész uralkodása alatt egyetlen magyar arisztokratát sem ítélt halálra, csak Boskovic cseh kancellárt. Pedig a király tudott kegyetlen is lenni, például amikor felakasztatta Svehla cseh zsoldosvezért katonáival együtt.

Börtönbe is kevés mágnást juttatott. Szilágyi Mihályon, Tuz Jánoson és Bánfi Miklóson kívül tudtunkkal egyet sem, de a két utóbbit is csak rövid időre. Bánfi lecsukatása és részleges birtokelkobzása teljesen igazságtalan ügy volt, noha a Sagani János herceg elleni háború előtt preventív intézkedésként talán indokoltnak vehetjük. Megint különbség van az arisztokratákkal való bánásmód és a nemesekkel szembeni között. Börtönbe vetett köznemesekről sokkal több adat maradt, igaz ezek általában közismert rablók voltak. Érdekes, hogy a főpapok bebörtönzése kevésbé feszélyezte, elég csak Vitéz János és Váradi Péter fogságára gondolnunk. Mindez azt bizonyítja, hogy az uralkodó jól ismerte hatalma korlátait, nem vállalhatta a mágnás réteg esetleges összefogását vele szemben.
Ha vérpaddal és börtönnel nem is merte az urakat büntetni, a birtokelkobzás jogilag nem egészen tiszta módszerét gyakran, főként uralkodása második felében, de lényegében egész uralkodása idején többször gyakorolta. Ettől nem voltak mentesek rokonai, a Vingárti Gerébek, a Csákiak (bár ők később visszakapták) vagy Dengelegi Pongrác Mátyás sem. Elkobozta még a hivatalban levő kincstartó és szlavón bán, Ernuszt János felvidéki birtokait is, feltehetőleg vagy egy sikkasztás miatt, vagy az 1474-es országgyűlésen játszott szerepéért, de nem váltotta le, hiszen szüksége volt rá. Sok hasonló példa is akad. Érdekes, hogy ennek ellenére, vagy talán éppen a máskülönben velük szemben kesztyűs kézzel folytatott politika miatt, az arisztokraták több mint egyharmada Mátyás halála után Corvin János mellett állt ki.

Mátyás sem az itáliai, sem a nyugat-európai uralkodók példáját nem követte. Itáliában napirenden voltak az orgyilkosságok, az ellenfél megmérgezése a politika bevett módszerei közé tartozott. Mátyásnak több íz-,ben felajánlották ellenfelei megmérgezését, amit

az uralkodó élesen visszautasított. Azt is mondhatnánk, hogy nyílt sisakkal harcolt. Nyugat-Európában királyi kortársai kivétel nélkül szép számmal végeztettek ki megbízhatatlan arisztokratákat, még III. Frigyes is Andreas Baumkirchert, a magyar király azonban egyet sem.

Megvolt a királyban a jó uralkodókra jellemző emberismeret. Meg tudta találni azokat a tehetséges embereket, akikre komoly feladatokat bízhatott, függetlenül származásuktól, legyenek azok arisztokraták (például Bátori István országbíró és vajda) vagy egyszerű származásúak (például a mezővárosi polgár Handó és Váradi, vagy a kikeresztelkedett zsidó Ernuszt), függetlenül attól, hogy magyarok vagy idegenek voltak, gondolunk például Beckensloer, Rangoni vagy Filipec kancellárokra. Kiválasztottai tehetségében nem is tévedett, annál inkább hűségükben. Természetesen nehéz utólag a királlyal szembekerült tanácsosai esetében a szakítás okát megtalálni. Könnyen lehet, hogy túl nehéz főnök volt a király. Mátyás mindent maga szeretett intézni, többnyire személyesen tárgyalt külföldi követekkel, hazai panaszosokkal, és szükség esetén dezavuálta saját embereit, például Drági Tamást itáliai követsége idején. Ez sérthette hívei önérzetét. Máskor ok nélkül, vagy legalábbis látható ok nélkül haragudott meg valakire, s az illető hirtelen kegyvesztett lett, ráadásul alig lehet találni olyan embert, aki kegyvesztés után vissza tudott kerülni a király környezetébe. Ilyen kivétel volt az uralkodása elején nagy befolyású Bodó Gáspár, aki több mint két évtizedes háttérbe szorítás után került vissza Mátyás udvarába. Mátyás közvetlen környezete ezért állandó jogos félelemben élt, így nem csoda, hogy ők könnyebbültek meg a leginkább a király hirtelen halálakor.

A király nemcsak művelt volt, hanem tökéletesen ismerte Európa, sőt Észak-Afrika körülményeit. A Pecchinoli pápai legátussal folytatott tárgyalásaiból kiderült, hogy pontosan tudta, mi történik a világban. Bizonyára kitűnő hírszolgálattal rendelkezett, amire szüksége is volt, hiszen egy középkori uralkodónak politikai tervei megvalósításánál ismernie kellett a nemzetközi helyzetet, döntéseinél számolnia kellett azok várható következményeivel.

Felmerül még egy kérdés, a király egyéni hite, viszonyulása a valláshoz. A kérdés indokolt, hiszen a reneszánsz korában bizonyos

mértékben terjedt a pogányság, még a püspök Janus Pannonius sem élt egyháziasnak mondható életet. A platonista, vagy talán inkább neoplatonista filozófia terjedése sem kedvezett nagyon a vallásos világnézetnek, noha Ficino körét nem nevezhetjük pogánynak. Mátyás esetében külön kell választani a Szentszékhez fűződő viszonyát egyéni hitétől. Mint láttuk, uralkodása első felében erősen kötődött a pápasághoz, utána azonban inkább szembekerült vele. Igaz, elsősorban az Egyházi Állam, tehát egy itáliai államalakulat fejével, és nem annyira a katolikus egyház fejével, ha a pápa két funkcióját egyáltalán szét lehet így választani. Bár ez utóbbi téren is voltak ellentétek, nehezen tűrte ugyanis az egyházfő és főként annak bíróságai beleavatkozását a magyar viszonyokba. Itt az állam és alattvalói érdekeit képviselte. Akkoriban sokkal több ügy tartozott egyházi bíróságok elé (például házassági, végrendeleti, hagyatéki kérdések), ahonnan a hazai egyházi bíróságoktól fellebbezni lehetett a római Szentszékhez, amely azonban alsó fokon is magához rendelhetett pereket. Egy Rómában folytatott per nagy anyagi terheket rótt a felekre, ezt igyekezett a király megakadályozni. Ebből azonban nem következik az, ami a szakirodalomban is felmerült, hogy a király valamiféle nemzeti egyházat akart volna kialakítani.

A magyar király a konstanzi zsinat óta rendelkezett a bíborosi testület által engedélyezett, de a pápától soha el nem ismert főkegyúri joggal, így Mátyás is beleavatkozhatott a magyar egyházi szervezet irányításába. Azt már láttuk, hogy gyakorlatilag ő töltötte be a püspökségeket, noha egyházjogilag a király jelöltje csak a pápai kinevezés által vált véglegesen főpappá. Az esetek túlnyomó többségében ez nem is okozott problémát, a vitás esetekből pedig egyet emelhetünk ki. Az 1480-as évek elején a horvátországi modrusi püspökségre Mátyás felesége gyóntatóját, a domonkos Zárai Antalt, a pápa pedig Guiliano della Rovere bíboros udvari papját, Raguzai Kristófot nevezte ki. Az éles vitában ugyan Mátyás győzött, de Zárai halála után mégis elfogadta Raguzait, aki átvette a királyné gyóntatója szerepét is, sőt a magyar királyi tanácsban is szerepet kapott.

A püspökségek betöltésénél az uralkodó kétségkívül nem a főpapjelölt egyházi érdemeit, hanem politikai felhasználhatóságát vette figyelembe. Esztergomi érsekként, Magyarország prímásaként

az utolsó valóban főpásztor az 1465-ben meghalt Szécsi Dénes bíboros volt. Jellemző, hogy Janus Pannonius utódjának kincstartója, Ernuszt János fiatal, Zsigmond nevű fiát nevezte ki, aki csak azért szenteltette fel magát papnak és püspöknek, mert konvertita apja 1476-os végrendeletében könyörgött főpap fiának, hogy tegye ezt meg. Nagylucsei Orbán győri, majd egri püspök, és a bécsi püspökség adminisztrátora, a király utolsó főminisztere valószínűleg sohasem szenteltette fel magát.

Ellentmondásos a király viszonya a szerzetesrendekhez is. A monasztikus rendek (bencések, ciszterciek, prémontreiek) esetében Mátyás alatt terjedt el az ún. kommendátori rendszer, azaz a szerzetes konvent által választott apát helyett renden kívüli személyek, nemegyszer világiak vették át a monostor irányítását, és élvezték bevételeit. Ezzel szemben éppen Mátyás figyelt fel a szerzetesi fegyelem meglazulására, és igyekezett rendi reformokat végrehajtani. Ezt ki lehet mutatni a cisztercieknél, akiknek monostoraiba külföldről is hozatott szerzeteseket. Pecchinoli legátus segítségével a bencéseket is reformálni akarta, erre azonban csak II. Ulászló alatt került sor. A királyság anyagi érdeke és a Mátyás által szorgalmazott vallásos megújulás azonban nem esett egybe, ezért nem sikerültek reformtervei.

De már a szerzetesrendek megreformálásának puszta szándéka mutatja, hogy a vallásos megújulást feladatának tekintette. Ide tartozik az is, hogy uralkodása alatt és anyagi támogatásával kezdték az egyes egyházmegyék misekönyveiket kiadatni nyomtatásban. Nem egy esetben meglazult fegyelmű vagy elnéptelenedő monasztikus monostorokat koldulórendeknek vagy a pálosoknak adott át. (például Ercsi, Vértesszentkereszt, Zsámbék.) Maga is építtetett kolostorokat, például a kolozsvári, okolicsnói, szegedi és vajdahunyadi ferencest, illetve a fejéregyházai pálost.

Személyes vallásosságát bizonyítja teológiai érdeklődése is. Ilyen munkák voltak könyvtárában, és az uralkodó olvasta ezeket. Galeotto jegyezte fel a király egyik vitáját Giovanni Gatti domonkos szerzetessel. Mátyás arra kért választ, hogy Krisztus miért az őt megtagadó Péterre, nem pedig kedvencére, a mindig hű János evangélistára hagyta egyházát. Mivel a barát, aki később püspök lett Itáliában, nem tudott rá válaszolni, a király, részben Szent

Jeromosra hivatkozva megmagyarázta: Krisztus ezáltal akart a bűnösöknek a bűnbocsánatra reményt adni. A bűnös Péter, aki mivel egykor nős ember volt, jobban megtapasztalta az ember esendőségét, mint a szűz János, könnyebben tudott bűnbocsánatot adni Jánosnál. Nem véletlen, hogy a számos nőügyéről hírhedt király így gondolkodott.

A király személyes vallásosságában a legfontosabb Mária tisztelete volt. Magyarország patrónájának tisztelete ugyan Szent István óta belegyökereződött a magyar nép tudatába, de épp Mátyás tette ezt a korábbinál is jelentősebbé. Az 1460-as évek végén bevezetett pénzreformnál ő helyeztette el Szűz Máriát mint az ország védőasszonyát az érmekre, s e szokás évszázadokig fennmaradt. Ezt a Mária-tiszteletet meg is indokolta egy 1474-es oklevelében: „És ha a katolikus fejedelmeknek gondoskodniuk kell arról, hogy ájtatosan törekedjenek a Boldogságos Szűz dicsőségére és tiszteletére, nekünk mégis, akik az ő patronátusa alatt a legszentebb István, a magyarok első keresztény királya által magának a Szűznek felajánlott királyság fejedelemségét viseljük, különösen kötelességünk, hogy amire képesek vagyunk, azt a legájtatosabban ugyanezen Szűznek dicsőségére és tiszteletére fordítsuk."

Megjegyzendő még, hogy a király 1490 virágvasárnapján a szertartás alatt megáldozott. A liturgia hat órán át tartott, és mivel akkor áldozás előtt semmit nem lehetett enni, nyilván nagyon megéhezett. Ez magyarázhatja dühkitörését a rossz füge miatt, s mint tudjuk, ez váltotta ki a halálához vezető rohamot.

A nagy király ritka tehetséges férfi volt. A szerencse juttatta a trónhoz, ezt akarta mindvégig biztosítani, és a lehetőség szerint később fiára átörökíteni. Fiatalemberként szabadon kiélhette ösztöneit: szerette a nőket, az italt, a szórakozást, a táncot, élte a vidám katona életét. Ugyanakkor kezdettől tisztában volt azzal, hogy mivel tartozik királyi méltóságának, ezt azonban a második házasságáig inkább csak a külföldiek előtt, adandó alkalmakkor mutatta meg, különben közvetlen és megközelíthető maradt - főként katonái körében. A Beatrixszal kötött házasság több szempontból törést hozott életébe. El kellett távolítania élete nagy szerelmét, gyermeke anyját, de az új feleség, „az olasz menyecske" a maga műveltségével valószínűleg igazi szellemi partnerévé vált a

királynak. Beatrix hatására változott a királyi udvar Európa bármely uralkodóéval vetekedő intézménnyé. Majdnem minden, amiért Mátyás neve ma is mindenütt ismert a reneszánsz- és humanizmuskutatók között, ennek a házasságnak köszönhető. A másik oldalról nézve viszont a nápolyi királyleány olyan politikába hajszolta bele a királyt, ami nem volt hasznos az országnak, és a Barbara Edelpöck és fia iránti gyűlölete sok keserű órát szerzett férjének.

A király politikájának értékelése azonban napjainkig vitatott. Az alapkérdés: miért nem tett többet a törökverő Hunyadi fia az oszmán ellenség ellen, miért fecsérelte el erejét nyugati hadjárataira? A kérdésre általában két leegyszerűsített, egymásnak ellentmondó választ ad a szakirodalom. Az egyik tulajdonképp egy megállapítás, és a kortárs *Dubnici krónikára* megy vissza: a király elhanyagolta a török veszélyt, így a nyugati háborúk végeredményben hozzájárultak az ország bukásához. A másik nézet szerint a király világosan látta, hogy egyedül nem képes megküzdeni az oszmánokkal, és mivel nem talált külső segítséget, maga akart Közép-Európa keleti felén egy nagyobb államot létrehozni, ami eredményesebben veheti fel a harcot a félelmes ellenséggel.

Lényeges kérdés tehát a nyugati politika értékelése. Ezzel kapcsolatban is felvetődtek ellentétes nézetek. Vannak, akik világuralmi törekvéseket tulajdonítanak Mátyásnak, mások a hódító politikát a reneszánsz uralkodó típusából vezetik le, vagy pedig egyszerűen csak arra utalnak, hogy a parvenü Mátyás a régi uralkodóházakkal való egyenjogúságát akarta bizonyítani, illetve az 1463-as Habsburg-örökösödési szerződést szerette volna megváltoztatni. Meg kell jegyeznünk, hogy valóságmagvakat mindegyik nézetben találunk.

Milyen volt azonban Mátyás állama? Leszámítva a nehezen megfogható reneszánsz állam fogalmát, a szakirodalomban vagy rendi (rendi képviseleti) monarchiának határozzák meg, vagy arra utalnak, hogy központosító (centralizációs) kísérletet hajtott végre, sőt esetleg központosított államnak tartják. Ez a nézet sem hagyja azonban figyelmen kívül a rendiség szerepét.

A rendiségnek kétségkívül jelentős szerepe volt Mátyás államában.

Egyetlenegy király sem tartott annyi országgyűlést, mint Mátyás, sőt ezt a meghódított tartományokban sem hanyagolta el. A rendek szavazták meg többnyire az adót, máskor pedig a diétán adhatták elő sérelmeiket. Nem beszélhetünk azonban rendi „képviseleti" monarchiáról, hiszen - ha csak öt alkalommal is - olykor a teljes nemesség megjelent az országgyűlésen. A harmadik rendet, a városokat az uralkodó 1464 után csak egyszer hívta meg, s ez azt mutatja, hogy csak csonka rendi gyűlésekről beszélhetünk. Elgondolkoztató továbbá az is, hogy az adót olykor csak a tágabb királyi tanáccsal, nem pedig az országgyűléssel szavaztatta meg.

Formailag tehát létezett a rendi állam, de nem minden esetben működött. Erre is gondolhattak a központosított állam elméletének megalkotói, amikor a királyi hatalomnak a rendeket megkerülő érvényesüléséről beszéltek. Nagy jelentőséget tulajdonítottak az „apparátusnak", a rendi szervektől többé-kevésbé független hivatali és bírósági szervezetnek, valamint a hadseregnek. Ezek segítségével a király megtöri vagy háttérbe szorítja a nagyúri csoportokat, az ország szétforgácsolásának erőit. De ezt is össze lehet kapcsolni a rendiséggel: a király és az alsóbb rendek szövetsége segíti a királyi hatalom kibontakozását.

Csakhogy a nagybirtok nem állt eleve szemben a királyi hatalommal, hiszen külső veszélyek vagy belső nehézségek esetén rá volt utalva az uralkodó támogatására, és ezért olykor még áldozatot is hozott, ráadásul az urak egymás ellen is csak a király segítségében reménykedhettek. Az alsóbb rendek viszont az általuk megszavazott törvények tanúsága szerint inkább az uralkodói hatalom korlátozásában voltak érdekelve. (Ez elsősorban a nemességre áll, hiszen a városok nemigen szóltak bele az államügyekbe.) Nem lehet továbbá a hivatalrendszert sem teljesen új rendszerű hatalmi eszközként értékelni: a kancellária csupán oklevélleíró segédhivatal volt, és az 1464-es reform után sem vált jelentőssé, mint láttuk, Mátyás időnként kancellárok nélkül kormányzott.

Az viszont igaz, hogy Mátyás áz 1460-as években a pénzügyigazgatást valóban központosította, amivel bevételeit is növelhette, állandó hadserege pedig tényleg olyan hatalmat

biztosított számára, ami a királyi birtokállományt ismerve különben lehetetlen lett volna.

A király tagadhatatlan ügyességgel tudta kiaknázni mindazokat a jogokat, amivel egy középkori uralkodó rendelkezett. Érvényesítésük azonban nem volt egyszerű, legalábbis a királyi tanács, azaz a főpapok és főurak beleegyezését meg kellett szereznie. Mivel uralkodása első felében a Szentszék és legátusai támogatták, valamint élni tudott a főkegyúri joggal, a prelátusok többnyire mellette álltak. A bárók esetében a helyzet kissé eltérő. Uralkodása kezdetén a volt Hunyadi-párt, illetve a Giskra hatalmától szabadulni akaró urak támogatták. Később pedig mindig talált elegendő arisztokratát, beleértve az általa felemelt új mágnásokat, akiket érdekeltté tudott tenni politikája követésében. Így azt lehet mondani, hogy változó összetételű koalíciókkal kormányzott élete végéig. A különös tehát az, hogy a király valójában a nagybirtokra támaszkodott. Ezért bánt az urakkal kesztyűs kézzel, és talán ezért támogatta a bárók több mint egyharmada halála után is Corvin Jánost.

Hadseregét csak fokozatosan sikerült felállítania. Eleinte a felvidéki csehek ellen állt össze, majd a hozzá pártolt Giskra-csapatokból tovább bővült. A boszniai hadjárat, valamint a Csehország elleni háború első szakaszában a hadsereg fenntartását a rendek is támogatták, később pedig az immár erős sereggel rendelkező királynak nehéz lett volna ellentmondaniuk. Az 1467-es és az 1471-es lázadások kudarca bizonyította minden ellenállás értelmetlenségét. A katonaságot azonban foglalkoztatni kellett, mégpedig gazdag tartományokban, ahol zsoldfizetési hátralék esetében is megélhettek.

Ez már önmagában is indokolta az offenzív nyugati politikát. Olasz történetírója, Bonfini világosan látta: „hogy otthon nyugodtan éljen, kívül háborút szított". Kérdéses, hogy ez a magyarázat teljesen kielégítő-e. Az 1460-as évek második felétől azonban eléggé világosan kimutatható egy konkrét politikai cél is: a római királyságot, majd a császárságot akarta megszerezni. Magyar király volt, éppúgy mint előtte Zsigmond és annak veje Albert, akik a magyar trón mellett a német birodalom és Csehország uralkodója tisztét is viselték. Mátyás céljával az olasz humanisták is tisztában

voltak, Carbone például 1475 táján így írt dialógusában: „Bárcsak gyorsan elérkezne az a nap, melyen Mátyást római királynak és császárnak látjuk." Bár a király rosszul mérte fel a lehetőségeket, és tervének sikere nagyon valószínűtlennek látszott, III. Frigyesnek mégiscsak a Mátyás iránti félelem felkeltésével sikerült 1486-ban fiát puccsszerűen római királlyá választatni.

Megállapíthatatlan, hogy csupán a parvenü király hiúsága és királyi elődjei példája vezette-e, vagy pedig az, hogy egy óriási birodalom élén nagyobb eséllyel veheti fel a harcot a török ellen. Azzal ugyanis tisztában kellett lennie, hogy Magyarország egyedül nem viselhet offenzív háborút a nála hatalmasabb török birodalom ellen. (1475-ben II. Mehmed szultán évi jövedelme pontosan a kétszerese volt annak, amit Mátyás egész uralkodása alatt legfeljebb néhány évben maximálisan be tudott szedni.) Az 1463-1464-es boszniai háború, valamint a rendkívül drága és hosszan tartó szabácsi ostrom bebizonyította, hogy a határvédelem megerősítésén kívül az ország többre nem képes. A király érdeme, hogy az általa kiépített végvárrendszer közel fél évszázadig megvédte Magyarországot.

Végeredményben Mátyás trónra lépte után - igaz, szerencsés körülmények összejátszásával - megakadályozta az ország darabokra hullását, nem megvetendő ügyességgel erős királyi hatalmat épített ki - bár ennek nem nagyon volt szilárd alapja. Magyarországnak európai tekintélyt szerzett, nemcsak mint jelentős hatalomnak, hanem mint a humanizmus egyik fellegvárának. Sikerült Alsó-Ausztriára és a keleti cseh tartományokra kiterjeszteni a magyar befolyást, ezt azonban éppúgy nem tudta állandósítani, mint ahogy nem tudta a császárságot megszerezni, és a Habsburgok örökösödési igényét sem megszüntetni. Sikereinek azonban nagy ára volt: katonái a zsoldjukat nem itthon költötték el, a királyi mecenatúrára kifizetett összegek is külföldre kerültek, pedig zömében a magyarok adójából származtak. Az ország így elszegényedett és meggyengült. Ez a helyzet hosszabb ideig nem volt fenntartható, össze is omlott a király halála után.

Mátyás maga is tisztában volt ezzel. Jól mutatja ezt 1489-es béketerve, amikor -fia boszniai királysága fejében - hajlandó lett volna egész addigi politikáját felrúgni, és a Habsburgokat az országba hozni. Bizonyos mértékig azonban még ez a terv is

összeegyeztethető a király korábbi céljaival: Magyarország és a Birodalom egy kézbe került volna. Nem magyar, hanem német kézbe, de egybe. A magyar rendek azonban nem Miksát, hanem II. Ulászlót választották meg.

A pro és kontra érveket még hosszan sorolhatnánk, akárhogy nézzük is azonban, Mátyás király minden hibája ellenére Magyarország egyik legnagyobb uralkodója volt, aki joggal vált a népmesék hősévé, s akit a magyar nép sohasem fog elfeledni.

Függelék

IRODALOM

Mátyás-életrajzok és róla szóló tanulmánykötetek

Fraknói Vilmos: *Mátyás király élete.* Budapest, 1890.

Mátyás király. Emlékkönyv születésének ötszáz éves fordulójára. Szerk. Lukinich Imre. Budapest, 1940. I-II. k.

Elekes Lajos: *Mátyás és kora.* Budapest, 1956.

Kisfaludy Katalin: *Matthias rex.* Budapest, 1983.

Ackerl, Isabella: *König Mathias Corvinus. Ein Ungar, dér in Wien regierte.* Wien, 1985.

Kovács Péter, E.: *Matthias Corvinus.* Budapest, 1990.

Teke Zsuzsa: *Mátyás, a győzhetetlen király.* Budapest, 1990.

Mátyás király 1458-1490. Szerk. Barta Gábor. Budapest, 1990.

Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára. Szerk.

Rázsó Gyula, V. Molnár László. Budapest, 1990.

Hoensch, Jörg K.: *Matthias Corvinus. Diplomát, Feldherr und Mazen.* Graz, Wien, Köln, 1998.

Kubinyi, András: *Matthias Corvinus. Die Regierung eines Königreichs in*

Ostmittel-europa, 1458-1490. Herne, 1999.

A Hunyadi-család

Elekes Lajos: A Hunyadi-kérdés. In *Mátyás király. Emlékkönyv,* i. m. I. k. 13-69. Kovács Péter, E.: A Hunyadi-család. In *Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv,* i. m. 29-51.

Magyarország helyzete, társadalom és gazdaság

Mályusz Elemér: A magyar állam a középkor végén. In *Magyar Művelődéstörténet.*

Szerk. Domanovszky Sándor. II. k. é. n. 5-82.

Mályusz Elemér: A magyar társadalom a Hunyadiak korában. A hűbériség és rendiség problémája. In *Mátyás király. Emlékkönyv,* i. m. I. k. 309-433.

Bónis György: *Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban.* Kolozsvár, é. n. [1947?].

Pach Zsigmond Pál: *Nyugat-európai és magyarországi agrárfejlődés a XV-XVII. században.* Budapest, 1963.

Fügedi Erik: *A 15. századi magyar arisztokrácia mobilitása.* Budapest, 1970.

Engel Pál: A magyar világi nagybirtok megoszlása a XV. században. 2. közlemény. *Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei,* 5 (1970) 291-314.

Mályusz Elemér: *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon.* Budapest, 1971.

Szabó István: *A magyar mezőgazdaság története a XIV. századtól az 1530-as évekig.* Budapest, 1975.

Kálniczky László: Várnagyok és várkapitányok a Hunyadiak korában. *Tudományos diákköri füzetek,* 11(1982) 65-164.

Solymosi László: Veszprém megye 1488. évi adólajstroma és az Ernuszt-féle megyei adószámadások. In *Tanulmányok Veszprém*

megye múltjából. Veszprém, 1984, 121-239.

Kubinyi András: Nagybirtok és főúri rezidencia Magyarországon a XV. század közepétől Mohácsig. *A Tapolcai Városi Múzeum Közleményei,* 2 (1991) 211-228.

Fügedi Erik: *Az Elefánthyak. A középkori magyar nemes és klánja.* B udapest, 1992.

Kubinyi András: A Magyar Királyság népessége a XV. század végén. *Történelmi Szemle,* 38 (1996)135-161.

Belpolitika és igazgatás

Szilágyi Loránd: *A magyar királyi kancellária szerepe az államkormányzatban 1458-1526.* Budapest, 1930.

Kubinyi András: A kincstári személyzet a XV. század második felében. *Tanulmányok Budapest múltjából,* 12(1957) 25-46.

Bónis György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon.* Budapest, 1971.

Fügedi Erik: *Uram, királyom... A XV. századi Magyarország hatalmasai.* Budapest, 1974.

Kubinyi András: A magyarországi városok országrendiségének kérdéséhez. (Különös tekintettel az 1458-1526 közti időre.) *Tanulmányok Budapest múltjából,* 12 (1957)7-46.

Fügedi Erik: Mátyás király jövedelmei 1475-ben. *Századok,* 116 (1982) 484-506.

Teke Zsuzsa: A dekrétum fogalma és társadalmi szerepe Mátyás korában. *Történelmi Szemle,* 29 (1986) 197-218.

Kubinyi András: Bárók a királyi tanácsban Mátyás és II. Ulászló idején. *Századok,* 122 (1988) 147-215.

Kubinyi András: Erdély a Mohács előtti évtizedekben. In *Tanulmányok Erdély történetéről.* Szerk. Rácz István. Debrecen, 1988, 65-73.

Kubinyi András: A Mátyás kori államszervezet. In *Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv,* i. m. 43-53.

Kubinyi András: Mátyás király és a vidéki Magyarország. *Tudományos Füzetek, 6* (1990)5-15.

Kubinyi András: Mátyás király ausztriai kormányzata. *Levéltári Közlemények,* 63 (1992) 111-121.

Kubinyi András: Mátyás király és a magyar püspökök. In *Scripta manent. Ünnepi tanulmányok a 60. életévét betöltött Cerics József professzor tiszteletére.* Budapest, 1994, 147-164.

Kubinyi András: Mátyás király és a monasztikus rendek. In *Mons Sacer. Pannonhalma 1000 éve.* I. k. Szerk. Takács Imre. Pannonhalma, 1996, 538-544.

Tringli István: Az 1481. évi szlavóniai közgyűlés. In *Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére.* Szerk. Csukovitˆ Enikő. Budapest, 1998, 291-318.

Kubinyi András: Vitéz János és Janus Pannonius politikája Mátyás uralkodása ide-*y* jén. In *Humanista műveltség Pannóniában.* Szerk. Bartók István, Jankovits László, Kecskeméti Gábor. Pécs, 2000, 7-26.

Külpolitika

Fraknói Vilmos: *Pecchinoli Angelo pápai legátus Mátyás udvaránál (1488-1490).* Budapest, 1898.

Fraknói Vilmos: *Mátyás király magyar diplomatái.* Budapest, 1898.

Fraknói Vilmos: *Mátyás törekvései a császári trónra.* Budapest, 1914.

Horváth Jenő: Mátyás király nyugati diplomáciája. In *Mátyás király. Emlékkönyv,* I. k. 71-93.

Gállá Ferenc: Mátyás király és a Szentszék. In *Mátyás király. Emlékkönyv,* I. k. 95-170.

Rázsó Gyula: Hunyadi Mátyás török politikája. *Hadtörténelmi*

Közlemények, Új folyam, 22 (1975) 305-347.

Nehring, Kari: *Matthias Corvinus, Kaiser Friedrich III. und das Reich. Zum hunya-disch-habsburgischen Gegensatz im Donauraum.* München, 1975. (Südost-europáische Arbeiten 72.)

Nehring, Kari: Mátyás külpolitikája. *Történelmi Szemle,* 21 (1978) 427-439. Macek, Josef: Corvin Mátyás és Podjebrád György. In *Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv,* i. m. 201-244.

Teke Zsuzsa: Az itáliai államok és Mátyás. In *Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv,* i. m. 245-275.

Kovács Péter, E.: A Szentszék, a török és Magyarország a Hunyadiak alatt (1437-1490). In *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve.* Szerk. Zombori István. Budapest, 1996, 97-117.

Hadszervezet

Tóth Zoltán: *Mátyás király idegen zsoldosserege (a Fekete sereg).* Budapest, 1925.

Gyalókay Jenő: Mátyás király, a hadszervező és a hadvezér. In *Mátyás király. Emlékkönyv,* i. m. I. k. 229-307.

Rázsó Gyula: Mátyás zsoldosseregének hadművészetéről. *Hadtörténelmi Közlemények,* Új folyam, 5 (1958) 11 7-147.

Szakály Ferenc: A török-magyar küzdelem szakaszai a mohácsi csata előtt (1365-1526). In *Mohács. Tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulója alkalmából.* Szerk. Ruzsás Lajos, Szakály Ferenc. Budapest, 1986, 11-57.

Kubinyi András: Mozgósítási és hadseregellátási problémák Mátyás alatt. *Hadtörténelmi Közlemények,* 103 (1990) 88-99.

Kubinyi András: Magyarország déli határvárai a középkor végén. In *Castrum Bene. Várak a késő középkorban.* Szerk. Juan Cabello. Budapest, 1992, 65-76.

Kubinyi András: Városaink háborús terhei Mátyás alatt. In *Házi Jenő Emlékkönyv. Emlékkönyv Házi Jenő Sopron város főlevéltárosa*

születésének 100. évfordulója tiszteletére. Szerk. Dominkovits Péter, Turhuly Éva. Sopron, 1993, 155-167. Szakály Ferenc - Fodor Pál: A kenyérmezei"csata (1479. október 13.). *Had történelmi Közlemények,* 111 (1998) 309-350.

Kovács Péter, E.: A Hunyadiak háborúi. In *Nagy képes millenniumi hadtörténet.*

2000 év a hadak útján. Szerk. Rácz Árpád. Budapest, 2000, 67-75.

Kubinyi András: Hadszervezet a késó' középkori Magyarországon. In *Nagy képes millenniumi hadtörténet. 2000 év a hadak útján.* Szerk. Rácz Árpád. Budapest, 2000, 75-86.

Beatrix, Corvin János, a trónörökösödés kérdése

Schönherr Gyula: *Hunyadi Corvin János, 1473-1504.* Budapest, 1894.

Berzeviczy Albert: *Beatrix királyné, 1456-1508.* Budapest, 1908.

Kubinyi András: A királyi tanács az 1490. évi interregnum idején. *Levéltári Közlemények,* 48-49 (1977) 61-80.

Kubinyi András: A megyésispánságok 1490-ben és Corvin János trónörökösödésének problémái. *A Veszprém megyei Múzeumok Közleményei,* 16 (1982) 169-1 79.

Kubinyi András: Két sorsdöntő esztendő (1490-1491). *Történelmi Szemle,* 33 (1991) 1-54.

Mátyás és az irodalom

Fraknói Vilmos: *Vitéz János esztergomi érsek élete.* Budapest, 1879.

Huszti József: *Janus Pannonius.* Pécs, 1931.

Horváth János: *Az irodalmi műveltség megoszlása. Magyar humanizmus.* Budapest, 1944. /A Magyar Szemle könyvei XII./

Kardos Tibor: *A magyarországi humanizmus kora.* Budapest, 1955.

A magyar irodalom története 1600-ig. Szerk. Klaniczay Tibor, Budapest, 1964. /A Magyar Irodalom Története I. k./

Mályusz Elemér: *A Thuróczy-krónika és forrásai.* Budapest, 1967. / Tudománytörténeti Tanulmányok 5./

Gerézdi Rábán: *Janus Pannoniustól Balassi Bálintig. Tanulmányok.* Budapest, 1968. Kulcsár Péter: *Bonfini magyar történetének forrásai és keletkezése.* Budapest, 1973. /Humanizmus és reformáció 1./

Janus Pannonius. Tanulmányok. Szerk. Kardos Tibor, V. Kovács Sándor. Budapest, 1975. /Memória saeculorum Hungáriáé 2./

Kovács Sándor, V.: *Eszmetörténet és régi magyar irodalom. Tanulmányok.* Budapest, 1987.

Pajorin Klára: Humanista irodalmi művek Mátyás dicsőítésére. In *Hunyadi Mátyás. Tanulmányok,* i. m. 333-361.

Klaniczay Tibor: *Egyetem Magyarországon Mátyás korában.* Budapest, 1991. /Reneszánsz-füzetek 81./

Klaniczay Tibor: *A magyarországi akadémiai mozgalom előtörténete.* Budapest, 1993. /Humanizmus reformáció 20./

Matthias Corvinus and the Humanism in Central Europe. Eds. Tibor Klaniczay, József Jankovics. Budapest, 1994. /Studia Humanitatis 10./

Janus Pannonius és a *humanista irodalmi hagyomány.* Szerk. jankovits László, Kecskeméti Gábor. Pécs, 1998.

Humanista műveltség Paríhóniában. Szerk. Bartók István, Jankovits László, Kecs-*y* keméti Gábor. Pécs, 2000.

Mátyás és a művészetek

Balogh Jolán: *A művészet Mátyás király udvarában.* I-II. k. Budapest, 1966. Gerevich László: *A budai vár feltárása.* Budapest, 1966.

Csapodi Csaba: *The Corvinian Library. History and Stock.* Budapest, 1973. /Studia Humanitatis 1./

Aradi Nóra - Feuerné Tóth Rózsa - Galavics Géza - Marosi Ernő: *A művészet története Magyarországon. A honfoglalástól napjainkig.* Budapest, 1983.

Balogh Jolán: *Mátyás király és a művészet.* Budapest, 1985.

Magyarországi művészet 1300-1470 körül. Szerk. Marosi Ernő. I-II. k. Budapest,

1987.

Magyarország zenetörténete. I. Középkor. Szerk. Rajeczky Benjámin. Budapest,

1988.

Feuer-Tóth Rózsa: *Art and Humanism in Hungary in the Age of Matthias Corvinus.* Budapest, 1990. /Studia Humanitatis 8./ (Nemcsak művészet-, hanem irodalom-történet is.)

Feuerné Tóth Rózsa: Humanista hatás Mátyás építkezéseiben. In *Mátyás király.* Szerk. Barta Gábor i. m. 136-155.

Szakály Ferenc: Királyi mecenatúra, államháztartás és politika Corvin Mátyás Magyarországán. In *Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv,* i. m. 277-331.

Tarnóc Márton: *Mátyás király és a magyarországi reneszánsz (1450-1541).* Budapest, 1994. (Nemcsak művészet-, de irodalomtörténeti összefoglalás is.) Altmann Júlia - Biczó Piroska - Búzás Gergely - Horváth István - Kovács Annamária - Siklósi Gyula - Végh András: *Médium regni. Középkori magyar királyi székhelyek.* Budapest, 1996.

Holl Imre: A budai palota középkori építéstörténetének kérdései. *Budapest Régiségeiül* (1997) 79-99.

Magyar Károly: A középkori budai királyi palota fő építési korszakainak alaprajzi rekonstrukciója I. *Budapest Régiségei,* 31 (1997) 101-120.

Mátyás utóélete, a Mátyás-mondák

Solt Andor: Mátyás király a magyar szépirodalomban. In *Mátyás király. Emlékkönyv,* r. m. II. k. 453ˆ188.

Haraszti Emil: Mátyás király az énekes színpadon. In *Mátyás király. Emlékkönyv,* i.m. II. k. 489-523.

Zrínyi Miklós: Mátyás király életéről való elmélkedések. In *Zrínyi Miklós összes művei.* I. k. Budapest, *589-637.*

Kriza Ildikó: Rex iustus - rex darus. (Mátyás király a néphagyományban.) In *Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv,* i. m. 363-410.

Tanulmányokat is tartalmazó kiállítási katalógusok

Schallaburg '82. Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn 1458-1541. Wien, 1982. /Katalog des Niederösterreicjjjschen Landesmuseums, Neue Folge Nr. 118./

Kódexek a középkori Magyarországon. Budapest, 1985.

Budapest im Mittelalter. Hg, von Gerd Biegel. Braunschweig, 1991./ Schriften des Braunschweigischen Landesmuseums, 62./

JELMAGYARÁZAT ÉS MEGJEGYZÉSEK . A GENEALÓGIAI TÁBLÁKHOZ

* született
† meghalt
□ temetés időpontja
∞ házasság
előtt
említési idő
után

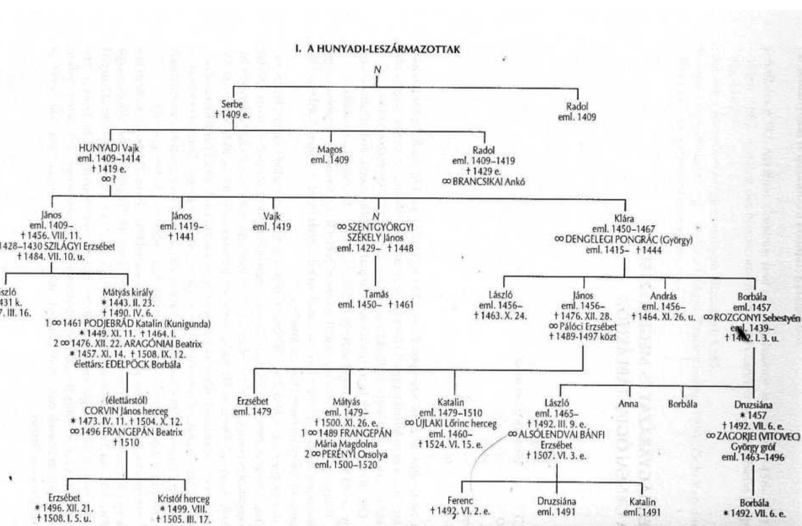
A táblázatokon nem szerepel Oláh Miklós állítólagos Hunyadi leszármazása. Nagyanyja nem lehetett ugyan Hunyadi kormányzó testvére, az azonban nem zárható ki, hogy Serbe vagy (1) Radol valamely gyermekétől származott volna.

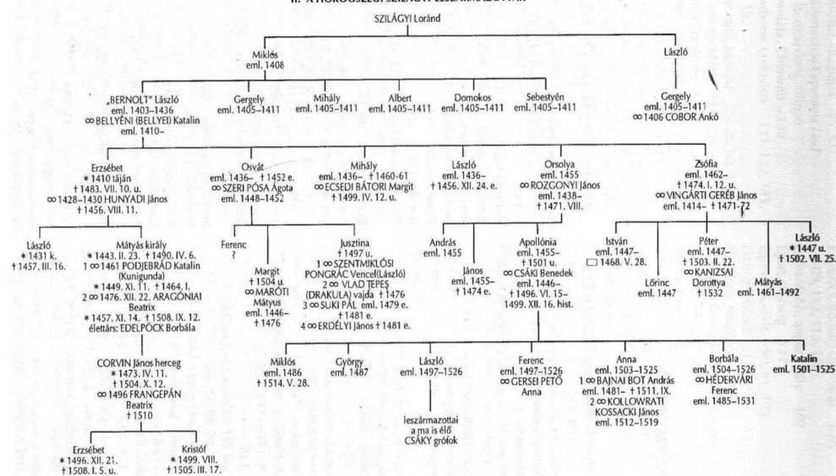
Ott, ahol az adatok bizonytalanok, a legvalószínűbb megoldást alkalmaztam, így (2) Radol, a Szentgyörgyi Székely család és Szilágyi Jusztina apja esetében.

Hiányoznak továbbá a két család leszármazottai házastársainak korábban vagy későbben másokkal kötött házasságai. Például Geréb Péter özvegye, Kanizsai Dorottya újra férjhez ment Perényi Imréhez.

Megjegyzem továbbá, hogy feltűnően hiányos mindkét család korábbi leszármazása. Hunyadi János és Szilágyi Erzsébet mindkét nemű testvéreit és azok utódait nagyjából ismerjük, ezzel szemben a szüleik és nagyszüleik rokonságáról keveset tudunk. Hunyadi Serbe és (1) Radol esetében lehettek leányaik is, akár Serbe két fiának. Ezek utódait feltehetően a Hunyad megyei román nemesség között kereshetjük, így a Dampsosi Árka, Csolnokosi, Csulai (Ficsor, Móré, Váncsa), Dampsosi Morsina, Nádasdi Ongor családok kerülhetnek szóba, van, amelyeket a korábbi történetírás is a Hunyadi-rokonok közé sorolt, ezt azonban egyelőre nem tudjuk igazolni.

Pontosan ugyanez a helyzet a Szilágyiak esetében. „Bernolt" László öt fitestvére és egy fiági unokatestvére elképzelhetetlen, hogy ne hagyott volna utódot maga után. Közéjük tartozhatott az a Szilágyi László, aki 1471 -től tizenöt éven át Szeged város örökös főbíróságát viselte. Elképzelhető, de nem igazolható, hogy ez a szokatlan helyzet a királlyal való távoli rokonság következménye volt. Amennyiben ennek a feltevésnek volna reális alapja, akkor sem tudnánk azonban elhelyezni a leszármazási táblán.

II. A HOROGSZEGI SZILÁGYI-LESZÁRMAZOTTAK
SZILÁGYI Loránd
Miklós eml. 1408
László
„BERNOLT" László eml. 1403–1436 ∞ BELLYÉNI (BELLYEI) Katalin eml. 1410–
Gergely eml. 1405–1411
Mihály eml. 1405–1411
Albert eml. 1405–1411
Domokos eml. 1405–1411
Sebestyén eml. 1405–1411
Gergely eml. 1405–1411 ∞ 1406 COBOR Ankó
Erzsébet * 1410 táján † 1483. VII. 10. u. ∞ 1428–1430 HUNYADI János † 1456. VIII. 11.
Osvát eml. 1436– † 1452 e. ∞ SZERI PÓSA Ágota eml. 1448–1452
Mihály eml. 1436– † 1460-61 ∞ ECSEDI BÁTORI Margit † 1499. IV. 12. u.
László eml. 1436– † 1456. XII. 24. e.
Orsolya eml. 1455 ∞ ROZGONYI János eml. 1438– † 1471. VIII.
Zsófia eml. 1462– † 1474. I. 12. u. ∞ VINGÁRTI GERÉB János eml. 1414– † 1471-72
László * 1431 k. † 1457. III. 16.
Mátyás király * 1443. II. 23. † 1490. IV. 6. 1 ∞ 1461 PODJEBRÁD Katalin (Kunigunda) * 1449. XI. 11. † 1464. I. 2 ∞ 1476. XII. 22. ARAGÓNIAI Beatrix * 1457. XI. 14. † 1508. IX. 12. élettárs: EDELPÖCK Borbála
Ferenc ?
Margit † 1504 u. ∞ MARÓTI Mátyus eml. 1446– † 1476
Jusztina † 1497 u. 1 ∞ SZENTMIKLÓSI PONGRÁC Vencel(László) 2 ∞ VLAD ȚEPEȘ (DRAKULA) vajda † 1476 3 ∞ SUKI PÁL eml. 1479 e. † 1481 e. 4 ∞ ERDÉLYI János † 1481 e.
András eml. 1455
János eml. 1455– † 1474 e.
Apollónia eml. 1455– † 1501 u. ∞ CSÁKI Benedek eml. 1446– † 1496. VI. 15– 1499. XII. 16. hist.
István eml. 1447– □ 1468. V. 28.
Lőrinc eml. 1447
Péter eml. 1447– † 1503. II. 22. ∞ KANIZSAI Dorottya † 1532
Mátyás eml. 1461–1492
László * 1447 u. † 1502. VII. 25.
CORVIN János herceg * 1473. IV. 11. † 1504. X. 12. ∞ 1496 FRANGEPÁN Beatrix † 1510
Miklós eml. 1486 † 1514. V. 28.
György eml. 1487
László eml. 1497–1526
Ferenc eml. 1497–1526 ∞ GERSEI PETŐ Anna
Anna eml. 1503–1525 1 ∞ BAJNAI BOT András eml. 1481– † 1511. IX. 2 ∞ KOLLOWRATI KOSSACKI János eml. 1512–1519
Borbála eml. 1504–1526 ∞ HÉDERVÁRI Ferenc eml. 1485–1531
Katalin eml. 1501–1525
leszármazottai a ma is élő CSÁKY grófok
Erzsébet * 1496. XII. 21. † 1508. I. 5. u.
Kristóf * 1499. VIII. † 1505. III. 17.

NÉVMUTATÓ